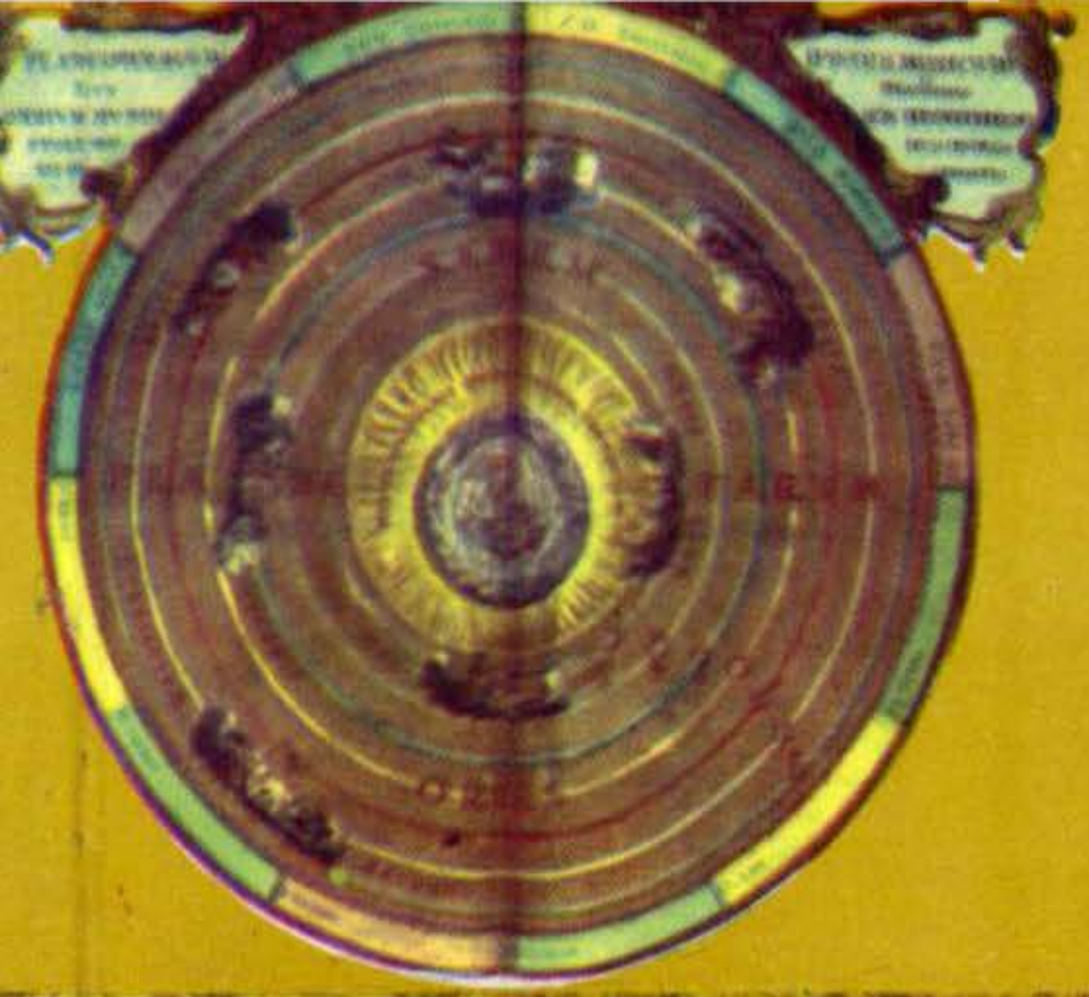

magazin istoric

ANUL IV Nr. 2 (35) FEBRUARIE 1970

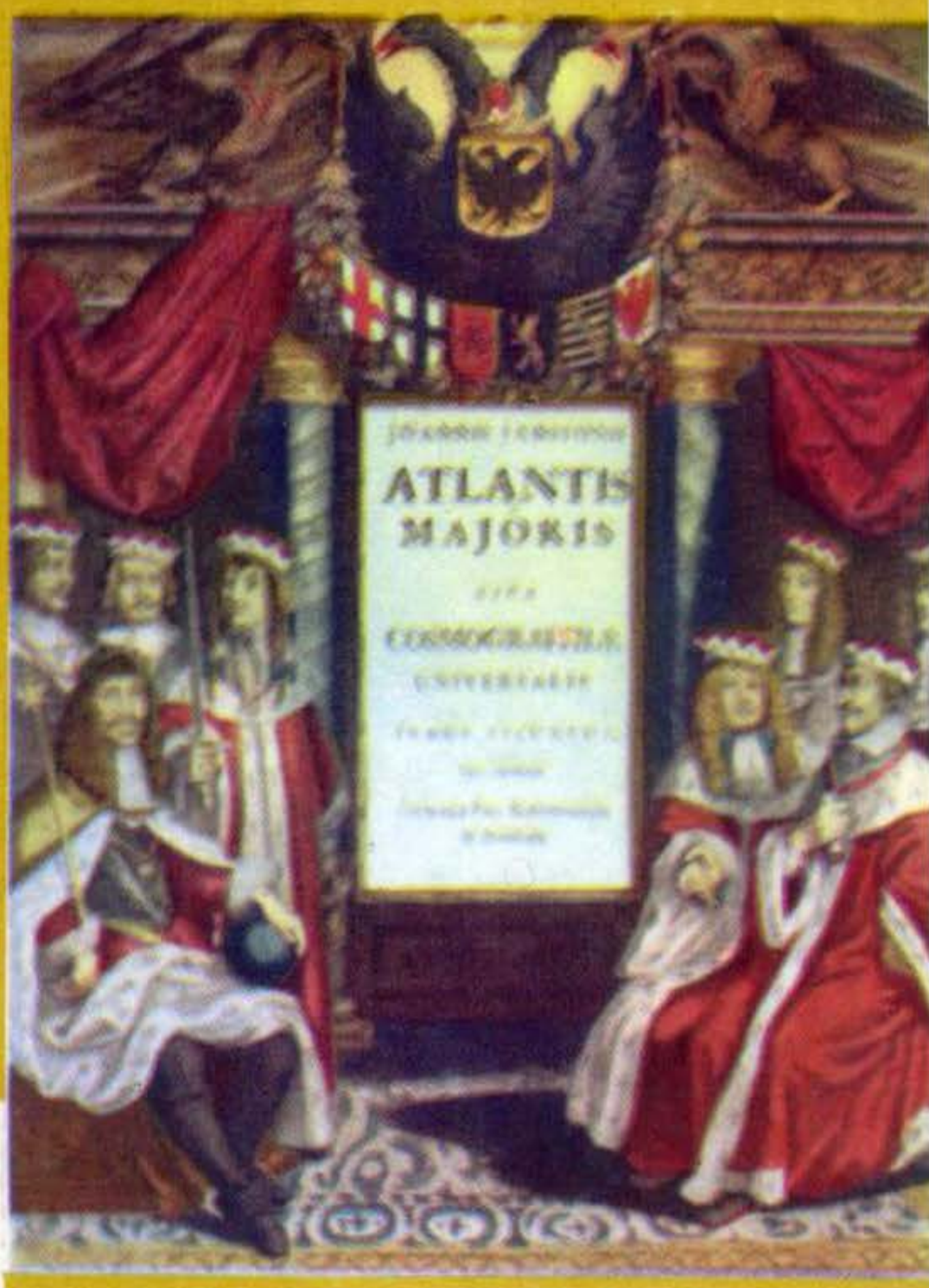

DIN SUMAR:

● Mărturii ale unei civilizații ● Așa vă place istoria? ● Neprevăzutul curs al evenimentelor ● Enigma unui atentat ● În culisele Luvrului ● Iași — călătorie prin secole ● Descoperirea planetei Terra.

Postelnicul Constantin Cantacuzino
cu soția sa și șase fii ai săi
din biserica de la Mnezii.

Familia postelnicului Cantacuzino — al patrulea din dreapta este stolnicul Constantin Cantacuzino — în viziunea pictorului W. Trenk (1820—1888), pe baza unui detaliu al frizei ctitorilor de la Mănăstirea Hurez. In cadrul articolului, reproducem un fragment mai amplu al frizei originale. **Treptata descoperire a unui cărturar,** pag. 6)

REDACTOR ȘEF

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP, VIRGIL CĂNDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU, NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct). ȘTEFAN PASCU, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

magazin istoric

nr. 2 februarie—1970

— GHEORGHE ȘTEFAN : Mărturii ale unei civilizații 2

Continuitate dacică și daco-romană pe teritoriul țării noastre — noi probe concludente

— VASILE D. LIVEANU: Treptata descoperire a unui cărturar . . 6

O misterioasă cronică... îndelungate controverse... o comunicare a lui Nicolae Iorga din 1899... Rezultat : apariția unei noi figuri de seamă a culturii românești : Constantin Cantacuzino, stolnicul

— N. KRUPSKAIA : Alături de un om numit Vladimir Ilici 11

Lenin în viziunea tovarășei sale de viață

— PAVEL BOJAN : Nu bate ! . . . 16

Doftana — așa cum era

— AL. GH. SAVU : Neprevăzutul curs al evenimentelor 21

Formarea guvernului de coaliție, prezidat de N. Rădescu și evenimentele care i-au urmat

— CORNELIU TAMAȘ : Cine va depista fotografiile ? 27

— Descoperirea planetei Terra . . 28

Etapele explorării Pămîntului, înfățișate într-o microcronologie

— CAIUS IULIUS CAESAR, al 84-lea dictator al Romei 37

O nouă rubrică, „Așa vă place istoria ?", prezintă, într-un mod mai puțin obișnuit, una dintre cele mai mari personalități ale antichității

— VASILE PALADE : Cuptorul de olar de la Fîntînele 45

— VALERIU STAN : Enigma unui atentat. Moartea lui Barbu Catargiu 46

Cum și de ce a fost asasinat primul ministru ? Cine au fost autorii atentatului ?

— MILICĂ MOLDOVEANU : Din începuturile rezistenței poloneze . 52

— GHEORGHE LUPU: Șahul are 1400 de ani 56

— PIERRE DEVAMBEZ : În culisele Luvrului 61

Sau : mică istorie a unei mari colecții de antichități

— ALEXANDRU ANDRONIC : Iași — călătorie prin secole 64

— Semnal 70

— Sabotorul olimpic 72

Misiunea unui agent nazist în Africa de Sud în anii celui de al doilea război mondial

— Din presa de acum 100 de ani . 79

— GH. IVANOVICI și MAX SOLOMON : Pe urmele dramurilor și ocalelor 81

Un os de pasăre, un pond cu o corabie imprimată pe ei, coturi, vedre și baniță — vechi unități de măsură ale strămoșilor noștri

— RAYMOND BARBET : Delegat al muncitorilor francezi la procesul de la Craiova 86

— VIRGILIU TEODORESCU : Tîlcul unor spații albe 89

— Panoramic 90

— NADIA RĂUTU : Întortocheatul drum al steagului negru . . . 93

O bombă explodează în Parlamentul francez ; tentative de asasinat împotriva unor capete încoronate ; teroarea ca armă politică. Pe scurt : cariera falimentară a anarhismului

— Poșta redacției 98

În numărul viitor :

Un sfert de veac de la memorabilul 6 Martie • **La sfîrșitul secolului trecut : cuvîntul lui Lenin în România** • Ștefan Pascu evocă în „Săgeți de foc și steampuri fără apă" cîteva invenții remarcabile ale meșterilor transilvăneni • **În rubrica „Așa vă place istoria ?" : Nero, un mare calomniat** • Din corespondența pașoptiștilor români și a prietenilor lor din Franța • **„Riscînd mai mult decît viața" — momente din rezistența norvegiană** • Giordano Bruno pe rugul din Campo di Fiori • **Un manuscris inedit al lui Nicolae Titulescu comentat și prezentat de prof. univ. George Macovescu, în care se dezvăluie dramaticele împrejurări ale înlăturării ilustrului diplomat din guvernul Tătărăscu (29 august 1936).**

Redacția noastră mulțumește pe această cale numeroșilor cititori ai revistei care i-au adresat urări cu prilejul Anului Nou.

MĂRTURII ALE UNEI CIVILIZAȚII

CONTINUITATE PE TERITORIUL DACIEI

prof. univ. GHEORGHE ȘTEFAN
membru corespondent al Academiei R. S. România

În ultimii ani, arheologia ne-a oferit numeroase date în problema continuității dacice și daco-romane pe teritoriul țării noastre, una dintre chestiunile esențiale ale științei istorice românești.

Abordînd-o, nu vom reveni asupra teoriilor care se confruntă de multă vreme. Ne vom limita să formulăm cîteva puncte de vedere asupra anumitor aspecte, așa cum se prezintă în stadiul actual, în urma cercetărilor întreprinse. Există trei teorii principale în această privință : 1) teoria continuității ; 2) teoria migraționistă, care o respinge pe cea dintîi ; 3) teoria continuității pe un teritoriu mai amplu, teorie care cîștigă tot mai mulți adepți.

Aportul Munteniei și al Moldovei de sud

Vorbind de continuitate, este necesar să definim mai precis această noțiune. Este vorba de o **continuitate de locuire,** în general, sau de o **continuitate etnică și culturală?** Dacă este vorba de primul sens, el nu merită să rețină atenția noastră, deoarece continuitatea de locuire nu poate fi în nici un fel contestată. Fundamentală este continuitatea etnică. De modul cum privim această problemă depinde rezolvarea chestiunii privind originea poporului român. Or, cercetările arheologice de pe **întregul teritoriu** al țării noastre au furnizat probe convingătoare asupra continuității dacice și daco-romane, după cum am arătat și la conferința națională de arheologie din 1967 (vezi **Dacia,** XII, 1968).

Descoperirile lui D. Protase (Alba Iulia, Iernut etc.), acelea ale profesorului I. Nestor (la Bratei și în alte locuri) constituie deja verigi importante în procesul continuității.

Toți cercetătorii sînt de acord asupra continuității etnice, în general dacică și daco-romană, în perioada migrațiilor. Unii istorici iau însă ca punct de plecare exclusiv populația daco-romană formată în provincia Dacia pînă în anul 271 al erei noastre, considerînd-o ca factor fundamental al formării poporului român. Această viziune minimalizează, după părerea noastră, fără a-l respinge total, aportul Munteniei și al Moldovei de sud, considerînd că populațiile respective nu ar fi fost **romanizate,** ci **românizate** de grupurile venite din Transilvania și din Oltenia. Această interpretare ignorează contribuția Moesiei la procesul de romanizare al respectivelor teritorii. Alți cercetători consideră, ca element principal constitutiv, al etnogenezei autohtone, nu numai pe daco-romanii din provincia Dacia, ci și pe dacii liberi și pe carpi. Considerăm că acest al doilea punct de vedere este mai cuprinzător și mai întemeiat din punct de vedere teoretic.

Mărturia datelor arheologice ne îngăduie să adoptăm o poziție justă în această problemă. Deși încă puține, aceste date sînt totuși suficiente pentru a ne permite să punem în discuție includerea Munteniei și a Moldovei meridionale în zona economică și culturală romană, rolul principal în procesul romanizării revenind provinciei Moesia. Într-adevăr, aceste regiuni, legate mai strîns de lumea elenistică, au început să fie controlate de romani încă înainte de cucerirea Daciei, poate chiar în vremea lui Domițian. Pentru Muntenia și Moldova de sud — regiuni rurale — orașele situate pe malul drept al Dunării au jucat același rol cu cel al orașelor Daciei occidentale pentru partea răsăriteană a țării, unde, deși nu se întemeiase nici un oraș, limba și civilizația romană au pătruns totuși.

Una dintre sarcinile cele mai urgente ce stau în fața arheologilor este studierea minuțioasă a situației regiunilor extracarpatice în epoca romană. Este de necontestat că procesul de romanizare s-a produs și aci, dar el s-a desfășurat în alte condiții. În aceste regiuni, romanizarea s-a concretizat în forme materiale mai tîrzii (sec. IV—VI), sub influența elementelor romane sud-dunărene și în contact cu cele germanice grefate pe fondul autohton. Într-adevăr, în urma victoriei lui Constantin, din anul 332 e.n., asupra goților, aceste teritorii au revenit Imperiului de răsărit; vizigoții au rămas aci în calitate de **foederati,** respectînd pînă în anul 365 e.n. condițiile tratatului încheiat. Conform acestor condiții, autohtonii, ca romani, sînt protejați, nefiind supuși regelui got, ci împăratului de la Constantinopol. Creștinismul latin a pătruns în nordul Dunării, în rîndul populației autohtone, datorită unor misionari, ca Zenovius de Biertan (Mediaș).

Se impun două concluzii privind situația în fosta provincie Dacia, ca și în Muntenia și Moldova de sud: prima — aceea a romanizării tuturor acestor teritorii, desigur într-un ritm și într-un grad diferit, și a doua — aceea a continuității etnice dacice și daco-romane.

Între romanizare și românizare

În ceea ce privește Moldova centrală și de nord, ca și Maramureșul și Crișana, problema nu se poate pune decît sub aspectul **continuității dacice și nu daco-romane,** deoarece aceste regiuni erau locuite de daci liberi și de carpi. Nu a existat, deci, posibilitatea unei romanizări directe, ținînd seama de absența elementului etnic roman și de lipsa stăpînirii romane. Se poate vorbi doar de contacte și influențe apreciabile; în schimb continuitatea dacilor constituie în aceste teritorii o certitudine, așa cum o dovedesc rezultatele descoperirilor arheologice. Dacă, deci, nu se poate vorbi de

romanizare, în schimb aceste regiuni au cunoscut în mod sigur un proces de **românizare.** În Moldova, acest proces a fost favorizat de pătrunderea treptată a elementului protoromânesc în epoca prefeudală, element reprezentat, eventual, de creatorii și purtătorii culturii Dridu. Venind aci, ei s-au găsit, în complexul etnic care exista atunci în Moldova, în prezența unor puternice vestigii ale substratului dacic, ceea ce a facilitat procesul de românizare. Pătrunderea elementului românesc s-a efectuat fie dintr-o singură direcție, dinspre Valea Dunării, fie, ceea ce ni se pare mai probabil, conjugată cu o mișcare analogă, cu caracter pastoral, originară din Transilvania ; acest proces era în plin avînt în cursul secolelor al X-lea și al XI-lea.

Un proces similar de expansiune a avut loc, în epoca prefeudală, spre Maramureș și Crișana, rolul principal jucîndu-l dacoromanii din munții Apuseni.

Provinciile romano-bizantine (**Moesia Superior, Dacia Ripensis, Dacia Mediteranea, Moesia Secunda și Scythia Minor**) au avut un rol însemnat în păstrarea și întărirea romanității dunărene. Relațiile lor cu teritoriul nord-dunărean au fost importante și din acest punct de vedere. Căci, după părerea noastră, continuitatea nu trebuie înțeleasă **static.** Nu trebuie să ne așteptăm la descoperirea unor așezări care se suprapun, în același loc, într-o ordine cronologică perfectă, tot așa cum nu trebuie să reducem continuitatea numai la teritoriul provinciei Dacia.

La începutul evului mediu, între secolele al IV-lea și al VI-lea, atacurile popoarelor migratoare au obligat adesea pe autohtoni să se deplaseze temporar în zonele mai ferite, dar întotdeauna în cadrul aceleiași regiuni.

Acolo unde muntele era aproape, oferind posibilitatea unei vieți lipsite de primejdii, autohtonii se retrăgeau temporar în zona montană. În ținuturile de șes, ei se refugiau în păduri, în regiunile vecine ale Dunării sau în amontele văilor mai ascunse. Odată pericolul trecut, ei reveneau în locurile propice pentru agricultură. În cursul acestor **mișcări de pendulare** în interiorul unor micro regiuni, **elementul uman** (ceea ce e lucrul cel mai important) era acela care asigura continuitatea — o continuitate **mobilă,** pentru a ne exprima astfel, dar totuși continuitate. Iată de ce ideea unei retrageri de lungă durată a populației în munți ne apare perimată, din moment ce cunoaștem astăzi numeroase așezări din zona de cîmpie sau din cea a dealurilor joase, iar pe de altă parte nici păstorii și cu atît mai puțin agricultorii nu puteau trăi la infinit în munți.

„Deșertul" nu a existat

Fără îndoială, cercetările arheologice au furnizat deja importante probe în sprijinul continuității. Dar pentru o justă înțelegere a formelor pe care le îmbracă continuitatea etnică, trebuie să procedăm la cercetări deosebit de complexe, la care e necesar să se adauge contribuția etnografilor, geografilor, lingviștilor și antropologilor. Tot atît de importantă este cunoașterea cît mai exact cu putință, a culturilor popoarelor migratoare și a populației autohtone, ca și analiza relațiilor stabilite între acestea.

Teza conform căreia Dacia ar fi devenit, în perioada migrației popoarelor, după retragerea armatei și administrației romane sub Aurelian, un **desertum,** este definitiv infirmată de descoperirile arheologice. Acestea demonstrează, în ciuda lipsei unor mențiuni scrise, prezența autohtonilor sub diferitele stăpîniri trecătoare a populațiilor barbare. Se știe, de pildă, că grupurile germanice nu au reprezentat decît o minoritate de războinici, care n-au putut ocupa efectiv întregul teritoriu. Chiar acolo unde prezența lor a fost mai marcată, goții au conviețuit cu autohtonii fără să existe o interpătrundere a celor două populații.

Din punct de vedere economic, perioadele de dominare ale migratorilor nu au avut un efect important, deoarece ele au fost de scurtă durată, vizigoții fiind izgoniți de huni, iar gepizii nimiciți de avari și longobarzi. Avînd o economie pur de consum, hrana trebuia să le fie asigurată de către autohtoni, a căror prezență și activitate le era absolut necesară.

Nici hunii și avarii nu au constituit altceva decît minorități războinice, economia lor fiind incompatibilă cu viața urbană și cu activitatea agricolă. De aceea pentru războinicii stepelor era o necesitate continuitatea populației agricole. Prezența ei rezultă atît din datele arheologice cît și din unele izvoare scrise.

Deși Dacia a fost denumită uneori **Gothia** sau **Gepidia** după populația migratoare dominantă (așa cum și Galia a fost denumită Frarrcia), sub toate dominațiile ce s-au succedat **realitatea durabilă și permanentă a fost populația autohtonă,** elementul care a asigurat continuitatea civilizației. Este, deci, o eroare din punct de vedere metodologic să se utilizeze lipsa informațiilor scrise ca argument împotriva ideii de continuitate.

Vlahii și blahii

Unul dintre aspectele importante ale problemei continuității este acela al contactului autohtonilor cu slavii și al influențelor reciproce. Arheologia țării noastre i-a acordat intotdeauna o deosebită atenție. Datele obținute dovedesc că slavii au găsit, ajungînd pe teritoriul țării noastre, o veche populație autohtonă. Aceasta nu putea să fie decît daco-romană — în vechea provincie Dacia Traiană, în Muntenia și în Moldova de sud —, și dacică, desigur cu unele influențe alogene, în restul teritoriului : Moldova de nord, Crișana și Maramureș. Această populație este atestată din punct de vedere arheologic prin cultura Ipoteşti-Cîndești.

Analizînd materialul aparținînd culturii Dridu și comparîndu-l cu cel al așezărilor atribuite slavilor, s-au descoperit, în acesta din urmă, numeroase elemente neslave, ceea ce presupune un contact între cele două civilizații și în consecință influențele reciproce care s-au produs în decursul conviețuirii.

Elementele tradiționale ale romanității dunărene, menținute în perioada primului stat bulgar, au renăscut cu prilejul revenirii bizantinilor la Dunăre (secolul al X-lea — secolul al XII-lea). În această perioadă se găsesc numeroase mărturii despre **vlahi,** nume sub care apar romanicii din Balcani și din Carpați în cronicile bizantine, maghiare și în cronica rusească atribuită lui Nestor. În răscoala din 1 186 și în întemeierea statului Asăneștilor, factorului vlah îi revine un important rol politic, probabil datorită numărului și capacității sale economice și organizatorice. La nordul Dunării, superioritatea numerică și culturală a populației autohtone a avut drept consecință asimilarea slavilor, chiar dacă temporar aceștia au predominat din punct de vedere social și politic. Această asimilare este ilustrată prin adoptarea limbii majoritare, fenomen care nu s-ar fi putut produce fără prezența activă a unei populații numeroase vorbind o limbă romană.

Procesul produs pe teritoriul Daciei are analogii și în alte regiuni ale imperiului roman. Astfel, deși germanii au cucerit Italia, Spania, Galia, ajungînd chiar să întemeieze state, „ei și-au uitat mai repede sau mai încet idiomul lor, în favoarea latinii vulgare, **lingua romana"** — așa cum constată F. Lot.

Victoria limbii autohtonilor constituie **cea mai elocventă dovadă a continuității.**

Dar, dacă limba română este în mod sigur, prin structura ei, romană, același lucru trebuie postulat în ce privește **civilizația, al cărei fond de bază este autohton, dacic și daco-roman.** Această concluzie mai trebuie, evident, adîncită. Este foarte probabil că numeroase aspecte ale civilizației protoromânilor sînt de altă origine, dar ele au fost asimilate în spiritul autohtonilor, devenind deci românești. Sînt necesare noi eforturi, noi cercetări și studii pentru a separa fondul autohton de împrumuturile datorate contactului cu alte populații. Oricum, elementele împrumutate și însușite fac dovada forței de asimilare a autohtonilor, forță care s-a manifestat ulterior și prin includerea elementelor pecenege, cumane ș.a.m.d. Utilizînd din nou analogia cu fenomenele lingvistice, trebuie să spunem că, după cum prezența unui mare număr de cuvinte de origine slavă în limba română nu contrazice romanitatea acesteia, prezența anumitor elemente de civilizație de origine germanică sau slavă, însușite de strămoșii românilor, nu poate nici ea infirma continuitatea.

Limba se îmbogățește mereu cu noi cuvinte împrumutate și același lucru se întîmplă cu civilizația. F. Lot, constatînd că limba populară romană era relativ săracă, afirmă că în Franța vocabularul a împrumutat numeroase cuvinte de origine germană. Același lucru s-a întîmplat cu limba romană vorbită în Dacia și în provinciile latine de la sudul Dunării, care a împrumutat numeroase cuvinte slave. Ceea ce este important nu e însă numărul lor, ci faptul că au fost integrate în „tiparul fonetic și gramatical" al limbii autohtonilor, devenind uneori în așa măsură românești încît numai lingviștii le mai pot recunoaște originea".

Lucrul este în aceeași măsură valabil în ceea ce privește civilizația.

Numai studiul atent, străin de orice idee preconceputâ, poate să ducă la o justă înțelegere a procesului de formare a civilizației românești și în același timp să surprindă etapele cele mai importante ale desfășurării acestuia.

Ceea ce este sigur e faptul că în secolele al X-lea, al XI-lea, românii **(blahi)** erau întîlniți atît în sudul Carpaților, cît și în inima Transilvaniei, fiind menționați ca atare de **Anonimus** și de alte **Gesta Hungarorum.** Fără continuitatea elementului daco-roman, factor de bază în procesul de constituire a poporului român, ar fi imposibil de înțeles deplina coincidență a frontierelor etnice ale poporului nostru cu frontierele Daciei preromane.

Treptata descoperire a unui cărturar:

5 februarie 1899. Ședința Secțiunii de științe istorice a Academiei Române... Fusese anunțată comunicarea unui tînăr cercetător, care nu împlinise încă 28 de ani, dar era de cîțiva ani profesor universitar și membru corespondent al Academiei. Numele acestuia : NICOLAE IORGA. Titlul comunicării nu spunea însă nimic care să atragă atenția : **Manuscripte din biblioteci străine relative la istoria României.** După citirea acestei comunicări, cultura română a ieșit însă îmbogățită. Îmbogățită cu figura unui mare cărturar, pînă atunci necunoscut : **Constantin Cantacuzino stolnicul.**

CONSTANTIN CANTACUZINO *stolnicul*

VASILE D. LIVEANU
doctor în istorie

Unii cititori vor fi, poate, mirați, aflînd că, pînă la comunicarea lui Iorga, contribuția culturală, atît de remarcabilă, a stolnicului Cantacuzino fusese ignorată. Să deschidem însă **Enciclopedia Română** a lui Corneliu Diaconovich, la care au colaborat reprezentanți de seamă ai științei noastre de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. În volumul I, apărut în 1898, despre Constantin Cantacuzino stolnicul se spun doar următoarele : „Fiul Postelnicului și fratele lui Șerban Vodă. Studiase la Roma, trăise în Viena, Veneția și Varșovia, cunoștea limbile latină, elină și italiană], a fost consilierul cel mai ascultat al lui Brîncoveanu, a cărui domnie, cît timp s-a condus de sfaturile lui, a biruit pretutindeni. De pe la 1712, stolnicul se depărtă de Brîncoveanu, în urma unor certuri între familiile lor, și începu de atunci între ei o luptă, care se sfîrși prin moartea tragică a domnului. C[antacuzino] ajută chiar turcilor la prinderea lui Brîncoveanu și le dete în mîni actele cele mai compromițătoare ale lui, primind promisiunea domniei pentru fiul său. După scurta domnie a acestuia, este ridicat din București împreună cu el și i-se taie capul, ca și lui Brîncoveanu, în 26 Mai 1716".

Un misterios fragment de cronică

După cum se vede, **Enciclopedia Română** vorbea despre omul politic care a fost Constantin Cantacuzino stolnicul, fără a aminti nimic despre creația lui culturală. Acest fapt nu era întîmplător, căci **în 1898 opera de creator de cultură a stolnicului nu era cunoscută.** Istoriile de literatură română publicate pînă atunci fie că nu aminteau opera stolnicului Constantin Cantacuzino (ca, de pildă, **Noțiuni de istoria limbii și a literaturii române,** publicată de Gh. Adamescu, în 1899, pentru uzul elevilor din învățămîntul secundar), fie că îl aminteau doar în legătură cu traducerea unor cărți religioase (ca **Introducere în istoria limbii și literaturii române,** publicată în 1889, la Iași, de Al. Philippide).

În conștiința publică, Constantin Cantacuzino stolnicul rămăsese așa cum ni-l arăta **Enciclopedia Română** — un mare boier participant la luptele politice din Țara Românească de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea.

Dar iată că în amintita comunicare, din 5 februarie 1899, tînărul Iorga afirma răspicat : „Cu toată teribila sa reputațiune de

Cercetările cîtorva generații de istorici au scos din anonimat pe stolnicul Constantin Cantacuzino (1650—1716)

otrăvitor, vînzător și intrigant politic, Constantin Cantacuzino stolnicul a fost una din cele mai importante figuri culturale printre boierii noștri din secolul al XVII-lea [...] Păcatele-i politice, în parte reale, le-a ispășit prin moartea lui silnică la Constantinopol, unde fu sugrumat în închisoare, împreună cu fiul său Ștefan Vodă [...] Pentru cunoștințele pe care și le cîștigase și pentru iubirea sa de cultură, el trebuie să-și aibă locul în istoria dezvoltării noastre intelectuale".

Constantin Cantacuzino stolnicul a rămas în cultura română în primul rînd prin **Istoria Țării Românești întru carea să cuprinde numele ei cel dintîi...** — cunoscută și sub numele **Istoria Țării Românești dintru început** —, lucrare consacrată originii și formării poporului român. Cu o bogăție de cunoștințe, o forță de argumentare și un nivel de modernitate a spiritului necunoscute pînă atunci, este aici susținută continuitatea poporului român în Dacia, originea sa rezultînd din romanizarea dacilor, unitatea poporului român din diferite ținuturi. Opera stolnicului Cantacuzino s-a materializat însă într-un număr redus de manuscrise (șase), unele incomplete și nici unul din ele iscălit. A fost nevoie de timp pentru ca istoriografia românească modernă să redescopere mai întîi opera și apoi pe autorul ei.

Primul care a tipărit o parte a cronicii stolnicului a fost D. A. Crețescu, profesor de istorie la Gimnaziul național din București. În anul 1858, în toiul mișcării pentru unirea Moldovei și Țării Românești, D. A. Crețescu publică, în editura librăriei G. Ioa-

Carte cu semnătura autografă a ilustrului cărturar, păstrată în fondurile Bibliotecii Academiei R.S.R.

nid, sub titlul **Istoria Moldoromâniei,** manuscrisele unor vechi cronici românești găsite la mănăstirile Cozia și Șerbănești. Culegerea cuprindea sub titlul: „Fragment dintr-o cronică pe scurt a Românilor" o parte din **Istoria Țării Românești, întru carea să cuprinde numele ei cel dintîi,** al cărui autor, stolnicul Cantacuzino, era atunci necunoscut; de altfel, lucrarea nici nu era redată în întregime, manuscrisul descoperit fiind incomplet.

Textul dat la lumină de D. A. Crețescu a fost republicat de Mihail Kogălniceanu, în 1872, în a doua ediție a **Cronicilor României,** volumul I. De astă dată, textul era transcris, pentru prima oară, cu litere **exclusiv** latine. Kogălniceanu, care nu a putut nici el identifica pe autorul textului, observa însă — fără a aduce argumente — că lectura fragmentului de cronică duce la concluzia că el „a fost un român de peste Olt, care se vede că nici [nu] a cunoscut Moldova".

Labirintul controverselor

Primul care a încercat să identifice pe autorul fragmentului de cronică a fost B. P. Hasdeu, într-un articol publicat la

15 septembrie 1872, în „Columna lui Traian". În exprimarea „carele fiind eu încă în Moldova, l-am găsit [letopiseţul moldovenesc]" aflată în fragmentul de cronică descoperit de Creţescu, Hasdeu vedea dovada decisivă a faptului că autorul cronicii era un **moldovean** care s-a stabilit tîrziu în Ţara Românească. Hasdeu susţinea, de asemenea, existenţa unei vădite apropieri între unele citate şi aprecieri din fragmentul de cronică şi citatele şi aprecierile cuprinse în introducerea **Hresmologhion**-ului (carte de profeţii), tradusă şi prelucrată în rusește de spătarul Nicolae Milescu. De aici, concluzia lui Hasdeu : autorul fragmentului scurtei cronici era spătarul Nicolae Milescu, moldovean stabilit un timp în Ţara Românească, posesorul unor cunoştinţe şi însuşiri intelectuale care i-au dat posibilitatea de a scrie cronica în chestiune. Urmîndu-l pe Hasdeu, învăţatul francez Emile Picot, în lucrarea **Notice biographique sur Nicolas Spatar Milesco,** publicată la Paris, în 1883, atribuie şi el spătarului moldovean paternitatea fragmentului de cronică descoperit de D. A. Creţescu.

Părerea lui Hasdeu a fost combătută de profesorul de Istoria românilor de la Universitatea din Bucureşti — Vasile Alexandrescu Urechiă. Acesta a fost cel dintîi care a descoperit un manuscris complet al cronicii, din care pînă atunci se publicase doar un fragment. V. A. Urechiă nu a publicat textul integral al cronicii, dar, în urma descoperirii lui, a semnat un articol cu semnificativul titlu de **Cronică anonimă,** căci nici el nu izbutise să identifice persoana cronicarului („Revista pentru Istorie, Arheologie şi Folclor", anul III [1884], vol. IV, p. 65 şi urm.).

Manuscrisul găsit de V. A. Urechiă purta titlul **Istoria Ţării Româneşti dintru început** şi multă vreme astfel avea să fie desemnată scrierea stolnicului Constantin Cantacuzino.

V. A. Urechiă a stabilit mai întîi că „Istoria" în chestiune nu vorbea despre domniile Ţării Româneşti, oprindu-se la venirea hunilor în teritoriul carpato-dunărean. Manuscrisul găsit de Urechiă era însă terminat. Avea pagina de titlu — şi deci **începutul cronicii ;** pe de altă parte, ultimele rînduri erau scrise în formă de piramidă răsturnată, aşa cum se obişnuia cînd se încheia un manuscris, iar copistul nu făcea nici o aluzie la existenţa unei continuări a lucrării. Deci copia găsită cuprindea şi **sfîrşitul** acesteia.

Cînd a fost alcătuită cronica ? Cea mai tîrzie dintre lucrările citate în **Istoria Ţării Româneşti dintru început** — remarca V. A. Urechiă — e cronica transilvană (Origines et occasus Transylvanorum) redactată de Laurenţiu Toppeltin din Mediaş şi tipărită la Lyon în anul 1667. Deci, conchidea pe bună dreptate V. A. Urechiă, cronica a fost scrisă **după** anul 1667. Or, autorul **Istoriei Ţării Româneşti dintru început,** după cum reiese din text, şi-a scris lucrarea în **Muntenia.** Nicolae Milescu, fiind însă în 1667 în Germania şi nemai întorcîndu-se în Ţara Românească **după** 1667, nu putea fi el autorul, aşa cum credea Hasdeu. Urechiă observă, de asemenea, că autorul cronicii nu putea fi moldovean. Fraza invocată de Hasdeu în care cronicarul vorbeşte de timpul în care „era în Moldova" dovedeşte că el a călătorit pe acolo, nu că ar fi fost moldovean. Autorul **Istoriei Ţării Româneşti dintru început** avea, după propria-i mărturie, o slabă cunoştinţă despre cronicele moldovene.

În anul următor apariţiei studiului lui V. A. Urechiă, I. Sîrcu, într-o notă publicată în limba rusă („Jurnal Ministerstvo narodnogo prosveşceniia" din iunie 1885, p. 335 şi urm.), observa că din textul cronicii anonime nu reiese originea moldovenească a autorului ei, iar compararea şi apropierea de textul introductiv al **Hresmologhion**-ului lui Nicolae Milescu îi apăreau arbitrare. I. Sîrcu a admis totuşi paternitatea spătarului Nicolae Milescu asupra cronicii în discuţie, pe motiv că el era singura persoană care putea avea cunoştinţele şi formaţia intelectuală necesare elaborării ei. Un asemenea argument era însă neconcludent.

Este adevărat că în sînul publicului larg teza lui Hasdeu a continuat să circule. În anul 1894, în colecţia şcolară **Autori vechi şi contemporani,** textul tipărit de D. A. Creţescu a fost republicat sub titlul **Spătarul N. Milescu. Cronica pe scurt a românilor.** După apariţia studiului lui V. A. Urechiă, ipoteza elaborării **Istoriei Ţării Româneşti dintru început** de către spătarul Milescu a fost însă abandonată de majoritatea specialiştilor, inclusiv de E. Picot, care mai înainte o împărtăşise.

Nu au lipsit noi încercări de identificare a autorului cronicii. În 1885, **Istoria limbii şi literaturii române,** scoasă de Aron Densuşianu, profesor la universitatea ieşeană, găsea în fragmentul de cronică publicat de D. A. Creţescu cuvinte şi expresii transilvănene şi o preţuire deosebită pentru românii ardeleni, de unde concluzia unei paternităţi **transilvane** a cronicii. În a doua ediţie a lucrării sale, A. Densuşianu credea a fi identificat pe autorul cronicii în persoana lui Teodosie Vestemianul, mitropolit al Ţării Româneşti originar din Vestem, sat din apropierea Sibiului.

Ipoteza lui Aron Densuşianu a fost criticată de Ion G. Sbiera, cercetător al vechii culturi române, în cartea pe care a publicat-o, în 1897, **Mişcări culturale şi literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714.** Mitropolitul Teodosie Vestemianul, observa Ion G. Sbiera, indica, în 1698, mitropolitului Ardealului, aflat în subordinea lui, ca slujba religioasă să se facă nu în româneşte, ci, conform vechiului tipic — în slavoneşte sau gre-

ceşte —, reflectînd astfel tendinţe opuse celei ale autorului cronicii în discuţie. Cronica, mai remarca Sbiera, vorbeşte despre „Valahia, adecăte ţara aceasta" ; despre oastea romană care a trecut Dunărea „în această parte" şi apoi a depăşit Carpaţii „care curmează ţara aceasta despre Ardeal". După cum reiese din aceste expresii, conchidea Sbiera, autorul cronicii a trăit şi a scris în Muntenia. Sbiera afirmă însă că autorul necunoscut al cronicii „nu l-am putea găsi aiurea decît printre bărbaţii adversari ai familiei cantacuzineştilor" (!) Nici un argument nu era adus în sprijinul acestei stranii păreri.

O identificare spectaculoasă

În februarie 1899 intervine comunicarea amintită a lui Iorga.

Punctul de plecare în rezolvarea problemei l-a constituit corespondenţa contelui Ludovic-Ferdinand de Marsigli, general în armata habsburgică, autorul lucrării geografice **Danubius pannonico-mysicum (Dunărea panonico-mesică)** — apărută în 1726. În arhiva Universităţii din Bologna, oraşul natal al generalului geograf, Iorga a descoperit scrisori schimbate între Marsigli şi stolnicul Constantin Cantacuzino. Scrisorile, prin care stolnicul Constantin Cantacuzino dădea lui Marsigli lămuririle istorico-geografice cerute de geograful italian, conţineau o listă a domnilor Ţării Româneşti şi ai Moldovei, stabilită de boierul muntean, şi numeroase informaţii referitoare la istoria ţărilor române. Mai mult, la cererea lui Marsigli de a-i comunica pe scurt „ştirile cele mai cu greutate care pot dovedi continuitatea de descendenţă din poporul roman" a românilor, Constantin Cantacuzino răspundea, în martie 1694, astfel : „La ceea ce ceri Domnia Ta, îţi răspund că trebuie timp şi osteneală mare ; **care lucru îl fac eu după puteri, pe româneşte, pentru a elucida mai bine analele acestei provincii, dar pînă acum nu e gata".** (N. Iorga, **Op. cit.,** p. 68).

Era o dovadă peremptorie a preocupărilor istorice ale stolnicului Cantacuzino şi a faptului că el elabora, în 1694, o lucrare referitoare la continuitatea şi latinitatea poporului român. Lucrarea anunţată de stolnicul Cantacuzino a fost identificată de Iorga ca fiind una şi aceeaşi cu cronica anonimă din care D. A. Creţescu publicase fragmentul amintit.

Mai întîi, Iorga a făcut cîteva considerente preliminare, de natură filologică. Pronumele „ăilalţi" şi „alelalte", utilizate de autorul cronicii, demonstrau originea lui munteană. Limba lui nu era nici limba unui moldovean, cum credea Hasdeu, nici limba unui ardelean ; cuvintele pe care Densuşianu le considera ca strict ardeleneşti (de exemplu **costaie,** în înţeles de sat) se întîlnesc şi în documente munteneşti din vremea lui Brîncoveanu.

O problemă importantă era data la care fusese încheiată cronica. Fixarea datei ar putea părea unora o pierdere de timp, un amănunt neinteresant, dar de aceasta depindea stabilirea paternităţii cronicii. V. A. Urechiă şi Ion G. Sbiera credeau că **Istoria Ţării Româneşti dintru început** fusese terminată **înainte** de anul 1679, căci ea vorbeşte despre „Ioniţă Racoviţă, care era comis mare" (în Moldova), iar acest Ioniţă Racoviţă avea deja în 1679 rangul superior de spătar, iar în 1680 rangul şi mai mare de paharnic. În plus, susţinea Ion Sbiera, referirea cronicii la stăpînirea **calvină** asupra Ardealului era un indiciu al terminării ei înainte de anul 1691, an în care Dieta Ardealului închinase ţara dinastiei **catolice** a habsburgilor. Dacă ar fi fost aşa, dacă cronica anonimă ar fi fost scrisă înainte de anul **1691** şi chiar de anul **1679,** atunci ar fi însemnat că lucrarea despre care stolnicul Constantin Cantacuzino spunea lui Marsigli că este în curs de a o elabora în anul **1694** ar fi fost **alta** decît **Istoria Ţării Româneşti dintru început.**

Dar ipotezele lui Urechiă şi Sbiera privitoare la data încheierii cronicii, a arătat Nicolae Iorga, erau neîntemeiate. Autorul cronicii nu-şi propune să indice ultima dregătorie a lui Ioniţă Racoviţă, ci relatează pur şi simplu că l-a vizitat cînd acesta „era comis mare", ceea ce **nu** implică de loc terminarea cronicii **înainte** de anul 1679. Apoi — mai observă Iorga — Ardealul a intrat sub stăpînirea **catolică** a Imperiului habsburgic abia prin pacea de la Karlovitz, din 26 ianuarie 1699. Prin urmare, referirea cronicii la stăpînirea **calvină** a Ardealului arată doar că ea a fost scrisă înainte de anul 1699 şi ca atare **putem** admite că la ea se referea Constantin Cantacuzino în anul 1694 cînd îi scria lui Marsigli că nu-şi terminase studiul.

Din textul cronicii, argumenta Iorga, se vede că autorul ei a fost un mare boier muntean, foarte erudit, care a vizitat Moldova, întocmai cum Constantin Cantacuzino stolnicul ne este arătat de documentele şi memoriile contemporane.

În sfîrşit, după aceste considerente preliminare a urmat revelaţia comunicării lui Iorga. O problemă foarte complicată s-a dovedit a avea o soluţie foarte simplă. Revelaţia s-a întemeiat, într-adevăr, pe simpla citire atentă a unei cărţi de mult cunoscute, căreia cercetătorii nu-i acordaseră pînă atunci cuvenita însemnătate. În 1806 a apărut la Viena, în greceşte, o **Istorie politică şi geografică a Ţării Româneşti din timpurile vechi pînă în anul 1774,** tipărită pe socoteala fraţilor Tunusli şi care, în 1863, fusese tradusă în româneşte de Gheorghe Sion. Cartea este un amestec dezordonat de statistică şi istorie, cuprinzînd şi rezumate din diferite alte lucrări. Primul ei capitol este intitulat : „De către cine se stăpînea Ţara Românească, de cînd au venit pe pămîntul acesta coloniile ro-

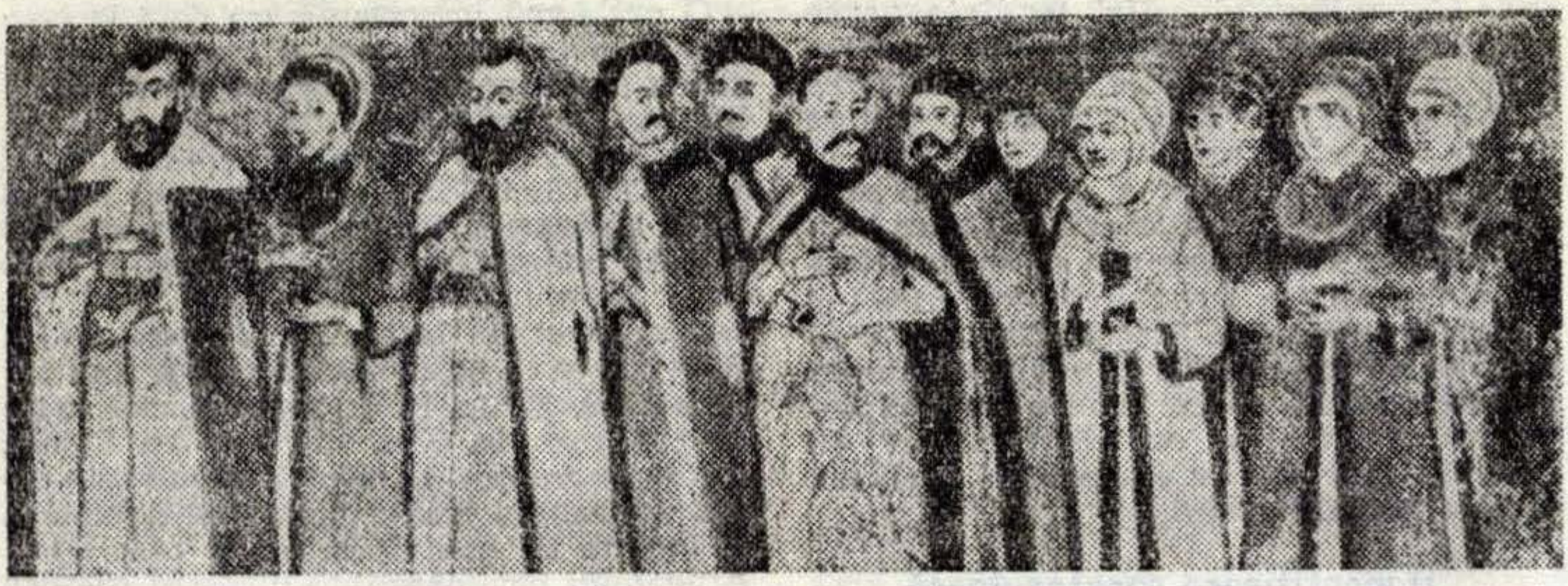

Portretele familiei Cantacuzino — din neamul dinspre mamă al domnului. Tablou votiv din mănăstirea Hurez

manilor, ce origine are poporul acesta, de unde se trage limba lor și pentru ce acești Valahi se numesc Români, pe cînd alte națiuni le zic Valahi [...] Prima cestiune trasă din istoria Țării Românești scrisă de stolnicul Constantin Cantacuzino după vechi mărturii și dovezi istorice".

Autorul istoriei publicată de frații Tunusli **vorbea, deci, limpede despre o Istorie a Țării Românești scrisă de stolnicul Constantin Cantacuzino, referitoare la romanizarea Daciei, la originea poporului și limbii române.** Se referea deci la chestiunile tratate în cronica descoperită de D. A. Crețescu și V. A. Urechiă. Punînd față în față textul cronicii, pînă atunci anonime, cu paragrafele din istoria publicată de frații Tunusli, **care poartă indicația că sînt „trase" din istoria Țării Românești de stolnicul Cantacuzino,** Iorga a constatat apropierea evidentă dintre cele două texte: citatele sînt aceleași, autorii folosiți — aceiași, ordinea și modul de tratare a chestiunilor — aceleași, unele expresii și rînduri — identice. Înseamnă deci că în problema formării poporului român autorul **Istoriei Țării Românești pînă în 1774** — conchidea Iorga — a preluat textul cronicii pînă atunci anonime, recunoscînd că „și-a tras" această parte din istoria Țării Românești scrisă de stolnicul Constantin Cantacuzino. Reiese că cronica descoperită de D. A. Crețescu **este una și aceeași cu opera lui Constantin Cantacuzino stolnicul.**

Este una din numeroasele descoperiri ale lui Nicolae Iorga.

Doi ani mai tîrziu Iorga a publicat **Operele lui Constantin Cantacuzino** — un volum în care pentru **prima** oară a fost reunită **în întregime Istoria Țării Românești dintru început** a învățatului stolnic. Volumul cuprindea și jurnalul de studii al tînărului Constantin Cantacuzino, jurnal de neprețuită valoare pentru cunoașterea formației lui intelectuale.

*

De atunci, studierea personalității lui Constantin Cantacuzino s-a desfășurat fără întrerupere. Nu vom insista asupra diferitelor elemente și aspecte noi puse în lumină. Vom mai aminti doar două fapte: în 1927 a fost descoperită la **British Museum** ediția originală a celebrei hărți a Țării Românești alcătuită de stolnic, tipărită la Padova în anul 1700.

În 1944, profesorul Dan Simonescu a publicat o nouă ediție a operei stolnicului, după un manuscris mai complet, intrat mai tîrziu în Biblioteca Academiei și pe care Iorga nu l-a cunoscut în 1901. Titlul acestui manuscris, sub care opera stolnicului a intrat, în ultimul tratat de **Istoria literaturii române,** este **ISTORIA ȚĂRII ROMÂNEȘTI, întru care se cuprinde numele ei cel dintîiu și care au fost locuitorii ei atunci și apoi cine o au mai descălecat și o au stăpînit pînă și în vremile de acum cum s-au tras și stă.**

Desigur, pentru cercetarea istorică, identificarea autorului unei opere sau a unei acțiuni istorice însemnate este abia un început. Știința istorică urmărește dezvăluirea trăsăturilor generale, legice ale fenomenelor istorice.

În legătură cu **Istoria Țării Românești întru care să cuprinde numele ei cel dintîiu...,** istoricii au fost și sînt preocupați de dezvăluirea condițiilor social-istorice generale în care această operă a fost creată și care contribuie la explicarea ei, a tendințelor de clasă pe care opera stolnicului le reflectă, a semnificației generale pe care lucrarea a avut-o în momentul elaborării ei și în epocile ulterioare.

Pentru ca aceste cercetări mai largi să se poată desfășura, a fost însă nevoie, mai întîi, să se arate cine a fost cărturarul care a scris mult discutata „Istorie". Și cînd Iorga a făcut-o, în cartea de aur a culturii române a intrat pentru totdeauna un nou și mare nume: CONSTANTIN CANTACUZINO STOLNICUL.

O clipă de destindere în grădina casei din localitatea Gorki (1922)

Alături de un om numit

VLADIMIR ILICI

Din amintirile NADEJDEI KONSTANTINOVNA KRUPSKAIA

Nadejda Konstantinovna Krupskaia s-a născut la Petersburg, în anul 1869, într-o familie de origine nobilă, care își pierduse averea. Tatăl ei, ofițer de carieră, frecventa cercurile revoluționare din acea vreme, așa încît Nadejda Konstantinovna a auzit încă din fragedă copilărie în casa părintească vorbindu-se despre exploatarea țăranilor și a muncitorilor, despre represiunile țariste și necesitatea luptei pentru libertate și dreptate socială. Rămînînd orfană de tată la vîrsta de 14 ani, ea a fost nevoită să-și cîștige singură existența, meditînd copiii familiilor bogate.

În prima tinerețe a devenit adeptă a teoriei lui Lev Tolstoi ; dornică de a se face utilă celor obidiți, Nadejda Konstantinovna a plecat la țară spre a împărtăși

viața și munca mujicilor. Curînd însă a înțeles că soluția tolstoiană de autoperfecționare nu va putea schimba nedreapta orînduire socială din Rusia țaristă. Frecventînd „Cursurile superioare pentru femei", de la Petersburg, Krupskaia s-a alăturat unui cerc studențesc, unde a luat, pentru prima oară, contact cu învățătura marxistă. Animată de dorința de a contribui la răspîndirea marxismului în mase, a devenit profesoară la o școală serală pentru muncitori.

În cadrul cercurilor marxiste ce funcționau ilegal în capitala de atunci a Rusiei, Krupskaia l-a întîlnit, în 1894, pe Lenin și l a scurt timp după aceasta a devenit unul dintre cei mai activi membri ai „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare", înființată de V. I. Lenin în 1893. Arestată în anul 1898 și condamnată la deportare, Nadejda Konstantinovna a cerut să fie trimisă în Siberia în localitatea Susenskoe, unde se afla exilat Vladimir Ilici. Aici s-au căsătorit, Krupskaia devenind astfel tovarășa de viață, muncă și luptă a marelui conducător al proletariatului.

Vorbind despre viața ei, Krupskaia mărturisea : „...Sînt foarte fericită de a fi văzut înfăptuindu-se revoluția ; îmi iubesc mult munca și am fost fericită în viața mea personală. Iar dacă uneori trec prin momente grele, cine oare nu trece ? [...] Dacă ar fi să reîncep viața, puține și neînsemnate sînt lucrurile pe care aș dori să le schimb".

După moartea lui Lenin, Krupskaia s-a străduit să-l înfățișeze așa cum a fost, strîngînd diferite documente, la care a adăugat, cum era și firesc, propriile ei amintiri.

Publicăm mai jos, sub o formă întrucîtva condensată, cîteva din răspunsurile Nadejdei Konstantinovna Krupskaia la un chestionar al Institutului „V. M. Behterev" al Academiei de științe din U.R.S.S., apărute pentru prima oară anul trecut, în revista sovietică „Literaturnaia Gazeta". Aceste răspunsuri, care datează din 1935, i-au fost cerute în scopul completării datelor menite să dezvăluie cît mai cuprinzător complexa și uriașa personalitate a lui Lenin, și nimeni mai bine decît tovarășa lui de viață n-ar fi putut da informații mai exacte despre firea, temperamentul, afecțiunile și obiceiurile sale.

Alvina LAZEA,
Șerban RĂDULESCU-ZONER

Un zîmbet sincer

Nu era slab, dar nici foarte puternic. Nu prea avea deprinderea activității fizice, lucra cu brațele doar cînd era vorba de muncă voluntară. Îmi amintesc că odată, pe cînd eram în deportare, a reparat gardul locuinței noastre. Plimbările nu-l oboseau însă niciodată. Era vioi și-i plăcea să meargă pe jos. Chiar și în casă umbla mult, măsurînd camera dintr-un colț într-altul, cîteodată în vîrful picioarelor. Atunci știam că se gîndește la ceva. De ce umbla în vîrful picioarelor ? Probabil ca să nu-i deranjeze pe cei din jur, bunăoară pe proprietarii apartamentului în care, în timpul emigrației, închiriasem o cameră. Și cred totodată că în felul acesta reușea să se concentreze mai bine. Să stea culcat nu-i plăcea de fel. Avea pasul grăbit și cînd mergea nu se legăna și nu gesticula. Mișcările sale erau degajate și fără să fie tocmai armonioase, nu erau nici stîngace, nici dezordonate.

Nu făcea gimnastică, dar juca gorodki [1], înota, patina bine și știa să meargă pe bicicletă. Cînd era în exil, patina adesea pe rîu de-a lungul malurilor. Tot atunci, după ce am venit la el, plecam de multe ori prin pădure, la cules de ciuperci. Avea ochi buni și cînd, după scurtă vreme, a învățat să recunoască pe cele comestibile, a devenit un culegător de ciuperci pasionat. Îi plăcea mult și vînătoarea ; dar mai presus de orice — plimbările prin pădure.

Nu se îndeletnicea cu nici un fel de artă sau meșteșug, în afară de utilizarea diverselor procedee a scrierii conspirative.

[1] Un fel de popice.

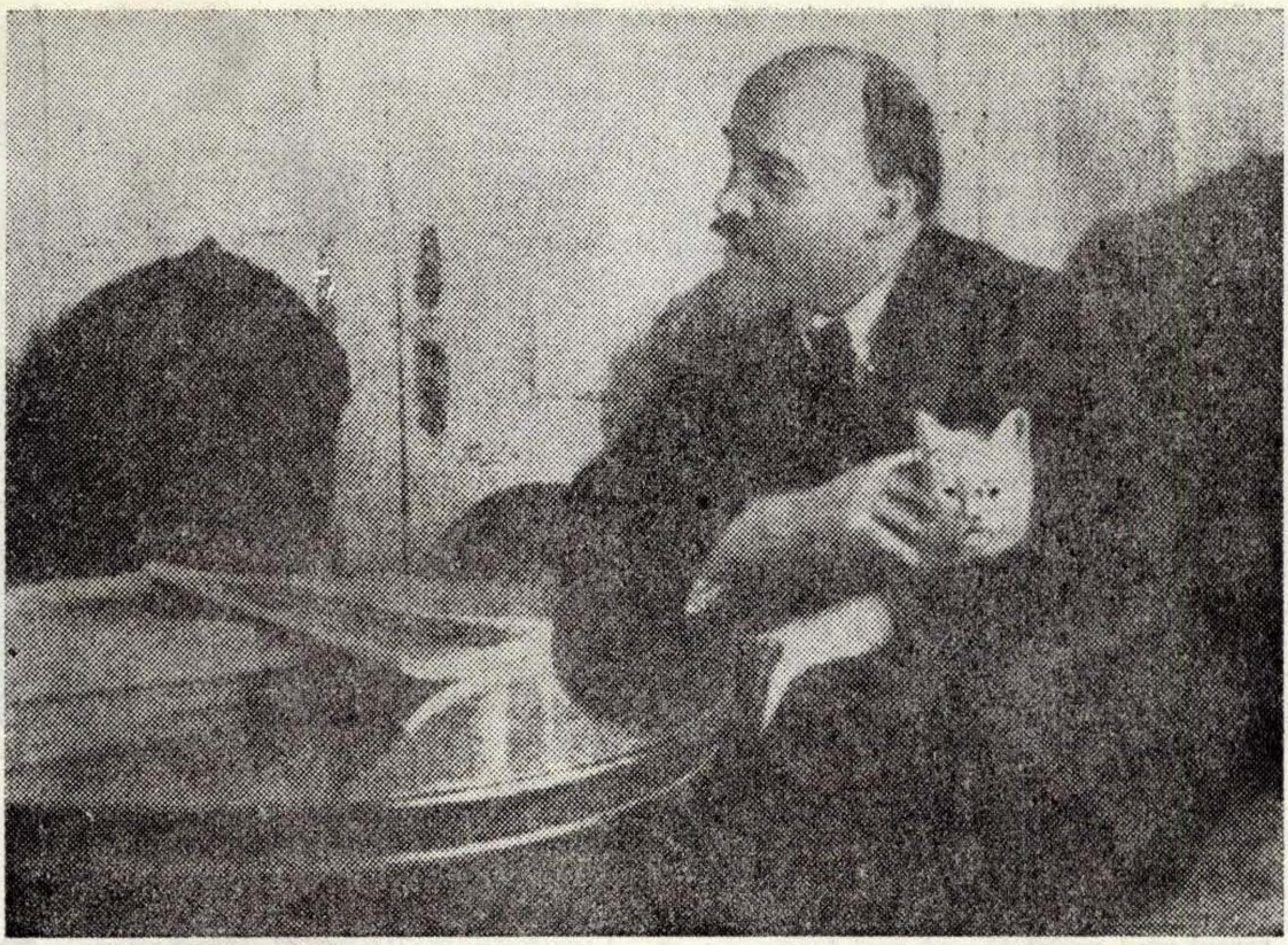

Toate gesturile sale erau firești...

Îmbrăcatul și dezbrăcatul nu-i luau mult timp. Cînd căzu la pat[2]*, găsi o metodă care îi ușura această treabă și se străduí s-o folosească tot timpul bolii. Cînd vorbea, obișnuia să miște mîna dreaptă înainte și lateral. Am văzut cîndva un tablou care-l înfățișa pe Ilici vorbind : mîna dreaptă era dusă înainte, iar partea superioară a antebrațului lipită de corp. Reprezentarea era incorectă, nu acesta era gestul lui : e drept că ducea mîna înainte, dar o îndepărta de trup, făcînd o mișcare circulară.*

Nu l-am văzut niciodată bătînd cu pumnul în masă sau amenințînd cu degetul. Toate gesturile sale erau firești, fără urmă de afectare sau poză, dar, ca și mimica lui de altfel, foarte expresive. Zîmbea foarte des. Avea un zîmbet sincer, nicidecum caustic sau „politicos".

Știa să rîdă cu poftă pînă la lacrimi, și cînd izbucnea în hohote avea obiceiul să se lase pe spate. Nu l-am surprins zîmbind sau rîzînd din obligație sau din politețe. La el aceste manifestări erau întotdeauna spontane, naturale.

Avea o voce puternică și profundă, fără stridențe, un glas de bariton. Îi plăcea să cînte ; din „repertoriul" său făceau parte : „Ce dragă-mi ești, nespus de dragă", „Varșovianka", „Porniți înainte, tovarăși", „Vous avez pris l'Alsace et la Lorraine", „Les soldats du 17-e".

Vorbea repede. Stenografii notau anevoie spusele lui, însă cred că nu atît din pricina repeziciunii cu care rostea cuvintele, ci mai degrabă pentru că pe atunci stenografii noștri erau destul de slabi, iar construcția frazelor lui Ilici complicată. Într-o culegere de texte „Lef"[3] *a apărut odată un articol în care autorii, analizînd structura vorbirii lui Ilici, afirmau că ar fi influențată de cea latină. De altfel chiar Ilici mi-a spus că în tinerețe îl pasionase studiul limbii latine.*

Cuvîntările lui nu păcătuiau niciodată prin monotonie ; avea o voce expresivă. Deosebit de expresive erau „Zwischenruf"-urile[4] *sale. Parcă le aud și acum. Vorbea simplu, fără să recurgă la efecte teatrale, o limbă tipic rusească.*

Vorbea liber, găsindu-și cuvintele și alcătuindu-și frazele fără greutate. E drept

---

[2] In urma rănii primite în timpul atentatului din 1918, cît și din cauza surmenajului, Lenin s-a îmbolnăvit în mai 1922. În martie 1923, boala s-a agravat, Vladimir Ilici și-a pierdut vorbirea, iar paralizia părții drepte a corpului s-a accentuat. Cînd vorbește de boala lui Lenin, Krupskaia se referă la această ultimă perioadă din viața lui.

[3] „Lef" (Frontul de stînga al artei), grup literar apărut la Moscova în anul 1923. A editat revistele „Lef" (1923—1925) și „Novîi Lef" (1927—1928), propagînd teorii formaliste, eronate.

[4] Intermezzo-uri.

că-și pregătea cu multă scrupulozitate discursurile, dar nu-și nota decît planul lor, meditînd asupra conținutului. Fie că ținea o cuvîntare în public, fie că discuta cu un prieten, întotdeauna vorbea cu înflăcărare. Mi s-a întîmplat adeseori să-l văd cum umblă prin cameră și rostește în șoaptă cuvîntarea pe care o pregătea, căci era foarte emotiv. Cîteodată, cînd ne plimbam împreună, era tăcut, cufundat în meditații. Atunci tăceam și eu, lăsîndu-l să se reculeagă. Apoi începea singur să-mi istorisească, cu lux de amănunte, la ce se gîndise și nu suporta să fie întrerupt. Pe drum, cînd se întorcea acasă după vreo discuție în contradictoriu sau după o polemică, era sumbru, tăcut, tulburat. Cînd îl vedeam așa, știam că e mai bine să nu-l întreb nimic și că mai tîrziu avea să-mi povestească, neîntrebat, totul. Alteori, cînd ne plimbam, rostea din senin cîte o replică și atunci înțelegeam că nu încetase să se gîndească la ceea ce îl frămînta. De aceea cred că i-a fost atît de greu la începutul bolii, cînd doctorii i-au interzis lectura și, în general, orice fel de efort. După mine a fost o greșeală. Ilici îmi repeta într-una: „Doar nimeni nu-mi poate interzice să gîndesc, nici ei, nici eu".

Nevoia de a se exprima și de a lămuri totul îi era caracteristică.

Nu-mi amintesc să-i fi scăpat vreodată sensul unui cuvînt sau al unei fraze, sau să nu înțeleagă semnificația celor expuse de interlocutorul său. Dimpotrivă, prindea orice, neobișnuit de repede. Însemnările sale erau lapidare, ideea fiind cuprinsă într-un cuvînt sau într-o simplă trăsătură.

Acasă, cînd îl frămînta ceva, vorbea în șoaptă.

Era un om plin de viață, foarte perseverent, optimist. În închisoare[5] a dat dovadă de o neîntrecută stăpînire de sine și tărie sufletească. În timpul bolii i-am spus odată în prezența surorii care-l îngrijea: „Știi că ai început să-ți recapeți pe încetul vorbirea! la această perioadă drept o ședere vremelnică în închisoare". La care sora a exclamat: „Cum puteți vorbi astfel, Nadejda Konstantinovna? Ce, aici e ca la închisoare?" Ilici însă m-a înțeles, și după această discuție a devenit mult mai stăpîn pe sine.

Scria mult și cu plăcere, neobișnuit de repede și cu multe prescurtări. Cînd subiectul îl interesa în mod deosebit sau cînd era emoționat, scrisul lui devenea mai citeț. Tot ce scria era închegat și consecvent din punct de vedere logic. Cînd era grăbit, recurgea adesea la prescurtări sărind litere, mai ales vocale, și chiar silabe întregi. Își redacta materialele direct, iar ulterior făcea foarte puține corecturi.

Între exprimarea orală și cea scrisă nu avea nici o preferință, căci era înzestrat și

[5] V. I. Lenin a fost închis între anii 1895 și 1897 la Petersburg, iar la începutul războiului din 1914, în localitatea Novy Targ din Polonia.

Cine îl putea cunoaște mai bine decît tovarășa lui de viață? Nadejda Konstantinovna avea 25 de ani cînd l-a întîlnit pe Vladimir Ilici

Lenin în două momente consecutive la Congresul al III-lea al Internaționalei Comuniste

pentru una, și pentru cealaltă. Vorbea liber și scria fără cel mai mic efort.

Tabelele statistice, cifrele, datele le nota întotdeauna extrem de clar. Își întocmea reprezentări grafice — care constituiau adevărate mostre de caligrafie —, folosind cifre, curbe, diagrame, dar nu și desene. Nu desena și nici de pictură nu s-a ocupat niciodată. Citea cu mare repeziciune și numai în gînd. Nu mi-a citit niciodată cu voce tare și nici eu lui. N-am deprins acest obicei, pentru că astfel lectura căpăta un ritm prea lent; uneori însă comenta în șoaptă cele citite.

Dragoste de natură, severitate față de sine

Vedea bine la depărtare și se întrecea adeseori cu mama mea, care avea și ea vederea bună. Cu o memorie vizuală excelentă, ținea minte cu ușurință fețele oamenilor, paginile și rîndurile din cărțile citite. Reținea de îndată și pentru multă vreme tot ceea ce vedea, fără să uite amănuntele.

Era un mare iubitor al naturii. Îi plăceau munții, pădurea și apusul soarelui. Știa să

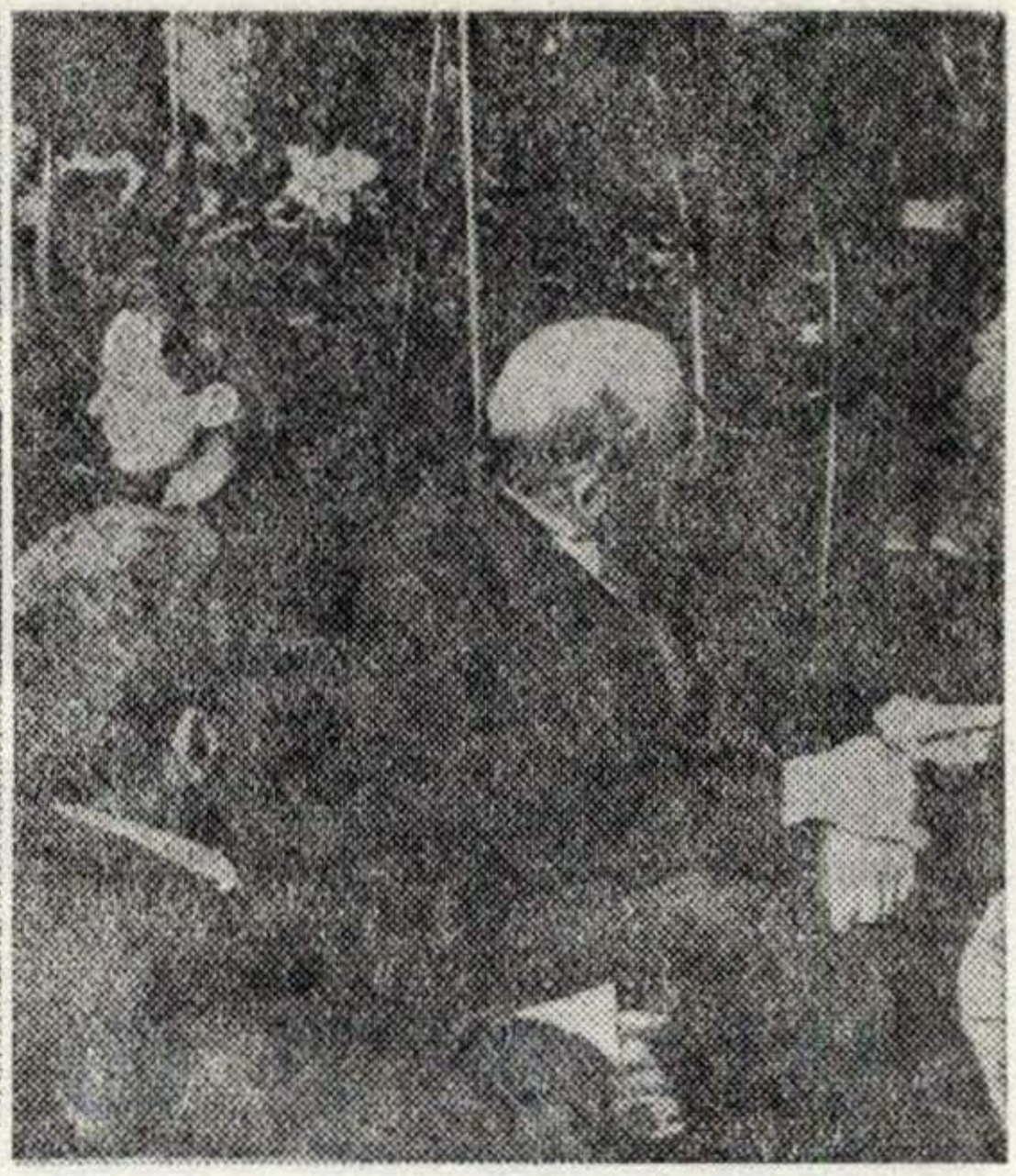

aprecieze armoniile de culori. Totuși acorda foarte puțină atenție îmbrăcămintii sale. Bănuiesc că nici nu băga de seamă culoarea cravatei. De altfel, cravata însăși însemna pentru el o necesitate incomodă.

Auzea bine cu ambele urechi, deslușea ușor pînă și șoaptele. Se orienta fără dificultate în locuri necunoscute, ghicind cu ușurință, după ureche, distanțele și direcția sunetelor. Memora și reținea corect cele auzite, redîndu-le întocmai. Cred că memoria lui auditivă era tot atît de dezvoltată ca și cea vizuală.

Îi plăcea muzica, însă îl obosea foarte mult. Asculta concentrat. Avea o predilecție pentru opera lui Wagner. De obicei însă pleca după primul act. Detesta zgomotul — nu mă refer la cel al străzii pline de oameni, al mulțimii, al marelui oraș. În casă nu-i plăcea de fel gălăgia.

Avea simțul muzicii și era înzestrat cu o memorie muzicală bună. Instrumentele lui preferate erau vioara și pianul. Dacă era în stare să descifreze o partitură, nu știu.

Baletului îi prefera opera. Îi plăceau, în special, sonatele „Patetica" și „Apassionata", cît și „Aria toreadorului". La Paris mergea cu multă plăcere la diferite concerte. Dar de asemenea bucurii am avut prea puțin parte în viața noastră. Îl atrăgea, de asemenea, teatrul și îl impresiona puternic. În Elveția am văzut împreună piesa „Cadavrul viu"

Nu era pretențios la mîncare; mînca tot ce i se dădea.

În cameră nu suporta florile de grădină, în special cele cu miros tare, dar îi plăcea să aibă flori de cîmp și, în general, verdeață. Îmi amintesc cum odată, în 1922, l-am surprins adăugînd apă călduță într-un vas în care pusesem niște ramuri cu muguri înfloriți. Era primăvară și lui îi plăcea mirosul de primăvară.

Avea o fire optimistă. În Siberia și în Franța a fost mult mai nervos ca de obicei. Suferea de insomnii groaznice. Diminețile nu se simțea bine, deoarece noaptea adormea tîrziu și dormea prost. În Elveția i-a mers mai bine, ca urmare a vieții ordonate pe care o ducea, însă în Franța am trăit anapoda. Discuțiile țineau pînă noaptea tîrziu, ca și în Siberia, de altfel.

În Siberia, înainte de sfîrșitul termenului de deportare, a fost nervos și mai iritabil ca niciodată, temîndu-se de o eventuală prelungire a exilului. Atunci a și slăbit. Dar nu avea stări de melancolie sau de apatie. Schimbările de dispoziție erau întotdeauna motivate. Starea lui obișnuită era de concentrare intensă.

În timpul discuțiilor, cu excepția cazurilor cînd era nevoit să se stăpînească, vorbea întotdeauna răspicat, fără menajamente, neținînd seama de nimeni. În conversațiile cu cei din jurul său dovedea foarte mult tact. Avea o fire impresionabilă și reacționa foarte prompt. Cînd se emoționa, chipul său devenea palid.

Era foarte sever cu sine, avînd un dezvoltat spirit autocritic. Ura însă introspecția și sterilele frămîntări sufletești. Cînd era foarte agitat, lua cîte un dicționar și citea, uneori, ceasuri întregi.

A fost un om care a luptat, toată viața lui, cu curaj și îndrăzneală.

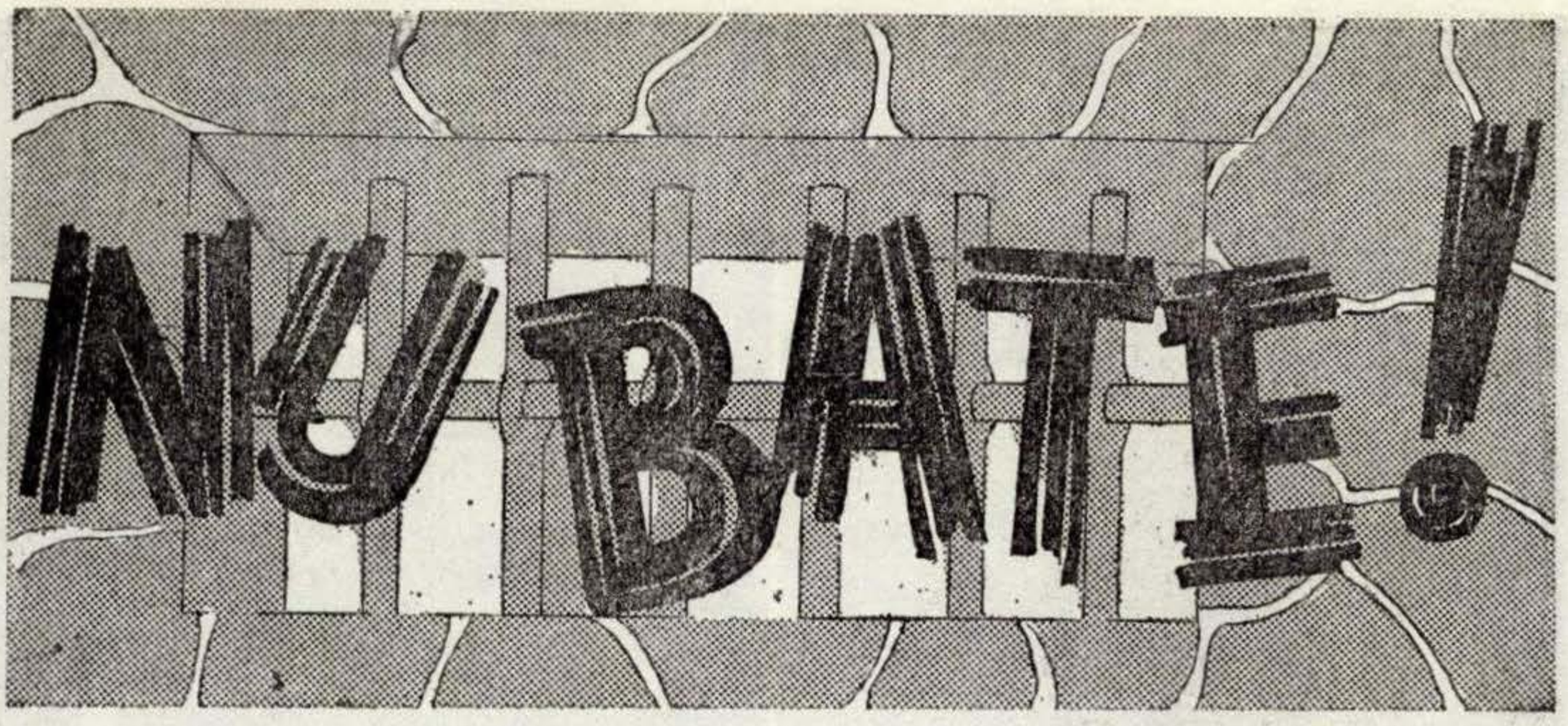

VIAȚA DE ZI CU ZI LA DOFTANA

Despre închisoarea Doftana s-a scris și se va scrie încă. Subiectul nu este nici pe departe epuizat. Pentru cititorii „Magazinului istoric" am extras cîteva fragmente dintr-un volum memorialistic în pregătire, în care Pavel Bojan încearcă să surprindă unele aspecte mai puțin cunoscute din viața deținuților politici de la Doftana în perioada 1934—1937 *.

PAVEL BOJAN

La secția „H", unde am fost trimiși la sosire, nu ne-au aruncat apă pe jos, dar toate celelalte practici erau întocmai cum le auzisem. După 4—5 ore, am fost duși la „A", la etajul I. De la fereastră se vedeau cele două garduri înalte, din piatră de granit, care împrejmuiau închisoarea. Primul gard era zidit în corpul închisorii, iar al doilea, care forma un cerc în jurul ei, se ridica la o distanță de cîțiva metri de primul. La anumite intervale, de-a lungul împrejurimilor, erau construite gheretele gardienilor din pază. Ei puteau observa, în spațiul dintre cele două ziduri și în afara lor, orice mișcare.

Spre seară, însoțit de un gardian, a venit Bela Breiner, care ne-a adus cîte ceva de mîncare. Ne-am recunoscut imediat, deoarece în aprilie 1932 fusesem arestați împreună la București, în strada Rozelor ; după aceea, el fusese condamnat la trei ani închisoare, pe care îi executa aici, la Doftana. Ne-am bucurat, firește, de revedere și mi-a dat unele indicații. Printre altele, mi-a spus să nu ne neliniștim, deoarece conducerea colectivului de comuniști din închisoare va face tot posibilul pentru ca a doua zi să luăm contactul cu ceilalți tovarăși.

Așa s-a și întîmplat. Ne-am întîlnit în curtea dintre secțiile „B" și „C" și am avut ocazia să cunosc tovarăși din mai toate părțile țării. Am fost încadrat într-un grup care lămurea situația noilor sosiți : trebuia să stabilim în ce împrejurări au fost arestați și unde, ce condamnare au, ce declarații au dat la cercetările de la siguranță și la proces, dacă erau membri ai P.C.R. sau ai U.T.C., din ce altă organizație au făcut parte etc. Pe baza acestor date, ne puteam da seama dacă făceau, într-adevăr, parte din mișcarea ilegală și ce încredere prezentau.

● Balaurul

După sosirea noastră, la vreo 4—5 săptămîni a venit un nou director al închisorii, Săvinescu. El ne-a interzis să mai stăm ziua în curte — în afară de timpul afectat plimbării, care se făcea pe grupe, cîte 15—30 de minute pe zi —, ordonînd și închiderea atelierelor. Conducerea colectivului nostru a organizat o serie de acțiuni, susținute

* Autorul a fost unul dintre fruntașii luptelor ceferiste din Clujul anului 1933, membru al C.C. de acțiune pe țară al muncitorilor ceferiști. Pentru participarea sa la eroicele lupte din anul 1933 a fost condamnat și întemnițat la Doftana și în alte închisori. (Titlul și subtitlurile aparțin redacției.)

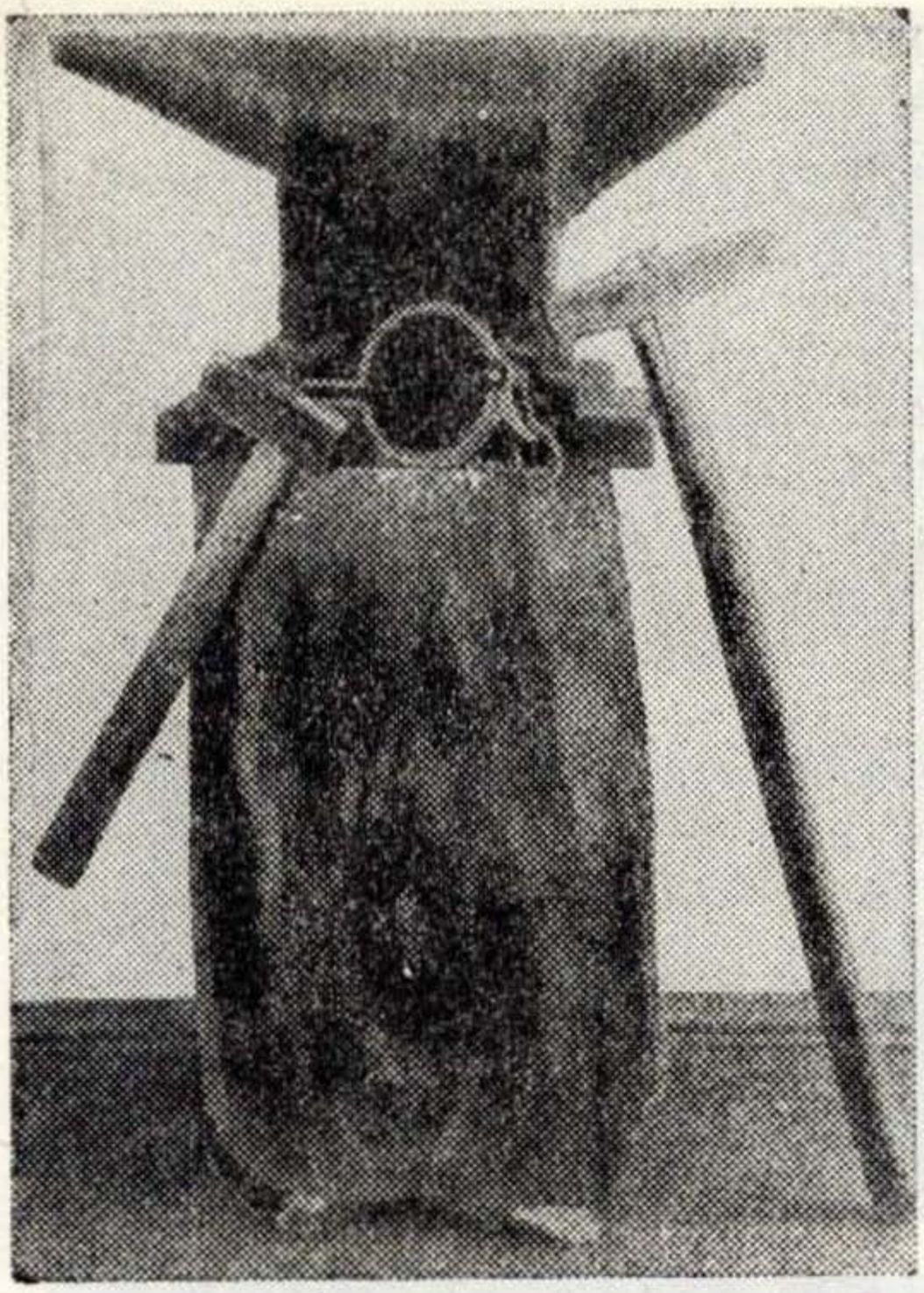

Deținuților li se fixau lanțuri grele la mîini și picioare ; iată și uneltele folosite de zbiri în acest scop

și de organizațiile revoluționare din afară, pentru anularea acestor măsuri samavolnice. Una din revendicările principale se referea la restituirea sculelor și cărților confiscate, reînființarea atelierelor și a bibliotecii.

Lupta noastră a căpătat diferite forme : ieșirea la raport a mai multor tovarăși, trimiterea de memorii Direcției generale a închisorilor, refuzul de a mînca etc. Necesitățile complexe ale luptei din închisoare îi făcuseră pe comuniști să stabilească forme adecvate de organizare. Colectivul de deținuți politici, pe linie de partid, s-a organizat astfel : *celula* pe întreaga închisoare, condusă de un birou, apoi *grupele pe secții*, conduse la rîndul lor de birouri formate din cîte trei membri, dintre care unul responsabil. În afară de acestea s-au creat organisme care înglobau întregul colectiv de deținuți politici, în care erau cuprinși atît comuniștii cît și necomuniștii.

Săvinescu, directorul închisorii, poreclit de deținuți pentru cruzimea lui „Balaurul", văzînd că prin teroare nu ne poate dezorganiza, a recurs la metode mai rafinate : zilnic pe unii chiar de două-trei ori pe zi ne muta de la o secție la alta, de la un etaj la altul etc. Cu toate că această măsură ne-a produs mari greutăți, activitatea noastră a continuat. Conform indicațiilor conducerii celulei de partid, imediat ce eram mutați, ne alegeam noi conducători.

● „Măgăreața"

Tovarășii din sectorul economic trebuiau să țină o evidență precisă a banilor și coletelor sosite, stabilind pe tovarășii care urmau să primească rații de alimente. Distribuirea se făcea greu, deoarece se dăduseră dispoziții foarte severe gardienilor : nu se admitea să împărțim nimic între noi. Cu toate acestea, seara, după ce se făcea numărătoarea și rămîneau în secții numai gardienii-sentinelă, intrau în funcțiune „măgărețele" : pachetele cu alimente erau legate cu sfoară și aruncate spre destinația stabilită. Operația trebuia făcută cu grijă și foarte repede, pentru ca alimentele să nu cadă în mîinile gardienilor.

Secția „H" era destinată celor mai dîrzi dintre deținuți

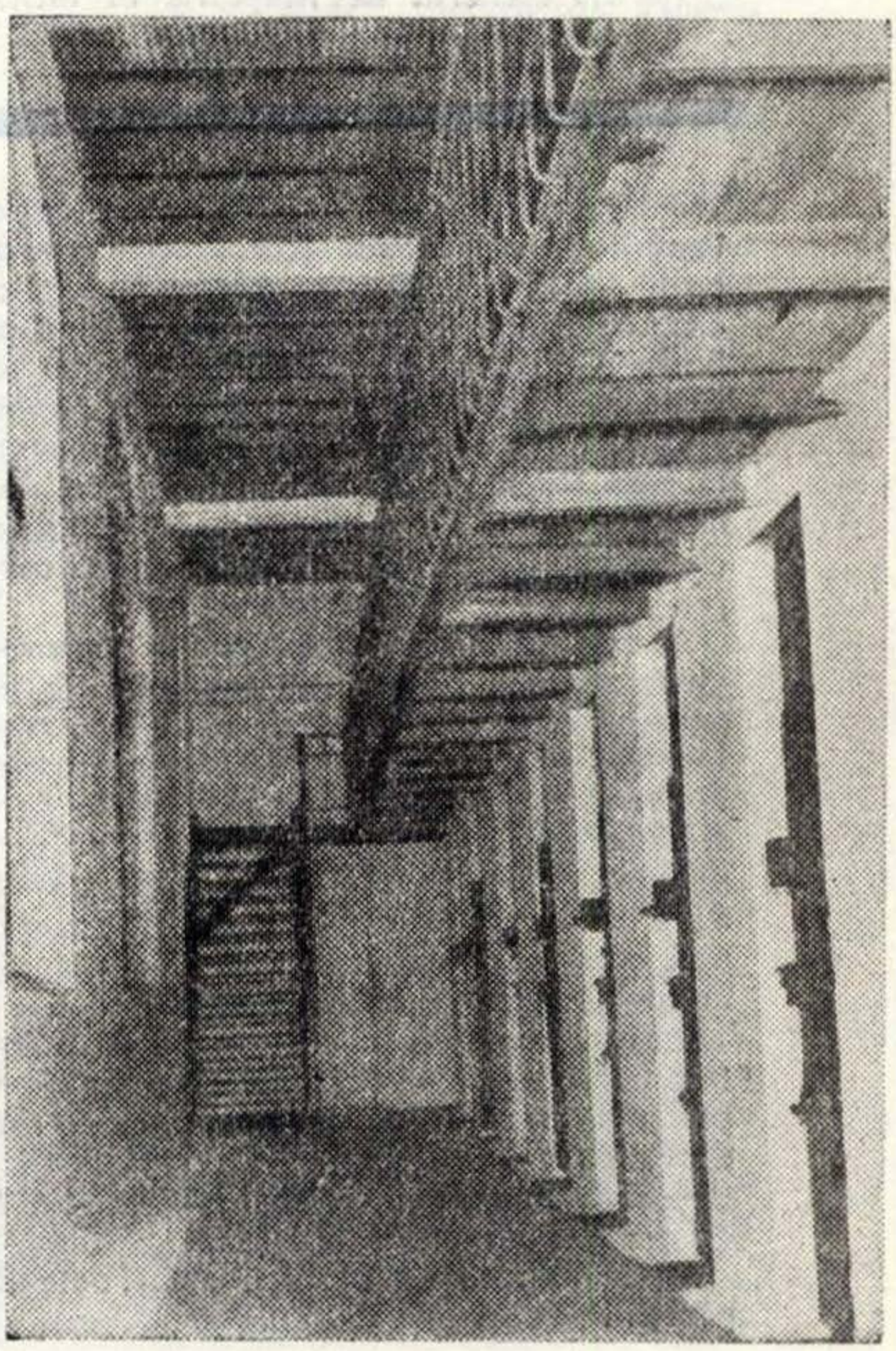

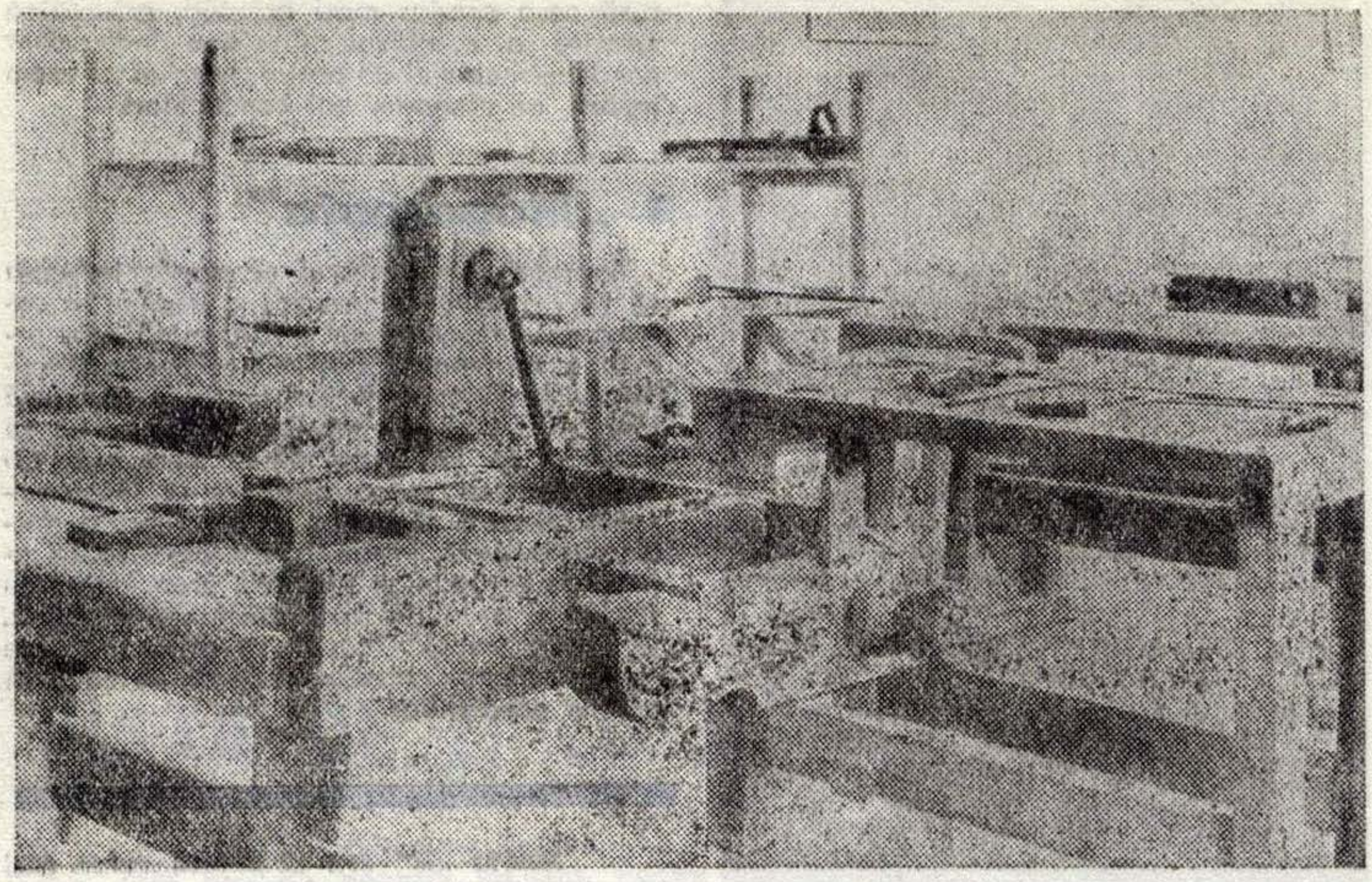

In atelierul de tîmplărie al închisorii

După ce mi-a făcut percheziția corporală, a început să răscolească cu sîrmele, una dreaptă, alta îndoită, pregătite în mod special, prin crăpăturile și găurile din pereți și din ferestre și chiar pe jos, în ciment. N-a

S-a întîmplat ca și gardienii să ajute la împărțirea alimentelor (cazul lui Popescu de la secția „E"). Dar cei mai mulți paznici erau oameni brutali și sadici (Popovici, Ciobanu, Șutru și alții), care abia așteptau să prindă o „măgăreață" cu alimente, pentru ca ea să nu ajungă la deținuții înfometați în mod sistematic de zbiri. Din aceste elemente slugarnice și lașe se formau echipele de bătăuși, care tăbărau cu ciomegele asupra noastră.

Același Săvinescu introdusese o supraveghere severă : orice hîrtie sau foiță de țigară ne erau confiscate, de asemenea creioanele. Toate acestea trebuiau procurate în secret și bine ascunse, pentru ca la perchezițiile care ni se făceau zilnic și prin surprindere să nu fie găsite. Ne foloseam de mine de creioane care puteau fi ascunse mai ușor, prin îndoitura hainei, a păturii, în rogojină, introduse în țigaret...

Într-una din zile, la mine în celulă a intrat Șutru — șeful secției —, un gardian perfid și feroce. M-a luat la sigur, ca să mă deruteze :

— Bojane, unde ții creionul ? Știu că-l ai !

I-am răspuns pe același ton :

— Caută-l, că de aia ești aici. Poate îl găsești !

găsit nimic, deși aveam în acel moment... trei creioane.

Peste cîteva săptămîni am fost trimis la Cluj, la Curtea de apel, unde făcusem recurs contra unei sentințe a tribunalului. Îmi părea bine, căci în cele cîteva săptămîni cît urma să lipsesc mai puteam să-mi refac sănătatea. De altfel, multe din aceste citații nu erau întîmplătoare, fiind organizate de către tovarășii din afară, îndrumați de Ajutorul Roșu, tocmai în acest scop. În plus, profitam de prilej pentru a stabili și contacte cu exteriorul în vederea organizării unor acțiuni comune.

În lipsa mea, la Doftana teroarea luase proporții înspăimîntătoare.

De cum m-am întapoiat, am fost dus la o secție întunecoasă, unde mai erau vreo trei tovarăși, complet izolați de ceilalți deținuți comuniști ; nici la obișnuita plimbare zilnică nu mai erau scoși. Abia în cursul verii lui 1935, am obținut și noi să putem ieși într-o curte mică, fiind în continuare complet izolați de restul tovarășilor.

Într-una din zile, după o perioadă de „specializare" a „Balaurului" în Germania nazistă, am fost chemat la administrație.

„La vorbitor", pictură de Tiberiu Kraus,

Un grup de vizitatori în fața muzeului organizat în anii noștri în fosta închisoare Doftana

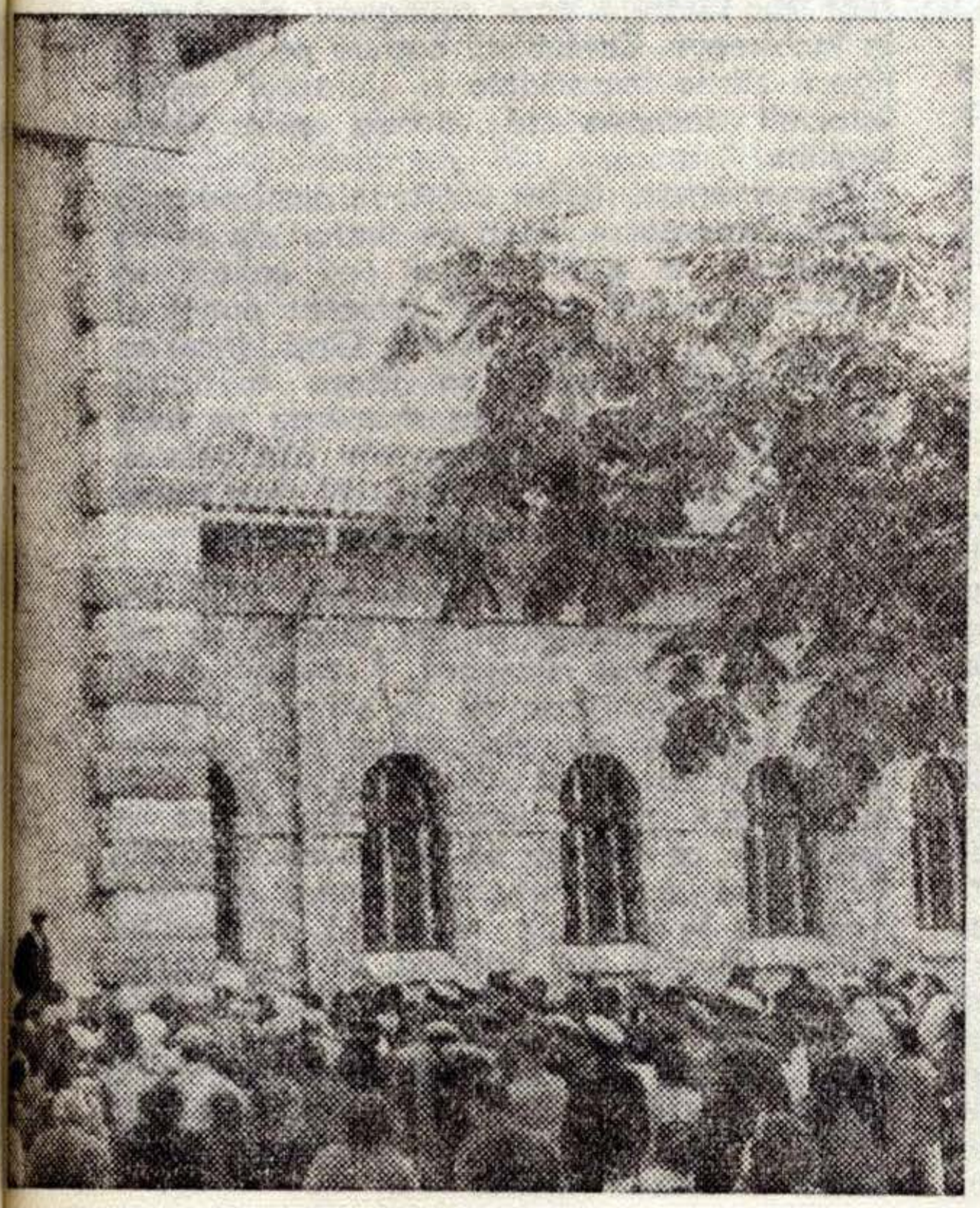

Doi gardieni și contabilul șef, Avramescu, s-au năpustit cu furie asupra mea, lovind cu bîtele unde nimereau. Am fost atît de rău bătut, încît am zăcut cîteva zile. Despre acest lucru au aflat și tovarășii din afară, care au organizat proteste energice.

După ce m-am refăcut puțin de pe urma bătăii, am fost transferat la închisoarea Aiud, iar după circa șase luni la Oradea.

● Desființarea tăcerii

În 1937 s-au luat măsuri ca deținuții politici din toate închisorile să fie concentrați la Doftana. Operația s-a efectuat pe baza unui plan care urmărea aducerea, în primul rînd, a celor cu condamnări mai mari, considerați „mai periculoși pentru societate", urmînd ca, în măsura locurilor disponibile, să fie transferați și ceilalți.

Am fost din nou transferat la Doftana. Pentru menținerea moralului deținuților, s-a hotărît desființarea tăcerii impuse de administrația închisorii. Nici unul nu mai respecta dispozițiile „Balaurului" de a nu vorbi între noi. Fiecare discuta la fereastră cu vecinii, cu voce tare sau prin semne. Îndrăznelilor noastre li s-a răspuns cu bătăi cumplite, cu zile și nopți petrecute în celulele de la „H". Și cu toate acestea, am continuat să ne urcăm la fereastră și să vorbim între noi.

Prin numeroase demonstrații, organizațiile democratice conduse de P.C.R. au sprijinit lupta deținuților politici. (Cetățeni ai Capitalei manifestînd în sprijinul celor închiși)

A fost mai greu la început, căci pînă la urmă toată lumea s-a obișnuit cu situația. Pînă și gardienii se mulțumeau să tragă cu urechea, poate vor prinde cîte ceva din discuțiile noastre. Comunicările secrete și indicațiile organizatorice le rezolvam însă prin alte mijloace, ca de exemplu scrisorile și semnele ori folosirea limbilor străine.

În cadrul acțiunilor întreprinse s-a organizat scandarea în cor a unor lozinci. Se strigau pe rînduri de celule, pe secții sau pe întreaga Doftană. Lozincile erau diferite : contra terorii, pentru regim politic, contra furtului de alimente din coletele pe care le primeam din afară etc. Îndată ce aflau că este bătut un tovarăș, cei din celulele vecine începeau să strige : „Nu bate, nu bate, nu bate !". Pînă la urmă ne alarmam și strigam ritmic, în cor. Ecoul strigătelor noastre răsuna pe întreaga vale a Prahovei : muncitorii din Cîmpina, țăranii din Telega și localitățile apropiate auzeau și cunoșteau strigătele ce răsunau de la Doftana. „Balaurul" turba de furie : orice abuz devenea cunoscut astfel și în afară.

Toate aceste acțiuni erau rodul solidarității și disciplinei revoluționare care domnea printre toți tovarășii. Orice indicație a conducerii colectivului era dusă la îndeplinire, indiferent de greutăți. Așa, spre exemplu, eu am primit sarcina de a redacta un manifest. L-am scris pe foițe de țigară, stînd în picioare, iar tabachera mi-a servit drept masă. Eram foarte atent la zgomotele dinspre ușă, deoarece gardianul, încălțat cu papuci de pîslă, pîndea prin crăpăturile vizetei să vadă ce facem în celulă.

Informările politice se făceau pe baza știrilor din ziarele care ajungeau clandestin în închisoare. Comuniștii copiau pe foiță de țigară știrile importante și „jurnalul" astfel întocmit începea să circule prin toate secțiile.

Transmiterea știrilor continua apoi pe cale orală. Aceasta se făcea pe rînduri de celule sau secții, în așa fel încît toți ceilalți să poată auzi. Era cel mai așteptat punct al programului nostru zilnic. Cînd începea transmiterea știrilor, se făcea o liniște neobișnuită. Gardienii se strecurau pe furiș și deschideau prin surprindere ușa celulei, dar nu găseau nimic, fiindcă cel care transmitea învățase totul pe de rost.

Pe la sfîrșitul lunii septembrie 1937 îmi expira condamnarea și am început să mă pregătesc pentru eliberare. A trebuit să învăț pe de rost vreo 40 de adrese din diverse localități ale țării, aparținînd rudelor și prietenilor tovarășilor închiși. De asemenea am primit indicații referitoare la legăturile ce trebuia să le iau cu organele de partid după eliberarea mea. Acestora urma să le furnizez informații amănunțite despre situația din Doftana, în vederea intensificării sprijinului moral, material și politic acordat celor închiși.

La plecare mi s-a făcut o percheziție foarte severă, la care a asistat și primul gardian. Degeaba. La școala aspră a Doftanei învățasem multe.

Neprevăzutul curs al evenimentelor

AL. GH. SAVU

● Un general burzuluit şi bătăios ● „Tehnicii“ nu izbutesc să depună jurămîntul ● Reacţiunea solicită un armistiţiu politic ● O nouă înfrîngere pentru Maniu ● Liniştea dinaintea furtunii ● Dizidenţa liberală şi cea naţional-ţărănistă

Să reluăm, pe baza documentelor arhivistice, firul naraţiunii, din momentul în care, după demisia celui de-al doilea guvern Sănătescu, generalul Nicolae Rădescu, proaspăt învestit de regele Mihai cu mandatul constituirii noului cabinet, trecuse la aplicarea planurilor burgheziei.

Potrivit mandatului primit, Rădescu a adoptat tactica tratativelor separate cu fiecare partid din cadrul Frontului Naţional Democrat. Acestea au ripostat însă cu promptitudine şi energie, dînd publicităţii un comunicat comun în care subliniau că „Frontul Naţional Democrat care le uneşte este un instrument politic imperios necesar pentru îndeplinirea sarcinilor istorice care stau astăzi în faţa poporului român“ [1].

Politicienii reacţionari nu au fost totuşi prea îngrijoraţi de eşecul tentativei lor, mai întîi pentru că se aşteptaseră în general la o respingere a propunerilor lui Rădescu, apoi pentru că în fond ţelul lor principal rămînea constituirea unui cabinet de tehnicieni dirijat de ei.

În planurile cercurilor burgheze au existat însă două vicii fundamentale: pe de o parte, ele ignorau transformările revoluţionare începute la 23 august, care creaseră o asemenea situaţie politică şi un asemenea raport al forţelor de clasă, încît excluderea comuniştilor şi a Frontului Naţional Democrat din guvern nu mai era posibilă; pe de altă parte, subapreciau clarviziunea şi capacităţile tactice ale partidului comunist.

O invitaţie neaşteptată

Într-adevăr, aşa cum au demonstrat elocvent evenimentele ulterioare, strîngerea rîndurilor partidelor democratice în jurul comuniştilor şi refuzul lor de a negocia separat cu generalul Rădescu au deschis calea nu pentru instituirea guvernului de tehnicieni — cum se amăgeau unii politicieni burghezi —, ci pentru o soluţie adecvată intereselor majore ale maselor populare.

Generalul Nicolae Rădescu era binecunoscut grupărilor democratice prin concepţiile lui politice retrograde, prin tendinţele lui autoritare, prin ostilitatea lui nedisimulată faţă de comunişti şi de masele populare. Tocmai de aceea, în octombrie, F.N.D. respinsese categoric candidatura lui la preşedinţie. Respins din nou acum, la începutul

[1] „Scînteia“ nr. 76, din 7 decembrie 1944.

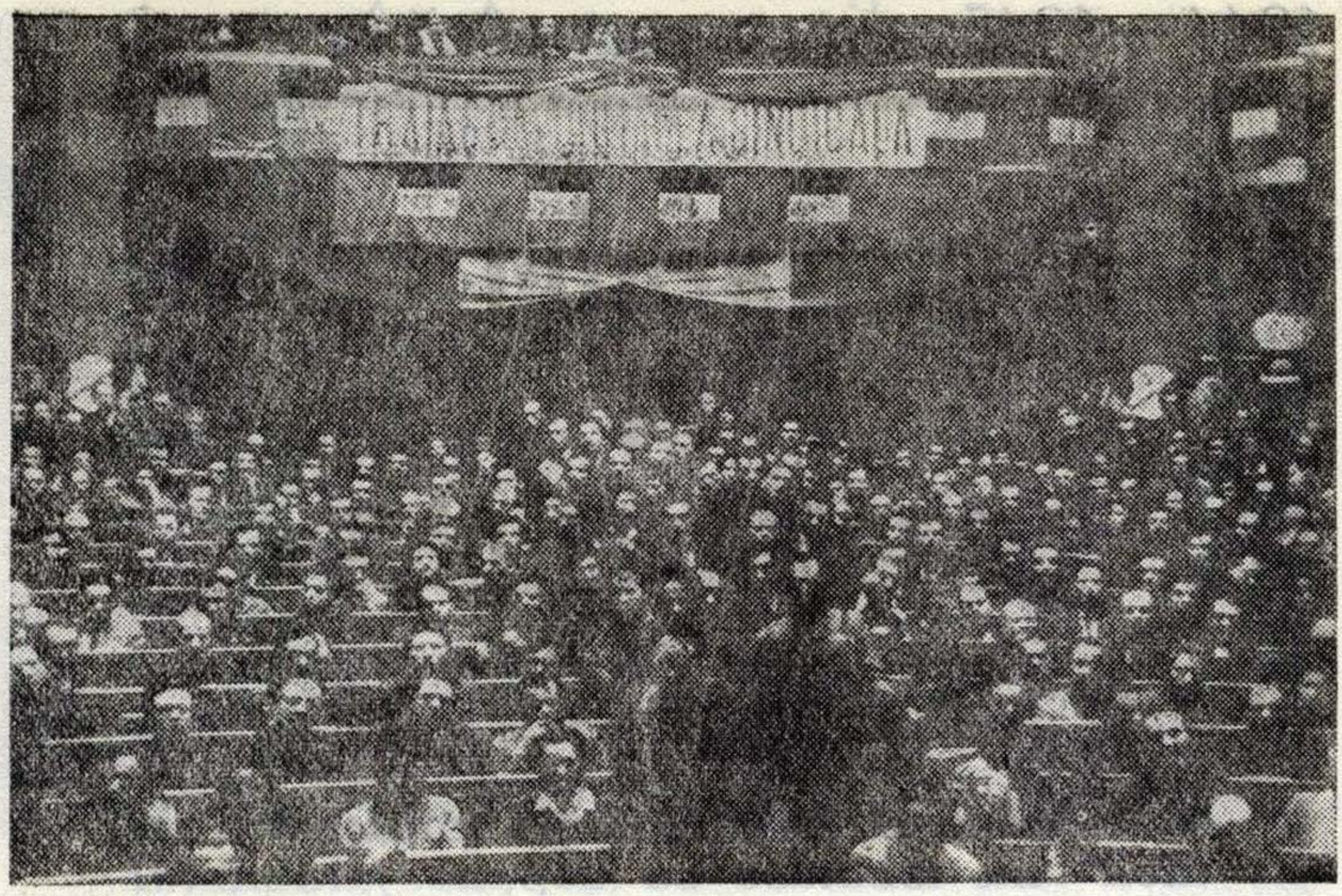

Delegați la primul Congres general liber al sindicatelor unite din România

lunii decembrie, generalul era și mai pornit împotriva forțelor democratice ; era limpede că, devenind prim-ministru, Rădescu avea să influențeze negativ activitatea guvernului. Dar stă oare în putința unui om, indiferent de defectele sau calitățile lui, să imprime alt curs desfășurării evenimentelor decît acela dăltuit de înfruntarea claselor sociale, de cerințele legilor obiective ale dezvoltării istorice ? Generalul Rădescu putea constitui o primejdie reală numai în măsura în care cercurile politice din spatele lui, care-l manevrau și-l împingeau la suprafața vieții politice, continuau să dispună de forțe pentru a se opune dezvoltării revoluției. Zdrobirea pas cu pas a reacțiunii și o politică adecvată înăuntrul guvernului puteau anihila, cel puțin în parte, urmările negative care ar fi decurs din învestirea generalului la Președinția Consiliului de Miniștri.

Pornind de la aceste considerente, conducerea partidului comunist, în acord cu conducerile celorlalte grupări din F.N.D., a hotărît să restabilească contactele cu generalul Nicolae Rădescu. Era în ziua de 4 decembrie, numai cu cîteva ore înainte ca prezumtivul cabinet de tehnicieni să depună jurămîntul la Palat.

Marea surpriză a lui Rădescu

Rădescu însuși se pregătea în vederea audienței de învestire, cînd, spre marea lui surpriză, a primit din partea Consiliului Național al F.N.D. invitația pentru o întrevedere imediată. De ce nu a respins această invitație, nu vom ști, probabil, niciodată cu certitudine. Presupunem numai că generalul se aștepta la anumite presiuni de ultima oră ale forțelor democratice și dorea să cunoască intențiile acestora — la urma urmelor, *un homme prévenu en vaut deux* *. Fapt este că a pornit spre locul întrevederii surescitat, hotărît să plătească polițele și, mai ales, să dovedească fruntașilor F.N.D. că nu-și „puteau face jocul" cu el : maiestatea sa îi încredințase un mandat ; el, generalul Rădescu, avea să și-l îndeplinească !

Notele stenografice ale memorabilei întrevederi sînt de-a dreptul savuroase. Să ni-l imaginăm pe general, burzuluit și bătăios, ca un spadasin înaintea unui duel, hotărît să termine cît mai repede totul, întrucît nu voia să se facă așteptat la Palat. În locul unui teren de luptă, s-a trezit însă la o masă de tratative. Oamenii din fața lui veniseră, evident, să clarifice situația, să găsească niște soluții. Erau calmi, și calmul lor contrasta izbitor cu nervozitatea generalului ; erau fermi, dar capabili

* Un om prevenit face cît doi.

de elasticitate — însușiri opuse rigidității lui Rădescu. Prin întrebări bine chibzuite, generalul a fost silit să-și dezvăluie pînă la capăt gîndurile, divulgînd planurile celor care se aflau în spatele lui. Diplomația nu constituise niciodată partea lui forte : fiind vorba nu de o răfuială, ci de tratative, el s-a pomenit antrenat, volens-nolens, pe un teren străin, unde limbajul cazon nu putea ține locul argumentării. Întrebat, de pildă, de ce încercase să trateze separat cu grupările democrate, Rădescu, după încercări inutile de a arunca răspunderea asupra comuniștilor, a răspuns : „Eu nu plec de la ideea de bloc. Eu am spus : discutăm cu fiecare grupare, cu fiecare partid în parte. Poate că partidul socialist, care este în front cu partidul comunist, găsește că părerea mea este mai bună în folosul țării, chiar dacă trebuie să părăsească partidul comunist" [2]. Confirmarea intenției cercurilor burgheze de a destrăma F.N.D., de a rupe unitatea clasei muncitoare și a inaugura o guvernare fără comuniști a venit din gura generalului Nicolae Rădescu.

Treptat, reprezentanții forțelor democratice au canalizat discuțiile spre problema esențială : perspectivele soluționării crizei de guvern. Cum ar vedea d-l general un guvern politic de coaliție sub președinția d-sale ? Dar programul unui astfel de guvern ? Cînd și-a dat seama ce intenționau interlocutorii săi, generalul Rădescu a reacționat violent : „Nu, acum nu mai vreau eu !" [3] Se pripise însă din nou. Spațiul nu ne îngăduie să reproducem aici, in extenso, complicatele discuții care s-au soldat, în cele din urmă, cu schimbarea opiniilor lui Rădescu. Oricît de greu îi va fi fost, el a înțeles că un guvern de tehnicieni avea să primească de la început riposta hotărîtă a forțelor democratice, ceea ce ar fi avut, inevitabil, consecințe din cele mai grave pentru clasele dominante. El a acceptat, nu fără reticențe, ideea revenirii la formula utilizată în timpul cabinetului precedent.

La Palat—discuție maraton

Întrevederea s-a încheiat în acest punct. În cazul cînd regele și liderii celor două partide burgheze, după ce aveau să fie informați de Rădescu, acceptau propunerile F.N.D., în ziua următoare trebuiau să continue dezbaterile asupra programului de guvernare. Dacă nu...

De la întrevederea cu reprezentanții forțelor democratice, Rădescu a mers direct la Palat, unde a fost imediat primit de rege. Timp de trei ore și jumătate, Mihai I a discutat cu Rădescu, s-a consultat cu o serie de sfetnici apropiați și cu diverși oameni politici asupra noului și neprevăzutului curs

[2] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 80, dosarul nr. 16, fila 41.
[3] *Ibid.*

Două ipostaze — același text, sau substratul așa-zisei „neutralități"
(Caricaturi de epocă)

al evenimentelor. Poziția fermă a partidelor democratice și frontul lor în jurul partidului comunist îi descumpăneau.

Din documentele existente rezultă că cercurile conducătoare ale P.N.Ț. l-au sfătuit pe rege să nu renunțe la formula guvernului de tehnicieni ; cele liberale în schimb, ca și Palatul, de altfel, au înclinat spre acceptarea propunerilor F.N.D. După ce generalul Rădescu a dat asigurări că, la nevoie, va ști să „cumințească" forțele democratice, Iuliu Maniu, temîndu-se să nu rămînă izolat politicește, și-a dat, la rîndul lui, acordul pentru relansarea formulei guvernului politic de coaliție. S-a convenit ca în tratativele de a doua zi generalul Rădescu să condiționeze constituirea noului guvern de acceptarea, de către F.N.D., a unor vechi cereri ale cercurilor burgheze : sistarea demonstrațiilor de stradă și a acțiunilor de democratizare întreprinse de mase, renunțarea la polemica publică. În fond, aceste cereri se înscriau în planul unui așazis „armistițiu între partide" pe toată perioada colaborării în guvern. Substratul „armistițiului" solicitat de cercurile burgheze era destul de limpede : temporizarea luptei revoluționare a maselor, obținerea unui anumit răgaz pe care să-l poată folosi în scopul refacerii forțelor lor, măcinate continuu de asalturile la care fuseseră supuse în lunile anterioare.

După discuția maraton de la Palat, tîrziu, în cursul serii, „tehnicienii" au fost înștiințați — de altfel fără să li se dea prea multe explicații — că audiența pentru depunerea jurămîntului se contramandase.

A doua zi, 5 decembrie, a avut loc o nouă întrevedere a reprezentanților F.N.D. cu Rădescu. La ordinea zilei : programul de guvernare și stabilirea componenței noului cabinet. Documentele atestă și de această dată caracterul ascuțit al discuțiilor, datorită marilor deosebiri care existau între pozițiile celor două tabere.

Astfel, în timp ce comuniștii împreună cu celelalte partide și grupări din F.N.D., stăruiau ca în programul viitorului guvern să fie incluse o serie de reforme și măsuri democratice, care să constituie noi pași în direcția dezvoltării progresiste a țării, generalul Nicolae Rădescu, în numele cercurilor burgheze, se pronunța pentru amînarea oricăror refome social-economice pînă la terminarea războiului, arătîndu-se în schimb foarte preocupat de realizarea „armistițiului" dintre partide.

Reprezentanții forțelor democratice au impus includerea în programul de guvernare a tuturor punctelor care existaseră și în programul celui de-al doilea cabinet Sănătescu : participarea cu toate forțele la

războiul antihitlerist, aplicarea loială a prevederilor Convenției de armistițiu, democratizarea aparatului de stat și a vieții publice, adoptarea unei legislații care să consfințească dreptul de organizare și alte libertăți cucerite de mase etc. În plus, noul program a înscris revendicarea centrală a platformei elaborate de P.C.R. încă în luna septembrie : înfăptuirea reformei agrare. Era pentru prima dată de la reforma agrară efectuată la sfîrșitul primului război mondial cînd un guvern recunoaștea oficial, în programul său, necesitatea unei noi exproprieri a latifundiilor și împroprietărirea maselor țărănești lipsite de pămînt sau cu pămînt puțin.

Demonstrînd, o dată mai mult, clarviziune și un excepțional simț al realității, comuniștii, împreună cu ceilalți lideri ai F.N.D., s-au hotărît să accepte așa-zisul „armistițiu", solicitat atît de insistent de către cercurile burgheze, cu condiția însă ca miniștrii burghezi să se angajeze solemn în fața țării că vor aplica integral programul de guvernare.

Documentele vremii, ca și analiza istorică demonstrează că, procedînd astfel, comuniștii au dat dovadă de o mare înțelepciune ; în acel moment problema esențială era dejucarea planului guvernului de tehnicieni și soluționarea cît mai rapidă a crizei prin formarea unui nou cabinet pe baza propunerilor F.N.D. Nu întîmplător, exprimînd starea de spirit a liderilor național-țărăniști după formarea guvernului Rădescu, Nicolae Pascu nota cu amărăciune și dezolare : „Fapt cert este că formarea guvernului Rădescu a fost o nouă înfrîngere pentru Maniu, o nouă izbîndă a comuniștilor și o nouă mare greșeală din partea centrului politic din Calea Victoriei *... Existau doar cîteva persoane inițiate în taina că partidul comunist a reușit să împiedice guvernul de tehnicieni și să rămîie în guvern, întrucît presa nu publicase nimic în legătură cu proiectatul guvern de tehnicieni" [4].

---

* Prin „centrul politic din Calea Victoriei" Nicolae Pascu înțelege cercurile Palatului, pe care adeseori în însemnările citate le învinuise de „greșeli" care, chipurile, ar fi determinat eșecul forțelor reacționare.

[4] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 104, dosarul nr. 9158, filele 72—73.

Unii moșieri își împart pământurile în familie în loturi de 50 ha., pentru a scăpa de reforma agrară. (Ziarele)

— Ție nepoate, 50... ție, vere, 50... vouă tot așa... și lacă... am făcut și reforma agrară!...

„Idei novatoare" în chestiunea reformei agrare („România liberă" din 24 noiembrie 1944)

Repartiția portofoliilor ministeriale s-a făcut pe baza raporturilor existente în guvernul precedent: F.N.D. — vicepreședința Consiliului de Miniștri și 3 subsecretariate de stat; partidele burgheze și Palatul — președința consiliului, 9 ministere și restul subsecretariatelor; la Ministerul de Externe — un tehnician, iar la Război un militar de carieră. Dacă în privința repartiției portofoliilor nu s-a produs nici o modificare, în schimb forțele democratice au obținut satisfacerea cererii lor ca reprezentantul dreptei, Nicolae Penescu, să nu mai figureze pe lista noului guvern. Ulterior, Iuliu Maniu a căutat să-l răsplătească pe fostul ministru de interne pentru serviciile pe care le adusese, promovîndu-l în funcția de secretar general al P.N.Ț. Era probabil o manevră pentru a masca în fața opiniei publice eșecul suferit; practic, cariera politică a lui N. Penescu se încheiase fără drept de apel... În rest, cu excepția numirii generalului I. Negulescu la conducerea Ministerului de Război, nu s-a produs nici o schimbare notabilă, foștii titulari continuînd să-și păstreze funcțiile deținute anterior.

La 6 decembrie, noul guvern prezidat de generalul Nicolae Rădescu a depus jurămîntul, primind astfel învestitura oficială. Odată cu aceasta, a luat sfîrșit și cea de-a doua criză de guvern de după eliberare, încheiată, în linii generale, prin menținerea statu-quo-ului existent în perioada cabinetului precedent. Această soluție reflecta, după părerea noastră, un anumit echilibru vremelnic de forțe: pe de o parte, cercurile burgheze nu mai erau în stare, datorită creșterii valului revoluționar, să recucerească pozițiile pierdute; pe de altă parte, forțele democratice, deși erau în măsură să respingă contraatacurile, să-și apere pozițiile cucerite și să păstreze în continuare inițiativa, nu erau încă pregătite, ci în curs de pregătire pentru a smulge pozițiile preponderente deținute de exponenții claselor exploatatoare.

Timpul acționa însă în favoarea acestora din urmă.

Zid în jurul F.N.D.-ului

După formarea guvernului prezidat de generalul Nicolae Rădescu, activitatea partidului comunist, a tuturor grupărilor încadrate în F.N.D. s-a concentrat asupra obiectivelor esențiale, de atingerea cărora depindea ca balanța de forțe să încline în favoarea proletariatului și a aliaților săi: întărirea unității forțelor democratice; lărgirea bazei de masă și sociale a revoluției; intensificarea acțiunilor de demascare și izolare a partidelor burgheze. Vremelnic, centrul de greutate al activității F.N.D. s-a deplasat din guvern în afara lui, din stradă în întreprinderi și instituții, de la oraș la sat.

Pe baza unor ample dezbateri și a unui plan comun, activul partidelor și al orga-

nizațiilor democratice a intensificat activitatea de propagandă și de organizare în rîndurile maselor largi de oameni ai muncii. În iarna aceea grea, plină de lipsuri, înfruntînd gerul și zăpada, biruindu-și foamea, străbătînd adeseori pe jos mari distanțe, mii de echipe de muncitori au împînzit țara, aducînd o contribuție esențială la lupta pentru clarificarea politică a țărănimii, pentru scoaterea ei de sub influența partidelor burgheze. La această activitate au participat și numeroși intelectuali democrați — profesori, ingineri, artiști, învățători, medici, avocați, scriitori. Ca rezultat al prodigioasei munci politice și organizatorice desfășurate sub conducerea partidului comunist, în lunile decembrie-ianuarie proletariatul a repurtat noi victorii în bătălia pentru aliați și, îndeosebi, pentru aliatul său principal : masele de bază ale țărănimii.

La 15 decembrie s-a constituit cunoscuta „Comisie pentru studiul reformei agrare" ; autoritățile impuse de mase în lunile precedente au fost confirmate ; din învățămînt au fost scoase manualele vechi, elaborate sub regimul antonescian etc. Toate acestea reprezentau însă recunoașteri ale unor *stări de fapt*, acceptarea silită a unor cuceriri democratice *deja impuse* de mase, și nu rezultatul vreunei inițiative proprii a cercurilor burgheze. Guvernul se agita mult, dar în realitate activitatea lui trena. Pro-

Conducătorul partidului „istoric"

D. IULIU MANIU

Arsenalul argumentelor lui Maniu și rolul său preferat („Scînteia" din 3 decembrie 1944)

misiunile generalului Rădescu privind adoptarea unei legislații democratice și epurarea aparatului de stat de elemente profasciste nu au fost îndeplinite. În „Comisia pentru studiul reformei agrare", exponenții claselor exploatatoare au declarat neechivoc că problema exproprierii moșierilor și a împroprietăririi țărănimii avea să devină actuală abia după terminarea războiului.

Forțele democratice au demascat consecvent aceste manevre în fața maselor. Cu prilejul Anului nou, din inițiativa comuniștilor, Consiliul Național al F.N.D. a lansat un amplu apel către popor, în care se spunea, printre altele : „F.N.D.-ul este hotărît să înfrîngă rezistența dușmanilor poporului și să salveze țara de aventurile periculoase, indiferent de cine i se va opune. Consiliul F.N.D. cheamă toate partidele și organizațiile care au aderat la F.N.D. și la platforma sa, la strîngerea rîndurilor, la acțiuni politice unite, coordonate. Cheamă pe toți, muncitori, și muncitoare, țărani și țărance, oameni ai muncii, intelectuali, ofițeri și soldați, pe toți democrații cinstiți, fără deosebire de clasă și naționalitate, să facă zid în jurul F.N.D.-ului, pentru a scoate țara din greaua încercare prin care trece, pentru a o feri de o nouă catastrofă, a deschide drumurile democrației progresiste, drumul refacerii, înfloririi economice, culturale și sociale pentru întregul popor" [5].

Lansarea acestui apel a avut un puternic ecou în cercurile largi ale opiniei publice. Presiunile maselor asupra majorității burgheze a cabinetului Rădescu s-au intensificat brusc în prima jumătate a lunii ianuarie. Mii de telegrame, sosite zilnic din toate colțurile țării, cereau imperativ generalului Rădescu și celorlalți exponenți ai cercurilor reacționare din guvern să-și respecte angajamentele. Ministerele conduse de național-țărăniști și liberali, ca și primul ministru, au început să fie asaltate de numeroase delegații, care le puneau în vedere, pe un ton hotărît, că masele populare nu mai erau dispuse să tolereze nici un fel de tergiversări. În ședințele Consiliului de Miniștri din 12 și 16 ianuarie 1945, generalul N. Rădescu și-a ex-

[5] „Scînteia", anul I, nr. 99, din 1 ianuarie 1945.

primat profunda îngrijorare pe care i-o pricinuia starea de spirit din țară și a făcut apel la miniștrii burghezi să accepte neîntîrziat legea sindicatelor și legea privind judecarea criminalilor de război, pentru a potoli întrucîtva nemulțumirile.

La 26 ianuarie s-au deschis lucrările primului Congres general liber al sindicatelor unite din România. Dezbaterile congresului, consacrate tuturor problemelor esențiale ale vieții economice și politice, ale situației interne și externe a țării noastre, au relevat pregnant maturitatea și forța clasei muncitoare, exercitînd o înrîurire puternică asupra celorlalte pături sociale interesate în dezvoltarea democratică a României. Sub influența și cu sprijinul proletariatului, în ianuarie au avut loc mai multe întruniri și conferințe țărănești, care au luat în dezbatere principala problemă care frămînta satele: înfăptuirea neîntîrziată a reformei agrare. Întruniri ale intelectualilor, femeilor, tinerilor, meseriașilor, demonstrau, de asemenea, orientarea lor hotărîtă spre clasa muncitoare, spre forțele democratice.

Evoluția evenimentelor a determinat, în cursul lunii ianuarie, și o înăsprire a contradicțiilor dintre diferitele cercuri burgheze și din interiorul burgheziei. Dizidența liberală condusă de Gheorghe Tătărăscu a stabilit contacte cu Frontul Național Democrat, oferindu-și colaborarea. Aripa de stînga a Partidului Național-Țărănesc a început să ceară tot mai insistent înlocuirea orientării reacționare imprimate acestui partid de conducere manistă printr-o politică pozitivă, de transformări democratice. Numărul organizațiilor locale ale P.N.Ț. și P.N.L. care aderau la F.N.D., peste capul conducerilor respective, creștea continuu.

Astfel, în mai puțin de două luni, adoptînd o tactică realistă, comuniștii au întors tăișul prevederilor faimosului „armistițiu dintre partide" împotriva cercurilor burgheze care-l inițiaseră. Evoluția raportului de forțe pe plan intern, în perioada care trecuse de la 23 august, ca și situația internațională favorabilă au făcut posibilă și necesară, spre sfîrșitul lunii ianuarie, declanșarea bătăliei generale pentru cucerirea pozițiilor preponderente în stat de către clasa muncitoare și aliații săi.

Declanșarea furtunii se apropia cu repeziciune.

Cine va depista fotografiile?

La 30 ianuarie 1857, guvernatorul Banatului, contele Coronini, trimitea o scrisoare episcopului Climent al Argeșului; trei săptămîni mai tîrziu, episcopul Transilvaniei, Andrei Șaguna, scria și el din Sibiu omologului său de pe Argeș; viceguvernatorul austriac din Transilvania, Kurt, se adresa cam în aceeași vreme aceluiași destinatar. Scopul acestor scrisori era de a recomanda pe profesorul și conservatorul de antichități ai Transilvaniei Ludovic Reissenberger, care dorea să vină la Curtea de Argeș spre a studia arhitectura mănăstirii.

Documentele de mai sus păstrate în Arhivele Statului, jud. Argeș, (fond Episcopia Argeșului, dosarul 25/1857, filele 1—23) aduc interesante precizări cu privire la această cercetare a monumentului.

Interesul stîrnit de mănăstire în cercurile științifice din străinătate se vădește în amintita scrisoare a guvernatorului Banatului, în care se menționează că „frumoasa dumitale biserică n-a întîrziat a atrage luarea aminte a arheologilor asupra sa". Andrei Șaguna arăta și el că „biserica cea vestită de acolo, mare în privința măiestriei și a vechimii sale, atrage atenția tuturor cunoscătorilor de felul acesta asupraș și face chiar epocă în istoria antichităților, după mărturisirea celor mai buni cunoscători de vechimi".

De la sfîrșitul lunii ianuarie pînă la 7 martie 1857, profesorul Reissenberger, însoțit de inginerul Seyfried, cercetează mănăstirea. Într-o scrisoare către guvernatorul Transilvaniei, episcopul Climent laudă munca exemplară depusă pentru studierea de aproape a acestui monument. Pentru interesul manifestat față de cercetările profesorului Reissenberger, care a și publicat un volum (1880) despre rezultatele acestora, episcopul Climent este răsplătit de împăratul austriac cu o decorație.

Din corespondența între Climent și Coronini reiese că mănăstirea lui Neagoe Basarab a fost și fotografiată cu prilejul acestor cercetări. Coronini scria, la 30 ianuarie 1857 lui Climent, că „nu mă îndoiesc că dv. ați primit fotografiile acestui lăcaș, așa cum am dat eu dispoziție". Trebuie subliniat că acest lucru se întîmpla la începuturile tehnicii fotografice. Din documentele citate reiese că acestea erau însoțite de „descrieri" făcute de doctorul Derbix (poate chiar fotograful). Din păcate, fotografiile trimise lui Climent nu ne sînt cunoscute, dar faptul că, în momentul de față, știm cu precizie de existența acestor rarisime documente, constituie un îmbold în vederea depistării lor.

CORNELIU TAMAȘ
directorul Arhivelor Statului
Vîlcea

Microcronologia cunoașterii

Descoperirea PLANETEI TERRA

La ordinea zilei este Luna, pe care omul a păşit în două rînduri, în cursul anului 1969 Dar cunoaşterea propriei noastre planete, care a cerut eforturi incomparabil mai mari, este încă departe de a se fi desăvîrşit.

Savanţii consideră că Pămîntul nostru are venerabila vîrstă de 5 miliarde de ani. Omul a apărut în urmă cu cîteva milioane de ani. Fire iscoditoare, „homo sapiens" a intuit repede faptul că lumea în care trăieşte se întinde mult dincolo de linia orizontului pe care îl trecea în fiecare zi soarele.

Cutreierînd cîmpii, ape şi munţi în căutarea hranei omul a devenit — fără să ştie — explorator...

Cunoaşterea Pămîntului a fost un proces lung şi complicat, despre care nu se poate spune că este cu totul încheiat în zilele noastre. Altfel s-ar mai organiza oare expediţii spre poli şi în jungla braziliană sau ascensiuni spre „acoperişurile lumii", menite să completeze cunoştinţele asupra planetei noastre? Să nu uităm: din ziua în care a fost atins Polul Nord au trecut numai 60 de ani, de la cucerirea Everestului numai 20...

Nu de mult s-a anunţat că un grup de cercetătoare americane va pleca în Antarctica în scopul de a elucida taina „văilor uscate" din mijlocul continentului alb. E încă o dovadă că pe undeva mai există încă necunoscute. Desigur, continentele şi oceanele, deşerturile şi regiunile îngheţate nu mai constituie azi pentru noi acea „terra incognita" care înflăcăra imaginaţia primilor exploratori. Li Tai pe spunea cîndva: „chiar şi un drum de o mie de mile începe cu primul pas". Fiecare drum — din mile de mii de drumuri care au dus la cunoaşterea planetei — a început cu un prim pas făcut de un temerar. Acestor temerari le este consacrată cronologia care urmează. Ea nu are pretenţia de a epuiza un subiect inepuizabil, ci numai de a releva cîteva dintre jaloanele mai importante ale unui drum lung şi trudnic.

Secolele XVI—XIV î.e.n. Corăbieri vestiţi şi negustori pricepuţi, fenicienii întreţin strînse relaţii cu lumea cretano-micenianâ. Ei explorează Mediterana, întemeind colonii în insulele Cipru, Rodos, Sicilia şi Sardinia, în sudul Franţei şi peninsula Iberică, precum şi pe ţărmul nordic al Africii, unde mai tîrziu (814) înfiinţează Cartagina.

În jurul anului 1500 î.e.n. O flotă egipteană pleacă în Ţara Tămîii — Punt —, care trebuie identificată, probabil, cu Somalia de azi. E prima călătorie în scopuri comerciale şi de explorare despre care avem mărturie scrisă.

În jurul anului 450 î.e.n. În cele 9 cărţi ale sale, intitulate „Istorii". Herodot din Halicarnas povesteşte călătoriile întreprinse de el în Asia Mică, Egipt, Libia, Sicilia, Italia, şi pe ţărmurile Mării Negre. De pe aceste ultime meleaguri el ne lasă primele mărturii despre „geţi, cei mai drepţi şi mai viteji dintre traci". Tot Herodot vorbeşte despre navigatorii fenicieni care au plecat din Marea Roşie şi după ce au călătorit timp de 3 ani s-au întors prin „Coloanele lui Hercule" (strîmtoarea Gibraltar), ceea ce înseamnă că au ocolit Africa pe la sud.

În jurul anului 400 î.e.n. Platon evocă Atlantida — continentul aflat probabil în Oceanul Atlantic şi dispărut sub apă.

Secolul al III-lea î.e.n. În China e descoperită busola.

Anii 334—332 î.e.n. Pornit să cucerească lumea, Alexandru Macedon ajunge pînă la fluviul

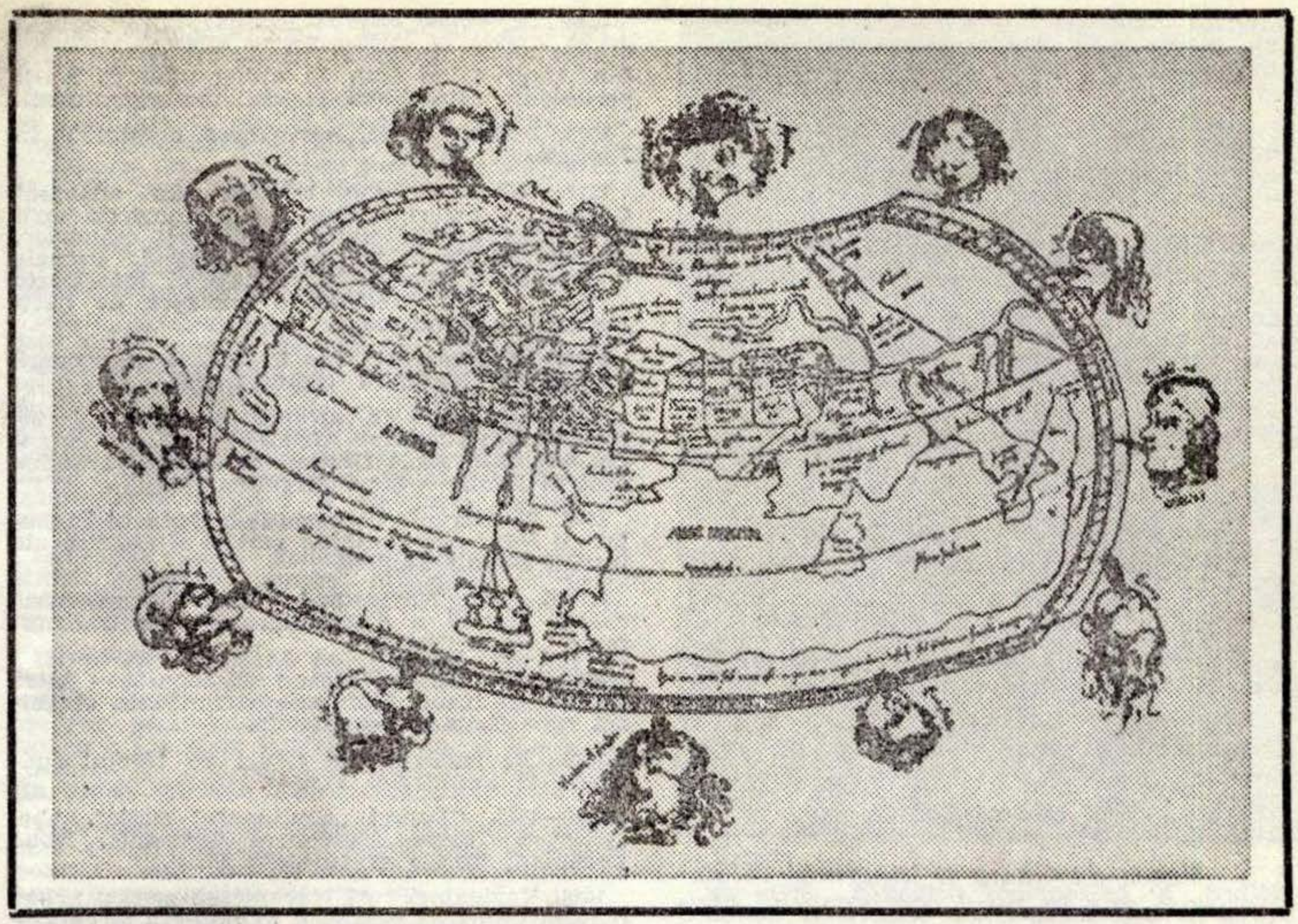

Harta Lumii întocmită de Ptolemeu

Ind. El e însoțit de învățați, care fac însemnări asupra înfățișării locurilor prin care trec, ale popoarelor pe care le cunosc. Unul dintre conducătorii oștilor macedonene, Nearchos, călătorește cu flota de la gurile Indului pînă în Golful Persic.

În jurul anului 330 î.e.n. Pitheas din Massalia (Marsilia), primul călător vestit spre regiunile nordice, ocolește peninsula Bretania și debarcă într-o mare insulă căreia-i dă numele de Britania. Și mai la nord el spune că a ajuns în Thule (insulele Faröer, Norvegia centrală sau poate Islanda). Însemnările lui de călătorie sînt adunate în cartea „Despre ocean".

Secolul I e.n. Strabon redactează „Geografia" sa, în 17 cărți, făcînd o descriere amănunțită a locurilor pe care le-a cunoscut : Asia Mică, Siria, Italia, Egipt.

În jurul anului 100, Hippalus — pilot de vas din Alexandria — folosește musonul de sud-vest, pentru a străbate fără oprire Marea Arabiei de la Bab el Mandeb pînă în India.

În jurul anului 150. Ptolemeu sintetizează în „Geografia" sa cunoștințele de atunci despre lume.

553—555. Apare opera prozatorului Procopius din Caesarea „Despre edificii", în care sînt menționate : locuri și evenimente din Dobrogea secolului al VI-lea.

Secolele VIII-IX. Pornind din peninsula Scandinavă și Iutlanda, vikingii ajung pe țărmurile Angliei și ale Liberiei.
Negustorul Suleiman, întors dintr-o călătorie prin Marea Chinei, descrie trombele marine, fluxul și refluxul.

În jurul anului 980. Norvegianul Erik Raude („cel Roșu") descoperă Groelanda. Fiul său Leif este cel dintîi european care debarcă pe coasta de răsărit a Americii (în jurul anului 1000), probabil lîngă Bostonul de azi.

În jurul anului 1070. Acul magnetic este pentru prima oară menționat într-o operă chineză.

Începutul secolului al XIII-lea. Naturalistul englez Roger Bacon arată unui călător italian un ac magnetizat, care, plutind pe suprafața apei dintr-un vas, indică nordul. E prima busolă cunoscută în Europa.

1260—1279. Venețianul Marco Polo împreună cu tatăl său Niccolo și cu unchiul său Maffeo întreprind o călătorie spre China și Birmania trecînd prin Persia și Pamir. Înapoierea se face prin Marea Chinei, India, Armenia, Turcia. Marco Polo aduce în Europa primele vești despre Japonia.

Secolul al XIV-lea. Ibn Battuta (Abu Abdulah Mohamed), călător arab originar din Maroc, colindă neobosit timp de un sfert de secol, prin continentul african, Orientul Apropiat și Mijlociu, India și China, străbătînd 120 000 km. Ulterior traversează Sahara pînă la Tombuctu. Însemnările lui conțin prețioase note geografice și etnografice.

1419—1444. Niccolo Conti e primul european care ajunge în interiorul Indiei.

1444. Portughezul Nuno Tristão descoperă gurile fluviului Senegal.

1445—1461. Explorînd coasta vestică a Africii, cîțiva navigatori portughezi descoperă Capul Verde.

1469—1473. Portughezul Ruy di Siqueira trece ecuatorul.

1487—1488. Bartolomeo Dias, primul navigator care înconjoară Africa, descoperă Capul Furtunilor, numit mai tîrziu „Capul Bunei Speranțe", la extremitatea nordică a Africii.

1492—1504. Cele patru călătorii ale lui Cristofor Columb spre coastele Americii Centrale și de Nord. Columb descoperă majoritatea

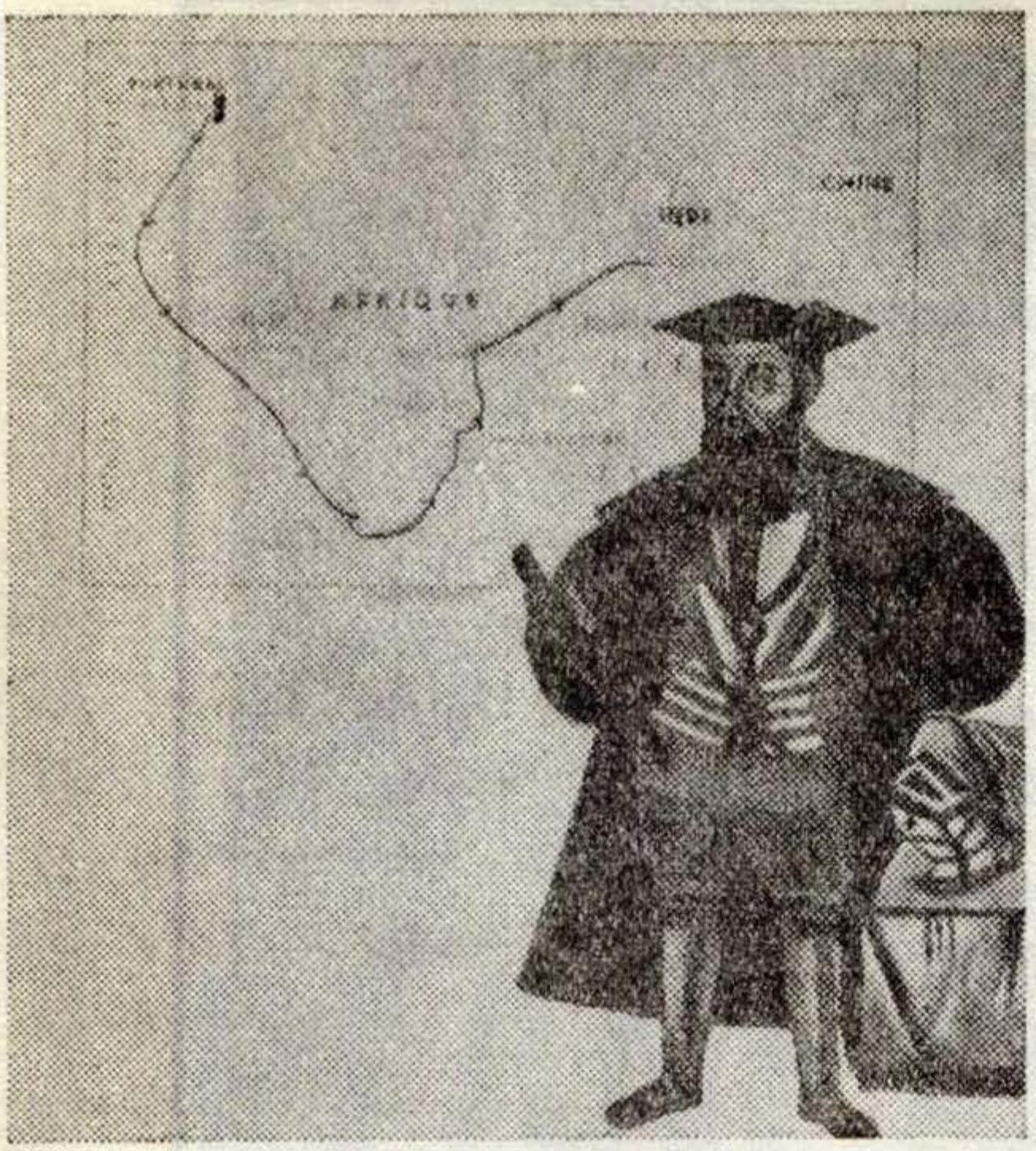

Vasco da Gama și itinerarul călătoriei sale în jurul continentului african

insulelor Americii Centrale (Antilele Mari și Antilele Mici).

1497—1498. Vasco da Gama ocolește Africa pe la Capul Bunei Speranțe. El este cel dintîi navigator european care ajunge în India.

1499—1502. Amerigo Vespucci (căruia contemporanii îi atribuie în mod greșit descoperirea Americii) explorează coasta estică a Americii de Sud.

1500. Spaniolul Juan de la Cosa alcătuiește prima hartă a pămîntului bazată pe ideea că planeta noastră este rotundă.

1513. Vasco Nuñez traversează istmul Panama și descoperă Oceanul Pacific.

1519—1522. Prima călătorie în jurul lumii : expediția lui Fernando Magellan. Sînt descoperite țărmurile Patagoniei, Țara de Foc, Strîmtoarea Magellan, insulele Mariane și Filipine. Are loc prima traversare a Oceanului Pacific, care durează trei luni. Hărțile sînt modificate, deoarece a devenit evident că cea mai mare suprafață a globului e alcătuită din apă și nu din uscat. Magellan moare ucis în luptele cu băștinașii din arhipelagul Filipinelor. Din cei 265 de membri ai expediției se înapoiază în Europa doar 30, sub conducerea lui Sebastian del Cano.

1519—1525. Hernando Cortez și locotenenții săi debarcați în America Centrală, descoperă regiunile muntoase din Mexic, Guatemala și Honduras.

1526. Venind dinspre est, navigatorii portughezi descoperă Noua Guinee.

1528. Pánfilio de Norvaez descoperă delta fluviului Mississippi.

Perioada 1525—1550. Conchistadorii spanioli descoperă și cotropesc pămînturi și populații din America de Sud. Ei ajung pînă în Anzii peruvieni, columbieni și chiliano-argentinieni.

1542. Primele vase portugheze acostează în Japonia.

1569. Mercator (pe numele său adevărat Gerhard Kremer) realizează noi tipuri de hărți de navigație prin metoda proiecției cilindrice, descoperită de el și care-i poartă numele („proiecția mercator"). În 1595 el întocmește „Atlasul" care cuprinde o culegere de hărți ale țărilor europene.

1570. Navigatorul rus P. Niset descoperă arhipelagul Svalbard (Spitzbergen).

1577—1580. După ce întreprinde acțiuni piratere-ști asupra coastelor Africii și Americii, corsarul englez Francis Drake realizează al doilea ocol al lumii — după Magellan.

1596. W. Barents descoperă în Oceanul Înghețat de Nord extremitățile vestice și nordice ale insulei Novaia Zemlea.

După 1605. Navigatorii olandezi explorează coasta vestică a Australiei, pe care o denumesc „Noua Olandă".

1607—1610. Henry Hudson descoperă — între Canada și insula Baffin — strîmtoarea și golful care îi va purta numele.

1610. Navigatorii ruși ajung pe țărmul sud-vestic al Peninsulei Taimir.

1642—1643. Căutînd „continentul sudic", Abel Janszoon Tasman descoperă Tasmania, Noua Zeelandă, Tongo și Insulele Fiji.

1648. Navigatori ruși traversează pentru prima oară strîmtoarea Bering și explorează terenurile nord-estice ale Asiei.

1675—1678. Spătarul Nicolae Milescu călătorește spre Pekin, îndeplinind o misiune diplomatică în numele țarului Rusiei. El relatează impresiile acumulate în lucrările sale : „Itinerariul Siberian", „Descrierea Chinei" și „Statenîi Spisok". După propria sa expresie, spătarul a mers adesea pe drumuri pe care „mai înainte nu fusese nimeni".

1685—1691. Marinarul ceh Samuel P. Fritz explorează cursul fluviului Amazon.

1699—1700. Charles Jacques Poncelet traversează Podișul Abisiniei de la vest la est.

În jurul anului 1700. Stolnicul Constantin Cantacuzino întocmește prima hartă a Țării Românești.

1716. La cererea Academiei din Berlin, Dimitrie Cantemir redactează în latinește prima monografie geografică românească „Descriptio Moldaviae", pentru care alcătuiește și cea dintîi hartă a Moldovei (descoperită în 1926 de către geograful George Vâlsan la Biblioteca Națională din Paris).

1716—1717. Misionari iezuiți efectuează prima descriere geografică a Tibetului.

1718—1720. Primele expediții întreprinse de portughezii din Sao Paolo spre Matto Grosso, în inima continentului sud-american.

1725—1747. Vitus Bering conduce două expediții în Peninsula Kamciatka trecînd prin strîmtoarea care desparte la nord Asia de America și care îi va purta numele. Cu această ocazie se face harta coastei de nord a Siberiei și se studiază zona maritimă dintre Siberia și Alaska.

S.I. Celiuskin atinge capul nord-asiatic care va purta numele său.

1768—1779. James Cook face mai multe călătorii în jurul lumii. Cercetează Noua Zeelandă, descoperă țărmul estic al Australiei, insulele Sandwich de nord, Georgia de sud și altele.

Ajunge la latitudinea sudică de 70° și caută continentul sudic — Antarctida — fără a reuși să-l găsească.

1798. Apar cele trei volume ale „Călătoriei de explorare în nordul Oceanului Pacific", relatare amănunțită a observațiilor lui George Vancouver pe coastele de nord vest ale Americii de Nord, între 30° și 60° latitudine nordică.

1803—1806. Ofițerul de marină rus Ivan Feodorovici Kruzenstern face ocolul pămîntului și studiază coastele de vest ale Japoniei, Kamciatka, Sahalinul și insulele Kurile.

1805—1829. Alexander von Humboldt publică cele 30 de volume ale lucrării „Călătoriile în regiunile echinocțiale ale noului continent", devenind „redescoperitorul Americii tropicale". Studiază bazinele fluviilor Orinoco, Rio Negro și Amazon. Călătorește apoi în Urali, Altai, Siberia vestică. În expedițiile sale el studiază răspîndirea plantelor, fenomenul erupției vulcanilor, magnetismul terestru și stabilește zonalitatea plantelor după altitudine.

1820—1821. Fadei Fadeevici Belinghausen și Mihail Petrovici Lazarev, călătorind cu vasul „Mirnîi", descoperă continentul din jurul Polului Sud — Antarctida.

1831—1836. Călătoria lui Charles Darwin în jurul lumii pe vasul „Beagle". Savantul întocmește studii privind mișcarea seculară a scoarței pămîntului, originea recifelor de corali și a insulelor vulcanice, flora și fauna din America de Sud și din arhipelagul Galapagos (în limba spaniolă : „insula broaștelor țestoase").

1839—1843. Au loc cercetări științifice conjugate (Anglia, S.U.A., Franța) pentru aflarea polului magnetic de sud. Se determină cu aproximație poziția acestui pol.

1847. Expediția de 129 de persoane condusă de sir John Franklin dispare, căutînd, în apropierea cercului polar de nord pasajul care leagă Oceanul Atlantic de Oceanul Pacific prin nord-vest.

1850—1855. Exploratorul german Heinrich Barth călătorește în bazinul fluviului Niger și în regiunea lacului Ciad.

1854—1856. David Livingstone traversează Africa de la apus la răsărit.

1860—1861. J. Speke și A. Grant descoperă izvoarele Nilului.

1868—1885. Călătoriile în Siberia și Extremul Orient ale lui Nikolai Mihailovici Prjevalski. Pe hartă sînt trecute regiuni întinse din deșertul Gobi și Tibet, încă nestrăbătute pînă atunci.

1870. Doctorul român Ilarie Mitrea sosește în insula Java. De aici pleacă cu soția sa și se stabilește o vreme în Borneo, unde studiază munții și deltele fluviilor. Ajunge în zone cu triburi primitive, culegînd un bogat material etnografic.

1870—1886. Nikolai Nikolaievici Mikluho Maklai călătorește în insulele din Pacific, Australia și sud-estul Asiei. Trăiește un timp printre papuașii din Noua Guinee. Scrie importante lucrări de geografie și etnografie.

1870—1871. David Livingstone e la a treia sa expediție în Africa. Dat dispărut e găsit de Henry Stanley (corespondent al unui ziar new-yorkez) după 10 luni de căutări, pe țărmul estic al lacului Tanganica. Livingstone moare răpus de friguri. În anii 1874—1878 Stanley mai întreprinde o expediție în Africa coborînd pe Congo pînă la Oceanul Atlantic.

1873. O expediție polară austriacă, condusă de Julius Payer, descoperă la nord de Novaia Zemlea Țara Franz Josef, arhipelag a cărui existență fusese prevăzută de P. A. Kropotkin.

1876. Alfred Johnson traversează Oceanul Atlantic de la Gloucester la Liverpool. El călătorește 46 de zile într-o barcă de 5 metri lungime.

1876—1900. Exploratorul francez Fernand Foureau, care întreprinde zece mari expediții în Sahara, determină poziția a 510 localități din deșert.

1878—1879. Adolf Erik Nordenskjöld, navigînd cu vasul „Vega" reușește să treacă din Oceanul Atlantic în Oceanul Pacific de-a lungul țărmului nordic al Eurasiei. Iernează 10 luni în Peninsula Ciukotka.

1886—1893. Călătoriile exploratorului român Iuliu Popper în America de Sud. Cercetări și observații de ale sale, cuprinse în lucrarea „Țara de Foc — viața în extremitatea australă a lumii locuite" sînt citate și în „Grande Enciclopédie Française". El este cel care dă unor riuri și munți din Țara de Foc nume de români (Rosetti, Ureche, Lahovari). Promontorul sudic al estuarului Rio Grande capătă numele de Faro Popper.

1888—1896. Norvegianul Fridtjof Nansen e primul om care traversează Grönlanda de la est la vest (1888). Între 1893 și 1896 călătorește la bordul vasului „Fram" spre regiunile polare. În 1895, Nansen și Johansen părăsesc corabia și, pornind la drum cu sănii trase de ciini, ating latitudinea nordică de 86°4'.

1895—1898. Americanul Joshua Slocum întreprinde ocolul pămîntului într-o barcă. El parcurge 46 000 de mile.

1896. Bazil Assan e primul român ajuns în arhipelagul Spitzberg. În 1898, Assan, întreprinde o călătorie de 6 luni în jurul lumii, trecînd prin Egipt, Oceanul Indian, Ceylon, Singapore, China, Japonia, continentul nord-american.

1895—1896. Expediția românească a fraților Dumitru și Nicolae Ghica-Comănești în „Țara Somalilor". Sînt cartografiate pentru prima oară importante regiuni din „Cornul oriental al Africii". Frații Ghica aduc din călătorie trofee cinegetice prețioase : 15 gazele, 46 de antilope, elefanți, crocodili, zebre, antilope de apă etc. Unele dintre ele sînt expuse la Muzeul „Grigore Antipa" din București.

1897. Decolînd din Spitzbergen un îndrăzneț suedez încearcă să atingă cu balonul Polul Nord. El dispare fără urmă. Jurnalele sale de zi și fotografii luate în timpul expediției sînt descoperite în 1930 pe insula Vitö.

1898. Profesorul Emil Racoviță face parte dintre cei 11 specialiști care participă la expediția vasului „Belg'ca", condus de Adrien de Guerlache, spre Antarctica. Sînt descoperite insule, munți, strîmtori, coaste și canale noi ale continentului sudic. Una dintre insule capătă numele de Cobălcescu. Racoviță întreprinde cercetări importante asupra balenelor. În același an are loc călătoria românului Sever Pleniceanu în bazinul fluviului Congo.

1903—1926. După ce între 1903 și 1906 traversează cel dintîi pasajul de nord-vest, dinspre est spre vest, Roald Amundsen atinge, în 1911 Polul Sud. își pierde viața în 1928 zburînd peste Polul Nord în căutarea expediției italiene inițiate de Nobile.

1909. Americanul Robert Peary atinge Polul Nord.

1919. Atrași de mirajul unui concurs, patru studenți bucureșteni : Dumitru Dan, Alexandru Pascu, Paul Pîrvu și Gheorghe Negreanu, întreprind o aventură ieșită din comun : ocolul pămîntului pe jos. Alexandru Pascu moare în 1911 în India. Gheorghe Negreanu încetează din viață la Canton. Paul Pîrvu se sfîrșește la Cleveland (S.U.A.) în 1923. Dumitru Dan, supraviețuitorul, ajunge la Paris, după ce străbătuse 93 300 km. El cîștigă astfel marele premiu al „Touring Clubului Francez" : 100 000 de franci.

1912. Englezul R.S. Scott atinge Polul Sud în ianuarie, patru săptămini după Amundsen. La

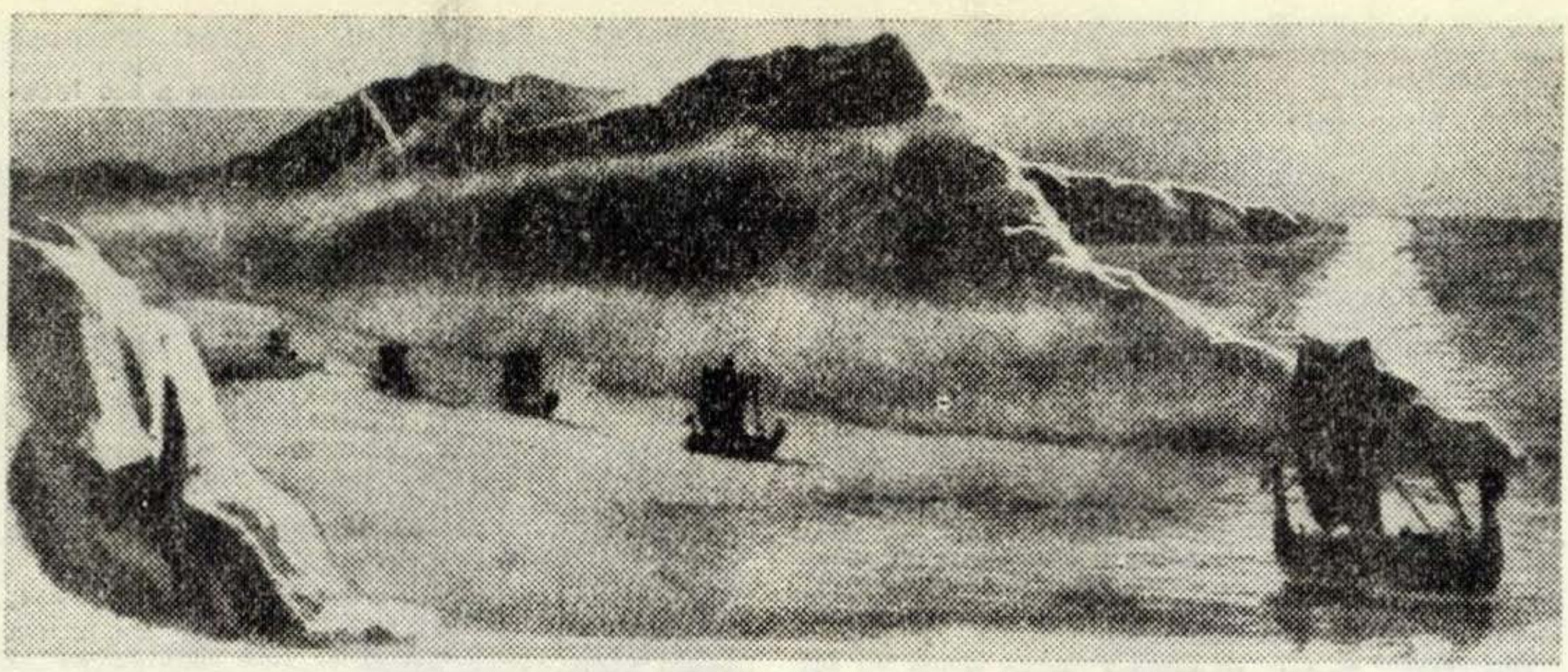

Corăbiile lungi cu care vikingii au atins coastele Americii în jurul anului 1000

întoarcere, piere însă împreună cu întreaga expediție.

1926. Danezul Knut Rasmussen descoperă, în cursul celei de-a cincea expediții, la vest de Golful Hudson, locul de origine al eschimoșilor.

1926. Peste Pol trec Amundsen, Ellsworth și Nobile, îmbarcați în dirijabilul „Norge".

1926—1935. Românul Mihai Tican-Rumano călătorește prin ținuturile virgine ale Africii. Scrie volumele „Misterele continentului negru", „În mijlocul pădurii virgine" și altele.

1926—1947. Richard E. Bird (1926) zboară cu avionul peste Polul Nord, iar în 1929 zboară peste Polul Sud. În 1941—1947 conduce o expediție care efectuează măsurători și cercetări meteorologice în Antarctica.

1937. O stațiune polară sovietică în derivă atinge latitudinea nordică de 89° 26'.

Ne oprim aci cu enumerarea noastră. Cel de-al doilea război mondial a pus o frînă cercetării geografice.

Ceea ce urmează după sfîrșitul războiului intră în domeniul actualității.

Cronologie întocmită de RADU ȚIULESCU

Conchistadori spanioli în America de Sud

Soldat dac. Statuie in bronz din Muzeul militar central (**Mărturii ale unei civilizații,** pag. 2)

Vedere generală a Muzeului Luvru și două dintre exponatele sale: țap înaripat, din aur și argint, grațioasă creație a artei persane (sec. VI-IV i.e.n.) și email din Susa, reprezentînd doi arcași (sec. VI-IV i.e.n.) (**În culisele Luvrului,** pag. 61)

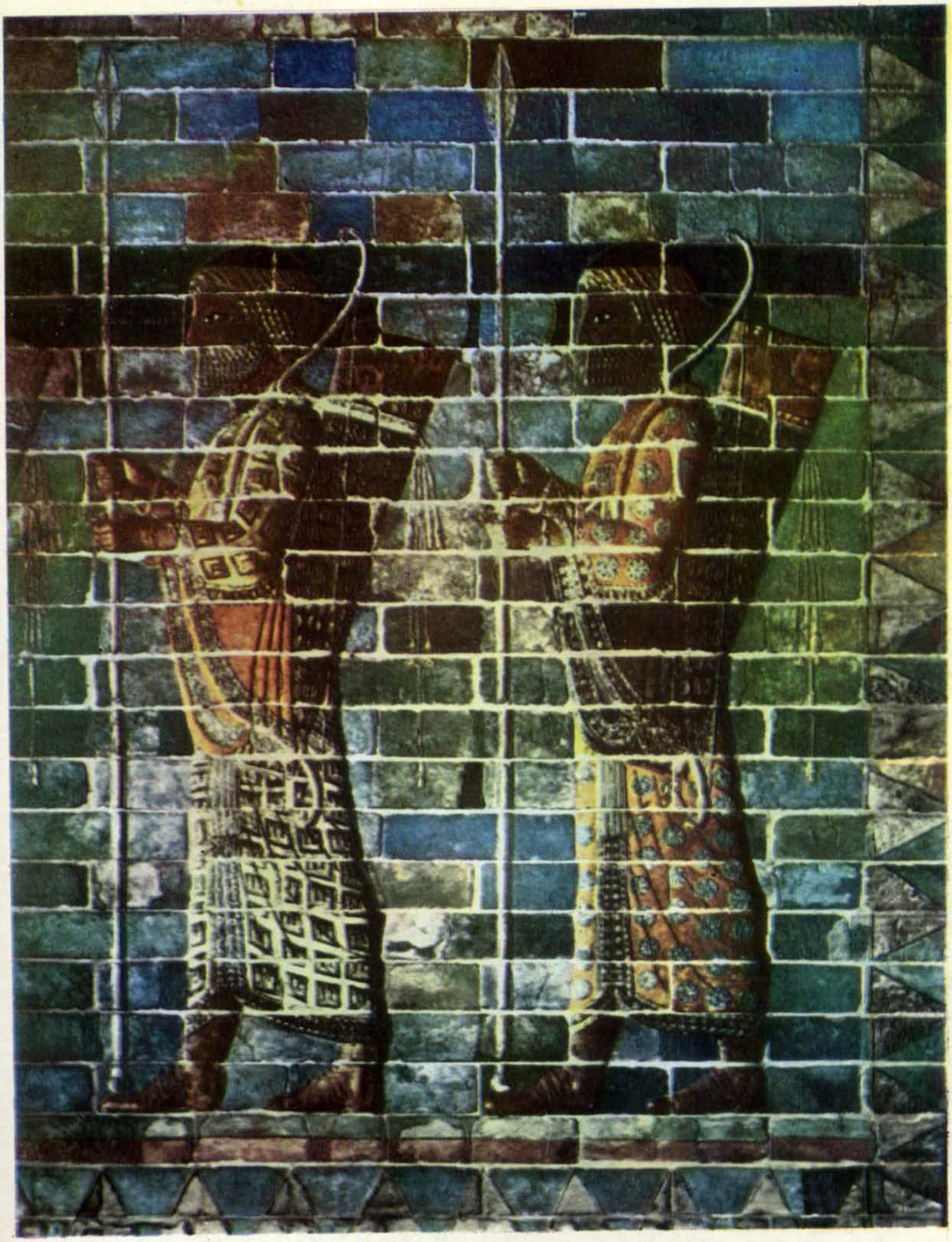

Panorama Iașilor în anul 1840. Acuarelă de R. Tannich
(Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R. S. R.)

Cărți poștale ilustrate de la sfîrșitul secolului trecut, cu vederi din Iași. Din fototeca Direcției generale a arhivelor statului. (**Iași — călătorie prin secole,** pag. 64)

Așa vă place istoria

Poate că supratitlul textului de față este de natură să surprindă pe unii cititori. „Așa vă place istoria?“ — întreabă redacția, punînd accentul pe așa. „Așa — cum?“ — ar putea fi ea contraîntrebată. Să ne explicăm.

In ultimii ani, interesul față de istorie, manifestat de cele mai diverse pături sociale și profesionale, a reînviat o veche polemică — cea dintre istoricii-popularizatori și istoricii-istorici (dacă ne putem exprima așa). Nu e vorba numai de măsura în care popularizarea se face în dauna exactității științifice, de concesiile pe care le fac unii autori gustului pentru senzațional, de ieftinirea adevărului prin sărăcirea și schematizarea lui. Asemenea procedee sînt unanim și sever condamnate, ca aparținînd unor necinstiți negustori de pseudoștiință și pseudopublicistică.

Dezbaterea cuprinde însă și alte domenii. In general, se întreabă unii, este posibilă accesibilizarea unui material istoric fără lezarea conținutului său științific? Oare nu orice simplificare comportă și o amputare — mai mult sau mai puțin gravă — a adevărului, sub diferitele sale aspecte? Oare dispariția notelor bibliografice, cu trimiterile la sursă, în josul paginii, nu aduce cu sine o șubrezire a informației cuprinse în text și totodată o imposibilitate de a controla veridicitatea ei? Oare astfel nu apare, amenințător, riscul subiectivismului și al arbitrariului? Sobrietatea științifică, ba chiar un minimum de seriozitate nu sînt oare incompatibile cu un stil alert, captivant, propriu mai mult reportajelor sau beletristicii?

„Ba da!“ — răspund unii la toate aceste întrebări. „Nu!“ — răspund ceilalți, care au și ei la dispoziție un impresionant arsenal de argumente. Accesibilitatea nu dăunează cu nimic rigurozității de fond a materialului — afirmă ei —, ba, dimpotrivă: nevoia de claritate îl obligă pe autor să evite orice echivoc, să lumineze toate colțurile obscure și să recunoască, cu onestitate, limitele cunoștințelor sale. A indica sursa bibliografică a fiecărei date sau noțiuni este o necesitate doar pentru lucrările adresate specialistului, care va verifica eventual fidelitatea citatului sau corectitudinea valorificării lui; publicul larg nu poate și nici nu dorește să efectueze un asemenea control. Ceea ce cere el este să i se demonstreze temeinic o teză nouă sau o interpretare originală și să i se furnizeze, în încheierea materialului, o bibliografie globală la care să poată apela dacă tema tratată i-a deșteptat un interes deosebit. „Popularizatorii“ arată în continuare că subiectivul și arbitrariul, care se pot întîlni și în lucrări de strictă specialitate, depind de simțul de răspundere al autorului, nu de forma de prezentare a textului. Simplificarea poate duce cel mult la neglijarea unor adevăruri de amănunt, nu la falsificarea adevărurilor fundamentale. Trecînd la contraatac, adepții popularizării întreabă, la rîndul lor: aparenta intransigență a unora dintre autori față de stilul viol și captivant nu ascunde cumva neputința lor de a scrie în acest mod?

Fără a merge atît de departe, „Magazin istoric“ este — bineînțeles — de partea popularizării. Intrată în al patrulea an de existență și bucurîndu-se de colaborarea unor prestigioși istorici români contemporani, revista noastră consideră că un veșmînt atrăgător în materie stilistică nu contravine cîtuși de puțin celor mai meticuloase exigențe de conținut. E un adevăr demonstrat, de altfel, de însăși istoriografia românească: textele la care au trudit cronicarii Moldovei sau Țării Românești, ca și operele lui Xenopol sau Iorga sînt citite cu pasiune și astăzi, atît pentru ceea ce ne aduc la cunoștință cît și pentru arta scrisului lor, pentru strălucirea de giuvaer a limbii pe care o folosesc, pentru cristalina limpezime a stilului, pentru talentul de a comunica cu cei mulți. Această nobilă tradiție

Istoria ajută și pe caricaturiștii care se ocupă de actualitatea politică. Iată un desen apărut recent în revista londoneză „Punch“, pe marginea evenimentelor din Vietnamul de sud.

Între legionarii romani din Britania:

— E adevărat că ne aflăm aici de 400 de ani. Dar nu putem pleca pînă ce britanicii nu vor învăța să se conducă singuri

s-a păstrat și în zilele noastre, cînd socialismul — care a apropiat în cel mai înalt grad istoria de mase — a ridicat-o pe o treaptă nouă, punîndu-i la dispoziție coloanele presei, centrale și locale, masivele tiraje ale editurilor, sălile de curs ale universităților populare etc. etc.

Și totuși...

Și totuși, pînă și la noi — poate într-o formă mai atenuată sau cel puțin mai discretă — se duce polemica despre care am vorbit. Experiența revistei noastre, deși încă restrînsă, ne oferă exemple concludente. Ni s-a întîmplat (rareori, ce-i drept) ca un autor să ne refuze colaborarea pe motiv că nu i se pare interesant să scrie pentru marele public. Ni s-a întîmplat (de asemenea, destul de rar) să respingem unele articole pentru că erau prea „tehniciste", prea încărcate cu detalii neesențiale sau scrise într-un limbaj prea rebarbativ pentru profilul „Magazinului istoric". Din păcate, ni s-a întîmplat mult mai des să publicăm astfel de materiale, stîrnind pe bună dreptate protestul unora dintre cititori.

Iată motivele care ne-au determinat să inaugurăm o rubrică nouă — Așa vă place istoria ? În cadrul ei vor apărea texte ale unora dintre cei mai îndrăzneți „popularizatori" din diverse țări ale lumii. Ei resimt atît de acut nevoia de a fi accesibili, încît nu se sfiesc, de exemplu, să folosească cu premeditare o terminologie ultramodernă pentru a desemna realități dintr-un trecut îndepărtat. Vom publica articole ca „Nero — un mare calomniat", „Precizări despre Galileo Galilei", „S-a sinucis amiralul Nelson ?" etc.

Important pentru noi este altceva : în ce măsură se poate vorbi în asemenea cazuri de istorie ? Ne ajută autorul să înțelegem un anumit fenomen, o anumită situație din trecutul unui popor sau, dimpotrivă, ne confuzionează, stabilind apropieri forțate între epoci, din dorința de a ne surprinde și a ne epata ? Ne îndeamnă o astfel de lectură spre o studiere mai aprofundată a subiectului sau, dimpotrivă, ne îndepărtează de el ? Dar mai ales, cu ce sentimente față de istorie rămînem după ce am parcurs aceste pagini ?

Sînt întrebări pe care le adresăm tuturor cititorilor noștri, indiferent de profesia și preocupările lor. În numerele următoare vor apărea, în cadrul rubricii, cele mai interesante răspunsuri pro și contra.

Așadar, așteptăm să ne scrieți, rugîndu-vă ca pe plic să menționați rubrica „Așa vă place istoria ?".

Schiță de portret

CAIUS

Caius Iulius Caesar a fost cel de-al 84-lea dictator al Romei și posesorul unei averi echivalente cu 5 milioane de lire sterline (aproximativ 14 milioane de dolari). Așa ni-l prezintă ultimul său biograf, Michael Grant, a cărui lucrare „Iulius Caesar" a apărut în luna noiembrie 1969 în editura londoneză „Weidenfeld și Nicolson". Din fragmentul pe care-l publicăm se vede clar maniera modernă de tratare a subiectului : ea nu se limitează numai la terminologie, ci privește abordarea problemei în ansamblul său. Trebuie însă să semnalăm, de la bun început, că apariția unei asemenea lucrări nu are de loc un caracter de senzație, autorul fiind un apreciat specialist în istoria antică, iar editura bucurîndu-se de un prestigiu mai presus de orice suspiciune.

Una dintre trăsăturile caracteristice ale volumului — și poate că nu cea mai puțin demnă de luat în seamă — este omenescul. Michael Grant nu ezită să glumească pe socoteala eroului său ori a contemporanilor acestuia. Apreciind, de exemplu, „Comentariile" lui Caesar asupra războiului din Galia și a războiului civil drept „supreme capodopere literare", Grant adaugă malițios : „oricît de înclinați ar fi elevii și elevele de astăzi să se pronunțe împotriva lor". Tot astfel, vorbind despre bătrînul Cato, adversar politic al lui Caesar, autorul ne spune că „ascetismul său în alte domenii îi permitea să pilească din belșug" (left room for a good deal of boozing).

Cutezanță admirabilă pentru un istoric al anilor noștri, sau impietate față de una dintre cele mai glorioase pagini din istoria Romei ? Marele juriu al cititorilor noștri este invitat să se pronunțe.

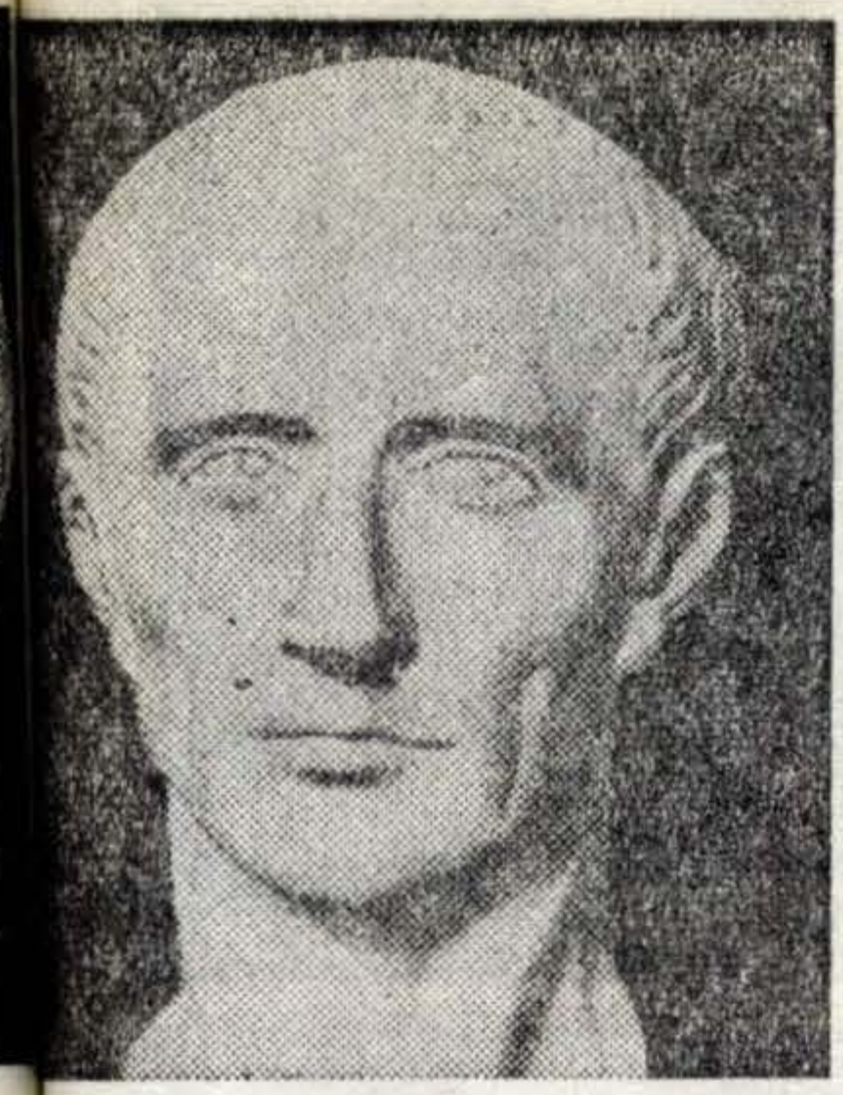

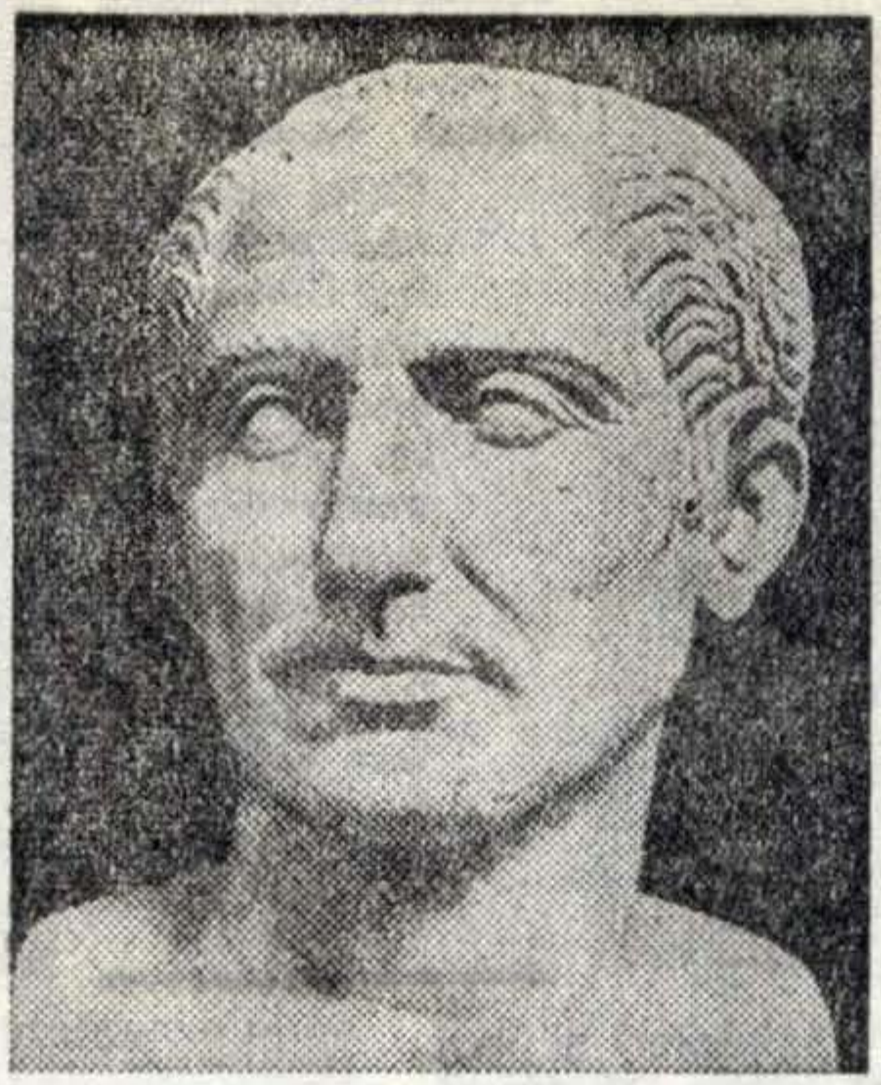

Trei dintre busturile în marmură ale celui de-al 84-lea dictator

IULIUS CAESAR

al 84-lea dictator al Romei

MICHAEL GRANT

Cea mai elegantă recepție din Roma anului 44 înaintea erei noastre a fost aceea oferită la 14 martie de către Marcus Lepidus. Oaspeții săi au petrecut o seară de neuitat — mai bine zis o după-amiază și o seară, deoarece romanii, ori de cîte ori dispuneau de timp liber, veneau la cină încă de la începutul după-amiezii. Dar poate că de data aceasta masa a început tîrziu, dat fiind că printre invitați se număra și dictatorul Iulius Caesar, un om extrem de ocupat.

Îmbătrînire prematură

Atunci cînd îl avea pe Caesar musafir, gazda era sigură că va trebui să rezolve o grea problemă : cea a securității dictatorului. În luna decembrie a anului 45, cînd îi făcuse o vizită lui Cicero la Pozzuoli, în apropiere de Napoli, distinsul oaspete adusese cu sine propria sa escortă militară, ceea ce dăduse naștere la mari complicații. Iată ce scria Cicero prietenului său Atticus în legătură cu cele întîmplate : „Cînd a ajuns la locuința lui Philippus, cu o seară înainte de a veni la mine, casa era atît de plină de soldați, încît abia de s-a mai găsit o încăpere liberă unde să i se servească cina. Două mii de oameni ! Eram pe drept cuvînt alarmat de ceea ce avea să urmeze a doua zi, dar noroc de Cassius Barba, care mi-a venit în ajutor, împrumutîndu-mi cîteva sentinele. În incinta proprietății mele s-a instalat o adevărată tabără și casa a fost pusă sub pază. (Caesar) nu este genul de musafir căruia să-i spui : *Mai poftiți pe la mine și la întoarcere !* O singură dată ajunge !"

După cît se pare însă, douăsprezece săptămîni mai tîrziu, în calitatea sa de gazdă a marelui om de stat, Lepidus nu a mai avut de furcă cu întreținerea unei imense gloate de soldați. Căci între timp, Caesar își concediase garda personală, alcătuită din spanioli, măsură de o imprudență frizînd aproape necugetarea, deoarece dictatorul știa perfect de bine că numărul celor care voiau să se descotorosească de el era foarte

Contemporani cu Iulius Caesar:

Cato, dușmanul politic al lui Caesar

Pompeius, aliatul lui Caesar în primul triumvirat și apoi adversarul lui în conflictul pentru putere din care va ieși înfrînt în luptele de la Ilerda și Pharsalus

mare. Mai avuseseră loc comploturi și mai circulaseră zvonuri despre altele. Și totuși, în ciuda mustrărilor pe care i le făceau sfătuitorii săi, Caesar declarase că, de acum înainte, se va mulțumi cu o simplă escortă civilă. Senatul votase o lege prin care i se aproba o gardă formată din senatori și cavaleri, dar Caesar nu-și luase osteneala să o înființeze cu adevărat.

Partea cea mai proastă era că sănătatea lui începuse să lase de dorit ; de prea multă vreme făcea eforturi mari. În ultimii ani avusese de pătimit de pe urma unor leșinuri care erau poate de origine epileptică. Asemenea accese îi pricinuiseră mari neplăceri în momentele cele mai critice ale ultimelor sale campanii în Africa de nord și Spania. Gîndul la moarte îl determinase să întocmească un testament prin care dădea indicații precise asupra felului în care urma să fie împărțită averea sa personală ; gonind toată viața după bogății, el agonisise echivalentul a 5 milioane de lire sterline actuale — poate chiar mult mai mult.

Caesar îmbătrînise de-a binelea. Era un bărbat înalt și bine legat, cu pielea de culoare deschisă și ochii negri și vioi. Dar pierduse părul de timpuriu, defect la care era atît de sensibil, încît folosea cununa de lauri a învingătorului drept mijloc de a-și ascunde pleșuvia. Busturile sale din acea epocă îl arată mult mai în vîrstă decît cei 56 de ani pe care îi avea. E drept că majoritatea acestor portrete au fost făcute după moartea lui și s-ar putea ca ele să-i fi exagerat bătrînețea, pentru a da chipului său o aureolă de măreție. Dar alte portrete, cele de pe monede, sînt cu siguranță contemporane cu el și pledează în același sens.

Starea de decrepitudine se ivise în ciuda frugalității lui Caesar în materie de hrană și băutură — sau poate tocmai din cauza ei. În orice caz, problema meniului nu era de natură să dea prea multă bătaie de cap celor care îl invitau la masă. La Milano, cu prilejul unui ospăț la care participase, sparanghelul servit fusese dres cu sos de smirnă în locul uleiului de măsline. Fără să-și piardă calmul, Caesar îl mîncase, certîndu-i ca pe niște prost crescuți pe cei din anturajul său care nu fuseseră în stare să-l înghită. Nu e exclus ca printre însoțitori să fi fost și Hirtius, șeful secretariatului său, pe

Cicero în plină desfășurare a talentului său oratoric

care o asemenea atitudine de indiferență culinară trebuie că l-a îndurerat pînă la adîncul inimii : Hirtius se bucura de o atare faimă pentru calitatea sosurilor pe care le servea la el acasă, încît prietenilor săi le era frică să-l invite la masă.

Nici calitatea vinului nu-l interesa pe Caesar. Vrăjmașul său politic, Cato, al cărui ascetism în alte domenii îi permitea să pilească din belșug, remarca într-un rînd că Caesar era singurul om care îndrăznise să răstoarne un guvern fără să fie beat turtă.

Moravurile sale spartane nu îl împiedicau pe dictator să fie vizibil uzat la o vîrstă destul de puțin avansată. Dar perspectiva morții îl lăsa cu desăvîrșire nepăsător, parte din fatalism, parte pur și simplu din neglijență.

Dușmanul marilor familii

În această atitudine se făcea simțit și un element de dispreț. Caesar se deosebea fundamental de dictatorii cu care ne-a obișnuit secolul al XX-lea, fiind unul dintre oamenii cei mai cultivați, mai savanți și mai străluciți ai epocii sale. Oricît de înclinați ar fi să aibă o părere contrarie elevii și elevele de astăzi, „Comentariile" sale pe marginea războiului cu galii și a războiului civil sînt excepționale capodopere literare, scrise într-o latină de puritatea unui giuvaer. Ar fi putut ajunge și un orator remarcabil, de aceeași valoare cu Cicero, dacă și-ar fi dat osteneala să dezvolte tehnica neobișnuită a elocinței sale : vocea lui, mițeluș ascuțită, ca și viguroasele gesturi cu care își însoțea cuvîntările erau de o eficacitate rar întîlnită.

Toleranța nu fusese niciodată un punct forte al caracterului său. În cîteva împrejurări, lipsa acestei însușiri fusese cît pe-aci să transforme în eșecuri spectaculoasele victorii militare în care se specializase. În vremea lui, de pildă cu prilejul sărbătoririi triumfurilor oficiale consacrate victoriilor din Africa de nord și Spania. În timpul ceremoniilor s-au găsit soldați care s-au plîns că gratificațiile ce le fuseseră acordate ar fi fost mai consistente dacă triumfurile nu ar fi costat atît de mult. Caesar se fălise totdeauna cu excelentele relații pe care le avea cu trupele sale, cărora li se treceau multe cu vederea. Pe de altă parte însă, îl scotea din fire tot ceea ce putea trece drept nelealitate, astfel încît a luat personal de ceafă pe unul dintre cei care cîrteau și l-a tîrît pînă la eșafod, pentru a fi executat. Apoi a poruncit ca doi dintre bătrînii săi ostași să fie oferiți ca jertfe zeului Marte. Capetele lor au fost atîrnate în fața reședinței pe care o ocupa Caesar în calitatea lui de Mare Preot al zeului războiului.

Totuși, chiar și rituala demonstrație a unei cruzimi, care se manifesta adesea sub coaja subțire de civilizație a lumii romane, avea o semnificație cu mult mai mică pentru viitor decît intoleranța dictatorului față de cei din propria sa clasă socială — membrii marilor familii aristocratice. Oamenii care îi stîrneau un profund dezgust și față de care afișa cel mai ostentativ dispreț erau vechii politicieni, nobilii aroganți, agresivi și individualiști care, de patru secole, dețineau pîrghiile de conducere în statul roman. Caesar ura mai ales pe conservatori, pe „oamenii cei buni", cum își spuneau ei înșiși, pe păstrătorii *statu-quo*-ului, pe susținătorii proprietății private, pe apărătorii prestigiului de care se bucura senatul.

Cu timpul, dictatorul reușise să acapareze toată puterea lor reală, să canalizeze toate sursele lor de beneficii. La rîndul lor, aristocrației îl detestau și făceau tot ce le stătea în putință pentru a acredita zvonul că vrea să devină rege. *Rex* era în limba latină un cuvînt de spaimă, desemnînd o instituție cumplită, a cărei supremă și deliberată negație era însăși Republica.

La Roma circulau tot felul de zvonuri cum că Caesar ar fi urmărit sinistrul țel de a se încorona ca rege. De fapt, o seamă de admiratori ai lui, cărora după toate probabilitățile nu le împărtășea gîndurile cele mai intime, îl solicitau în gura mare să reînvie regalitatea. Dar, după ce două dintre tentativele lor dăduseră greș — datorită promptei intervenții a unor tribuni ostili acestei idei —, Caesar a găsit cu cale să pună în scenă o ceremonie care să demonstreze lumii că nu nutrește asemenea intenții. În consecință, în ziua de 15 februarie a anului 44 î.e.n., cu prilejul tradiționalei sărbători religioase a Lupercaliilor, consulul Marc Antoniu a oferit în mod public diadema regală lui Iulius Caesar. Tot în mod public și în două rînduri dictatorul a refuzat-o, arătînd că ea se cuvine lui Jupiter, singurul și adevăratul monarh al Romei. Caesar a poruncit ulterior ca gestul lui să fie înregistrat în scris. Unii istorici sînt de părere că autorii înscenării ar fi fost adversarii lui Caesar. Dar chiar dacă așa s-a întîmplat, înseamnă că el a știut să se folosească de prilej, pentru a dovedi că nu dorește să devină rege.

De altfel, cu puțin înainte de această manifestare publică, el luase o altă măsură, care făcea inutilă orice preocupare de a urca pe tron : devenise dictator pe viață. O inscripție care s-a păstrat arată că încă la data de 9 februarie Caesar căpătase acest titlu, gravat și pe monedele timpului, alături de portretul său.

O milă calculată

Faptul trebuie să fi provocat un șoc foarte puternic. Conform constituției romane, toată esența dictaturii se baza pe caracterul

Asasinarea lui Caesar

său vremelnic, pe care nici unul dintre predecesorii săi — 83 la număr — nu se încumetase să o nesocotească. Spre sfîrșitul anului 45, durata dictaturii lui Caesar fusese prelungită pînă la zece ani, destul de mult pentru gustul patricienilor. Dar acum, după ce ocupa acest post de 24 de luni, se produsese numirea lui *in perpetuo*, ceea ce venea într-o flagrantă contradicție cu noțiunea de „stare excepțională" pentru care fusese creată perioada de doi ani. Ultimul dictator dinaintea sa, Sulla, impusese un regim foarte dur, dar pînă și el abdicase în cele din urmă. După părerea lui Caesar, procedînd astfel, Sulla dovedise că nu-și însușise abecedarul politicii.

Să nu fi știut Caesar că noul său titlu irita atît de mult clasele dominante, sau să nu se fi sinchisit de asta ? Într-adevăr, o asemenea măsură evita scandalul pe care l-ar fi provocat încoronarea lui ca rege, dar diferența dintre cele două situații era extrem de redusă, ba chiar, după părerea lui Cicero și a altora care gîndeau ca el, diferența era practic inexistentă.

În timpul războiului civil, cînd Caesar propusese un program de pace și securitate, el nu pomenise nimic despre privilegiile ce trebuiau să revină patricienilor. Astfel încît aceștia scăpaseră din mîini o gamă infinită de surse — legale sau ilicite — ale unor substanțiale venituri. După moartea fiicei sale, Cicero a fost consolat de un nobil în următorii termeni plini de furie : „Ce temei ai să fii atît de disperat din pricina unei dureri personale ? Uită-te numai cum și-a bătut joc soarta de noi ! Am fost jefuiți de tot ceea ce ne este la fel de scump ca și viața copiilor noștri — de țara noastră, de numele noastre cinstite, de poziția noastră în societate, de posturile pe care le ocupăm în guvern".

Caesar continua să creadă că patricienii nu meritau să fie tratați decît într-un singur mod, nedîndu-li-se nici o libertate de acțiune, dar adoptîndu-se în schimb față de dînșii o politică de „clemență", o politică pe care ei o găseau profund umilitoare. Totul începuse de la o strălucită idee pe care o avusese încă din timpul războiului civil. Romanii din familiile nobile care îi cădeau în mînă erau eliberați, cu grija ca în jurul acestui procedeu să se facă o țipătoare reclamă. Caesar scria cu o imensă satisfacție prietenilor săi politici din Roma despre procedeul pe care-l utiliza. Dar unul dintre tinerii săi susținători a scris la rîndul său lui Cicero, exprimîndu-și părerea că Caesar nu era din fire un om milos și că ar fi fost gata să renunțe la clemență în clipa cînd ea nu i-ar mai fi convenit.

Pe drept cuvînt se putea afirma că o astfel de politică nu izvora din bunătatea naturală a lui Caesar. În războaiele sale cu galii și germanii, el se făcuse vinovat de acte de o asemenea cruzime, încît mulți dintre istoricii de astăzi preferă să le dea uitării sau să treacă în fugă peste ele.

Nu e suficient să scuzăm genocidele comise de Caesar sub motivul că ele aparțin altei epoci și altor moravuri. Trecuseră cîteva secole de cînd apăruse gîndirea umanitară a grecilor. Romanii începuseră să dea

Același moment în ultima ecranizare (1969) a tragediei lui Shakespeare, „Iulius Caesar". În rolul dictatorului — John Gielgud

și ei semne că erau pe cale să devină mai omenoși, dar conducători de felul lui Caesar au făcut ca acest proces să se desfășoare cu mare întîrziere.

În timpul războiului civil, el ajunsese la concluzia că era mai indicat din punct de vedere politic să se abțină de la excese atunci cînd avea de-a face cu patricieni. Atît de mult înțelegea să profite de pe urma unei asemenea atitudini, încît pusese să se înalțe un templu consacrat *Clemenței lui Caesar*, în interiorul căruia a fost instalată ulterior o statuie a Clemenței strîngînd mîna dictatorului. Pentru patricieni însă, mila afișată cu atîta ostentație nu era decît o insultă în plus.

Zi de funeralii la Roma. Antonius vorbind mulțimii despre moartea lui Caesar

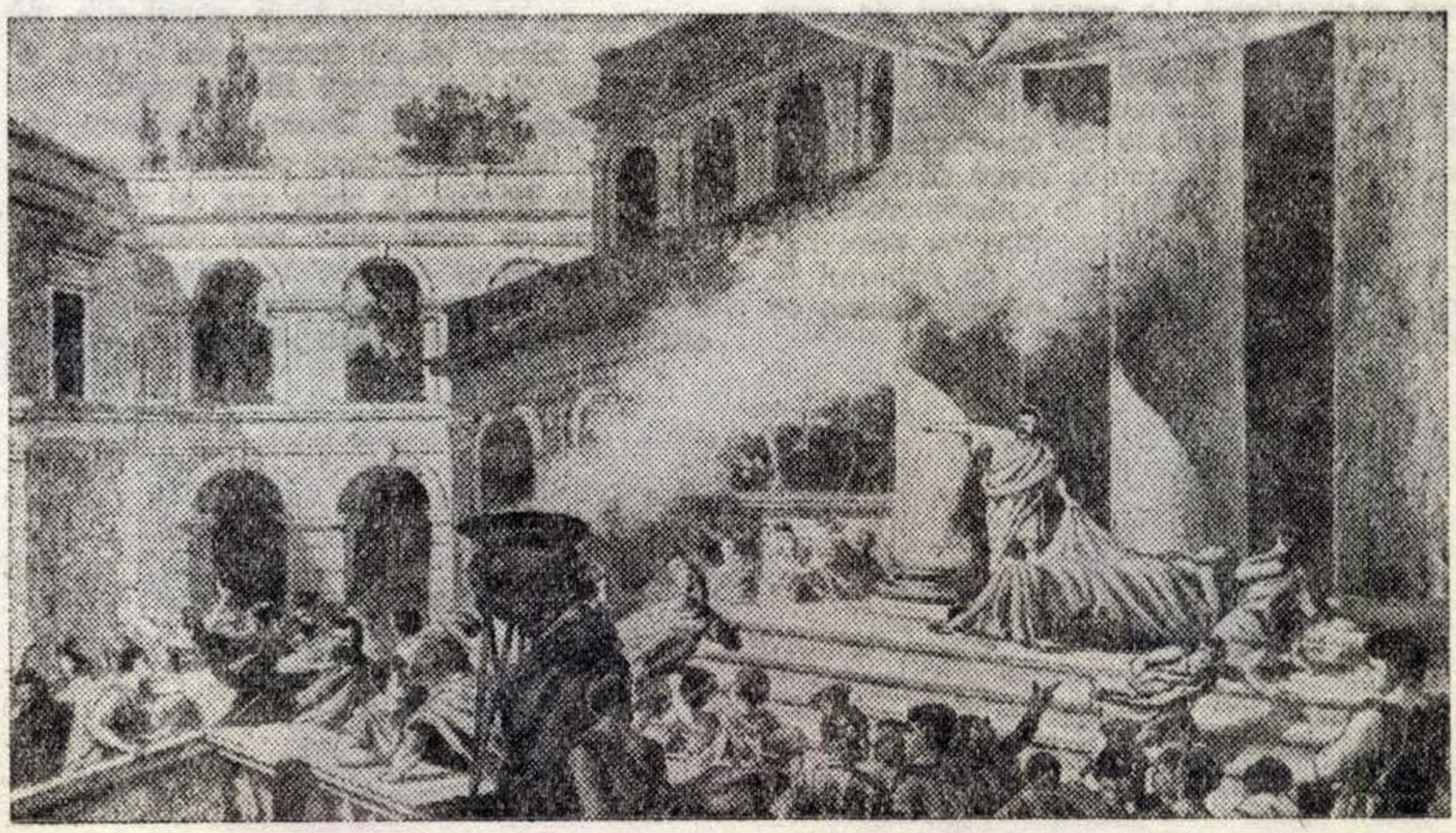

Idele lui Marte

Aceasta era neplăcuta atmosferă în care s-a desfăşurat cina de la locuinţa lui Lepidus. Contemporanii săi îl zugrăvesc pe acesta din urmă ca pe un om lipsit de orice personalitate, făţarnic şi gata la orice trădare, un individ capabil să-şi sacrifice fratele de dragul unei intrigi politice. Dar îi era util lui Caesar, deoarece se număra printre foarte puţinii patricieni de rang înalt care erau dispuşi să uite umilinţele îndurate şi să se aţaşeze cauzei sale. Un amănunt important era şi acela că Iulia, soţia lui Lepidus, de viţă nobilă şi ea, era fiica amantei favorite a lui Caesar.

Iniţiată de Cassius, conspiraţia împotriva dictatorului ar mai fi trenat poate un timp, mai ales că cei şaizeci de participanţi la complot ţineau cu multă strictete secretul. Dar planul fusese dat peste cap de vestea lansată de Caesar însuşi că va pleca în Răsărit, pentru a conduce acolo noi operaţii militare. El nu anunţase acest lucru decît cu puţin înainte, poate cu o săptămînă sau două. În orice caz, urma să plece la numai patru zile după cina de la Lepidus. Caesar plănuia o campanie de mari proporţii împotriva vrăjmaşilor Romei din Est — parţii care locuiau în Iran şi Irak —, pentru a răzbuna o înfrîngere suferită de romani în trecut şi — de ce nu? — pentru a rivaliza cu Alexandru cel Mare. Îi surîdea de fapt perspectiva de a părăsi capitala nemulţumită şi plină de zvonuri şi de a-şi relua vechile sale relaţii camaraderesti cu soldaţii. Îşi spunea, de asemenea, că nu era exclus ca şi sănătatea lui să aibă de cîştigat, în atmosfera înviorătoare a cîmpului de luptă.

Pentru patricieni însă, gîndul plecării lui era insuportabil. Le venea destul de greu atunci cînd dictatorul se afla la Roma, cu atît mai dezastruoasă avea să le fie soarta sub stăpînirea parvenitilor pe care Caesar îi lăsase în posturile de conducere. Marii potentaţi se îngrozeau la ideea că vor avea de aşteptat ore întregi în anticamerele loctiitorilor lui, nişte plebei care nu erau nici măcar membri ai senatului, ca expertul financiar Oppius, sau nici măcar romani, ca diplomatul fenician Balbus.

Complotiştii au hotărît, aşadar, să treacă numaidecît la acţiune, fixînd în grabă ca dată a atentatului idele lui Marte. În ziua aceea, senatul urma să se întrunească într-o sală lipită de teatrul Pompei, pe Cîmpul lui Marte. Cu prilejul Idelor se organizase şi o luptă de gladiatori, de care se ocupa Decimus Brutus. Acesta îi aşezase pe luptătorii de profesie în aşa fel încît să poată interveni dacă s-ar fi ivit vreo dificultate în calea conspiratorilor.

Dar Decimus mai prezenta un avantaj deosebit: era prieten intim cu Caesar. Acesta îl inclusese printre favoriţii lui, rezervîndu-i pentru viitor posturile de guvernator şi de consul, ba chiar trecîndu-l în testament, printre legatarii săi. În această calitate, avea liber acces în locuinţa dictatorului, unde s-a grăbit să se prezinte a doua zi dimineaţa după cina de la Lepidus.

Nu este cazul să acordăm vreo crezare legendelor despre nefastele presimţiri ale Calpurniei, soţia lui Caesar. Ceea ce pare însă să se confirme este că, dintr-un motiv sau altul, dictatorul nu prea dorea să asiste la şedinţa senatului. Poate că nu se simţea bine sau poate că dezgustul pe care i-l inspirau senatorii era prea puternic. Decimus a reuşit totuşi să-l convingă să vină.

Cînd a intrat în sală, complotiştii s-au strîns în jurul lui. Erau oameni pe care el îi cruţase, îi numise în posturi înalte, îi protejase în fel şi chip. Ei l-au răsplătit cu 23 de lovituri date cu sete. Dintre acestea, numai cea de-a doua — un pumnal înfipt în piept — a fost mortală, aşa cum a constatat un medic mai tîrziu. Dar a fost destul şi atît. Poticnindu-se, Caesar a făcut cîţiva paşi, scoţînd strigăte de durere, apoi s-a prăbuşit, orbit de sînge. Senatorii, care juraseră cu toţii că îşi vor da viaţa întru apărarea lui, au rămas mai întîi încremeniţi în băncile lor, ca nişte stane de piatră, apoi nu au ştiut cum să fugă mai repede de la locul crimei (după aceea, doi dintre ei au pretins că încercaseră să intervină).

Cît despre asasini, Dante ne asigură că, de atunci încoace, îndură cele mai cumplite cazne ale iadului. În orice caz, ei au aruncat Roma în iadul unui nou război civil, care avea să se termine 14 ani mai tîrziu, printr-o tiranie mai rece şi mai calculată — cea a nepotului lui Caesar, Octavian August.

Cuptorul de olar de la Fîntînele

O descoperire recentă îmbogățește colecțiile ceramice ale muzeului din Bîrlad, aducînd noi mărturii pentru cunoașterea unor aspecte privind populația care locuia în secolul al IV-lea e.n. în una din numeroasele așezări din împrejurimile Bîrladului. Este vorba de un cuptor de olar, plin cu vase (aproape 150, de toate mărimile și într-o gamă variată de forme, spre deosebire de cuptoarele celelalte, care s-au găsit goale), descoperit pe unul din grindurile din lunca rîului Bîrlad, la cca. 2—3 km spre nord de comuna Zorleni, într-o carieră de nisip improvizată, la punctul numit Fîntînele. Cuptorul se păstrează intact, așa cum a fost abandonat în timpul frămîntatei epoci a migrației.

Printre formele cele mai bine reprezentate numeric este tipul de *oală fără toartă*, cu gura largă și corpul bombat, avînd buza lățită, orizontală sau oblică. Ca tip de vas, acesta își are obîrșia în prototipul de oală folosită adesea ca urnă de către populația carpo-dacică din secolele II—III e.n. (deși se constată o oarecare evoluție, firească a formelor). Printre obiectele de puternică tradiție autohtonă se înscrie și *cana cu corpul sferic*, gît cilindric și gura deschisă în formă de pîlnie, frecventă mai ales în perioada de maximă înflorire, a culturii geto-dacice în toate regiunile locuite de înaintașii noștri.

Cuptorul meșterului olar de la Fîntînele constituie încă o mărturie a aportului populației autohtone la cultura materială și spirituală a secolului al IV-lea al erei noastre, în spațiul carpato-dunărean, și, mai ales, a continuității prezenței populației daco-romane.

VASILE PALADE
directorul Muzeului de istorie „Vasile Pârvan" din Bîrlad

Vase din tezaurul ceramic descoperit la Zorleni-Fîntînele

OPINII,

CONTROVERSE

Trecătorilor ce traversează bulevardul Coşbuc le-a devenit probabil familiar cadrul de la poalele dealului Mitropoliei, unde se află o statuie pe al cărui soclu poate fi citit numele lui Barbu Catargiu.

Mai puţini ştiu însă că această statuie nu întîmplător a fost pusă acolo, deoarece în chiar acele locuri în anul 1862 a fost asasinat cel căruia i s-a ridicat monumentul. Cine era Barbu Catargiu? Cum şi de ce a fost el asasinat? Cine au fost autorii morali şi materiali ai crimei? Iată întrebări la care vom încerca să răspundem în cele ce urmează.

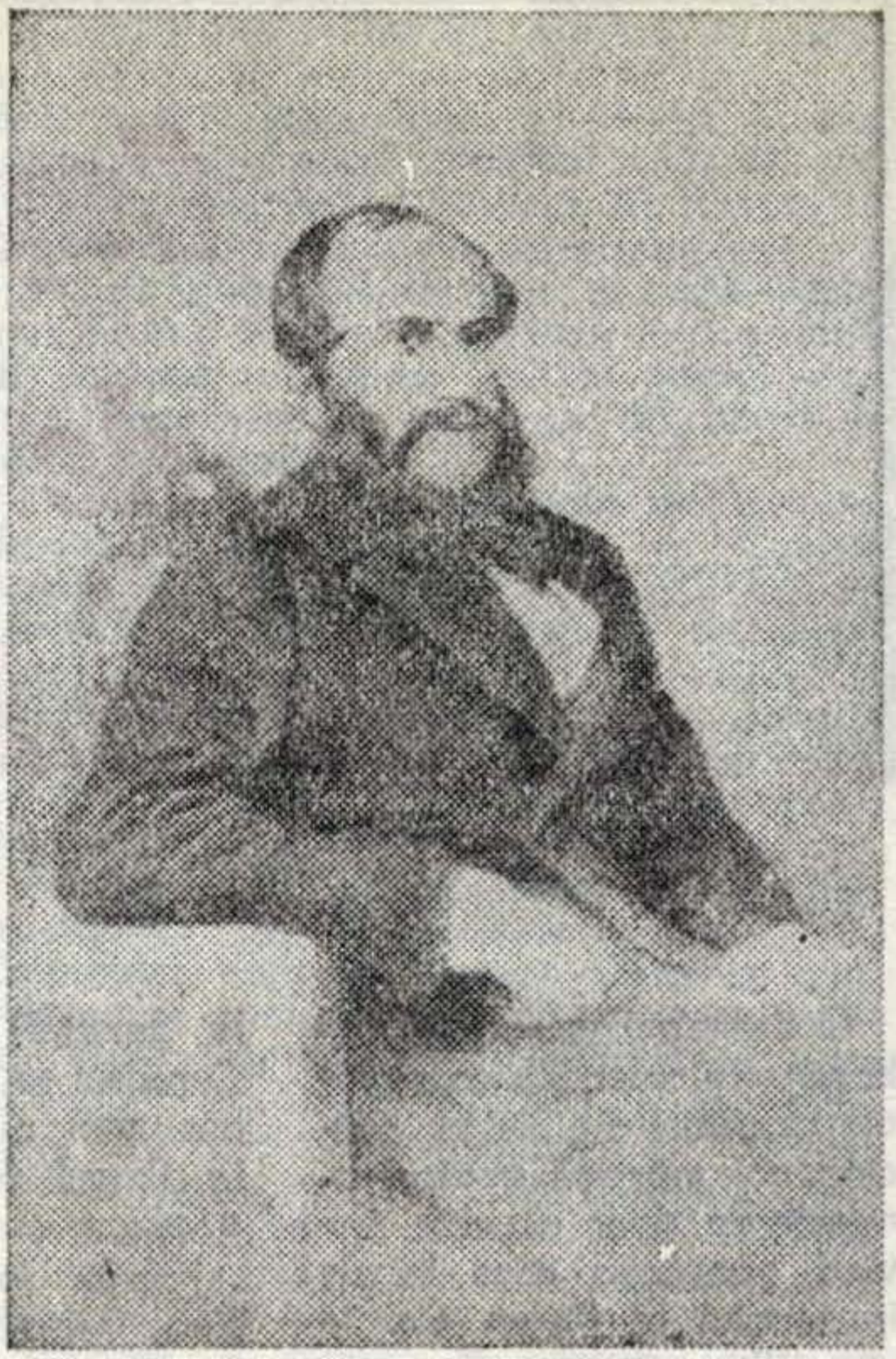

Barbu Catargiu, reprezentant marcant al forţelor conservatoare

Enigma unui atentat: moartea lui Barbu Catargiu

VALERIU STAN
Institutul de istorie „N. Iorga"

O carieră politică în slujba boierimii conservatoare

În 1807, într-o veche familie boierească, s-a născut Barbu Catargiu, care s-a bucurat de o asemenea copilărie şi tinereţe pe care doar averea şi rangul le puteau asigura în acea vreme.

După studii în străinătate, întorcîndu-se în ţară îşi începe activitatea politică ca adversar al domnitorilor Alexandru Ghica şi Gheorghe Bibescu, deşi cu ultimul era înrudit. Departe de efervescenţa care însufleţea generaţia paşoptistă el apare în viaţa politică abia după 1849, ocupînd în timpul domniei lui Barbu Ştirbei funcţii importante şi manifestîndu-se ca un aprig apărător al intereselor boierimii. Prin cultura şi talentul său oratoric, dublate de o mare energie, prin autoritatea dobîndită în rîndul forţelor reacţionare, Barbu Catar-

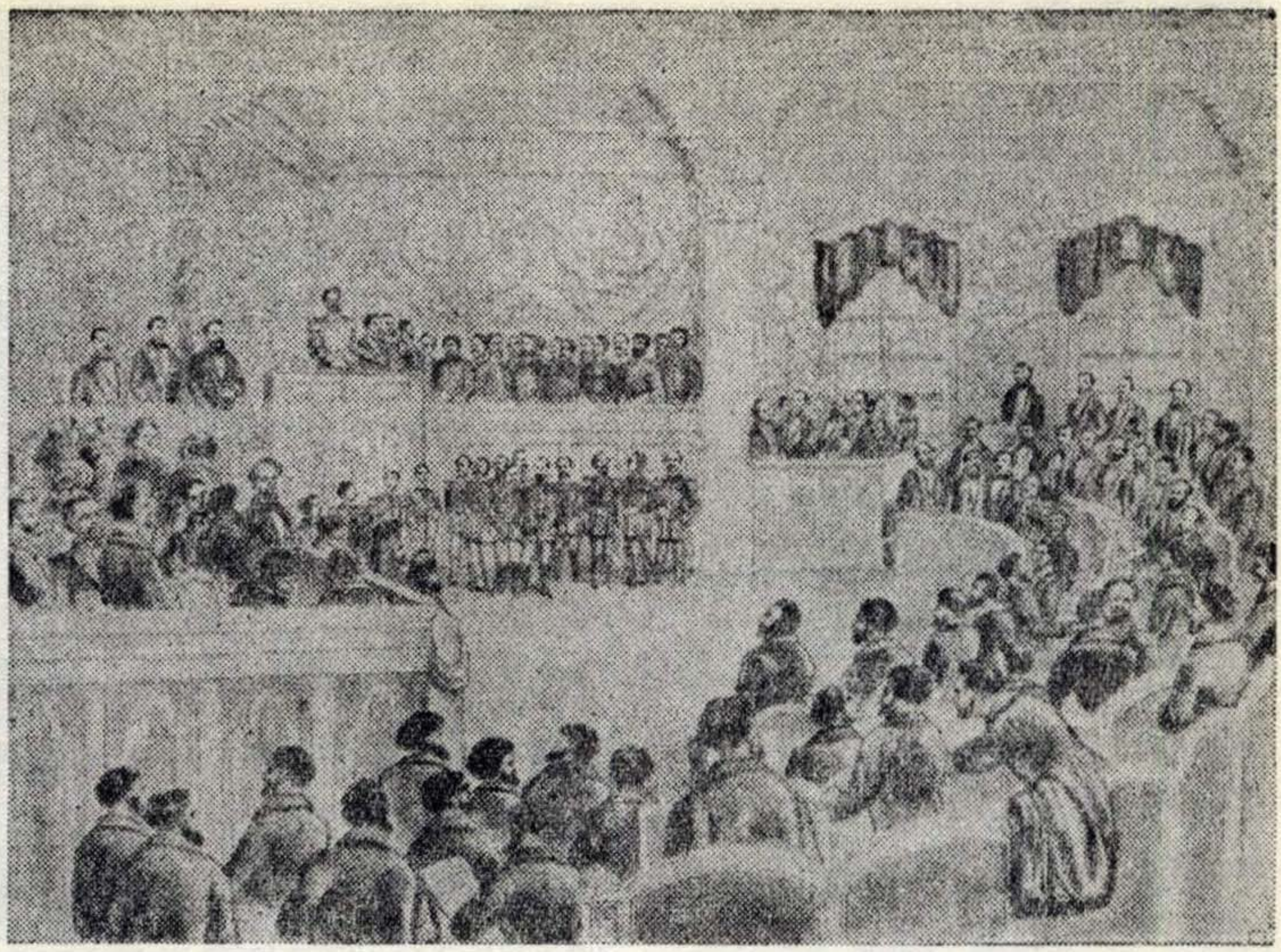

giu devine un reprezentant marcant al conservatorilor.

Reacționar înverșunat, preferă să stea în umbră în perioada luptelor unioniste, atitudine dovedită de faptul că în 1857 nu participă la lucrările Adunărilor ad-hoc. Reintră în scena politică în timpul căimăcămiei reacționare de trei, devenind ministru de finanțe, iar în 1859 luptă pentru alegerea fostului domn, Gheorghe Bibescu, la tronul Țării Românești.

La 22 ianuarie 1862, după recunoașterea de către marile puteri a Unirii depline și definitive, Alexandru Ioan Cuza, respectînd normele parlamentare, a fost nevoit să însărcineze cu formarea primului guvern unitar al României pe Barbu Catargiu. Acesta mai deținuse pentru scurt timp funcția de șef al guvernului din Muntenia (aprilie—mai 1861) și devenise șeful partidei conservatoare, regizorul politic al noii Adunări legislative, constituită prin contopirea fostelor adunări separate de la Iași și București. Consecvent principiilor sale, Barbu Catargiu a abordat în spirit reacționar, conservator marea problemă a vremii : împroprietărirea țăranilor.

El a prezentat Parlamentului un proiect de lege agrară care nu se deosebea, în esență, de cel al Comisiei centrale de la Focșani — proiect conservator care fusese respins anterior de domnitor — prin care țăranii erau deposedați de pămînturile ce le munciseră de veacuri. Faptul acesta a

Primul Parlament al Principatelor Unite urma să dezbată și să rezolve cea mai însemnată problemă a vremii : împroprietărirea țăranilor

făcut ca împotriva lui să se ridice întreaga opoziție liberală și progresistă, care dorea și lupta pentru rezolvarea burghezo-democratică a problemei agrare.

Deoarece majoritatea Adunării era alcătuită din mari proprietari, care susțineau proiectul prezentat de Catargiu, mulți dintre liberalii cu vederi înaintate au demisionat. Rămîne însă în Parlament, înfruntînd cu vehemență varianta conservatoare, Mihail Kogălniceanu. Deși Kogălniceanu a folosit din plin resursele artei sale oratorice și a expus în chip magistral toate aspectele problemei agrare, căutînd să trezească interes și compasiune pentru țărănimea robită, soarta acesteia era ca și pecetluită, deoarece majoritatea conservatoare a Adunării nu era dispusă să cedeze în intențiile ei.

Barbu Catargiu a caracterizat discursul lui Kogălniceanu referitor la împroprietărirea țăranilor drept o „himeră ciudată,

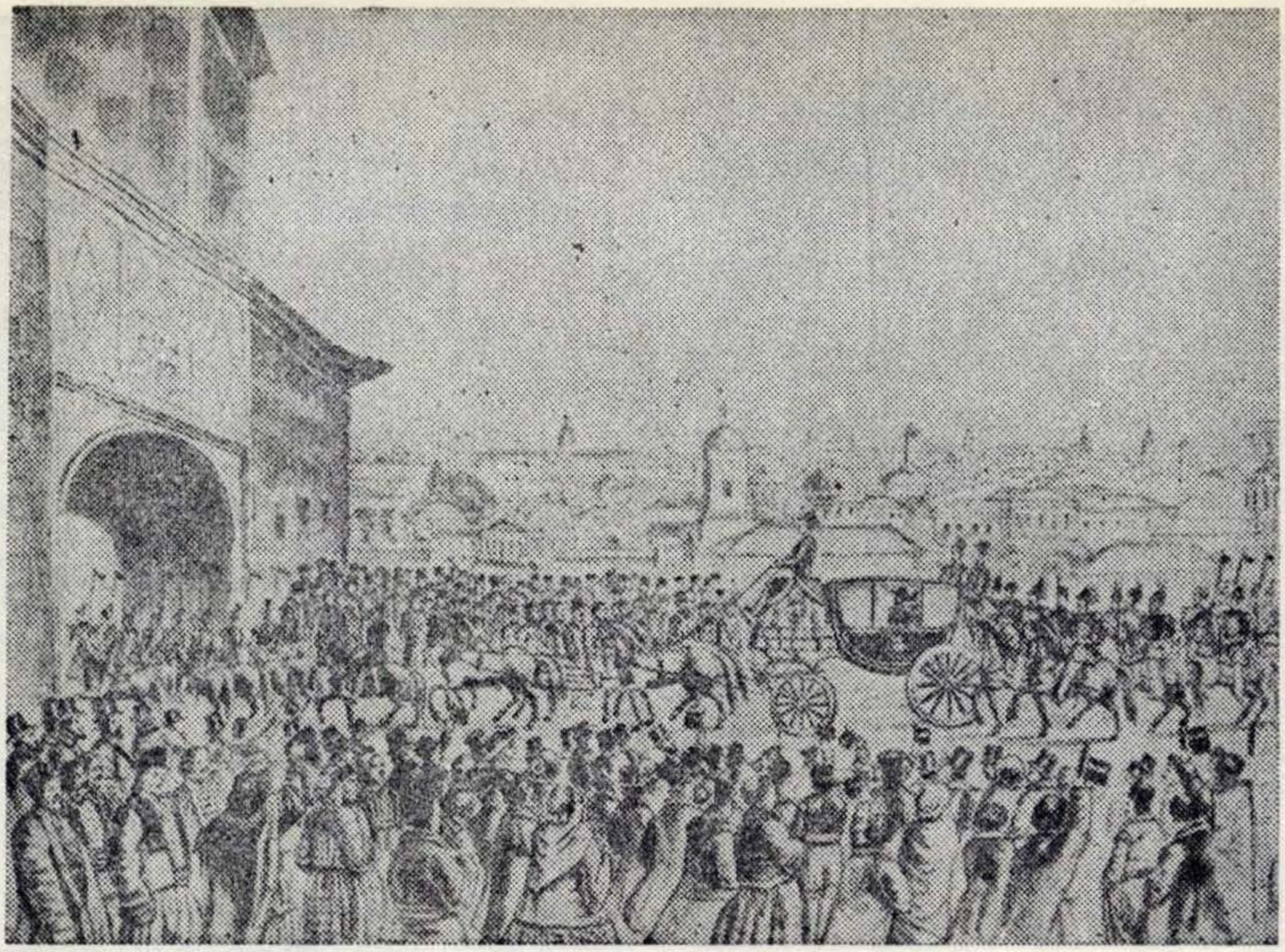

La 29 februarie 1860, convoiul ce însoţea pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza, trecînd pe sub clopotniţă, se îndrepta spre Mitropolie, la deschiderea lucrărilor Camerei. Doi ani mai tîrziu, în acelaşi loc, va fi asasinat Barbu Catargiu (litografii de C. Danielis, editate de D. A. Papazoglu)

paradoxală, o himeră cu capul de porumbiţă, cu corpul de aspidă şi coada de şopîrlă măglisitoare", susţinînd cu ipocrizie că se împotriveşte unei astfel de împroprietăriri, deoarece „o naţie nu trăieşte prin milostenie".

Dîndu-şi seama că legea va fi totuşi votată de Parlament, opoziţia progresistă începe o violentă campanie în presă şi organizează adunări publice, cu scopul de a submina puterea politică a moşierimii şi de a zădărnici înfăptuirea reformei agrare în spiritul preconizat de guvernul lui Barbu Catargiu. Guvernul şi Parlamentul au trecut însă la contramăsuri : s-au pus în circulaţie zvonuri calomnioase şi alarmante, care compromiteau opoziţia ; s-a extins legea de presă restrictivă din Moldova şi asupra Munteniei ; s-au luat măsuri pentru zădărnicirea adunărilor publice.

La agitaţia produsă de perspectivele nefaste ale reformei agrare se adăugau astfel îngrijorarea şi teama că drepturile cetăţeneşti şi publice vor fi nesocotite şi încălcate de către guvern. S-a creat astfel o atmosferă politică încordată, fiecare dintre cele două tabere fiind decise să acţioneze cu vigoare. Acesta este fundalul sumbru pe care se va consuma episodul tragic de pe dealul Mitropoliei.

Două împuşcături şi... un pistol ruginit

Pentru ziua de 11 iunie, aniversarea împlinirii a paisprezece ani de la revoluţia din 1848, opoziţia liberală a hotărît să organizeze o mare demonstraţie naţională pe „Cîmpia Libertăţii" de pe Dealul Filaretului, prin care voia să demaşte poziţia conservatorilor şi chiar să provoace căderea guvernului. Demonstraţia a fost adusă la cunoştinţa autorităţilor. În aceeaşi zi, majoritatea reacţionară a Adunării intenţiona să voteze legea agrară conservatoare. De aceea, deputaţii conservatori au cerut guvernului să interzică manifestaţia anunţată de opoziţie. Barbu Catargiu a asigurat Adunarea că „voi prefera a fi

zdrobit decît a îngădui slăbirea liniștei ; voi prefera moartea mai înainte de a călca sau a lăsa să se calce vreuna din instituţiile ţării". Aceste cuvinte fatidice au fost rostite numai cu o jumătate de oră înainte ca o mînă misterioasă să-l asasineze. La ieşirea din Cameră, după terminarea şedinţei, Barbu Catargiu, negăsindu-şi trăsura la scară, a fost invitat de colonelul Nicolae Bibescu — prefectul poliţiei — în trăsura sa. Era între orele 5—6 seara. Trăsura deschisă trecea pe sub clopotnița Mitropoliei cînd s-au auzit două focuri de armă. Un glonte l-a lovit pe Barbu Catargiu în cap, omorîndu-l pe loc, celălalt a trecut pe la urechea lui Bibescu, care de-abia după vreo sută de paşi a reuşit să oprească caii speriaţi. La locul crimei a fost găsit un pistol ruginit. Criminalul dispăruse în viile de pe dealul Mitropoliei.

Vestea asasinatului s-a răspîndit cu iuţeală în Capitală şi a fost transmisă îndată în toată ţara. Domnitorul, înştiinţat de însuşi N. Bibescu, a aflat consternat că asasinul reuşise să dispară.

Mai tîrziu, într-o scrisoare către Costache Negri, Cuza va încerca să explice cauzele asasinatului pe care, categoric, l-a dezaprobat „...disensiunile noastre politice, acţiunea anormală ce nu încetează a agita cîteva capete exaltate, faptul că d-l Catargiu trecea cu drept cuvînt, ca reprezentantul cel mai de seamă al ideilor conservatoare, că rezista, cu pe cîtă energie, pe atîta perseverenţă la uneltirile ultra-liberalilor noştri şi, în fine, discuţiunea legii rurale pendinte înaintea Adunării [...] toate aceste împrejurări reunite legitimează presupunerea că ura şi fanatismul politic au înarmat braţul celui ce a lovit pe domnul Catargiu".

Suspiciuni

Emoţia şi tulburarea în rîndul forţelor reacţionare au fost mari. Sub impresia lor s-au luat imediat măsuri excepţionale şi provocatoare: Adunarea a dat guvernului puteri discreţionare şi la 11 iunie a votat legea rurală reacţionară a lui Barbu Catargiu. Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a revocat însă hotărîrea luată şi nu a sancţionat legea. Conservatorii nu au îndrăznit să forţeze mîna domnului şi au fost nevoiţi să plece de la guvern. La 23 iunie 1862, dr. Nicolae Creţulescu era însărcinat cu formarea unui nou guvern, înlocuindu-l pe Apostol Arsache, care deţinuse interimatul între 8 şi 22 iunie.

Cine a fost autorul asasinatului ? Cum a reuşit el să dispară nevăzut de la locul crimei ?

În această privinţă nu se pot face decît presupuneri, şi iată de ce : cercetările, începute în 1862 de organele în drept, pentru descoperirea autorului sau autorilor acestui asasinat au fost întrerupte la scurtă vreme din ordin. Între 1872 şi 1876, cînd la cîrma ţării se afla guvernul conservator condus de Lascăr Catargiu, cercetările au fost reluate, dar nu cu destulă vigoare. Astfel că atunci cînd dosarul anchetei — ce fusese ţinut mult timp în secret la Arhivele statului — a fost dat la iveală, s-a constatat că el cuprindea foarte puţine piese şi acestea neconcludente. De aceea, misterul a continuat să planeze asupra acestei afaceri, chiar şi după studierea documentelor respective.

Din dosar reiese totuşi că au fost bănuite de asasinarea primului ministru mai multe persoane : Gh. Bogati (Bogathy), un anume Dimitrie (după alţii, Iosif) Dunca împreună cu prietenul său poetul Grozescu, precum şi însuşi prefectul poliţiei, N. Bibescu. Cine erau aceştia şi de ce bănuiala a căzut asupra lor ?

Un aventurier...

Gheorghe Bogati, ardelean de origine, fost ofiţer de carieră, avea un trecut dubios, fiind temut ca un om căruia nu-i era frică de nimeni. Documentele vremii îl prezintă ca fiind un spion dublu, îndeplinind importante misiuni secrete atît pentru conducătorii partidelor revoluţionare din ţările supuse dominaţiei imperiilor habsburgic şi otoman, cît şi pentru guvernele celor două imperii absolutiste. În 1862 se găsea în Bucureşti într-un mediu mizer şi imoral, care îl putea determina şi la crimă. Multă lume îl considera ucigaşul primului ministru. Spre sfîrşitul vieţii, obişnuia el însuşi să se dea drept ucigaşul lui Barbu Catargiu, căutînd să stoarcă avantaje din aceasta. În 1862 a fost investigat destul de superficial. Pentru vinovăţia lui pleda faptul că, imediat după atentat, starea lui materială s-a îmbunătăţit — devenise un om bogat —, precum şi faptul că a părăsit mai tîrziu ţara, nesimţindu-se probabil în siguranţă.

Cînd în 1872 s-a reluat ancheta, se afla la Alba Iulia. Autorităţile austro-ungare, solicitate de cele româneşti, l-au arestat, supunîndu-l unui interogatoriu şi cercetîndu-i hîrtiile. La acest interogatoriu, Bogati a căutat să se disculpe, numind pe un anume Dunca ca agent al opoziţiei liberale şi făptuitor al crimei. Lipsind probele concludente, nu a fost întemniţat, dar spre sfîrşitul vieţii se afla la Orşova într-un fel de exil pe viaţă .

Între hîrtiile confiscate lui Bogati era şi un raport al acestuia către prefectul de

poliție din București din acel timp, Hiotu, în care, la fel ca la interogatoriu, indica tot pe Dunca și pe tovarășul său Grozescu ca făptași ai asasinării, dînd și amănuntul că cel care a descărcat arma ar fi fost ultimul. În însemnările sale zilnice, Titu Maiorescu notează, la data de 28 martie 1880, că în călătoria pe care o făcea spre Pesta a văzut în restaurantul gării Orșova pe maiorul Bogati, care i-a povestit că uciderea lui Barbu Catargiu ar fi fost săvîrșită de doi tineri exaltați din redacția ziarului „Românul", anume Dunca, care murise între timp, și poetul Grozescu, încă în viață la acea dată.

...doi tineri exaltați...

Cine sînt însă acești tineri pe care Bogati (atunci cînd nu se dădea el însuși drept ucigaș) și alte mărturii îi indică drept adevărații autori ai asasinatului? Cînd în seara zilei de 8 iunie 1862 s-a dat în toată țara o circulară pentru urmărirea presupusului asasin, pe care depozițiile unor martori oculari — un negustor ambulant care se afla lîngă poarta Mitropoliei și doi școlari care jucau mingea pe deal — îl descriu ca pe „un individ blond, cu cioc, ciupit de vărsat, îmbrăcat nemțește, cu pălărie de paie cu borduri negre", printre persoanele denunțate, corespunzînd semnalmentelor de mai sus, este și Dimitrie Dunca — supus austriac —, caracterizat ca „om peste măsură de exaltat în ideile sale politice".

În memoriile sale, scrise 34 de ani după acest eveniment, I. G. Valentineanu, publicist al epocii, îi indică și el pe cei doi — Dunca și Grozescu — ca fiind adevărații asasini. Valentineanu declară chiar că Dunca i-ar fi mărturisit că-l va împușca pe Barbu Catargiu, arătîndu-i și pistolul cu cremene cu care voia să-l ucidă. Afirmația sa este însă îndoielnică, pentru că la întrebarea logică : de ce nu l-a denunțat imediat pe Dunca? Valentineanu a răspuns că nu a voit să-l divulge, crezîndu-l nebun și spre a nu trece „drept delator, căci m-aș fi expus eu însumi gloanțelor unui fanatic desperat". Nefondată este și afirmația sa că printre primii arestați au fost și Dunca și Grozescu și că la confruntarea lor — făcută de procurorul Iancu Deșliu — cu meșterul și calfa care reparaseră pistolul cu cîteva zile înainte de atentat, aceștia nu au recunoscut în Dunca persoana care îl adusese la reparat. Din alte mărturii rezultă, dimpotrivă, că Dunca nu a putut fi găsit și interogat nici atunci, nici mai tîrziu. În chiar ziua atentatului, el a dispărut din București, trecînd frontiera în Transilvania, unde a intrat în slujba unui anume Măciucă, crescător de vite. În 1872, cînd s-a redeschis afacerea, nu s-a procedat la arestarea și interogarea

Așa se înfățișa Bucureștiul anilor Unirii dacă îl priveai din dealul Mitropoliei (Gravură în lemn, reprodusă în „Le Monde illustré", 1859)

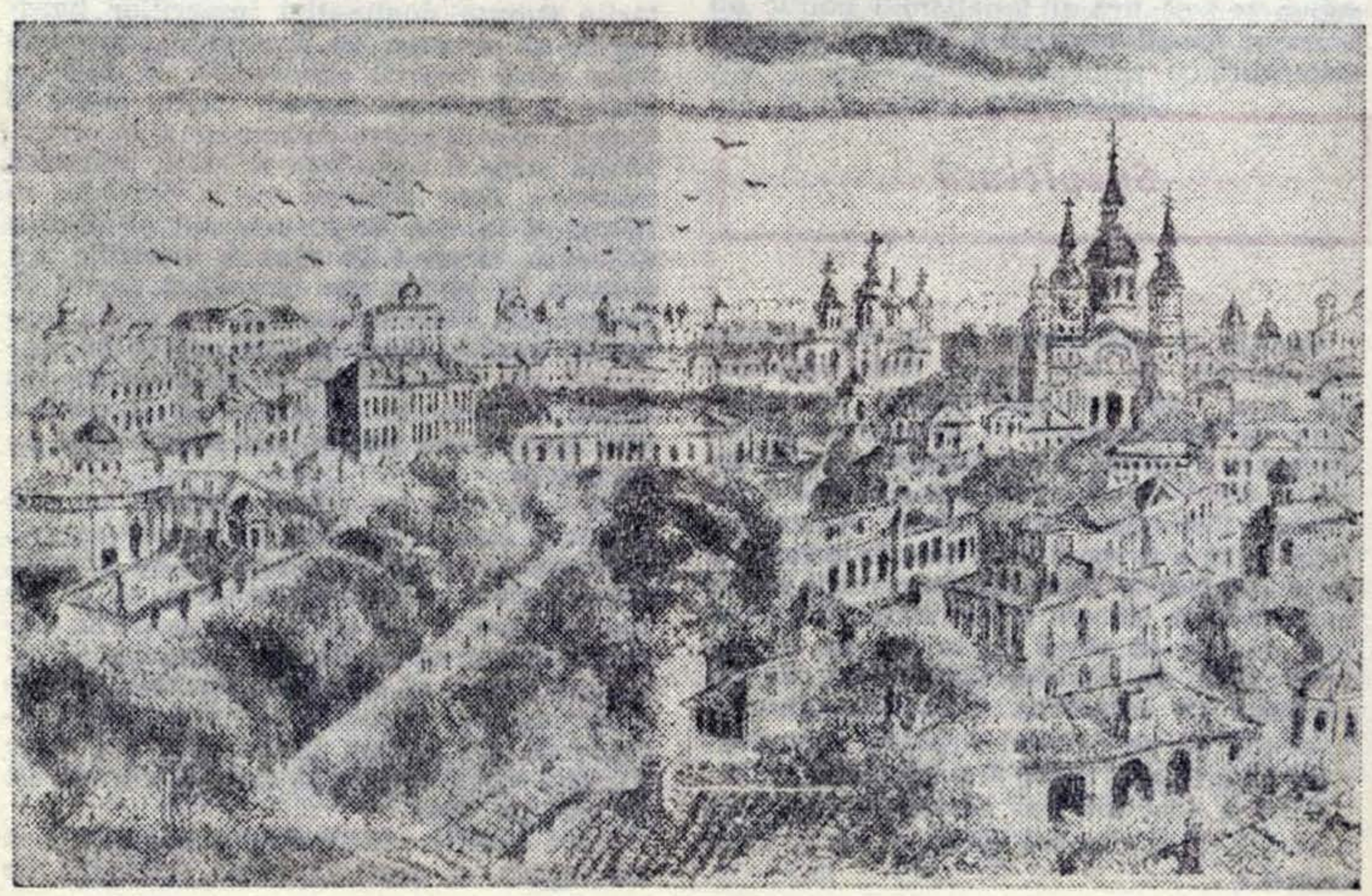

lui de către autoritățile austro-ungare, fie pentru că murise între timp (așa cum declară Bogati în raportul său către Hiotu), fie pentru că nu existau motive serioase pentru aceasta. Interpretînd aceste informații, potrivit adagiului latin „qui prodest?", adică cui folosea dispariția lui Barbu Catargiu, istoricul A. D. Xenopol a opinat pentru plasarea criminalului în rîndurile opoziției liberale — între elementele mai nereținute, extremiste — potrivnice conservatorilor. Se pune însă întrebarea: servea într-adevăr opoziției liberale acest act terorist? Existau precedente care să pledeze pentru o asemenea cale de rezolvare a problemelor politice de către ei? Faptele contrazic o asemenea ipoteză.

...sau însuși prefectul poliției?

O altă persoană suspectată a fost, cum arătam, Nicolae Bibescu, care în momentele de agonie ale morții sale (1888) se spune că a avut viziunea obsedantă a crimei. I s-a zis de aceea Bibescu-Pistol. Despre amestecul lui în asasinarea lui Barbu Catargiu există o serie de mărturii ale contemporanilor, de natură să-l pună direct în culpă. Astfel de relatări dezvăluie că cei ce se găseau imediat în urma trăsurii în care se aflau Barbu Catargiu și Nicolae Bibescu îl văzuseră pe cel din urmă ținîndu-și brațul drept peste umerii primului-ministru și că după ce s-a oprit trăsura el ar fi spus celor ce l-au înconjurat că asasinul s-a suit pe scara trăsurii, a tras și apoi a fugit la vale prin viile Mitropoliei. Or — spun mărturiile —, aceștia nu văzuseră pe nimeni, nici urcîndu-se pe scara trăsurii, nici fugind. Mai tîrziu, el ar fi declarat că asasinul a tras de sus, din clopotniță. Ceea ce l-a făcut însă și mai suspect pe Bibescu a fost faptul că, datorită lui, cercetările începute în 1862 au fost întrerupte. Chemarea lui N. Bibescu la Parchet pentru interogatoriu a avut ca urmare destituirea procurorului general Deșliu și înlocuirea lui cu I. Șoimescu, care nu a mai continuat cercetările.

Din aceste mărturii se poate deduce că Bibescu știa poate lucruri care nu puteau fi date la iveală, fără însă să se poată conchide că el a fost autorul asasinatului. În acest caz poate fi lansată și ipoteza unei provocări puse la cale chiar de partida conservatoare cu scopul de a compromite și intimida opoziția liberală, de a forța pe domn să admită luarea unor măsuri excepționale și, mai ales, de a impune legile reacționare dorite. Oricine ar fi însă asasinul, se poate presupune cu o mare doză de probabilitate că asasinarea lui Barbu Catargiu nu a fost opera unui individ izolat ci urmarea unui complot bine organizat. O serie de indicii pledează pentru această ipoteză. Cîțiva deputați care ieșeau de la ședința Camerei observaseră cum o persoană flutura o batistă în chip neobișnuit, iar altcineva blocase intenționat drumul cu o trăsură, pentru a sili caii perfectului să treacă prin gangul clopotniței la pas. În același timp, un individ ar fi strigat deputatului Dimitrie Ghica, în momentul cînd acesta alerga spre locul crimei: „Păzește, în clopotniță!", iar un călugăr, slujitor al bisericii, a depus mărturie că în chiar ziua atentatului un anume Nicolae Iorgu Dan din Ploiești, trecînd prin curtea Mitropoliei, i-ar fi spus: „Să dea d-zeu noroc la cele ce se vor întîmpla azi".

* * *

Contemporanii au avut ferma convingere că este vorba de o crimă politică. Cert este că dispariția lui Barbu Catargiu a însemnat pe lîngă încetarea după scurt timp a guvernării conservatoare și „înmormîntarea" legii rurale reacționare prin care țărănimea ar fi fost deposedată de pămînt. De aceea se poate spune că Barbu Catargiu a fost victima propriei sale poziții conservatoare și reacționare.

Asasinarea lui continuă însă să rămînă o enigmă.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC: Al. Lapedatu, **În jurul asasinării lui Barbu Catargiu (iunie 1862)**, București, 1933 (Academia Română, Memoriile Secțiunii istorice, seria III, tomul XIV, memoriul 7); Al. Lapedatu, **Mărturii și precizări nouă cu privire la sfîrșitul lui Barbu Catargiu (8 iunie 1862)**, București, 1939 (Academia Română, Memoriile Secțiunii istorice, seria III, tomul XXI, memoriul 6); Al. Lapedatu, **Un aventurier, ungur în Principatele române în epoca unirii lor (Gh. Bogathy)**, București, 1939 (Academia Română, Memoriile Secțiunii istorice, seria III, tomul XXII, memoriul 4); I. G. Valentineanu, **Din memoriile mele. Uciderea lui Barbu Catargiu. Istorie politică contemporană. Cine e asasinul lui Barbu Catargiu? Cauza nedescoperirii ucigașului în timp de 34 de ani. Ediția unea a doua cu adause importante**, București, Tipo-lit. Eduard Wiegand et comp. 1897; A. D. Xenopol, **Domnia lui Cuza Vodă**, vol. I, Iași; Dacia, 1903, p. 235—246; Tr. Ionescu-Nișcov, **În legătură cu asasinarea lui Barbu Catargiu**, în „Revista istorică", 1940 XXVI, p. 21—30.

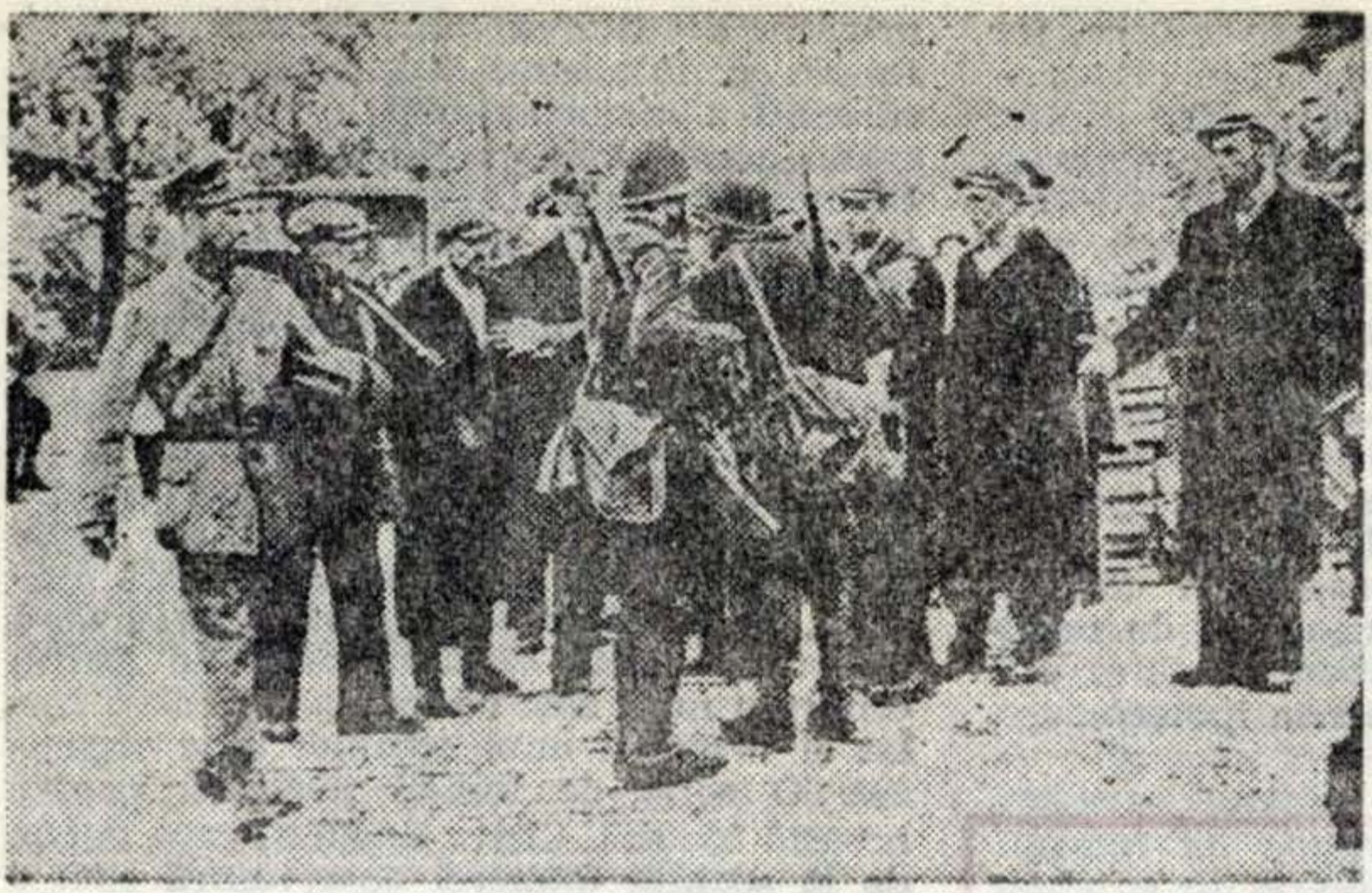

Muncitorii s-au aflat în primele rînduri ale apărătorilor Varşoviei (Fotografia ni-i înfăţişează în momentul în care solicită arme — septembrie 1939)

Din începuturile rezistenţei poloneze

MILICĂ MOLDOVEANU

În septembrie 1939, în urma agresiunii Germaniei hitleriste, statul polonez, refăcut abia în 1918, şi-a pierdut din nou independenţa. Conform decretelor promulgate de Hitler la 8 şi 12 octombrie 1939, părţile de nord şi de vest ale teritoriilor ocupate — dezvoltate din punct de vedere economic — au fost încorporate Reichului, restul formînd aşa-numitul *Guvernămînt general* (G.G.), administrat de către nazişti. *Guvernămîntul general* urma să fie locuit de populaţie poloneză, inclusiv cea expulzată din teritoriile încorporate la Reich, pînă la plănuita lui colonizare cu germani.

Programul de exterminare

În întreaga perioadă a ocupaţiei, postul de guvernator general al Poloniei a fost deţinut de ministrul Justiţiei al celui de-al

O scenă obişnuită în anii ocupaţiei: razie hitleristă

Unul dintre primele grupuri de partizani (1939)

III-lea Reich, Hans Frank, care și-a stabilit reședința în castelul Wawel din Cracovia. De la început, el a declarat că teritoriile din *Guvernămîntul general* „vor fi tratate ca o colonie germană, iar polonezii ca sclavi ai marelui Reich german".

Teroarea a devenit sistemul fundamental de conducere a țării. Obiectivul principal urmărit de hitleriști era distrugerea fizică a populației poloneze, într-o asemenea măsură încît în viitor să nu mai fie capabilă de o existență proprie. „Polonia — arăta Hitler încă la 22 august 1939 — va fi populată și colonizată de germani".

În virtutea acestor planuri, s-a interzis orice activitate politică, socială și culturală a populației din teritoriile ocupate. Au fost lichidate institute de învățămînt mediu și superior, iar în învățămîntul elementar totul a fost redus la citit și scris. Presa, radioul și filmul polonez au fost înlocuite cu mijloace de informare nazistă. La toate aceste măsuri s-au adăugat expulzările și deportările în masă ale populației din teritoriile anexate, celor puțini rămași acolo interzicîndu-li-se folosirea limbii polone. Politica de germanizare s-a caracterizat în aceste teritorii prin violență și cruzime, prin folosirea celor mai drastice metode polițienești.

În teritoriile anexate, ocupanții și-au însușit întreaga avuție națională, iar în *Guvernămîntul general* averile au fost trecute sub controlul așa-ziselor consilii de administrație, aflate și ele tot sub supravegherea organelor de ocupație.

În sfîrșit, între teritoriile încorporate și *Guvernămîntul general* a fost fixată o graniță păzită cu strășnicie.

O formă de exploatare a resurselor umane din *Guvernămînt* și, totodată, unul din mijloacele de distrugere fizică a poporului polonez a constituit-o trimiterea cetățenilor polonezi la munca forțată în Germania.

Pe de altă parte, utilizînd mijloace tipic hitleriste, ocupanții au efectuat arestări în masă, urmate de execuții. Pînă în decembrie 1939, în *Guvernămîntul general* au avut loc peste 100 de execuții în masă.

Populația evreiască, numărînd peste trei milioane de oameni, a fost concentrată în ghetouri, supusă unor represiuni brutale și privată de mijloacele normale de existență. Pentru a obține rezultate cît mai complete, ocupanții au organizat pe teritoriul polonez lagăre de concentrare : primul a fost înființat în 1939, la Sttutowo (Stutthof), în Pomerania, iar cel mai mare, în iunie 1940, la Oswiecim (Auschwitz).

Pădurile n-ar fi fost suficiente

Politica ocupanților amenința întregul popor polonez, punîndu-i sub semnul întrebării viitorul ca națiune. Iluziile unor cercuri ale burgheziei și mai ales ale moșierimii poloneze că vor găsi un *modus vivendi* cu Germania hitleristă s-au spulberat curînd. Hitleriștii doreau totul și nu voiau să împartă cu nimeni nimic. În interviul acordat ziarului „Wölkischer Beobachter", la 6 februarie 1940, H. Frank afirma cu cinism : „La Praga, de exemplu, au fost lipite mari placarde roșii, anunțînd că azi au fost împușcați 7 cehi ; atunci mi-am zis : dacă eu aș vrea să afișez placarde despre fiecare grup de 7 polonezi împușcați, nu mi-ar fi de ajuns toate pădurile poloneze pentru a obține hîrtia necesară".

Iată cîteva din motivele pentru care în Polonia nu exista loc pentru compromis cu invadatorii. Conștiința necesității de a lupta și voința de a se împotrivi cotropitorilor s-au manifestat ca un fenomen general-național.

Mișcarea de rezistență a trecut printr-un lung proces de organizare și a cerut un greu tribut de sînge pînă la victoria finală.

În prima perioadă a ocupației hitleriste — asupra căreia vom zăbovi în materialul nostru — în Polonia a predominat rezis-

Pe-aici trenul hitlerist nu va mai trece (Partizani polonezi minînd o cale ferată)

tența spontană, ca o expresie a simțămintelor poporului subjugat, dar neîngenuncheat. Cele mai importante forme ale acestei mișcări au fost : ascunderea în masă a armelor, muniților, materialelor explozive necesare luptei viitoare împotriva ocupanților ; sprijinirea ostașilor fostelor unități poloneze pentru a se sustrage urmăririi organelor germane ; ascunderea sau distrugerea documentelor și actelor care, ajunse în mîna ocupanților, ar fi putut constitui un pericol pentru națiune ; ascunderea valorilor naționale, căutate cu insistență de hitleriști ; sabotajul sistematic în transporturi, producție, administrație etc.

Paralel cu mișcarea de rezistență spontană — și în strînsă legătură cu ea — au apărut și s-au dezvoltat formele de rezistență organizată. Primele grupări s-au manifestat cînd încă nu se stinsese ultimul ecou al campaniei militare din septembrie. În principal, era vorba de organizații cu caracter militar, formate din ofițeri și soldați ai armatei poloneze, ale cărei resturi mai luptau încă în diferite părți ale țării.

La sfîrșitul anului 1940 au acționat grupe și detașamente de partizani în Silezia, în pădurile din raioanele Rybnik, Pszczyna, Miklów, în împrejurimile localităților Siedlec, Węgrów, Wyszków și în pădurile din regiunea Lublin. Împotrivirea întîmpinată în regiunea Kielce i-a determinat pe hitleriști să introducă stare excepțională, însoțită de așa-zisa „pacificare" a satelor care acordaseră sprijin partizanilor (represalii barbare, în urma cărora cîteva localități au fost în întregime incendiate, iar locuitorii uciși). Trebuie precizat însă că în prima perioadă a ocupației, lipsind condițiile interne favorabile și o legătură organizată cu exteriorul, detașamentele nu dispuneau de un program de acțiune bine închegat.

În cadrul rezistenței politice care s-a dezvoltat și ea treptat, s-au conturat încă de la început două curente principale — cel de stînga, avînd în frunte pe comuniști, și cel de dreapta, grupînd organizații militare și politice cu caracter foarte diferit.

Pe frontul de Vest

După ce s-a refugiat în România, guvernul polonez nu și-a mai putut continua activitatea politică. Pe baza prevederilor Constituției din 1935, președintele avea însă dreptul de a transmite puterea unei persoane, aleasă de el, indiferent unde s-ar fi aflat ea. Folosindu-se de aceste prevederi, Ignacy Mościcki a renunțat, la sfîrșitul lunii septembrie 1939, la funcția de președinte, în favoarea lui Władisław Raczkiewicz. La 30 septembrie 1939, funcția de premier al guvernului din emigrație a fost încredințată generalului Władysław Sikorski. Tot lui i s-a încredințat apoi și funcția de comandant suprem al forțelor armate poloneze.

Supraapreciind forța aliaților occidentali și convins că soarta războiului va fi hotărîtă de frontul de Apus, generalul Sikorski a lăsat inițial pe planul al doilea problema rezistenței în patrie, depunînd eforturi în vederea creării unei armate poloneze care să lupte în Vest. Pînă în mai 1940, el a reușit să organizeze o armată de peste 80 000 de ostași, majoritatea (75 000) fiind concentrată în Franța. Prima unitate care a participat la luptele împotriva Germaniei a fost o brigadă de pușcași, în aprilie 1940 ; ea și-a adus contribuția la eliberarea orașului norvegian Narvik, ocupat de armatele hitleriste.

Ulterior, unitățile poloneze au luat parte la luptele de apărare a Franței. După capitularea acesteia, circa 23 000 de ostași au fost evacuați în Anglia sau în Africa de Nord, unde au luat parte la luptele pentru Bardia și Tobruk.

Mulți dintre ostașii polonezi sosiseră în Franța sau în Orientul Apropiat venind din România, unde în timpul ședерii lor

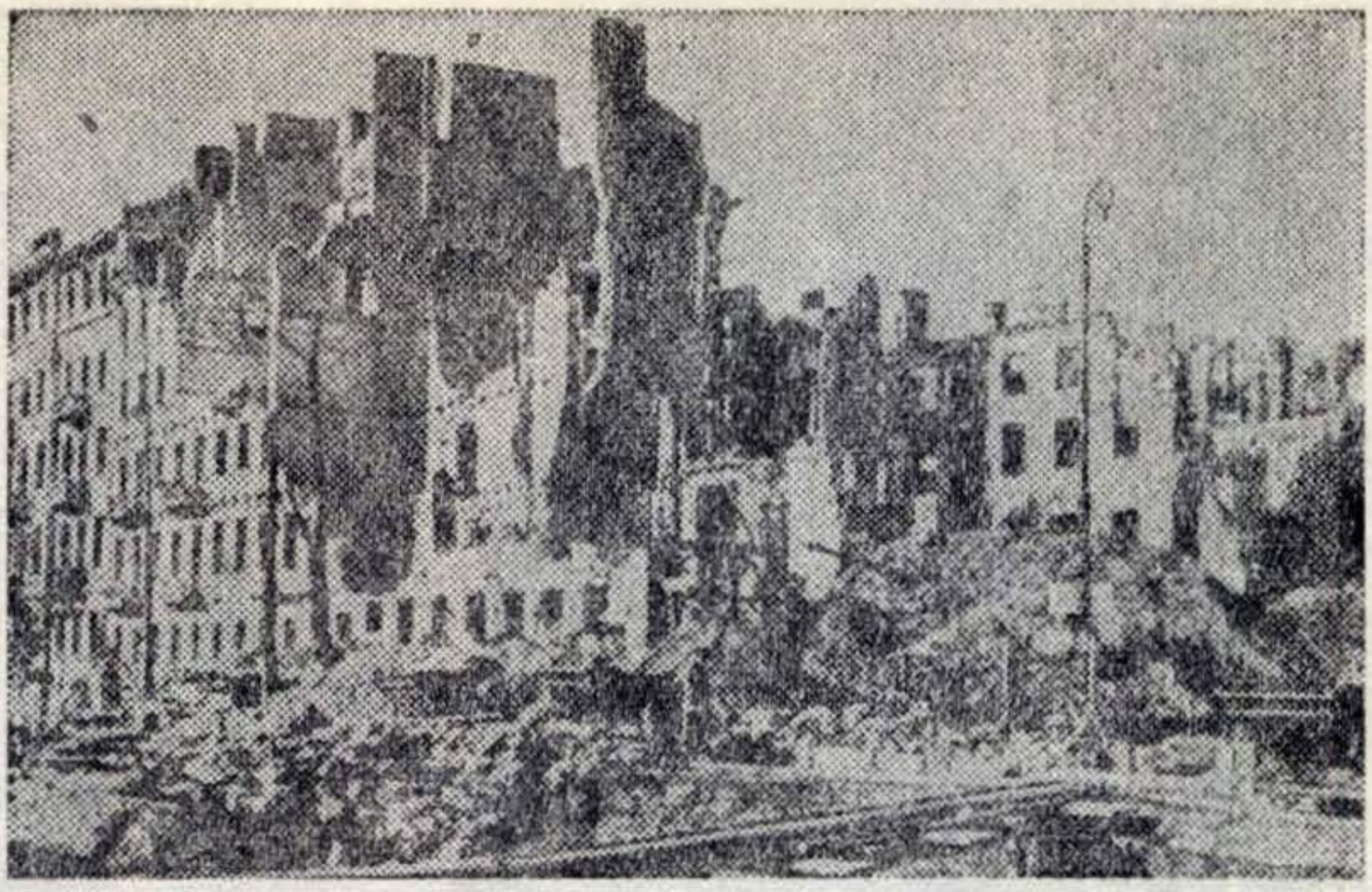

Varşovia 1940: înspăimîntătoarele răni ale războiului
Varşovia 1970: cu rîvnă şi dragoste, poporul polonez şi-a reclădit capitala

s-au bucurat de un tratament prietenesc. La Ambasada polonă din Bucureşti au fost organizate două comisii militare, care se ocupau cu recrutarea ofiţerilor şi soldaţilor pentru noua armată poloneză ce se forma în Franţa. Pînă la 4 octombrie 1939, din cei circa 60 000 de militari polonezi refugiaţi în ţara noastră, reuşiseră să plece aproximativ 38 000. Guvernul Reichului s-a alarmat şi a făcut serioase presiuni la Bucureşti, dar organele militare româneşti au continuat să-i ajute pe ostaşii polonezi, prin diverse mijloace neoficiale, să părăsească ţara. Numai între 7 iunie şi 30 iulie 1940, 5 067 de ostaşi polonezi au părăsit România.

Principala forţă a rezistenţei o constituiau masele de patrioţi antifascişti din Polonia, poporul care suporta direct jugul cotropitorilor nazişti, forţele democratice, şi în primul rînd comuniştii care s-au aflat încă din primele zile pe baricadele rezistenţei poloneze.

MICROFIŞIER BIBLIOGRAFIC

GOMULKA, WLADYSLAW: Z kart naszej historii (Pagini din istoria noastră). Warszawa, K.i.W., 1968; **CYPRIAN T. şi SAWICKI J.: Agresja na Polske w swietle dokumentów** (Agresiunea împotriva Poloniei în lumina documentelor) Warszawa, GKBZH, 1946; **MALINOWSKI M. şi alţii: Polski ruch robotniczy w okresie wojny i okupacji hitlerowskiej — wrzesień 1939 — styczeń 1945** (Mişcarea muncitorească poloneză în perioada războiului şi ocupaţiei hitleriste — septembrie 1939—ianuarie 1945). Warszawa, K.i.W., 1964; **RAWSKI T., STAPOR Z., ZAMOJSKI J.: Vajna wyzwolencza narodu polskiego w latach 1939-1945 — weziowe problemy** (Războiul de eliberare a poporului polonez în anii 1939-1945 — probleme fundamentale). Warszawa, M.O.N., 1966.

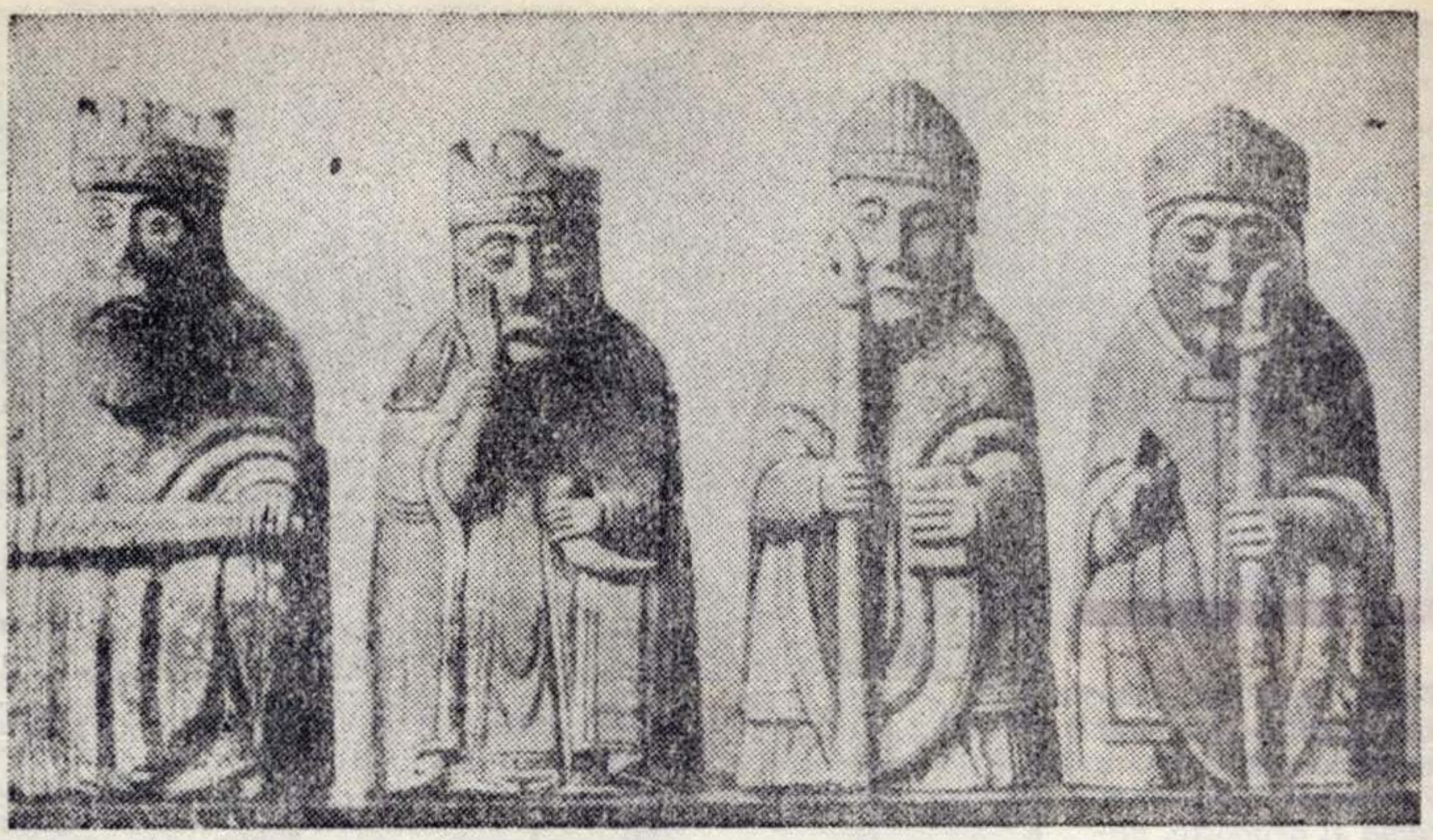

Piese ale unui joc din secolul al XII-lea, sculptate în dinte de morsă (Insulele Hebride)

Șahul are

GHEORGHE LUPU

Despre originea șahului circulă cele mai diferite versiuni. Printre presupușii lui inventatori se numără legendarul Sem — fiul lui Noe —, regele Solomon, marele filozof al antichității Aristotel, miticul Ulise. În realitate, jocul a apărut mult după dispariția acestora. Cea mai veche referire scrisă la șah se află într-o romanță persană din secolul al VI-lea al erei noastre. Dar există dovezi potrivit cărora vîrstă lui este mai mare cu două secole, locul său de baștină fiind în nord-vestul Indiei.

Pasiunea califilor

Pe meleagurile sale natale, șahul era cunoscut sub numele de *chaturanga*, cuvînt care înseamnă „armata formată din patru elemente". Cele patru „elemente" erau : *elefanții* (actualii nebuni), *caii*, *carele* (turele de astăzi) și *pedestrașii* (pionii). La joc participau fie doi, fie patru parteneri, iar regulile semănau destul de mult cu cele de acum : tăblia avea tot 64 de pătrate și fiecare jucător avea în fața lui un rege, un *ministru* (regina), doi elefanți, două care, doi cai și opt pedestrași, iar „oștirile" se înfruntau cu scopul de a-l face prizonier pe regele inamic, ceea ce se întîmpla cînd toate celelalte piese ale adversarului erau pierdute sau cînd regele era amenințat fără scăpare la mișcarea imediat următoare. Cea mai importantă diferență față de jocul actual consta în modul de deplasare al elefantului, căruia indienii nu-i permiteau decît un salt în diagonală, peste unul dintre pătratele adiacente.

Primul continent în care s-a răspîndit jocul de șah a fost Asia. Rînd pe rînd, Persia, China, Coreea, Japonia și Malaezia au fost contaminate de pasiunea tablei cu pătrate albe și negre, prezentă în toate aceste țări la mijlocul secolului al XI-lea,

Partidă de unul singur (Anglia, secolul al XV-lea)...

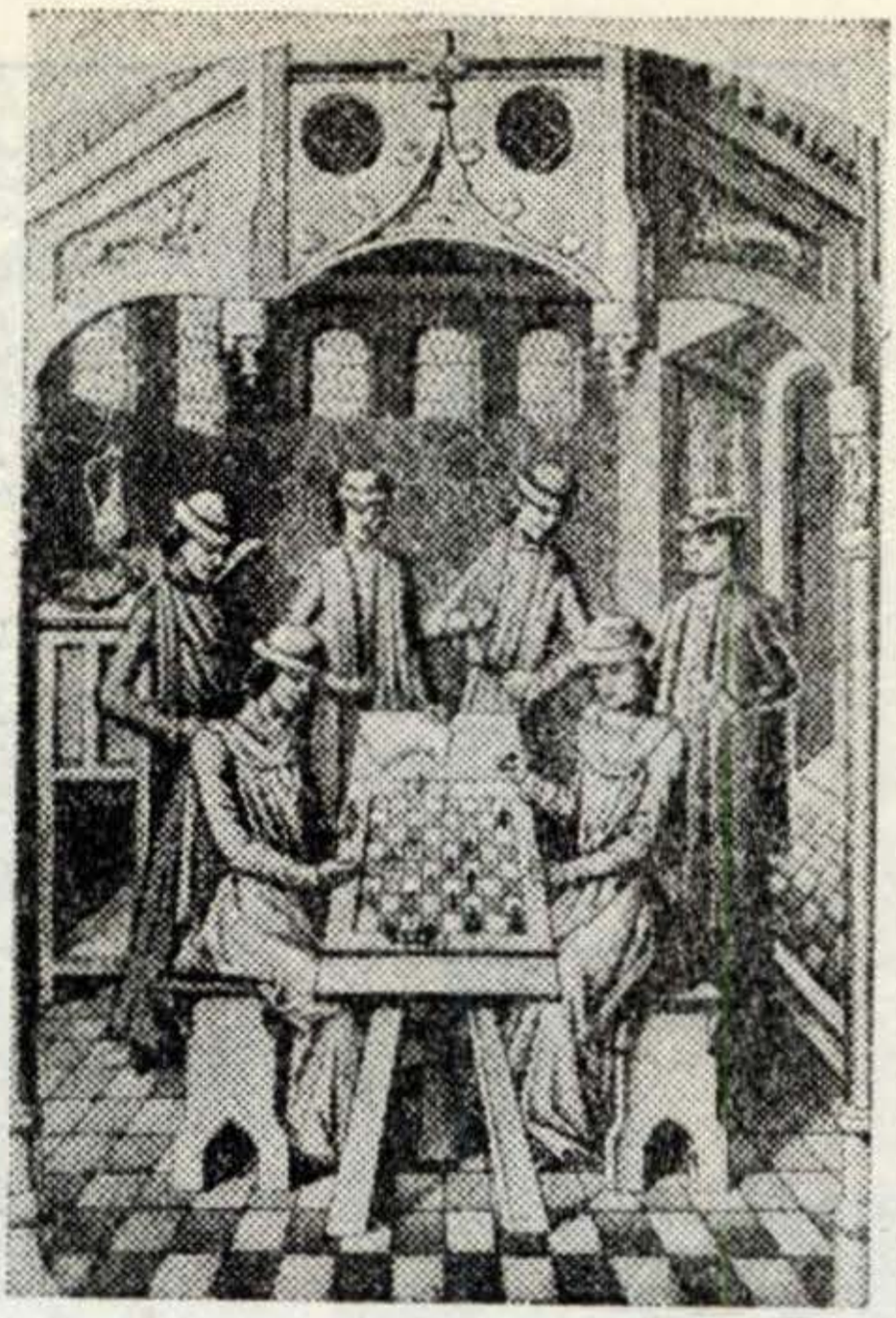

...și joc cu public la Florența (1493)

1400 de ani

În lunga sa odisee, șahul a cunoscut două faze importante : cea persană și cea arabă. Cu puține excepții, în țările continentului nostru însuși numele șahului amintește de Persia, unde însă — lucru curios — i se spunea *chatrang*. Conform tradiției, persanii atribuiau lui Ardașir I (226—241 e.n.), întemeietorul dinastiei Sasanizilor, o mare pricepere în practicarea jocului. Dar, după cîte se pare, este vorba de o exagerare, întrucît la acea dată, chiar dacă exista, șahul nu depășise hotarele Indiei. La mijlocul secolului al VII-lea, odată cu doborîrea dinastiei Sasanizilor de către califul Omar, jocul s-a împămîntenit pretutindeni unde au pătruns arabii. Ostil la început din pricina atitudinii negative a religiei față de pericolul „chipurilor cioplite", clerul islamic a autorizat totuși cu vremea practicarea șahului, cu condiția ca piesele să nu reprezinte imagini ale divinităților sau ale oamenilor, ca partidele să nu se desfășoare în public și nici pe bani și, în sfîrșit, ca jucătorii să nu folosească, în clipele de enervare, un limbaj incompatibil cu etica.

În cursul secolelor VIII—X, numeroși arabi au dobîndit faima de campioni de șah. Bagdadul a devenit unul din centrele cele mai active ale jocului, printre ai cărui adepți au fost celebrul calif Harun al-Rașid și cei trei fii ai săi. Se povestește că în timpul unui asediu al Bagdadului, fiul cel mare al califului al-Amin era atît de cufundat într-o partidă, încît a pus în primejdie orașul, uitînd să controleze schimbarea gărzilor de pază. Unul dintre primele campionate internaționale pe care le menționează analele a avut loc în Sevilla ocupată pe atunci de arabi, în secolul al XII-lea, participanții străini venind din Sicilia, Fez, Tripoli și Murcia. Pe atunci nebunul și tura se deplasau ca și astăzi, dar *Firz* (regina) nu avea voie să se miște decît în diagonală, pe unul dintre pătratele vecine. Lupta se desfășura într-un ritm mult mai lent, începînd adesea cu adevărat abia după 12—14 mișcări.

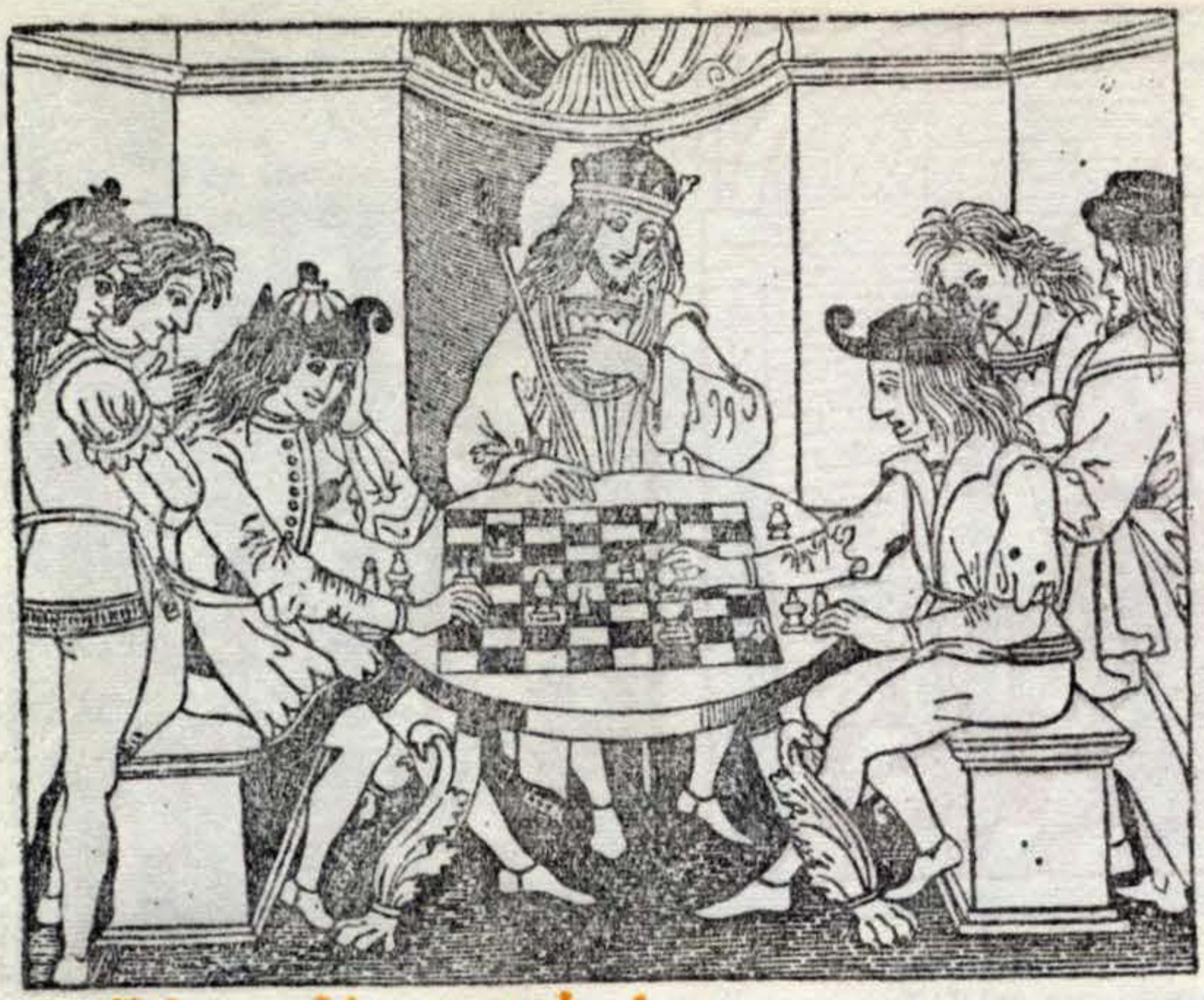

Ludovic al XI-lea al Franței în fața table' de șah

Diavolicescul joc

În Europa occidentală, șahul a fost introdus de maur'i care cuceriseră Spania în secolul al VIII-lea ; studenții creștini care frecventau Universitatea din Sevilla și celelalte centre islamice de învățămînt au contribuit la răspîndirea lui în sudul Franței și în insulele din Mediterana centrală și de apus, inclusiv Sicilia. Încă înainte de anul 1000, latina medievală cuprindea în vocabularul ei cuvîntul *mattus* (mat). În documentele catolice, prima mărturie despre șah o constituie testamentul din 1010 al contelui de Argel, care, înainte de a pleca la luptă împotriva maurilor din Cordova, a lăsat piesele jocului său ca moștenire unei mănăstiri de la Nîmes, în sudul Franței.

În răsăritul continentului, șahul a fost adus nu pe calea cuceririlor, ci a comerțului. În Rusia a pătruns în secolele al IX-lea și al X-lea, grație negustorilor musulmani care făceau naveta între litoralul de nord al Mării Negre și Bagdad. Clerul ortodox a interzis „diavolicescul joc", punîndu-l în aceeași categorie de păcate cu beția și cîntecele deșucheate. Codul civil, promulgat de Ivan cel Groaznic în 1551, l-a socotit „o drăcească născocire a grecilor", declarîndu-l ilegal. Ceea ce nu l-a

Femeile erau uneori adversare redutabile (după un tablou de Lucas van Leyden, 1520)

împiedicat însă pe țar să fie un jucător pasionat, care și-a petrecut ultimele clipe de viață în fața tăbliei de șah.

Cnejii și negustorii au trecut și ei peste opreliștile legii, practicînd șahul cu patimă, dar și cu un remarcabil talent. În 1685, o misiune moscovită la curtea lui Ludovic al XIV-lea a umplut de uimire pe Regele Soare prin „extraordinara dibăcie în mînuirea pieselor". Aproape un secol

Subtilul André Philidor...

...și impasibilul Howard Staunton (în stînga)

mai tîrziu, Pavel I, fiul Ecaterinei cea Mare, sosit incognito la Paris, a cîștigat un rămășag la „Café de la Régence" — pe atunci centrul șahist din capitala Franței — alegînd cea mai bună mișcare într-o partidă întreruptă.

Clerul catolic din Europa occidentală s-a împotrivit și el șahului, fără a reuși însă să-i bareze drumul. Jocul s-a răspîndit mai întîi în Italia, apoi în Germania, Elveția, Franța, Boemia, Ungaria și țările baltice. În Anglia a pătruns în secolul al XI-lea, odată cu normanzii, cîștigîndu-și repede o mare popularitate. Numele tablei cu 64 de pătrate — *saccarium* sau, pe englezește, *exchequer* — desemnează și azi Ministerul Finanțelor din guvernul Marii Britanii. Sfidînd interdicția bisericească, nobili și burghezi, călugări și actori, corăbieri și oșteni au început să joace șah, de preferință în cîrciumile pe a căror firmă era adus la cunoștința musteriilor că li se puneau la dispoziție piesele și tăbliile necesare.

De la Priam la Tristan

Cu timpul, șahul a intrat în echipamentul indispensabil al trubadurilor și menestrelilor, care colindau drumurile Europei în secolele XIII-XV. În romanțele și romanele medievale apar numeroase referiri la acest joc ; printre campionii cărora li se cînta măiestria erau regele Priam din „Iliada", Alexandru cel Mare al Macedoniei, legendarul rege Artur și cavalerii săi din jurul mesei rotunde etc., etc. În multe povești de dragoste jocul de șah își avea rolul său ; el a constituit pretextul folosit de Tristan pentru a o întîlni pe Isolda, de Lancelot pentru a o cunoaște pe Guinevere. Legile cavalerești cereau ca priceperea la joc a cavalerului să n-o întreacă pe cea a alesei sale ; totuși, pentru a cîștiga, domnița cea iubită trebuia să cunoască măcar rudimentele jocului.

Izolarea în care trăia nobilimea medievală și plictiseala care domnea în castele au contribuit considerabil la popularizarea șahului. Evul mediu a fost epoca în care au apărut și primele probleme de șah, oferite spre soluționare celor competenți. Cu timpul, regina și nebunul și-au dobîndit libertatea de mișcare, ajungînd la sfîrșitul secolului al XV-lea să se deplaseze conform regulilor pe care le cunoaștem astăzi. Efortul de a anticipa intențiile adversarului a devenit din ce în ce mai mare, iar posibilitatea pe care a căpătat-o pionul ajuns la capătul tablei de a se transforma în regină a conferit o mare importanță celei mai umile dintre piese.

În epoca Renașterii, cînd centrele principale ale șahului s-au mutat la Roma și la Madrid, jucătorii deosebit de talentați au ajuns să fie prețuiți asemenea marilor pictori și sculptori. Călugărul Ruy Lopez de Segura, care a dominat șahul spaniol vreme de două decenii, s-a bucurat de

protecția regelui Filip al II-lea pînă cînd a fost înfrînt de către campionii Italiei, Leonardo da Cutri și Paolo Boi. Despre acesta din urmă se povestește că a fost capturat de pirați algerieni și că nu și-a redobîndit libertatea decît în urma unei partide pe care a cîștigat-o cu beiul local.

În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, cafenelele Londrei și ale Parisului au devenit sediile jucătorilor de șah, Monarhii și familiile lor au continuat să practice jocul cu mult zel. În Franța, de exemplu, Caterina de Medici, Henric al IV-lea și Ludovic al XIII-lea au fost șahiști înzestrați, ca și Elisabeta I a Angliei, care a susținut lungi partide cu secretarul ei, Roger Ascham.

Invenția lui Kempel

În 1737, Philip Stamma, un sirian care ocupa postul de tălmaci în limbile orientale pe lîngă guvernul britanic, a publicat la Paris prima culegere de partide de șah. În următoarea ediție a lucrării, apărută la 1745, au fost adăugate 74 de deschideri. Publicînd această culegere, Stamma a introdus în Occident notația algebrică a tablei de șah — de la *a* la *h* rîndurile verticale și de la 1 la 8 cele orizontale.

Principalul adversar al sirianului a fost francezul André Philidor (1726—1795), muzician talentat, care a debutat ca membru al corului de copii al lui Ludovic al XV-lea și și-a cîștigat aprecierea publicului ca autor a peste douăzeci de opere comice. Deși șahul nu se afla în centrul preocupărilor lui, el a fost cel mai celebru jucător al epocii sale, apreciat de regele Franței, de Frederic al II-lea al Prusiei și de alte capete încoronate. El a tipărit la Paris, în 1749, *Analyse du Jeu des Echecs*, primul tratat despre regulile jocului și despre concepția ce stă la baza mutărilor.

În aceeași perioadă, o mare senzație a stîrnit-o *Invincibilul Turc*, un „automat" creat de inventivul vienez Wolfgang Kempel sau von Kempelen, cum îi plăcea să i se spună. „Automatul" era o păpușă de mărimea unui om, îmbrăcat în veșminte orientale și care mișca piesele cu mîna stîngă. În interiorul păpușii se ascundea un șahist, dar faptul nu a fost cunoscut decît mult mai tîrziu. Între 1770 și 1830, *Invincibilul Turc* a obținut mari succese în turneele sale prin Europa și Statele Unite, Kempel avînd grijă să angajeze pe unii dintre cei mai buni jucători ai vremii pentru a păstra intactă reputația „automatului".

În secolul al XIX-lea, interesul crescînd față de șah a dus în numeroase țări la apariția unor publicații de specialitate. Cam tot atunci s-au făcut și în țara noastră — unde jocul se pare că a venit nu din apus, ci pe o cale mai directă, din răsărit — primii pași spre dezvoltarea unei activități șahistice organizate.

La începutul acestui secol e menționat pentru întîia dată șahul în România, și anume în „romanțul original" al lui Nicolae Filimon : *Ciocoii vechi și noi*. În capitolul intitulat „Scene din viața socială" se poate citi : „[...] pe cealaltă [masă] erau table pentru jocul de șatrange și pentru țintar". Deci în 1817, în timpul domniei lui Caragea, șahul constituia un divertisment al boierilor români.

Asemănarea terminologică dintre șatrange — denumirea românească a șahului — și arabul caturange nu este întîmplătoare ; se pare că turcii au adus în țările române forma arabă a jocului de șah. În 1838 apare la noi prima carte despre șah intitulată *Jocul șatranei*.

Concursurile internaționale de șah devin în Europa tot mai dese ; la unul din acestea, ținut la Baden-Baden în 1870, sînt invitați Turgheniev și prințul Sturdza.

A. Albin, un talentat jucător de șah, scrie în scopul răspîndirii acestui joc la noi în țară cartea *Amiculu joculu de șachu*, tipărită în 1879. Numărul 51 al revistei *Familia*, apărut în 1881, inaugurează o rubrică de șah, iar în același an apare prima revistă de șah din România — *Șahistul român* —, revistă care nu se mai păstrează, dar care e menționată în mai multe lucrări.

Un prim campionat mondial, cu caracter neoficial însă, disputat de englezul Howard Staunton, un distins cercetător al operei lui Shakespeare, și de germanul Adolf Anderssen a avut loc la Londra în 1851. Cîștigător a fost cel din urmă, care și-a pierdut titlul la primul campionat mondial oficial (1866), unde a învins praghezul Wilhelm Steinitz. Supremația a fost păstrată de Steinitz pînă în 1894, cînd cununa de lauri a revenit germanului Emmanuel Lasker, care nu a cedat-o decît în 1921 cubanezului Capablanca.

În Rusia, șahul a devenit unul dintre jocurile favorite ale intelectualilor mai ales în secolul trecut, cînd printre adepții săi pot fi citați Pușkin, Tolstoi și Turgheniev. Sigorin (1850—1908), un umil funcționar de stat din Petersburg, s-a întîlnit de două ori cu Steinitz în finala campionatului mondial, fiind înfrînt de fiecare dată, dar făcînd dovada unor calități cu totul ieșite din comun. În 1914, înaintea primului război mondial, Rusia avea 22 de maeștri, mai mult decît oricare altă țară din lume. Iar din 1948, cînd M. Botvinnik a cucerit campionatul mondial, titlul suprem a rămas pînă în ziua de astăzi în mîinile jucătorilor sovietici, a căror școală de șah ocupă un loc de frunte în lume.

În exclusivitate pentru

magazin istoric

ÎN CULISELE LUVRULUI

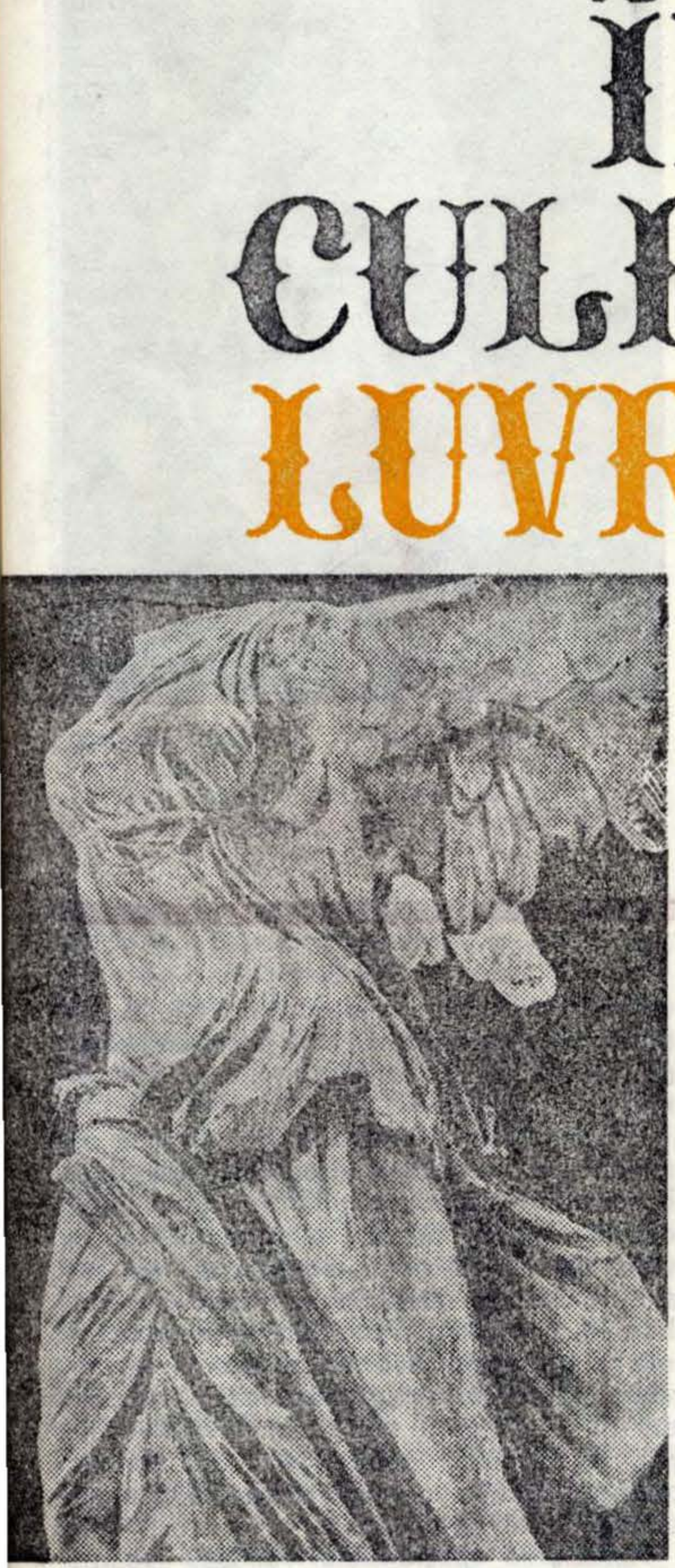

Victoria din Samothrace — una dintre comorile Luvrului — văzută dintr-un unghi ce pune în valoare extraordinarul ei dinamism

PIERRE DEVAMBEZ

conservator-şef la Muzeul Luvru

Îmi face oricînd plăcere să vorbesc despre Muzeul Luvru pe care îl cunosc din copilărie şi unde lucrez de mai bine de treizeci de ani. Această plăcere este cu atît mai mare cu cît mă adresez prietenilor noştri români, prin tradiţie amatori de artă, sensibili faţă de valorile civilizaţiei greceşti şi romane, ale căror vestigii pe teritoriul românesc au ştiut să le păstreze, înfruntînd vicisitudinile timpului.

Tezaurul artei antice

De fapt, nu mă voi ocupa de Luvru în general, muzeu care, de la un capăt la altul al interminabilelor sale galerii, oferă vizitatorului antichităţi din Egipt şi din Orientul Mijlociu, picturi, sculpturi, mobilier şi obiecte de artă europeană de la începutul evului mediu pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea. Mă voi mărgini să vorbesc — şi subiectul nu este de loc uşor — despre departamentul în care am partea mea de răspundere[1], cel al antichităţilor din arta greacă şi romană. Basoreliefuri, statui mari şi mici de marmură, bronz sau teracotă, vase pictate sau fără ornamente, argintărie şi giuvaeruri, recipiente de sticlă, obiecte de fildeş sau de lemn, fresce şi mozaicuri, inscripţii de tot felul, toate acestea se numără cu miile. Cu rare excepţii operele res-

[1] Autorul conduce acest departament.

pective nu provin de pe teritoriul național[1]. În majoritate ele au fost aduse în Franța de mult, de la Renaștere încoace, dar mai ales în secolul al XVII-lea, de către cei care cumpărau din Italia producții artistice vechi, spre a-și împodobi cu ele parcurile sau castelele.

Pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, contele de Choiseul, ambasadorul Franței la Constantinopol, își însărcina subalternii să achiziționeze pe contul său, în provinciile Imperiului otoman, statui, vase de marmură, detalii de opere arhitectonice, pietre cu inscripții etc. Astfel a fost adusă în Franța una din comorile departamentului de antichități : o placă a frizei Parthenonului. Din colecțiile marilor seniori, ca și din cele ale regelui însuși, Revoluția de la 1789 a făcut bunuri naționale, punîndu-le la dispoziția publicului și artiștilor.

Totuși, colecțiile particulare, cumpărate la licitații publice sau direct de la proprietarii lor, uneori chiar lăsate în mod generos de aceștia prin testamente — au fost cele care, în cursul secolului al XIX-lea, aveau să facă din Luvru unul din primele muzee ale lumii în domeniul antichității clasice. În 1863, după îndelungate negocieri, au fost achiziționate cîteva mii de vase grecești, pe care un italian bogat, marchizul Campana, s-a văzut nevoit să le vîndă ca să-și plătească datoriile ; achiziția era cu atît mai prețioasă cu cît, spre deosebire de ceea ce se întîmplă adeseori în comerțul de antichități, proveniența acestor vase era cunoscută.

Astăzi era achizițiilor masive s-a încheiat. Nu mai există, cel puțin în Europa, acele vaste colecții a căror împrăștiere ar putea alimenta muzeele.

Înseamnă oare aceasta că ne mărginim să păstrăm ceea ce predecesorii noștri au acumulat în sălile noastre ? Nicidecum. Primim donații și cumpărăm de la anticari — rareori, e drept, și atunci nu alegem orice, ci numai piese excepționale.

Creditele de care dispunem nu sînt nelimitate, deci în loc să le risipim pentru cîteva piese de valoare mijlocie care nu aduc nimic nou, e mai bine — credem noi — să le epuizăm dintr-o dată pentru achiziționarea unei opere ce iese cu adevărat din comun.

O problemă: autenticitatea

Bineînțeles că alegerea acestor opere excepționale cere rezolvarea unor probleme. Este grav dacă te înșeli.

Astăzi nimeni nu ignoră activitatea falsificatorilor, ingeniozitatea lor în a da obiectelor pe care le confecționează aparența,

[1] Instituția care conservă antichitățile descoperite în Galia este Muzeul Saint Germain, de lîngă Paris.

O altă Victorie, de data aceasta plină de grație și feminitate : statuetă în argilă, din Grecia (sec. II î.e.n.)

adeseori tulburătoare, a autenticității. Exemple celebre ne arată că pînă și cei mai competenți dintre conservatori nu sînt totdeauna scutiți de erori.

Ca toate marile muzee, Luvrul dispune de mijloace de detectare necunoscute altădată. Laboratorul nostru, aflat într-o continuă dezvoltare, ne procură informații foarte utile. Dar oricît ar fi de precise, ele nu sînt totdeauna concludente. Proba cu carbon 14, de exemplu, una din marile cuceriri ale științei epocii noastre, nu este în ce privește obiectele supuse aprecierii noastre atît de hotărîtoare cum ne-am putea închipui. Falsificatorul poate, de pildă, sculpta dintr-un bloc de marmură antică statuia pe care vrea să ne-o vîndă...

Aprecierea specialistului rămîne, așadar, ca și altădată, esențială în decizia de a accepta sau de a refuza un obiect. În meseria noastră, siguranța și ascuțimea ochiului au o importanță primordială. E un dar

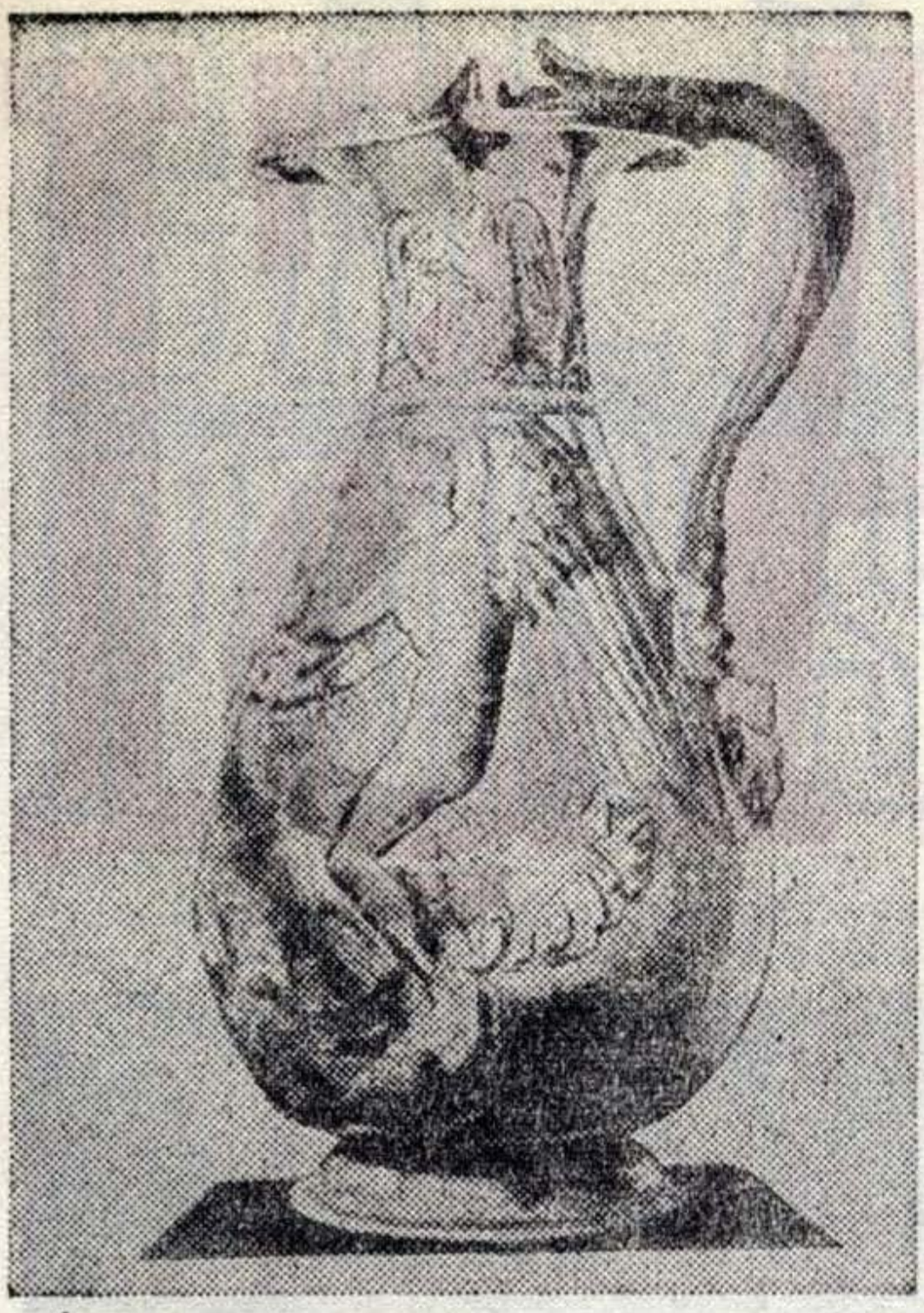

Vas de argint găsit lîngă Pompei (sec. I e.n.)

înnăscut, dar aptitudinile naturale nu sînt suficiente. Numai comparînd o operă cu piese de o incontestabilă autenticitate, mai ales cu cele dezgropate prin săpături organizate, se poate recunoaşte într-însa stilul unei epoci, trăsăturile particulare ale cutărui atelier sau ale cutărui artist. Iată de ce la Luvru conservatorii antichităţilor clasice sînt aleşi dintre cei care, după absolvirea universităţii, au petrecut cîţiva ani în cunoscutele şcoli de arheologie create încă de la mijlocul secolului trecut de Franţa la Atena şi la Roma. De asemenea, în cursul carierei noastre trebuie să ne ţinem la curent cu descoperirile din ce în ce mai numeroase făcute în diferite ţări, să citim articolele şi cărţile care apar, în număr tot mai mare, pe teme din specialitatea noastră. Căci — nu e de prisos s-o amintim — într-o vreme în care disciplina, cu totul recentă, cunoscută sub numele de muzeografie, tinde să stabilească reguli general-valabile pentru toate muzeele, într-un departament ca al nostru trebuie să fim în orice caz specialişti în arheologie.

Boala bronzului

Rolul nostru nu se mărgineşte doar la cumpărarea de noi piese — fapt, am mai spus-o, relativ rar. Sîntem, de asemenea, datori să asigurăm întreţinerea operelor înregistrate în inventarele noastre, să le păstrăm în bună stare, să le prezentăm publicului în modul cel mai expresiv şi mai atrăgător cu putinţă, să facem cunoscute bogăţiile noastre prin publicarea de articole destinate cercetătorilor, prin cataloage la îndemîna vizitatorilor nespecialişti.

Întreţinerea, sau ceea ce se numeşte mai propriu *conservarea*, pune probleme diferite, după natura materialelor respective. Cele mai multe dintre sculpturile noastre sînt de marmură şi, prin faptul că se găsesc la adăpost de intemperii, sînt oarecum ferite de eroziunea timpului, ca şi mozaicurile montate pe pereţi. Vasele şi figurile de teracotă nu ne fac nici ele prea mari griji. Închise în vitrine, nimeni nu le atinge în afară de noi, care, evident, lucrăm cu toată grija. Singurele care trebuie supravegheate îndeaproape sînt anumite vase — cele cu fond alb —, unele statuete acoperite cu o vopsea delicată sau poleite cu aur; ele nu suportă temperaturi prea ridicate şi se fărîmiţează cînd sînt atinse cu mîna. Paharele sînt şi mai dificile, nu numai fiindcă se sparg uşor, dar şi din cauză că irizarea, care dă frumuseţe multora dintre ele, dispare la căldură sau la simpla atingere.

Lucru ciudat, bronzul ne îngrijorează cel mai mult, deoarece este supus bolilor — un fel de lepră care apare la suprafaţa lui, se răspîndeşte treptat şi poate ajunge să-l nimicească complet. În trecut, părţile atinse erau acoperite cu o unsoare fără să se ţină seama că, sub acest acoperămînt, microbul îşi continua opera nocivă. Astăzi dispunem de procedee mai eficace, dar nu putem încă spune dacă aceste tratamente înlătură definitiv răul.

Piesele de muzeu primite de noi au aparţinut adesea unor colecţionari care erau de părere că numai operele fără nici o leziune, fără nici o lacună sînt demne de a fi expuse. Dacă la dezgroparea ei o statuie apărea mutilată — şi aşa se întîmpla aproape întotdeauna — un sculptor era pus să adauge braţele sau picioarele lipsă, să-i lipească nasul, să-i rotunjească bărbia etc. Urmele dintre cele mai celebre antichităţi de la Luvru, ca şi din alte muzee cu vechi tradiţii, erau astfel rezultatul unei „colaborări" între doi artişti: cel din antichitate şi cel din timpul Renaşterii sau al lui Napoleon.

Vasele au fost şi ele nu o dată „reconstituite": restauratorii nu se sfiau să aplice la căuşul unei cupe piciorul alteia, să pilească partea ce refuza să se potrivească profilului unei amfore, să ascundă înnădirile sau părţile refăcute, pictînd — într-un

(Continuare în pag. 97)

IAȘI

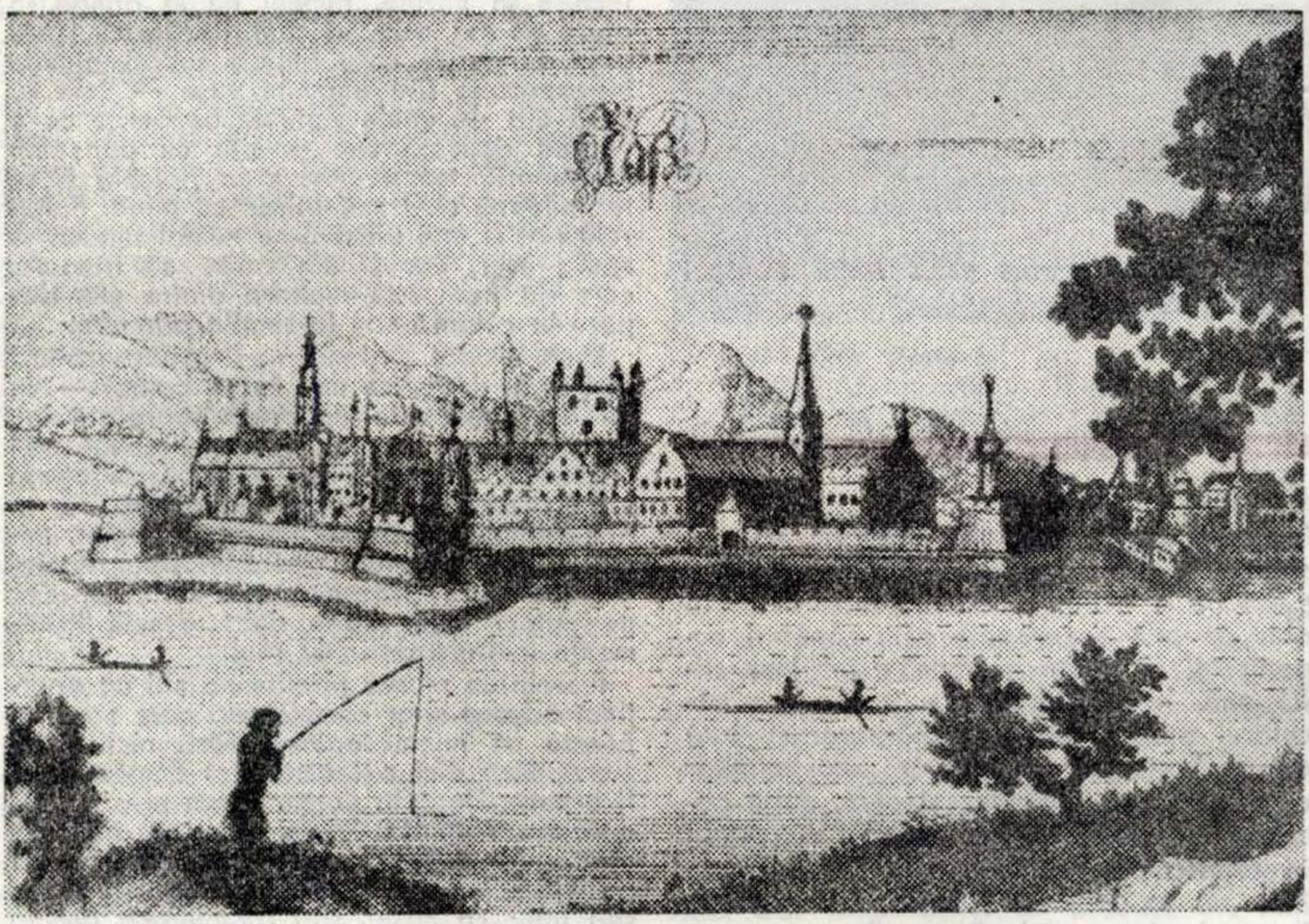

Curtea domnească din Iași în secolul al XVII-lea (stampă de epocă cu o largă circulație)

ALEXANDRU ANDRONIC

Istoricii de pretutindeni au căutat să precizeze — în limita posibilităților oferite de sursele arheologice și istorice — vechimea, originea, evoluția, caracteristicile, și, mai ales, specificul orașelor medievale.

E drept că despre orașul medieval Iași părerile au fost și sînt încă împărțite, din cauză că mai există numeroși scriitori și chiar istorici care mai caută și azi o origine romană orașului Iași. Ei fac apel, fără o analiză critică, la unele izvoare scrise romane, în care se menționează un municipium Iasorum, identificîndu-l cu orașul Iași din Moldova. O res publica Iasorum, un

CĂLĂTORIE PRIN SECOLE

civitas Iasorum, *precum și un* municipium Iasorum *au existat, într-adevăr, pe la mijlocul secolului al II-lea al erei noastre în Iugoslavia, unde în anticul* Aquae Balissae, *astăzi Daruvar, a locuit un important trib de origine iliră, denumit* Iasi, *după cum o dovedesc cele peste 40 de inscripții romane descoperite aici. Nici una dintre inscripțiile romane referitoare la acest trib ilir, bine localizat în fosta provincie romană* Pannonia, *nu are vreo legătură cu Moldova și cu orașul Iași.*

Dincolo de aceste presupuneri ciudate, Iașul are o istorie veche și zbuciumată, pe care cercetările arheologice recente o reconstituie treptat.

VESTIGII ARHEOLOGICE

Prezența omului paleolitic la Iași și în împrejurimi este atestată de descoperirile de la Valea Lupului (o unealtă datînd de circa 200 000 de ani), de la Holboca (resturi de elefant preistoric vînat de omul primitiv) și de pe teritoriul actualului oraș (cartierul Păcurari).

Începînd din neolitic, viețuirea umană se dovedește a fi neîntreruptă pe toate terasele Bahluiului. În epoca prefeudală (secolele IV—X e.n.) ajunge a fi locuită și lunca, unde așezările omenești au continuitate pînă în secolele XIV—XV, după cum o dovedesc descoperirile de la Hlincea. Vestigiile arheologice din incinta orașului și din satele din jur (Hlincea, Nicolina, Holboca, Dancu, Abator, Capul Rediului, Munteni, dealurile Copou și Breazu) sînt mărturia existenței unei centuri de așezări rurale datînd din secolele XIII—XIV. Dezvoltarea acestor așezări odată cu cea existentă în vatra tîrgului feudal Iași a fost înlesnită de factorii geografici prielnici unei locuiri intense, în regiunea de contact între stepa Jijiei și coasta Iașului.

Resturi ale acestei perioade, de transformare a așezării rurale într-un centru urban, se găsesc numeroase pe teritoriul actual al orașului. Descoperirile arheologice din preajma Palatului culturii (pe locul vechii Curți domnești) de lîngă biserica sf. Lazăr, de pe străzile Ștefan cel Mare și Cuza Vodă, din Piața Unirii, ca și cele de lîngă Casa tineretului și sediul Filialei Iași a Academiei furnizează date bogate despre înflorirea tîrgului Iași.

Penuria documentelor scrise din acea perioadă este compensată de bogăția recentelor descoperiri arheologice. Ele atestă o înaintată diviziune socială a muncii, caracteristică așezărilor feudale de tip urban: numeroase resturi de locuințe din bîrne cu pereții tencuiți sau de clădiri din piatră și cărămidă, resturi ale pavajelor de bîrne de pe străzi și ale rețelei de apă și canalizare din olane de lut ars, protejate cu piatră sau cărămidă. Pe atunci existau în Iași bresle de lemnari, dulgheri, zidari, cărămidari și vărari. Deosebit de bogate sînt vestigiile de ceramică, care demonstrează că olarii produceau, pe lîngă olane pentru conducte de apă și canalizare, țigle smălțuite și nesmălțuite pentru acoperișuri, ceramică de uz casnic, precum și ceramică decorativă de interior și exterior. Prin secolul al XVI-lea, tîrgul s-a extins spre nord-vest, cum vădește descoperirea, pe actualul amplasament al Pieței Unirii, a unui adevărat cartier al olarilor, cu numeroase cuptoare de ars ceramică.

Alte vestigii atestă activitatea negustorilor și existența unei mari varietăți de mărfuri de import. Înflorirea comerțului a fost facilitată de poziția geografică a orașului, la răspîntia unor importante drumuri comerciale între nord și sud, între est și vest.

Procesul de urbanizare a fost grăbit și de existența curții domnești din Iași, men-

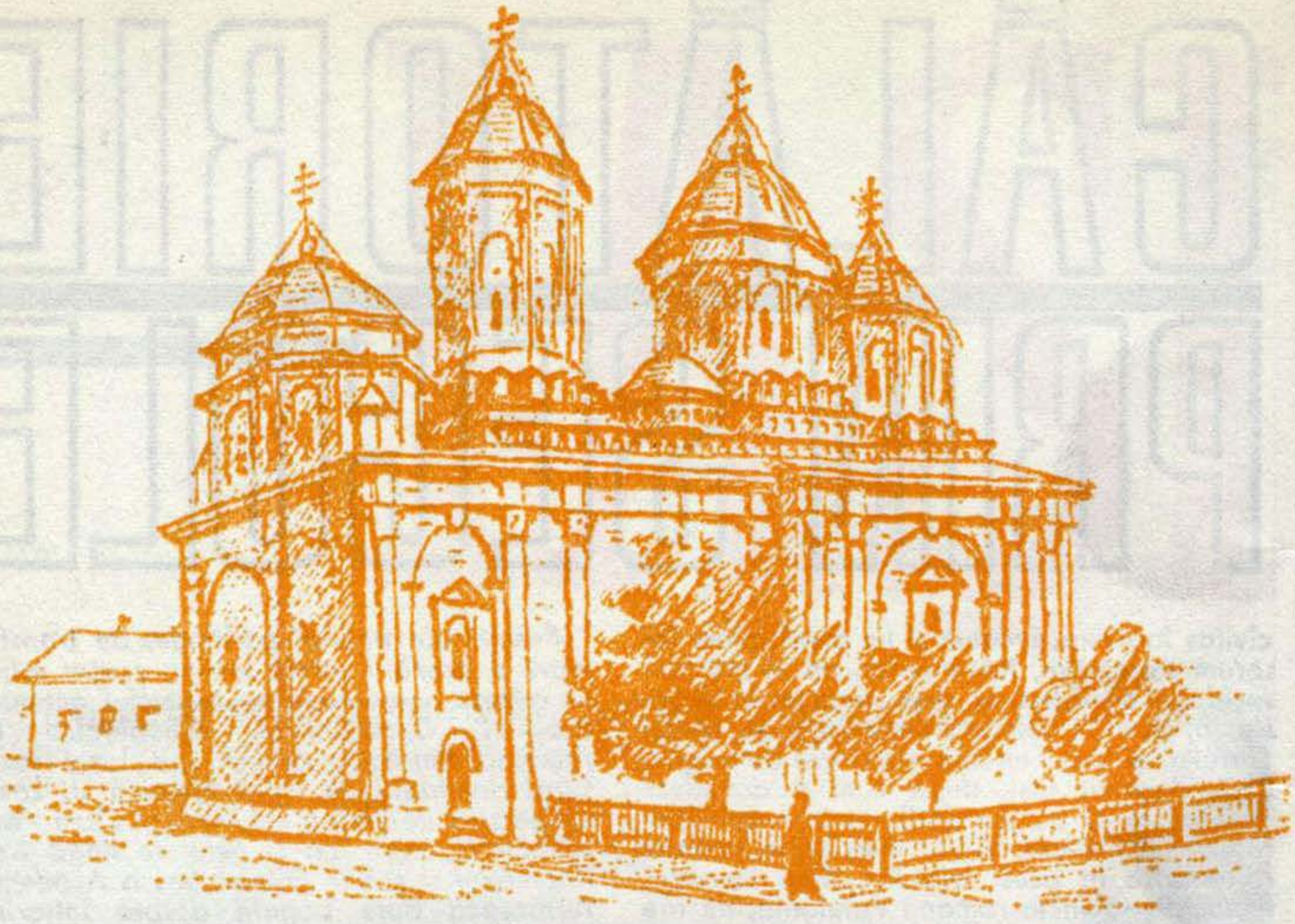

Biserica mănăstirii Golia (desen din secolul al XIX-lea)

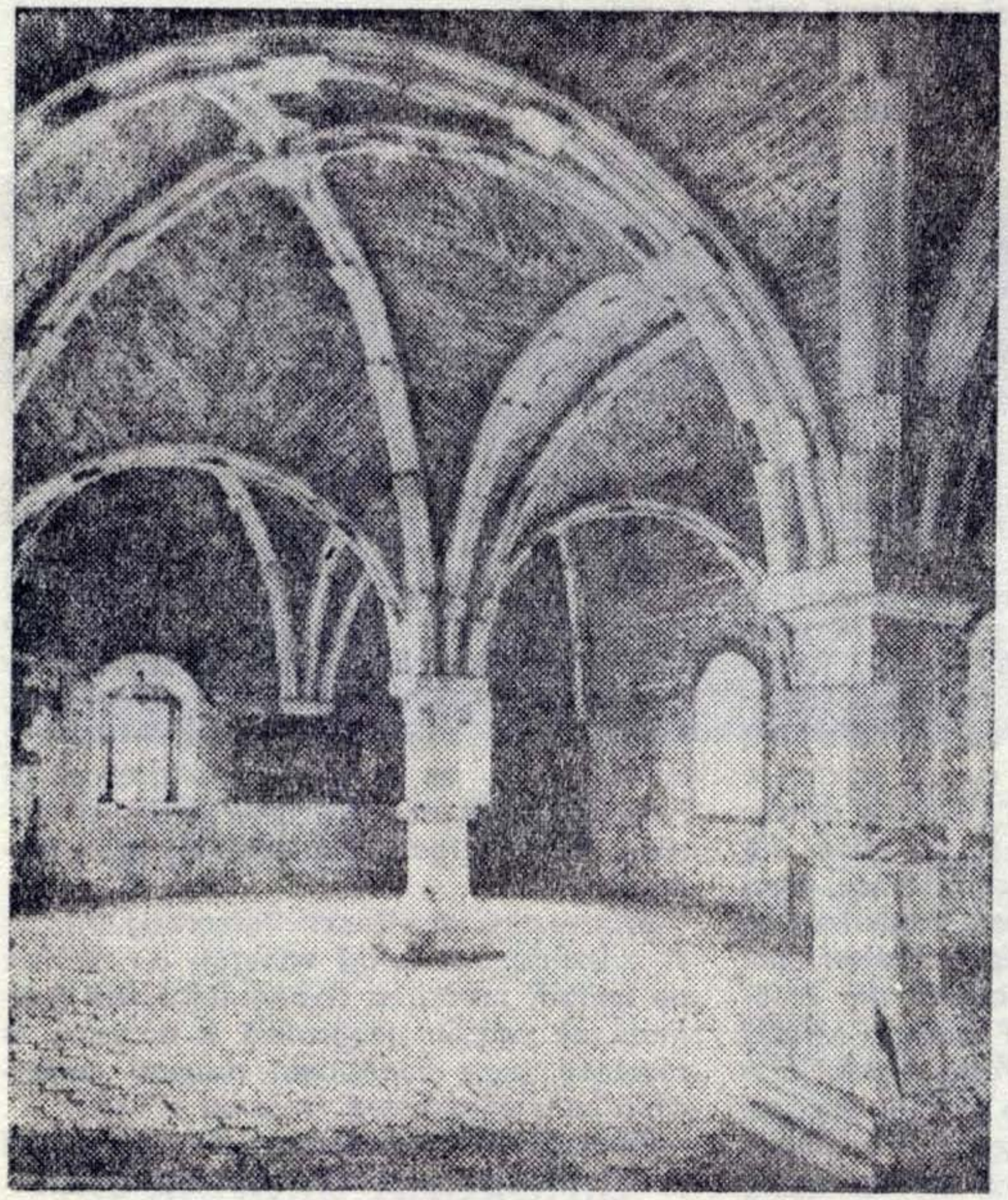

Sala gotică. (Mănăstirea Cetăţuia)

Vedere generală a Iaşilor la 1845. Stampă de I. Rey. Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R. (dreapta sus)

Uliţa cea Mare (astăzi str. Ştefan cel Mare). Stampă de I. Rey, 1845. (dintr-un album aflat la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R.). In fund se vede Palatul ocirmuirii, pe dreapta biserica Trei Ierarhi, mascată parţial de dughene

ționată pentru prima dată într-un document din 8 octombrie 1434. Lîngă Palatul culturii, pe locul vechii Curți domnești, au fost descoperite recent ziduri de piatră, contemporane sau chiar anterioare acestui document.

DE LA AȘEZAREA RURALĂ LA CAPITALA MOLDOVEI

Cea mai veche informație scrisă despre unele orașe medievale din Moldova este o listă întocmită pe la 1387—1392. Alături de Baia, Siret, Suceava, Roman, Tîrgul Neamț, Piatra, apare numele tîrgului Iași. În anul 1408 el este menționat ca punct vamal pentru comerțul interior și exterior.

Odată cu instalarea Curții domnești începe o epocă de înflorire, ale cărei mărturii sînt, de pildă, noi și variate tipuri de ceramică, similare cu cele întîlnite la curțile domnești de la Suceava, Piatra Neamț, Cotnari, Hîrlău și Vaslui. Acestei etape noi îi corespunde existența la Iași, a unui centru meșteșugăresc important care a contribuit treptat ca orașul să devină unul din principalele centre meșteșugărești și comerciale din Moldova.

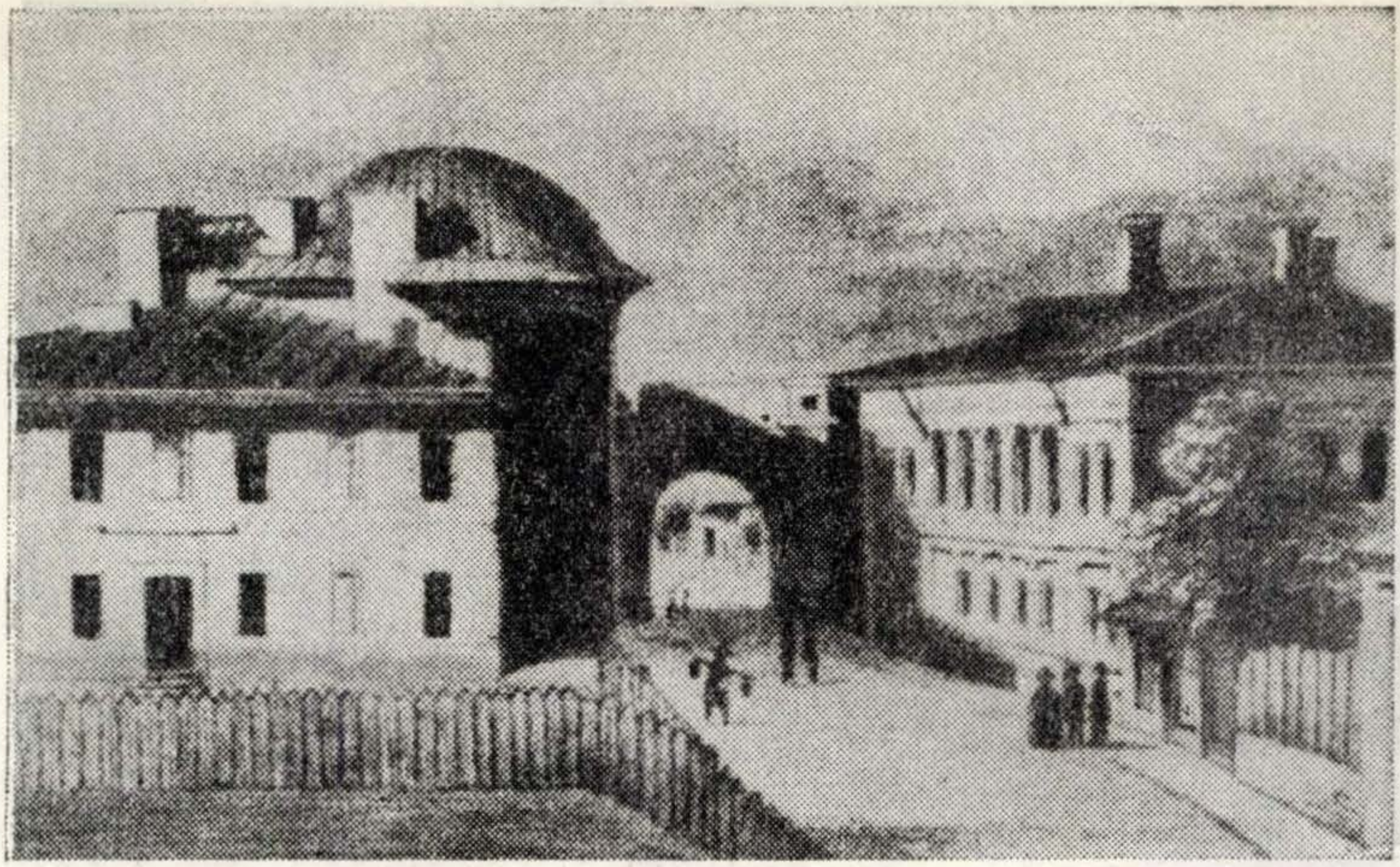

Academia Mihăileană la mijlocul secolului al XIX-lea

Către a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Iașul a luat locul Sucevei ca scaun al țării Moldovei.

ARHITECTURĂ ȘI ISTORIE

Privit de pe oricare din colinele sale, Iașul se înfățișează ca o imensă grădină dominată de monumente care-i dau un profil specific. Aproape toate clădirile reprezentative au perspectivă, își decupează profilul net față de mediul ambiant. Chiar zidurile aride ale unor mănăstiri medievale nu sînt atît de înalte încît să ascundă vederii acoperișurile și turlele bisericilor, concepute pe cele două baze — pătrată și stelară —, una din trăsăturile originale ale stilului arhitectonic moldovenesc.

Cel mai vechi monument istoric din Iași datat cert — biserica SF. NICOLAE DOMNESC —, a fost construită de Ștefan cel Mare, în anii 1485—1492, pentru Curtea domnească din imediata ei vecinătate. Aici se observă elementele care vor căpăta strălucire în veacurile următoare: construcția de piatră sau cărămidă aparentă, ornamentația exterioară bogată, din ceramică decorativă smălțuită sau chiar din materialele structurii; biserici cu o turlă, mai tîrziu cu două, consecință a bolții moldovenești, creație originală a meșterilor constructori de pe aceste meleaguri.

Mănăstirea GALATA, ca și sora ei, CETĂȚUIA, domină orizontul lașilor dincolo de apa Bahluiului.

Construită la 1583, pe vremea lui Petru Șchiopu, din piatră și cărămidă, ornamentată cu discuri smălțuite, Galata se remarcă prin fațada împărțită, pentru prima dată în Moldova, printr-un brîu, după modelul bisericilor muntenești. Suprafața exterioară a bisericii este împodobită cu firide ovale, pe trei rînduri, unul sub brîu și două deasupra lui (brîul, care a constituit un element caracteristic monumentelor din secolele XVI—XVII, s-a impus definitiv în arhitectura moldovenească după construirea mănăstirii Dragomirna, unde, tot pentru prima oară în Moldova, apare și decorația exterioară din piatră sculptată).

Menționăm că brîul în torsadă, apărut la Iași în 1623, la biserica Sf. Sava, ca ancadrament al arcului gotic de la ușa de intrare, s-a generalizat ulterior în întreaga Moldovă, căpătîndu-și însă titlurile de noblețe la biserica TREI IERARHI. Construită în 1639, această bijuterie a arhitecturii românești — și nu numai românești! — ne fascinează și astăzi, cum l-a uimit pe călătorul Paul din Alep, cu trei veacuri în urmă, în primul rînd prin proporțiile sale impecabile. Îmbinînd planul în treflă cu elemente de arhitectură gotică — contraforturi, ancadramente la uși și ferestre — perfect asimilate, folosind brîul în torsadă și ocnițele suprapuse, monumentul își dezvă-

luie farmecul unic abia cînd este examinat de aproape : întreaga fațadă și peretele estic din pridvor sînt acoperite cu sculptură în piatră, bazată pe motive geometrice și florale frecvente în arta populară. Cele două fîșii de marmură neagră care însoțesc brîul în torsadă sînt decorate cu motive gravate, vrejuri de frunze de acant, împrumutate din barocul occidental.

Construită tot în secolul al XVII-lea, în epoca lui Vasile Lupu (1650—1660), biserica GOLIA reprezintă îmbinarea armonioasă a trei stiluri : bizantin (planul navei), renaștere (de la soclu la cornișa principală) și oriental-rusesc (bolțile și turlele). Golia a influențat puternic arhitectura bisericească și laică din secolele XVII și XVIII, în care regăsim elementele ei caracteristice : pilaștri clasici, cu baze și capiteluri corintice, cornișe clasice, console. Prin monumentalitate, masivitate și bogăția turlelor, biserica Golia face trecerea de la renaștere la baroc.

Contemporane cu monumentele de mai sus, numeroase construcții laice, pot fi considerate reprezentative pentru arhitectura epocii lor : Casa Dosoftei și casa cu coloane din curtea bisericii Golia (actualmente muzeul „Ion Creangă") sînt ambele caracterizate prin arcade și coloane sprijinite pe socluri înalte, prin bolți și acoperișuri plate cu streșini proeminente.

Secolele al XVIII-lea și al XIX-lea ne-au lăsat numeroase monumente reprezentative, răspîndite pe întregul teritoriu al orașului. Cele mai remarcabile sînt vechea Universitate (astăzi sediu al filialei Iași a Academiei Republicii Socialiste România), sediul fostei Societăți de medici și naturaliști, care găzduiește acum Muzeul de istorie naturală, Casa Balș (Conservatorul de muzică „George Enescu"), palatele Ghica, Mihail Sturdza, Roznovanu, Casa Cantacuzino-Pașcanu și, mai ales, Palatul ocîrmuirii — fosta Curte domnească — azi Palatul culturii.

Aceste monumente, construite în stil de baroc întîrziat, au două sau trei niveluri (uneori al treilea mansardat), coloane corintice sau dorice în fațadă, ferestre de proporții clasice cu ancadramente simple, cornișe îmbogățite cu console, balcoane masive cu balustri ornamentali sau grilaje de fier forjat. Majoritatea au, în fața volumului principal, o intrare acoperită, bogat decorată, pe care se continuă coloanele fațadei. Excepție face impunătorul Palat al culturii, restaurat la începutul secolului nostru de arhitectul Ion D. Berindei (1871—1928) în stil neogotic flamboaiant.

În ciuda acestui eclectism al elementelor de stil, Iașul își păstrează, în ansamblu, o personalitate arhitectonică unitară și originală, care-i conferă un loc privilegiat în tezaurul culturii și artei românești.

1860 : Inaugurarea Universității din Iași. Carte poștală ilustrată din fototeca Direcției generale a arhivelor statului — București

SEMNAL

UN JUBILEU : SOCIETATEA DE ȘTIINȚE ISTORICE LA 20 DE ANI

Cu două decenii în urmă, din inițiativa unui grup format în majoritate din profesori în frunte cu acad. Petre Constantinescu-Iași, lua ființă în țara noastră Societatea de științe istorice, menită să ofere posibilitatea de a organiza, pe baze superioare, activitatea științifică a cadrelor didactice. Societatea a unit în cadrul ei forțele cele mai importante ale frontului istoric, devenind un centru de stimulare, informare și îndrumare științifică și metodică pentru numeroși intelectuali din toate județele țării.

Prin marea varietate a formelor de activitate folosite — sesiuni științifice naționale sau interjudețene, cunoscutele cursuri de vară de la Vălenii de Munte, editarea unor publicații proprii, — printre care 13 volume din **Studii și articole de istorie** și 6 volume din **Studia et acta orientalia** — S.S.I. a contribuit și contribuie la dezvoltarea științei istorice, la îmbunătățirea muncii metodice-didactice, la popularizarea în străinătate a realizărilor în domeniul istoric din țara noastră.

Sesiunea festivă a Societății de științe istorice, care s-a desfășurat între 22 și 23 decembrie 1969, la București, a prilejuit trecerea în revistă a drumului parcurs în ultimele două decenii și analiza perspectivelor pe care istoricii le au în față în anii viitori.

N. N.

CONFERINȚA NAȚIONALĂ DE ARHEOLOGIE

Craiova — important și tradițional centru în cercetarea istoriei patriei noastre — a găzduit, în zilele de 17—21 decembrie 1969, Conferința națională de arheologie, organizată sub egida secției de istorie a Academiei R.S.R. Conferința a reunit cercetători ai istoriei noastre antice și prefeudale din întreaga țară. Manifestarea a constituit un mijloc de evidențiere a rezultatelor obținute în ultimul timp, un prilej de confruntare a opiniilor existente. Referatele prezentate de acad. C. Daicoviciu și lector universitar Hadrian Daicoviciu („Privire generală asupra problemei dacilor"), de I. Nestor, membru corespondent al Academiei („Ce se înțelege prin La Tène dacic ?"), intervențiile acad. Emil Condurachi, prof. dr. doc. Radu Vulpe, prof. dr. doc. M. Petrescu-Dîmbovița și a numeroși cercetători au constituit osatura teoretică a dezbaterilor.

Comunicările au adus date noi asupra unora dintre cele mai controversate probleme ale studiului istoriei antice și prefeudale românești. O bună parte din ele au suscitat discuții și opinii dintre cele mai diverse. Menționăm cîteva dintre acestea : „Mormintele tumulare la daci în secolele I î.e.n. și I e.n." (dr. Alex. Vulpe), „Riturile funerare geto-dacice în secolele II-I î.e.n." (dr. Eugen Comșa), „Geții în Dobrogea romană" (Constantin Scorpan) „Asupra unor probleme de numismatică geto-dacică" (Const. Preda), „Un vas din epoca feudal-timpurie cu inscripție în limba greacă" (Adrian Rădulescu), „Noi date arheologice privitoare la secolele XII-XIV în Moldova" (V. Spinei), „Unde a fost regatul lui Dicomes ?" (dr. D. Protase) etc.

Desfășurată sub semnul confruntării de opinie și al relevării rezultatelor obținute, Conferința națională de arheologie și-a confirmat necesitatea dovedindu-se un excelent mijloc de comunicare și sinteză.

DOUA „DAVE" PE SIRET

Cînd Schliemann a plecat în căutarea Troiei, el și-a condus cercetările urmînd, foarte strict, descrierile din Iliada. Evident, este poate cel mai celebru, dar nu și singurul caz. Cercetătorii antichității și-au făcut de mult obiceiul de a porni la lucru cu textele învățaților din vechime în buzunar. Nu o dată încercările de a identifica locurile și populațiile menționate în aceste scrieri au fost încununate de succes.

În același mod a procedat un grup de arheologi din Bacău și Roman (Vasile Ursachi, Constantin Buzdugan și Viorel Căpitanu), care și-a propus să găsească cele două cetăți dacice — Tamasidava și Zargedava — menționate într-o hartă a lumii antice de către geograful și astronomul egiptean Ptolemeu. Potrivit datelor lui Ptolemeu, cele două „dave" ar fi fost amplasate în punctele unde se află azi localitățile Răcătău (Tamasidava) și Brad (Zargedava) din județul Bacău.

Lucrările efectuate în campania anului trecut au scos

la lumină urmele materiale ce indică existența a două cetăți dacice din secolele I î.e.n. și I e.n., perioadă de maximă înflorire a statului dac. S-au descoperit fortificații de pămînt și lemn, locuințe, ceramică, unelte, podoabe, monede. La Răcătău (Tamasidava) au fost descoperite două tezaure cu monede republicane romane, dovadă a schimburilor existente în epocă. De altfel, însăși amplasarea celor două „dave" pe Siret — care pe atunci constituia un excelent drum de comerț — este încă un indiciu asupra economiei locale de aici.

Cercetarea, deocamdată doar în secțiune, a tumulilor de la Răcătău și Brad pune în evidență existența unei populații dacice. Studierea amănunțită în viitor a mormintelor va aduce, desigur, și alte date cu privire la locuitorii Tamasidavei și Zargedavei.

Descoperirea, la Zargedava a unei locuințe de mari dimensiuni, cercetată și ea doar în secțiune, întărește și mai mult concluziile arheologilor cu privire la rolul economic și militar al „davelor" de pe Siret. După toate probabilitățile, ar fi vorba de „palatul" conducătorului militar și administrativ al Zargedavei.

SALBA ȘI DIPLOMA

Una din revelațiile arheologice ale verii 1969 este salba de bănuți găsită într-unul din mormintele așezării medievale de la Negulesa (Radovanu-Ilfov). Descoperitorul este Maria Comșa, de la Institutul de arheologie din București, care apreciază că o asemenea piesă ar fi unică la noi pentru această perioadă (secolele XVI—XVII).

Datele oferite de obiectul găsit sînt în curs de prelucrare.

În aceeași vară, tînărul profesor de istorie Constantin Petolescu, de la Școala generală nr. 6 din Călărași (județul Ialomița), a participat la lucrările arheologice conduse de prof. univ. dr. docent Dumitru Tudor la Sucidava (Celei). În sectorul său s-a descoperit o importantă cantitate de ceramică dacică, lucrată manual și la roată.

Concomitent cu lucrările de pe șantier, C. Petolescu a identificat în muzeul din satul Orlea un fragment de diplomă militară romană, acordată unui veteran. Se știe că, la ieșirea din armată după un îndelungat stagiu, soldaților romani li se dădea o diplomă : pe două tăblițe de bronz se certificau cetățenia romană, dreptul de a se căsători etc.

Deși foarte mic, fragmentul păstrează numele consulului din perioada respectivă : Metelus sau Metilius.

DAR DACĂ ȘI NOI... ?

Un număr de patruzprezece firme se ocupă, în Marea Britanie, cu confecționarea de reproduceri ale relicvelor și documentelor de arhivă, care apoi sînt puse la dispoziția amatorilor. Aceștia capătă astfel posibilitatea de a avea în casă copii fidele ale unor veritabile giuvaeruri istorice.

Printre obiectele reproduse se numără sigiliul lui Ionfără-de-Țară de pe **Magna Carta Libertatum,** cheia de la foișorul din Turnul Londrei unde a fost închis Sir Thomas Moore, cărțile de joc ale reginei Elisabeta I, diverse scuturi, stindarde, arme, platoșe etc. etc. În total, au apărut pînă acum duplicate a peste o sută de relicve. Dimensiunile mari nu constituie o piedică : una dintre firme a pus pe piață cópii în mărime naturală ale unui tun din secolul al XV-lea.

Produsele se bucură de mare căutare atît în Anglia cît și peste hotare : în cursul anului 1969 au fost exportate articole de acest gen în valoare de peste un milion de lire sterline.

Dar dacă și noi am purcede pe acest drum ? De la Cloșca cu puii de aur pînă la minunatele manuscrise multiseculare, de la podoabele dacice pînă la flintele ghintuite ale oștenilor Moldovei și Țării Românești, de la scenele pictate pe pereții exteriori ai mănăstirilor din nordul Moldovei pînă la machetele cetăților țărănești din Transilvania, cîte mărturii de înaltă valoare științifică și artistică nu ar putea fi reproduse ?

De cópiile astfel realizate ar beneficia nu numai iubitorii de istorie din țara noastră, ci și din ce în ce mai numeroșii oaspeți străini ai României, bă chiar și cei care nu au trecut încă granițele ei. Cui îi va reveni meritul unui început în această direcție ? Uniunii artiștilor plastici sau unei cooperative de artizanat ?

DIN ANALELE RĂZBOIULUI SECRET

Sabotorul

Jurnalul secret al generalului Erwin von Lahousen-Viremont, fostul șef al Secției a II-a a **Abwehr**-ului (secția de „sabotaj" a Serviciului secret al forțelor armate germane), mîna dreaptă a amiralului Wilhelm Canaris a servit drept punct de plecare pentru Charles Wighton și Günter Peis, autorii cărții **They spied on England** („Au spionat Anglia").

Jurnalul consemnează etapele principale ale celor mai importante operații întreprinse de **Abwehr** „din Asia Centrală pînă în Mexic și în America de Sud, trecînd prin Uniunea Sovietică și Europa Occidentală", între 1939 și august 1943.

Unele pasaje sînt preluate de Lahousen direct din notările zilnice ale amiralului (arse de șefii **Gestapo**-ului după arestarea lui sub bănuiala de a fi fost implicat în complotul din iulie 1944 împotriva lui Hitler). La rîndul său, Canaris se pare că

Stradă din Capetown

olimpic

și-a încurajat subalternul pentru ca Lahousen să devină „cronicarul operațiilor desfășurate de **Abwehr** în nenumărate părți ale lumii".

În volumul **Au spionat Anglia,** autorii nu au inclus, după propria lor mărturisire, decît „operațiile puse la cale împotriva țărilor anglo-saxone : Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și, numai într-un singur caz, Uniunea Sud-Africană".

Lucrarea acordă un credit exagerat celor spuse de Lahousen (și implicit de Canaris), avînd tendința de a supraestima atît eficiența **Abwehr**-ului, cît și antinazismul șefilor săi. Totuși, materialul faptic expus prezintă un interes incontestabil.

În paginile ce urmează, publicăm, în extras, „peripetiile" unuia dintre eroii operației **Weissdorn,** operație de sabotaj al cărei cîmp de desfășurare a fost Africa de Sud.

În cursul verii anului 1936, Jocurile Olimpice au avut loc pe imensul stadion din Berlin, construit din ordinul lui Hitler tocmai în vederea acestui eveniment. Printre miile de atleți care se adunaseră în capitala germană, venind din toate colțurile lumii, se afla și un tînăr polițist sud-african, Robey Leibbrandt, care făcea parte din echipa de box „Springboks".

Regimul nazist se afla încă în amețitoarea sa primă copilărie și Berlinul îl impresionă puternic pe acest bur de categorie grea, de douăzeci și ceva de ani, voinic ca un taur. Fanaticele sale convingeri antibritanice, hrănite de o tinerețe petrecută în cercurile naționaliste cele mai extremiste, căpătară, în contact cu nazismul, un nou imbold.

Leibbrandt își făcu mulți prieteni printre concurenții germani și mai mulți încă printre tinerii cavaleri blonzi ai cultului hitlerist, însărcinați cu primirea atleților străini. Cînd părăsi Berlinul, la încheierea Olimpiadei, era ferm decis să mai revină în acest oraș.

La scurt timp după înapoierea în țară, Leibbrandt devenea boxer profesionist ; la începutul anului 1937, cucerea titlul de campion al Africii de Sud la categoria grea, învingîndu-l pe Jim Penty prin k.o. în repriza a șasea. Un boxer american de categoria pană, Phil Zwick, se oferi să-l ia în Anglia, lucru pe care el îl acceptă. Leibbrandt nu avea nici stil, nici metodă, dar își compensa lipsa de tehnică printr-o forță brută de necrezut. Totuși, se scurseră luni de zile fără ca succesul așteptat să vină ; în cele din urmă, se decise să părăsească boxul și se stabili în patria sa spirituală, al III-lea Reich.

Nu întîrzie să reia legăturile cu vechii săi prieteni germani și, în 1938, intră la Academia de gimnastică a Reich-ului, cu intenția de a deveni profesor de educație fizică. Cînd începu războiul, tocmai terminase școala și în Africa de Sud se crezu că fusese internat, la fel ca și ceilalți supuși britanici sau asimilați care locuiau în momentul acela în Germania. Dar tînărul sud-african devenise un partizan convins al lui Adolf Hitler ; vechea sa ură împotriva englezilor trebuia să-și afle împlinirea firească acum, cînd Germania se găsea în război cu Marea Britanie.

UN SPION CU VOCAȚIE

În vremea aceea, Leibbrandt se afla în legătură cu una dintre secțiile Ministerului Afacerilor Externe al lui Ribbentrop, secția care avea în sarcină organizarea de acțiuni subversive în teritoriile coloniale britanice. De la bun început, își oferi serviciile acestei secții. După tergiversările obișnuite birocrației germane, se luă, în cele din urmă, hotărîrea de a fi trimis înapoi în Africa de Sud, ca sabotor. Capetele înfierbîntate ale fanaticilor din coteria lui Ribbentrop merseră chiar pînă la a face din el führerul unei coloane a cincea naziste, menită să ia puterea în Africa de Sud imediat după înfrîngerea Marii Britanii. Dar, oricare ar fi fost visurile, mai mult sau mai puțin amețitoare ale lui Ribbentrop, nu era mai puțin adevărat că Abwehr-ul era răspunzător pentru acțiunile de sabotaj executate de naziști : Leibbrandt fu deci repartizat la școala de sabotaj de la Quentzsee, în Brandenburg. Aici fu purtat dintr-o secție a școlii în alta căci mai toate își antrenau elevii în vederea operațiilor pe care Hitler avea intenția să le lanseze în vest. Începu să-l bombardeze pe Ribbentrop cu scrisori. În 1940 Ribbentrop avu răgazul să-și amintească de elevul școlii de sabotaj : într-o bună zi, Abwehr-ul primi din partea înaltului comandament ordin să se ocupe puțin de el.

În octombrie, Lahousen nota în jurnalul său că situația lui Leibbrandt, plasat ca sabotor în răspunderea sa, fusese discutată în cursul unei ședințe cu reprezentanți ai lui Ribbentrop ; cu acel prilej fusese trasată în linii mari operația sud-africană, denumită **Weissdorn.** La o lună după aceea, era în măsură să anunțe că faza pregătitoare a operației era încheiată, cel puțin din punctul de vedere al secției sale.

Leibbrandt era pregătit, dar cea mai complicată problemă rămînea nerezolvată ; cum să fie transportat burul nazist pînă în Africa de Sud, de-a lungul a șase mii de mile, pe mările controlate de marina britanică ? Ribbentrop sperase că marina germană îi va pune la dispoziție un submarin, dar Doenitz refuză categoric să riște existența uneia dintre navele sale pentru a transporta un singur om (sau doi, cel mult).

Lahousen avu atunci o idee salvatoare. El își aminti de Christian Nissen, alias Hein Mück, yachtmanul german care, în vremea aceea, făcea naveta transportînd spioni peste Canalul Mînecii.

În noiembrie 1940, Nissen fu convocat de Abwehr, unde fu întrebat dacă se consideră în stare să conducă un vas de tonaj mic pînă în Atlanticul de sud, străpungînd blocada engleză.

Generalul Erwin von Lahousen. La sfîrşitul depoziţiei lui în cadrul procesului de la Nürnberg, Goering remarca: „Ai văzut Ribbentrop?... Încă unul pe care am uitat să-l spînzurăm!"

Nissen răspunse că treaba se putea face cu condiţia să-şi poată procura un vas pe care să-l aleagă el singur şi care să fie echipat aşa cum credea de cuviinţă.

La Abwehr, Nissen nu-şi formulase pretenţiile în amănunt, dar ştia foarte precis ce căuta. În timpul „Cursei de la Fastnet", în 1938, fusese impresionat de calităţile maritime ale yachtului francez „Kyloe", împotriva căruia trebuise să lupte. Aşadar, începu să-l caute pe „Kyloe".

Prada rîvnită o găsi în micul port Paimpol. „Kyloe" era ancorat acolo, şi nu suferise nici o stricăciune de pe urma războiului.

Luna decembrie începuse de mult şi Nissen calculă că-i vor trebui cel puţin trei luni pentru a transforma yachtul în vederea unei călătorii atît de lungi. Pînă la jumătatea lunii martie, dulgheri şi mecanici din marină lucrară, fără întrerupere, la echiparea vasului lung de douăzeci şi opt de metri, pe care Nissen preferase să-l lase la Paimpol.

În ultimele zile ale lunii martie 1941, Nissen se prezentă din nou la cartierul general din Berlin al Abwehr-ului.

— Sînt gata să ies în larg în cel mult opt zile — îl încunoştinţă el pe unul dintre adjuncţii lui Lahousen.

— Ei bine — răspunse ofiţerul de la Abwehr — ai auzit poate vorbindu-se despre un boxer, pe nume Robey Leibbrandt, care a fost campionul Africii de Sud la categoria grea.

— Pe legea mea, nu — răspunse Nissen rîzînd. Dar presupun că asta înseamnă o mică plimbare spre Africa de Sud.

— Exact — răspunse celălalt. Leibbrandt este un tînăr bur, un tip de afrikaner* fanatic. A terminat de curînd cursuri de sabotaj şi intenţionăm să-l trimitem înapoi în Africa de Sud pentru a provoca dezordini şi a sabota tot ce va putea. Se află în camera de alături şi am să ţi-l prezint.

Uşa se deschise şi Nissen văzu intrînd un tînăr foarte voinic. După ce se făcură prezentările, Nissen întrebă:

— Şi acum, domnule Leibbrandt, aţi vrea să-mi spuneţi unde vă propuneţi să debarcaţi?

— Cunoaşteţi coasta Namaqualandului, la aproximativ două sute de kilometri nord de Capetown? Aproape de vărsarea Fluviului Verde există două stînci mari, care apără ţărmul de valurile Atlanticului. Se numesc Gemenii.

Nissen izbucni în rîs:

— Bineînţeles, cunosc Gemenii — spuse el. Dar nu i-am mai văzut de o bucată bună de timp, mai exact din 1913. Deci, acolo trebuie să vă duc? Perfect, domnule Leibbrandt... Şi cînd veţi fi gata?

Leibbrandt răspunse că e gata să ridice ancora în momentul în care Nissen o dorea. Se luă hotărîrea să se ducă la Paimpol în ziua de 1 aprilie.

— Presupun că ştiţi — adăugă Leibbrandt rîzînd — că iau cu mine o încărcătură întreagă, explozivi, împachetaţi foarte frumuşel în sticle de termos. Am şi detonatori în formă de stilou sau de periuţă de dinţi..., fără să mai vorbesc de staţia de radio emisie cu acumulatori şi cu tot tacîmul.

— Aşa este — interveni ofiţerul de stat major al Abwehr-ului. Există chiar şi un om care să mînuiască staţia:

În timpul traversării — urmă el — numele oficial al lui Leibbrandt va fi Walther Kempf; va fi considerat ca marinar din flota naţională; asta în cazul în care veţi avea ghinionul de a fi interceptaţi de vreun crucişător britanic.

O BARCĂ PORNEŞTE ÎN CEAŢĂ

Opt zile mai tîrziu, în dimineaţa de 1 aprilie, Leibbrandt şi operatorul radio soseau, pe căi diferite, la Paimpol, pe chei. „Kyloe" fusese oficial echipat ca vas auxiliar al marinei de război germane, sub comanda lui Nissen; toţi membrii echipajului, inclusiv Leibbrandt şi operatorul, primiră uniforme şi livrete militare de marinari germani. În ziua următoare, două remorchere îl scoteau pe „Kyloe" afară din portul Paimpol. Timp de 48 de ore yachtul continuă să fie remorcat: trebuia să ajungă în largul mării, dincolo de zona operaţiilor apropiate ale vaselor de patrulă britanice. În zorii zilei de 4 aprilie, „Kyloe", cu toate pînzele întinse, pătrunse în Atlantic.

Cea dintîi grijă a lui Nissen era să traverseze perpendicular linia itinerarului obişnuit al convoaielor britanice şi să iasă cît mai repede cu putinţă din zona zborurilor de recunoaştere; în ciuda vînturilor puternice şi a mării agitate, se îndreptă direct către vest.

Spre mijlocul lunii aprilie, „Kyloe" pătrunse, totuşi, foarte adînc în inima oceanului şi începu să navigheze în direcţia sud. La o lună după ce plecase din Paimpol, vasul ajungea să traverseze Ecuatorul şi, cu pînzele umflate de vînturi prielnice, se apropia de extremitatea nord-estică a Braziliei. Nissen era hotărît să se ţină cît mai departe cu putinţă de traseele convoaielor britanice care porneau de la Capetown şi de la Freetown; în acelaşi timp, alese o direcţie care îi permitea să navigheze la o distanţă suficientă de coastele braziliene. La 14 mai, pe o vreme splendidă, „Kyloe" trecu la 25 de mile est de o insulă apropiată de ţărmul Braziliei şi îşi continuă drumul direct

* Afrikaner — persoană de origine olandeză din Africa de Sud.

către sud. Cincisprezece zile mai tîrziu, atingînd o latitudine apropiată de cea a Capetownului, Nissen descrise cu yachtul său o curbă de o sută de grade și începu să navigheze spre est, direct către Africa.

Către sfîrșitul primei săptămîni a lunii iunie, Nissen ar fi putut să pariez că se afla în largul coastei africane. Nu mai navigase în aceste ape de aproape treizeci de ani, dar nu se putea înșela : era mireasma uscată și pătrunzătoare a pămîntului african.

În cursul săptămînii precedente, Leibbrandt își petrecuse cea mai mare parte a timpului ghemuit în pat, cu stomacul întors pe dos.

— Am ajuns, Robey — îi strigă în sfîrșit Nissen. Pămîntul natal ți-e pe aici, pe undeva, ascuns în ceață. Încarcă-ți echipamentul în barca de cauciuc și pregătește-te s-o pornești.

Gemînd și înjurînd ba pe unul, ba pe altul, boxerul de categorie grea se smulse din cușetă și începu să-și adune calabalîcul, ceea ce nu era o treabă ușoară. Îndesă de bine, de rău, în rucsac și în valiză explozivii și detonatorii, postul de radio și teancurile de dolari și de lire sud-africane. Apoi așeză totul în barca de cauciuc.

La ora două noaptea, în ziua de 9 iunie, ceața se ridică brusc și la mai puțin de cinci mile Nissen zări linia întunecată a coastei, tivită de valurile scînteind sub lumina lunii. În aceeași clipă, marinarul de cart strigă :

— Înainte babord ! Două stînci mari : Gemenii !

— Barca peste bord ! — strigă Nissen către doi membri ai echipajului, care se grăbiră să lase barca, cu încărcătura ei grea pe apa agitată.

— Și acum, Leibbrandt, e rîndul tău ! Dă-i drumul !

Boxerul își trecu un picior peste bastingaj și-și dădu drumul cu atîta forță în barcă încît fu pe punctul de a o răsturna. Cîteva clipe, mica ambarcațiune se clătină și se zvîrcoli sub greutatea fostului campion de box, apoi Leibbrandt începu să vîslească cu furie. Două minute mai tîrziu, dispărea mistuit de ceață.

MICUL HITLER AL AFRICII DE SUD

Leibbrandt se puse fără întîrziere pe treabă pentru a extinde și reorganiza partidul nazist „Rebelii național-socialiști" al cărui führer recunoscut era. În decurs de cîteva săptămîni, își adună în jurul său un grup pestrit de afrikaneri antibritanici fanatici, haimanale din Johannesburg și coloni germani nostalgici, care tînjeau să creeze un al III-lea Reich în Africa de Sud. Apoi Leibbrandt plecă în capitala țării, Pretoria, pe care o cunoștea foarte bine, pentru că își făcuse studiile acolo și avea mulți prieteni printre naționaliștii extremiști ai coloniei germane. Curînd recrută noi adepți, între alții pe frații Van der Walt. Și cum nu putea să umble tantos pe străzile Pretoriei, în văzul tuturor Leibbrandt se retrase împreună cu „statul său major" la ferma familiei Van der Walt, în apropierea lanțului munților Waterberg, la nord-vest de Pretoria. De la această bază, cei mai fervenți partizani ai „Rebelilor național-socialiști" dădură prima lovitură.

Printre noii membri ai mișcării naziste sud-africane se găsea un anumit număr de afrikaneri care lucrau la Iscor, imensa uzină a Companiei sud-africane a fierului și oțelului, situată la cîțiva kilometri de Pretoria. Acești oameni depuseseră și pecetluiseră cu toții jurămîntul de sînge. Cu ajutorul unora dintre ei, fu organizat un raid asupra uzinei. În noaptea de 16 iulie, o bandă de afrikaneri fanatici, comandați de Karel Theron, se introduse în uzină ; după ce răniră pe cei doi paznici, sparseră ușa magaziei de explozivi și sustraseră cinci lăzi mari cu dinamită, o mie șase sute de detonatori electrici și sute de detonatori de alte tipuri. Retrăgîndu-se cu prada, spărgătorii luară și pușca, baioneta și cartușele unuia dintre paznici.

Acum „Rebelii național-socialiști" erau bine echipați în vederea campaniei lor de sabotaj.

Vestea înapoierii lui Leibbrandt în Africa de Sud se răspîndise în toată țara, de la Capetown pînă la Limpopo, și poliția primi ordin să-l găsească și să-l aresteze. Acesta însă continua să călătorească în toate direcțiile — Pretoria fiind păstrată ca bază — tipărind manifeste, organizînd noi operații, într-un cuvînt comportîndu-se aidoma altui führer în anii premergători lui 1933.

În acest timp Leibbrandt nu reușise să intre în contact cu patronii săi berlinezi, și se preocupa stăruitor de găsirea unui operator radio convenabil. De nenumărate ori, cei doi operatori pe care îi convinsese să se alăture mișcării încercară, de pe vîrful muntelui Waterberg și Zoutpansberg, să intre în contact cu Berlinul, dar legătura radio n-a fost niciodată stabilită. Începînd din anul 1941, Abwehr-ul îl considera pe Leibbrandt definitiv pierdut, iar Lahousen nota în jurnalul său de război că avusese o convorbire cu Ribbentrop în vederea trimiterii altor organizatori de sabotaje în Africa de Sud.

A doua dificultate întîmpinată de Leibbrandt era o problemă bănească. Rezerva sa de lire sud-africane se epuizase, astfel încît fu obligat să recurgă la cei douăzeci de mii de dolari pe care-i adusese cu el. Dar, ca și multe alte teritorii din zona lirei sterline, Africa de Sud exercita un control sever asupra circulației dolarilor.

TREI POLIȚIȘTI ÎNGĂDUITORI

Către sfîrșitul lunii august, poliția sud-africană ajunse la certitudinea că Leibbrandt avea o ascunzătoare în munți, la nord de Pretoria și începu pregătirile pentru urmărirea lui. Dar Leibbrandt avea numeroși simpatizanți în rîndurile poliției ; într-o bună zi, în coliba indigenă de pe domeniul familiei Van der Walt, unde locuia, primi o carte poștală anonimă avertizîndu-l asupra iminenței unei operații polițienești. Fără să stea pe gînduri, Leibbrandt, Theron și unul din frații Van der Walt se retraseră într-o altă colibă, cocoțată pe povîrnișul muntelui Zoutpansberg. La 11 septembrie, unul dintre membrii familiei Van der Walt veni în ascunzătoare pentru a-l avertiza pe Leibbrandt că trei oameni — fără îndoială polițiști, deși erau îmbrăcați în haine civile — tocmai sosiseră la postul local de poliție. Cei trei inși, veniți cu o mașină purtînd numărul de înmatriculare dintr-un alt stat, erau înarmați cu puști și purtau încălțăminte de munte. Nu încăpea nici o îndoială că se aflau în căutarea proscrisului.

— Țineți-vă armele la îndemînă, băieți — îi sfătui Leibbrandt.

Toată noaptea, el și oamenii lui făcură de gardă cu schimbul. Dimineața, cînd soarele se ridică deasupra povîrnișurilor răsăritene ale muntelui Zoutpansberg, putură, în sfîrșit, să-i vadă pe cei trei oameni cum încep urcușul. Curînd, aceștia ajunseră la vreo patruzeci de metri de „führerul" sud-african.

Șeful patrulei de polițiști se prefăcu că-i descoperă pe Leibbrandt din întîmplare :

— Ce faceți aici ? — strigă el.

Cei trei polițiști își ascunseră puștile prin mărăciniș, pentru ca Leibbrandt să nu observe că erau înarmați.

— Vedeți bine ce facem ! — răcni Leibbrandt. Ne-am petrecut noaptea aici și acum tocmai voiam să luăm micul dejun.

— M-aș mira ! strigă șeful patrulei, în timp ce cei trei polițiști își îndreptau armele asupra fugarilor. Ai să faci bine să ne urmezi, frumușel, Robey. Trebuie să te arestăm.

Exact în clipa în care polițiștii își ridicaseră puștile, Leibbrandt își scoase fulgerător Mauserul din buzunar, în timp ce Theron și Van

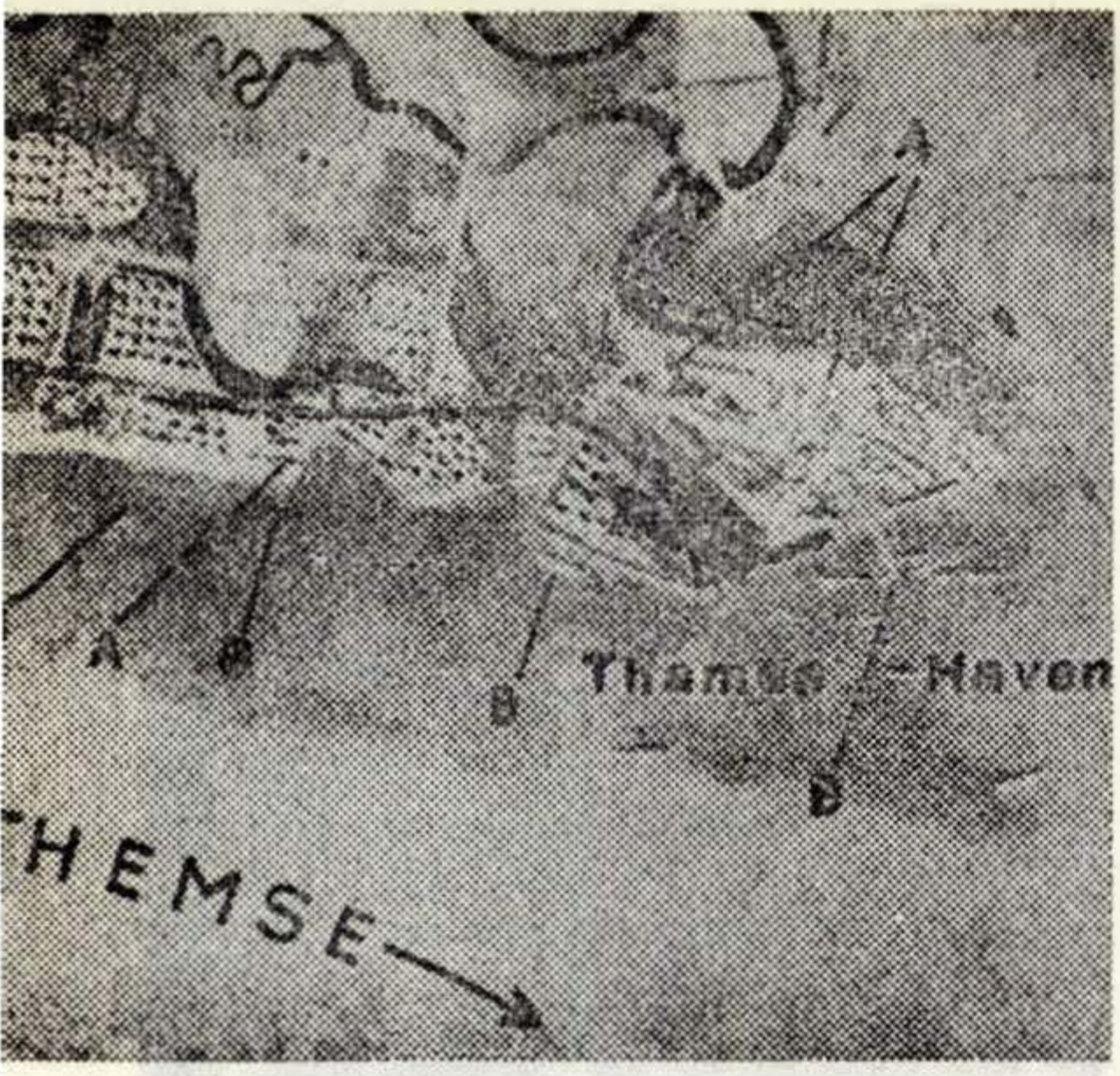

Aeroport britanic. (Fotografie executată de unul dintre agenții Abwehr-ului)

der Walt îi amenințau cu carabinele. Situația era fără ieșire. Polițiștii erau prea puțin dornici ca, deschizînd focul, să atragă riposta adversarilor. Cele două grupuri rămaseră nemișcate, față în față, iar Leibbrandt se apucă să-i copleșească pe polițiști cu ironii :

— Hai, dați-i drumul ! — urlă el. Vă e frică să trageți ? Poate că Smuts v-a cerut să mă aduceți viu ? Dacă trageți un singur foc, nici unul dintre voi n-o să rămînă în viață ca să poată povesti ce s-a întîmplat.

Leibbrandt înțelesese că cei trei erau afrikaneri, ca și el. Situația devenea din ce în ce mai absurdă și de aceea se făcu ceva mai împăciuitor :

— Nu faceți pe nebunii, băieți ! — mai strigă el. Eu n-am nimic cu voi. Duceți-vă acasă și spuneți-i din partea mea lui Jan Smuts că n-o să mă prindă niciodată viu.

— Poți să vorbești cum vrei, Robey — răspunse șeful patrulei. Dar pentru noi nu e simplu de loc. Trebuie neapărat să ne prefacem că ne-am bătut. Uite, dă-ne o pușcă de a ta ; o să putem spune că ați reușit să spălați putina în timpul încăierării ; vă promit să vă lăsăm în pace.

— O. K. răspunse Leibbrandt, izbucnind în rîs. Ce nu facem noi ca să vă fim pe plac ! Hai, Karel, aruncă-le pușca ta.

Șeful postului înaintă, ridică pușca lui Theron și făcînd semne de rămas bun, cei trei oameni coborîră muntele... pentru a duce vestea că Leibbrandt scăpase.

Dar această primă „tentativă serioasă" a poliției din Transvaal de a-l captura pe Leibbrandt se încheie cu o farsă. Manșetele ziarelor erau tot mai senzaționale : **Leibbrandt, micul Hitler al Africii de Sud, continuă să fie liber ; Robey înfruntă întreaga poliție a țării ; Cea mai mare urmărire din istoria țării s-a încheiat cu praful de pe tobă ; Încă nici o urmă a lui Robey.**

Forțele oficiale ale legii și ordinii erau sfidate pe față și la „Libertas" (vila albă a primului ministru, situată pe un deal care domină Pretoria) avură loc scene furtunoase între Smuts și șefii poliției din Africa de Sud.

La Berlin, unde poznele lui Leibbrandt fuseseră, în sfîrșit, raportate în amănunțime de agenții săi, Lahousen nota în jurnalul său : „Agentul Kempf (Leibbrandt) a ajuns să desfășoare o activitate cu totul excepțională". El adăuga că Leibbrandt părea să-și fi format, din teroriști și extremiști notorii, o adevărată bandă înzestrată pentru sabotaje care se săvîrșeau ziua în amiaza mare.

Dacă Lahousen era surprins, Ribbentrop nu era cîtuși de puțin mulțumit. La 20 septembrie, Lahousen scria că în cursul unei ședințe de la Ministerul Afacerilor Externe, experții lui Ribbentrop în problemele sud-africane se plînseseră cu amărăciune de faptul că Leibbrandt îi decepționase profund.

În timp ce constituia subiectul unor convorbiri pline de sarcasm, „la cel mai înalt nivel", atît la Pretoria cît și la Berlin, Leibbrandt continua să se plimbe liber între Zoutpansberg și capitala Africii de Sud.

PRIMUL MINISTRU INTRĂ ÎN ACȚIUNE

La începutul lunii octombrie, împreună cu doi oameni din bandă, execută un raid împotriva a două ferme din Zoutpansberg, în cursul căruia îl ciomăgi sălbatic pe un fermier, aplicînd astfel o metodă care amintea teroarea brună din 1933, din Germania, înainte de preluarea puterii de către Hitler. Cu același prilej mutilă și un soldat care încercase să-l aresteze.

În seara zilei de 8 octombrie Smuts luă o hotărîre cu totul neobișnuită : dacă poliția nu voia să acționeze, va acționa el însuși. Ajutat de consilierul său cel mai apropiat, Louis Esselen, primul ministru întocmi un plan de luptă. Două zile mai tîrziu, într-o fermă izolată din apropierea locuinței personale a lui Smuts, la Irene, Esselen se întîlnea cu unul dintre cei mai ciudați oameni ai Africii de Sud. El se numea Jan Taillard. Fiu de învățător, după ce lucrase șaisprezece ani în poliția sud-africană, ajungînd pînă la gradul de căpitan, Taillard își dăduse demisia. Acceptase totuși să lucreze ca agent secret și de aceea privirile lui Smuts și Esselen se îndreptaseră în chipul cel mai firesc spre el.

Făcînd pe polițistul renegat și servindu-se de camarazii lui, fără ca aceștia să-și dea seama, Taillard începu să tatoneze terenul, pentru a afla unde se refugiase Leibbrandt. Toate urmele duceau la ferma d-nei Alan Heinrich Eggert, de naționalitate germană, cunoscută de mult ca o adeptă devotată a lui Adolf Hitler.

Bazîndu-se pe reputația sa de extremist, Taillard o vizită pe d-na Eggert și lăsă să se înțeleagă că ar dori să intre în contact cu Leibbrandt. După mai multe întrevederi, ea sfîrși prin a-i mărturisi că după o descindere a poliției la Brits, acesta se refugiase într-adevăr o vreme la ferma ei dar între timp plecase de acolo la Pretoria, unde fusese găzduit tot de o familie germană. Ulterior ajunsese pe ascuns la o nemțoaică văduvă, în suburbia de nord a Johannesburgului. În ciuda izolării sale forțate, Leibbrandt nu rămăsese inactiv. În ziua de 14 decembrie, săreau în aer linii de cale ferată și macazuri în gara de triaj de la Denneboom, în apropiere de Pretoria, iar patruzeci și opt de ore mai tîrziu erau găsite, nu departe de gară, cadavrele lui Karel Theron, primul locotenent al lui Leibbrandt, și al altui individ din bandă, ambii uciși de explozie.

Taillard își continuă liniștit negocierile, în vederea unei întîlniri cu Leibbrandt.

Într-una din zile, puțin înainte de miezul nopții, cineva bătu la geamul camerei lui Taillard, care se afla la ferma lui, din apropiere de Pretoria.

La ușa din față îi găsi pe Leibbrandt și pe d-na Eggert, escortați de patru oameni înarmați ; alți patru vegheau în grădină. Leibbrandt îi strînse cordial mîna lui Taillard și, timp de o oră, făcură planuri de viitor. Boxerul îi mărturisi lui Taillard că „se înapoiase în țară pentru a face puțină ordine".

— Sînt pe cale să pun pe picioare o campanie de sabotaj pe scară mare — urmă el. La

20 ianuarie se vor produce acțiuni de sabotaj pe întreg cuprinsul țării. Dacă totul are să se petreacă așa cum s-a prevăzut, vom ajunge să dezorganizăm căile de comunicație ale Africii de Sud și să aruncăm țara în haos. Într-o asemenea situație, un om tare, susținut de combatanți bine antrenați, are o șansă foarte mare de a pune mîna pe putere.

Taillard răspunse că nu poate să-și asume riscul de a se încadra, în mod deschis, în rîndul „Rebelilor național-socialiști". El adăugă însă că dispunea de „relații înalte la Pretoria", de persoane care voiau să se întîlnească cu Leibbrandt și făgădui să-l țină la curent cu această chestiune. Leibbrandt dorea în mod deosebit să afle ce știa guvernul sud-african despre sosirea sa în țară ; Taillard îi promise că va încerca să se informeze. Nu se hotărî nimic precis, dar, revenind la atac, Taillard îi mărturisi că se afla în legătură permanentă cu „un stab", care aproba în taină țelurile lui Leibbrandt și ținea să aibă o întrevedere cu el. Spionul răspunse că se va gîndi. Trei zile mai tîrziu d-na Eggert îi spuse lui Taillard că Leibbrandt era de acord să se întîlnească cu „stabul" și le lăsa, ei și lui Taillard, grija de a lua măsurile necesare.

Taillard îl anunță discret pe Esselen și, după cîteva ore, se prezentă la ferma fiului acestuia. Acolo îi găsi pe colonelul Baston, șeful poliției sud-africane, și pe colonelul Coetzee, directorul poliției judiciare pe întreaga țară. Amîndoi erau în civil.

În ziua următoare, Taillard se duse la d-na Eggert și o anunță că prietenul său era gata să se întîlnească cu Leibbrandt în ajunul Crăciunului.

Propunerea fu transmisă agentului care-și dădu consimțămîntul. Îndată după aceea, Taillard avu o nouă întrevedere secretă cu cei doi șefi ai poliției. Se stabili ca, în ziua Z, un observator al poliției să fie postat într-un garaj de pe Calea Louis-Botha, la Johannesburg, avînd misiunea de a semnala trecerea mașinii lui Taillard spre Pretoria. Pentru ca Leibbrandt să se simtă în deplină siguranță, Taillard avea să-și pună numere de circulație false. Dacă totul mergea bine, Taillard urma să atîrne la mașină baloane și serpentine, într-un anumit fel, dinainte stabilit : observatorul poliției va ști atunci că s-a dat semnalul de intrare în acțiune și, urcîndu-se într-o mașină, avea să-l depășească pe Taillard și să gonească înainte, pentru a anunța să se organizeze un baraj. O primă încercare de a opri mașina lui Taillard va fi făcută în dreptul unui pod, aproximativ la jumătatea drumului între Johannesburg și Pretoria. Dacă aceasta eșua, Taillard și Leibbrandt aveau să fie opriți la un al doilea pod, la ieșirea din Pretoria.

În dimineața zilei de 24 decembrie, Taillard se duse, conform înțelegerii, la ferma d-nei Eggert, pentru a o lua cu el ; profitînd de această oprire, își schimbă numerele de circulație. Plecară apoi la Pretoria, de unde soția unuia dintre oamenii lui Leibbrandt telefonă la Johannesburg, pentru a anunța că mașina era în drum. Întîlnirea era fixată într-un hotel de pe Market Street. Acolo, d-na Eggert și Taillard se amestecară cu un grup format mai cu seamă din germani care începuseră deja să sărbătorească Crăciunul. După cîtva timp, grupul, foarte vesel de altminteri, hotărî să se ducă în casa în care se ascundea Leibbrandt. Acolo găsiră alți germani și cîțiva afrikaneri, care îl așteptau cu nerăbdare pe „führer".

Trupe sud-africane, australiene, neozeelandeze și indiene sosesc pe frontul din Africa de Nord (1943)

După douăzeci de minute, Leibbrandt, îmbrăcat într-o uniformă inspirată de cea a lui Hitler, își făcea intrarea cu un pas marțial, adresînd celor de față salutul hitlerist.

Toți, inclusiv Taillard, îi răspunseră în același fel. Oamenii păreau terorizați de boxer, de altfel, un german îi mărturisi lui Taillard că Leibbrandt avea obiceiul să se năpustească cu pumnii asupra celor care aveau păreri diferite de ale lui.

Leibbrandt sporovăi amical cu Taillard și-i mărturisi că tocmai terminase, în dimineața aceea, cel de-al doilea pamflet al său. Apoi începu să-l citească cu voce tare, pentru edificarea onoratei adunări.

Douăzeci de minute mai tîrziu, Leibbrandt anunță că e gata și ieși însoțit de Taillard și de d-na Eggert. Primul locotenent al lui Leibbrandt, împreună cu soția sa, demarară înainte, cu mașina lor, în timp ce Taillard deschise portiera mașinii sale. Avu loc o scurtă discuție, căci Leibbrandt voia să se așeze în spate, pentru cazul în care ar fi fost urmăriți. Taillard îl liniști. Îi demonstră că s-ar face mult mai puțin remarcat dacă s-ar așeza pe bancheta din față a marii mașini americane, între d-na Eggert și el. Taillard ținea, înainte de toate, să-l plaseze pe Leibbrandt într-o poziție în care să-i fie greu să-și scoată revolverul din buzunar. În cele din urmă, fostul boxer de categorie grea se lăsă împins pe bancheta din față. Înainte de a porni, Taillard scoase din portbagaj un braț de baloane și serpentine și spuse rîzînd că trebuie sărbătorit Crăciunul așa cum se cuvine („la urma urmei, era primul Crăciun pe care Leibbrandt îl petrecea, după mulți ani, în țara lui!"). Se apucă deci să împodobească din belșug mașina, în felul convenit cu poliția.

LA PÎNDĂ

Trecînd prin fața garajului de pe Calea Louis-Botha, Taillard văzu că observatorul poliției era la postul său. Trecuseră zece ore de cînd aștepta. Puțin după aceea, Taillard reperă mașina poliției în oglinda retrovizoare. Automobilul se ținea însă prea aproape de ei, ceea ce trezi bănuielile lui Leibbrandt.

— Mașina asta ne urmărește — spuse el. Încetinește.

Taillard se execută și, cu mîna, făcu semn șoferului celeilalte mașini să-l depășească; acesta se conformă de îndată și țîșni înainte pentru a anunța pe polițiștii care așteptau la baraj. Datorită circulației intense din ajunul Crăciunului, mașina poliției nu putea să înainteze prea repede. Taillard văzu că rămăsese blocată la o mică depărtare, în față, și încetini și mai mult.

Nervii îi erau acum foarte încordați și nu mai răspundea decît prin mormăieli la trăncăneala lui Leibbrandt. Mașina poliției continua să se afle la oarecare distanță înaintea lui; era cert că polițistul nu va reuși să ajungă la primul baraj la timp pentru a-și vesti camarazii pentru ca aceștia să blocheze drumul. Apropiindu-se de primul pod, observă o mare concentrare de oameni în civil și de mașini, rînduite de-a lungul șoselei; accelerară în speranța că Leibbrandt nu va remarca nimic suspect. Dar acesta observase harababura:

— Ce se petrece, Taillard?

Taillard se mulțumi să accelereze pentru a trece de șirul de mașini, mormăind o explicație vagă.

— Trebuie să fi fost un accident. De Crăciun, pe drumuri sînt întotdeauna o grămadă de bețivi.

— Ai o mutră! — spuse Leibbrandt izbucnind în rîs. E Crăciun, băiete. Trebuie să fii vesel, ce dracu!

— Nu mă simt chiar așa de bine, Robey. Te-ar deranja să treci la volan?

— Nici nu mă gîndesc! Nu mi-a plăcut niciodată să conduc mașinile altora. Șofează tu mai departe.

Taillard încetinise din nou, pentru a îngădui mașinii poliției, care acum nu se mai vedea, să-i anunțe, de astă dată la timp, pe oamenii de la al doilea baraj. Dar, cu cît se apropiau de Pretoria, cu atît devenea mai nervos. Ieșind, cu viteză redusă, dintr-un viraj, exact înainte de podul de la Wierda, la zece kilometri depărtare de Pretoria, lui Taillard îi căzură ochii pe ceva ce i se păru a fi un camion militar culcat pe o parte. Vehiculul închidea drumul pe jumătate. Răsuci volanul pentru a-l ocoli și văzu, la cincizeci de metri mai încolo o mașină neagră, oprită de-a curmezișul drumului, blocînd complet calea.

— Atenție! — urlă Leibbrandt. Un accident. Pentru Dumnezeu, oprește, băiete!

Dar Taillard era deja cu piciorul apăsat pe pedala frînei. În urletul cauciucurilor, automobilul se imobiliză, la cîțiva metri de mașina neagră. Încă înainte de a se opri, cîțiva oameni înarmați săriseră pe scări și deschiseseră portierele, din zbor. Unul dintre ei îl înșfăcă pe Taillard și-l smulse de la volan. În partea cealaltă, un alt polițist o scoase din mașină pe d-na Eggert și îi dădu drumul jos, fără a-i lăsa timp să-și dea seama ce se întîmpla. În aceeași clipă, doi vlăjgani, dintre care unul fusese mijlocaș la rugbi, îl imobilizară pe Leibbrandt, apucîndu-l de gît. Leibbrandt se zbătu cu furie, încercînd să-și scoată revolverul, dar volanul îl jena și, în ciuda urletelor și înjurăturilor sale, se văzu într-o clipă, cu cătușe la mîini.

UN DEZNODĂMÎNT NEAȘTEPTAT

Leibbrandt, d-na Eggert și Taillard, împreună cu o escortă de oameni înarmați pînă în dinți fură îndesați într-o dubă, care porni în goană spre închisoarea din Pretoria. Cea mai mare parte a drumului, Leibbrandt se zbătu și răcni. El le descrise pe larg polițiștilor ce avea să le facă după ce Germania va cîștiga războiul, cînd el va deveni führerul Africii de Sud. Dar, puțin cîte puțin, ajunse să-și dea seama că situația lui era disperată și le spuse polițiștilor, cu lacrimi în ochi:

— Ce va spune Hitler cînd va afla că m-am lăsat arestat fără să trag măcar un singur foc?

La 16 noiembrie 1942, Leibbrandt și ceilalți inculpați compărură la Palatul Justiției din Pretoria în fața tribunalului extraordinar.

Leibbrandt fu judecat de trei magistrați de la Înalta Curte și, după un proces care avea să dureze patru luni, fu găsit vinovat de înaltă trădare și condamnat la moarte. Făcu apel, dar la 19 decembrie 1943, Curtea de Apel anunță respingerea cererii sale. După patru zile, la aproape doi ani de la arestarea sa pe șoseaua dintre Johannesburg și Pretoria, pedeapsa îi fu, totuși, comutată de guvernatorul general, în închisoare pe viață.

În mod normal, Leibbrandt ar fi rămas pentru totdeauna după gratii; dar, la începutul primăverii anului 1948, avură loc primele alegeri legislative de după război în Africa de Sud; guvernul Smuts fu învins și administrația trecu în mîinile partidului naționalist. În cursul campaniei electorale, excepțional de înverșunate, conducătorii naționaliști și, în special, dl. Strydom, care avea să devină prim-ministru, făgăduiră că dacă naționaliștii vor ieși învingători în alegeri, Leibbrandt va fi eliberat. La cincisprezece zile după vot, noul guvern își onoră făgăduiala. Într-unul dintre primele decrete promulgate de noul guvern, ministrul justiției, M.C.R. Swart, un extremist din Transvaal, anunța că Leibbrandt și alți patru deținuți politici, condamnați în timpul războiului, aveau să fie puși în libertate.

Vestea anulării sentinței dată de Înalta Curte fu întîmpinată cu un val de proteste, care se rostogoli în toată țara, de la un ocean la altul. Pretutindeni, de la Rand și pînă la Capetown, avură loc mitinguri, cu participarea a mii de persoane, dar noul guvern nu se lăsă impresionat.

Leibbrandt fu, așadar, eliberat și se instală într-o fermă, nu departe de Johannesburg.

DIN PRESA DE ACUM 100 DE ANI

Reamintim că vom respecta pe cît posibil ortografia și punctuația vremii.
Invităm pe cititori să ne comunice părerile și sugestiile lor în legătură cu această rubrică.

NU MAI ESTE PERMIS NICI UNEI NAȚIUNI SĂ STEA CU MÎINILE ÎNCRUCIȘATE

Agronom și economist de prestigiu, Petre S. Aurelian (1833—1909) a militat pentru dezvoltarea economică a României, pentru apărarea independenței ei economice și politice, pentru industrializarea țării și pentru folosirea, în acest scop, a unei politici protecționiste. La 2 februarie 1870, el rostește un discurs în care își expune principiile sale economice și din care prezentăm cîteva fragmente :

Concentrîndu-ne toate puterile pentru a dezvolta agricultura, nu trebuie să perdem din vedere industria. Industria are pentru noi o importanță considerabilă nu numai din punct de vedere economic, ci și acel politic. România are nevoie ca, cît se va putea mai curînd, să poată fi înzestrată cu principalele ramuri de fabricațiuni, ca Românii din orașe să devie furnizorii cultivatorilor pentru toate articolele de care au nevoie, atît pentru întreținerea lor, cît și pentru exercitarea profesiunei lor — ca pe cît se va putea să prefacem aici în obiecte utile materiile brute, ca lîna, inul, cînepa, mătasea, pelle etc., iar să nu le mai esportăm ca să ne revie iarăși înapoi [sub formă finită — n.n.] — ca cu o oră mai curînd să începem exploatarea avuțiilor noastre minerale, astfel ca să scăpăm odată de nevoia de a aduce din afară pînă și cea mai mică bucățică de fier. Știm că, pentru a ajunge la asemenea rezultate, trebuiesc sacrificiuri ; să le facem cu toată anima, [...] căci le facem pentru prosperitatea și consolidarea politică și economică a patriei noastre.

Comerciul, care înlesnește desfacerea productelor agricole și industriale, trebuie încoragiat pe cît ne va sta în putință. Căile pe apă și pe uscat trebuie sporite cît de mult ; porturile țării trebuie să devie adevărate porturi ; navigațiunea națională trebuie creată și susținută din toate puterile, căci, să notăm bine, oricare ar fi avantajele căilor de uscat, căile de apă le vor fi întotdeauna superioare în unele privințe.

Nevoile noastre economice sînt mari, [...] și fie-mi permis să declar că n-am cam dat probe că ne îngrijim de dînsele. Noi trebuie să înțelegem că în timpii în care am ajuns, nu mai este permis nici unei națiuni să stea cu mîinile încrucișate. Progresul merge repede și trece peste aceia care nu știu să-l urmeze în providențialul său avînt [...]

ROMÂNUL, 8 februarie 1870

POATE NU ȘTII, CINSTITĂ PRIMĂRIE !

Din fragmentele de mai jos se poate închega o imagine — nu tocmai idilică — a modului cum era gospodărit Bucureștiul în urmă cu un veac.

Ce fac d-nii membri ai acestei comune, care se dau preste cap la alegeri prin mahalalele noastre, făgăduindu-ne marea cu sarea și cerul cu stelele, ca să se aleagă la această bogată și nenorocită municipalitate ? Sînt sept-spre-zece la număr ; nu umblă și ei prin această nenorocită comună ? Nu văd și ei, nu aud și ei despre cele ce se petrec în această capitală a României ? Ce face acest primar, părintele comunei, care merge la palat escortat în caretă domnească, ca cel mai mare personagiu al țării ? În fine, ce face acest întreg consiliu comunal al Capitalei, care adună milioane de lei din taxele ce pune pînă la apa ce o bem ; ce fac acești membri cu zecimile de milioane care le mai împrumută pre fiecare an ? Nu voiesc să vorbesc numai de podul Mogoșoaici, pentru care se plîng unii că nu pot umbla cu trăsurele și că poate s-ar întîmpla ca vre-un ciocoi să-și rumpă capul, în vreme ce ar putea să fie feriți de asemenea întîmplări de ar umbla pre jos, precum facem noi ; vorbesc de mahalalele unde apa înecă oamenii, unde casa săracului este încongiurată de apă, unde apa a intrat în casă și în care casă văduva bolnavă pe pat și copilul desculț mor [...]

Poate nu știi cinstită primărie, care ai cinci sute de împloiați, pre unde se petrec toate acestea ? Îți arăt numai un loc dintre toate. Acesta începe de lîngă **Tirul național** la dreapta pînă în strada ce merge în sf. Constantin și spre Podul de pămînt, trecînd acea stradă începe altă apă de la colț și ține pînă în dosul Săpunarului. Pre stînga, toată strada Berzei, începe un eleșteu, din valea spitalului oștirii și trece pe la Karatcioni și se oprește în Hotelul Babic și de unde începe un maidan cu tot ce este mai murdar în București. (E vorba de un perimetru mlăștinos cuprins între actualele străzi Pârvan, Cobălcescu, Calea Plevnei, Știrbei Vodă, Berzei și Nuferilor — **n.n.**) Nici un municipal, nici un inginer, nici un rînitor, nici un măturător, ca să dea un plan, ca să facă un șanț și să destupe undeva spre a se putea scurge această apă. Nimic ; nici o inițiativă de nicăirea, ca într-o pustietate. Aceasta nu este o calomnie, cum s-au deprins toți a zice cînd le spui un adevăr ce nu le place ; aceasta poate să vadă oricine va voi.

Acum să venim la calamitatea cea mare.

Vedem că apele se umflă rău, precum Oltul care a trecut de mal și s-a vărsat pre o întindere de două poște ; precum Galații sînt amenințați prin umflarea Dunării.

Ce măsuri s-a luat de către cîrmuitorii acestei țări și ai acestei capitale ?

Care sînt măsurile luate spre a împiedica această calamitate ? Și care sînt măsurile în cazul, care este foarte probabil, de a se mai întîmpla o inundare și estimp. Să ni se spună, cînd va ieși apa în mahalaua Isvorului, cînd apa va veni ca un ocean pînă la marginea Bucureștilor ; să ne spună că a venit apa și să fugim ? Să bată toba ca să ne părăsim casele lăsînd toate în prada potopului, și să scăpăm numai cu sufletul ? Și apoi să implorăm ajutorul celor care ne-au guvernat și ne-au lăsat să ajungem în această stare, celor care au lăsat să se mai rumpă aceasta și aceia să-și facă o glorie a ne svîrli cîte o pîine ca la cîini ? Luați măsuri ca nu cumva din inundări în inundări să vă înecați și voi. Luați măsuri de îngrijire mai înainte de a veni noi, poporul, să le luăm, căci atunci va fi prea tîrziu, va fi vai de voi.

Un Mahalagiu
TROMPETA CARPAȚILOR.
19 februarie 1870

INSULTAT PIAȚA GIURGIU

O telegramă din Giurgiu ca și scrisoarea din București care urmează dau impresia că sînt scrise de pana neîntrecutului Caragiale. Dar documentele sînt autentice și, în ciuda formei care stîrnește zîmbete ele zugrăvesc un dramatic tablou al violenței și arbitrariului.

Procurorele Scurtu m-a insultat în piața Giurgiu la 21 Ianuarie și m-a amenințat cu scoaterea fălcilor, sub pretext că mă ocup de politică și citesc gazetele opoziținii. V-am reclamat și v-am arătat detaliurile prin poștă și pînă astăzi nu văd nici un rezultat ;

DIN PRESA DE ACUM 100 DE ANI

rog ordonați a se face anchetă, căci — trecînd lucrul sub vălul uitării — nu știu unde se va popri temeritatea acestui magistrat.

Nae Negreanu

ROMÂNUL, 2, 3, 4 februarie 1870

SUBCOMISAR ȘI SUPRA-BĂTĂUȘ

Scrisoarea care urmează întregește tabloul violenței cu care opoziționiștii se „maltratau"...

Ca măcelar în suburbia Popa-Chițu, am dat carne pe datorie d-lui Costache Vasilescu, supt comisarul despărțirei V din coloarea Galbenă. Ieri, la orele 2, cerîndu-i datoria de lei vechi 5, d-sea a răspuns că l-am insultat cu această cerere, și totodată a ordonat unui băiat aflat acolo ca să cheme epistației de la despărțire ; doi au și venit și, ordonîndu-le a mă ridica, unul m-a luat de o mînă și altul de alta, m-au băgat în despărțire, au închis ușa cu zăvorul și supt-comisarul a început a-mi trage palme ; ostenind, a ordonat epistatului care de îndată, trîntindu-mă jos, a început a-mi trage pumni și a mă lovi cu bastonul pînă cînd m-au lăsat mai mort [...]

Domnule redactore, pînă ieri ne băteau măciucile sau bîtele, pe ulițe, iar astăzi ne bat agenții poliției. Pînă cînd avem să pătimim asemenea crunte bătăi ! Nu vede nici n-aude nimeni ?

Acest supt-comisar este prevenit pînă acum de 6 sau 7 ori în diferite procese de bătăi, cu aceasta fac opt, și tot stă în funcțiunea sa.

El spune necontenit că pe cît va fi d. Voiculescu comisar de Albastru și Chițescu comisar de Galben poate omorî pe oricine și habar n-are !

Primiți etc.

Christache Costache
Măcelar de carne de vacă

ROMÂNUL, 5 februarie 1870

O NEOBOSITĂ ACTIVITATE

În 1865 s-a înființat la București ATENEUL ROMÂN, societate menită să popularizeze științele prin conferințe publice și publicații. Printre animatorii acestei societăți se numără Constantin Esarcu, Nicolae Kretulescu, Carol Davila ș.a. EDIFICIUL ATENEULUI a fost construit mai tîrziu (1886—1888) prin subscripție publică.

Presa vremii privea cu multă simpatie acțiunile întreprinse de ATENEUL ROMÂN, așa cum rezultă și din articolul ce urmează.

Ateneul român, după o pauză de cîtva timp, reapare iarăși, tot cu aceiași splendoare, sub auspicii tot așa de favorabile ca la nașterea sa. Mare ne fu bucuria cînd aflarăm de redeschiderea sa, de începerea conferințelor sale.

Mare, ca și în ziua aceia, cînd programele de conferințe, lipite pe strade, anunțau, sînt acum cinci ani, că București, capitala României, s-a dotat cu o societate [...]

Puține zile în urmă, după inaugurarea conferințelor, care se făcu cu solemnitatea obișnuită, conferințele începură. Prima fu a d-lui Constantin Esarcu. Printr-o întîmplare norocită și de bun augur de astă dată, ca și acum cinci ani, tot d-sea făcu începutul, vorbind despre clasificațiunea cunoștințelor omenești, subiect din cele mai bine nimerite, căci el servă de introducțiune seriei conferințelor următoare, care sînt din domeniul tuturor cunoștințelor [...].

O frumoasă, utilă și instructivă conferință însă se ține Duminecă seara de un nou membru al Ateneului, ce face onoare societății ce l-a primit în sînul său, prin cunoștințele, capacitatea și neobosita-i activitate, voim să zicem d. Carol Davila.

N-avem necesitate să facem biografia acestui nou membru, n-avem a spune Românilor cine este, — cei ce au asistat la conferința d-sale au constatat cu plăcere că, afară de cercul ocupațiunilor politice ce țin încatenate [încătușate — **n.n.**] mai toate spiritele concetățenilor noștri, se află unii cari, retrași din curentul neactivității, luptă, luptă cu stăruință a desțelina un cîmp arid, ingrat dar util, util mai cu seamă națiunii noastre : cîmpul științei.

D. Davila este unul din membrii lor. Afară de numeroasele sale ocupațiuni, d-sea găsește momente libere, și știe profita de dînsele, consacrîndu-le științei și vine a ne procura plăcerea de a asculta unele din părțile cele mai frumoase ale chimiei !

I. M.

ROMÂNUL, 11 februarie 1870

ZĂPADA CONTRA COMERCIULUI

De trei zile circularea pe principala stradă a **Lipscanilor** este cu totul anevoioasă și aproape imposibilă. De trei zile zăpada, strînsă în grămezi mari (grație băieților de pe la prăvălii, care au strîns-o, iar nici decum celor datori a o strînge, adică măturătorii) stă, fără ca voi, membri ai comunei, să luați măsuri riguroase pentru a se ardica, prin trămiterea de vre-o cîteva căruțe.

Nu vă gîndiți oare cît rău se aduce comerciului, căci e baricadat ?

Se zice că aceasta este răsplata unuia din membrii asupra comercianților din strada Lipscani, care nu au vrut să participe la vot alături de banda es-pușcăriașilor [foștilor pușcăriași — **n.n.**]. Înainte dar, înainte membri ai comunei, loviți în toate, căci ce lucruri bune poate aștepta cineva de la voi, alegii bandelor de espușcăriași și tîrnosiți de Popa Tache ?!

W. N.

ROMÂNUL, 12—13 februarie 1870

ANUL II. No. 8. DUMINECA, 22 FEBRUARIU 1870.

DARACUL

UN ESEMPLAR 50 BANI

ABONAMENTELE SE FAC

PE TOT ABONAMENTUL

Foaia cea va data pe fiecare DUMINECA

ABONAMENTELE NU SE PRIMESC DE CAT NUMAI PE TREI LUNI

Apărută în tipografia și sub influența lui C. A. Rosetti — promotor de seamă al presei românești din anii 70 — gazeta satirică „Daracul" publica șarje și caricaturi la adresa oamenilor politici ai vremii. In numerele noastre viitoare vom prezenta unele dintre acestea

Nouă crestături pe un os de pasăre

Pe urmele dramurilor și ocalelor

GH. IVANOVICI și
MAX SOLOMON

I s-a spus omului „homo sapiens" pentru a se sublinia inteligența, ca diferență specifică dintre el și celelalte viețuitoare. I s-a spus „zoon politikon", „homo faber", „homo ludens" pentru a-i defini instinctul socialului, a-l înfățișa făuritor de unelte, o specie care cunoaște bucuria creației, precum copilul bucuria jucăriei. Ar trebui să-i spunem și „zoon metron" — *ființă care măsoară*. Capacitatea de a măsura este, într-adevăr, un atribut al omului și numai al omului, generator de armonii tehnice.

Dacă am putea reconstitui un tablou al măsurilor și sistemelor de măsuri valabile pe teritoriul patriei noastre, în fiecare epocă istorică, acest tablou ar fi o expresie a evoluției relațiilor sociale, a tehnicii și civilizației. Dar o astfel de reconstituire este practic imposibilă, deoarece vechile și străvechile măsuri și unelte de măsurat s-au pierdut în cea mai mare parte. Adesea, cînd se introduce un nou sistem de măsuri, cel vechi este distrus. Totuși, rîvna unor cercetători a adus la suprafață, de peste secole și milenii trecute, urme prețioase, obiecte, inscripții și documente, vestigii care reprezintă amprentele lăsate de vechile măsuri și sisteme de măsurare folosite pe meleagurile noastre.

Aceste urme ne vorbesc despre felurite îndeletniciri și meșteșuguri, despre schimburi și piețe, despre raporturile cu alte popoare, despre evoluția civilizației noastre.

PALMA ȘI DEGETUL

Nu putem ști dacă oamenii care au populat în protoneolitic actualul teritoriu al patriei aveau obiecte anume destinate măsurării. Cuțitașele, răzuitoarele și dăltițele de cremene care s-au găsit în peștera Hoților (la Băile Herculane) sau sulițele, arcurile și săgețile de lemn găsite în Poiana „La Scaune" din masivul Ceahlăului presupun măsurări, care însă puteau fi efectuate cu piciorul, cu brațul, căușul pumnului, palma sau degetul, măsuri naturale pe care omul le-a descoperit în propriul său corp și care-i îngăduiau să aleagă dimensiunile obiectelor fabricate astfel încît să fie cît mai bine adaptate la forța și dimensiunile membrelor sale. Este foarte probabil că o dată construită săgeata sau sulița, cuțitul sau dăltița, ele însele serveau ca măsuri pentru construcția obiectelor de același fel.

Nu s-au găsit nici un fel de obiecte despre care să se poată spune cu siguranță că erau strict destinate măsurării, nici în urmele de viață lăsate de oamenii neoliticului timpuriu, ai neoliticului mijlociu (3500—3000 î.e.n.) și ai neoliticului tîrziu (3000—2200 î.e.n.), deși topoarele găurite și topoarele cu două brațe, obiectele podoabă din cupru și cele din aur, locuințele și cuptoarele pentru arderea ceramicii, oalele cu ornamentații geometrice, precum și meșteșugul țesutului ar presupune utilizarea

Greutăți de ceramică geto-dace (Turdaș-Geoagiu)

unor măsuri, fie ele oase de animale, boabe de cereale sau nuiele.

Primul obiect căruia savantul arheolog Radu Vulpe i-a putut atribui funcția exclusivă de măsurare a fost găsit pe un pinten de deal la marginea de nord-vest a satului Calu de lîngă Piatra Neamț și datează din epoca getică, și anume din secolele II—I î.e.n. Este un fragment de os de pasăre, avînd pe una din părțile sale longitudinale nouă crestături transversale și două cruciulițe gravate, care ocupă locul unei a zecea crestături.

Argumentele aduse în sprijinul ideii că acest unicat reprezintă o măsură sînt foarte convingătoare, iar determinările metrologice efectuate asupra osului de la Calu, de către inginerul N. Hioiu, indică legătura dintre această măsură și unitatea de măsură cea mai larg utilizată în antichitate : *palma*. Este vorba nu de palma mîinii, ci de un etalon cu acest nume. Subdiviziunile *palmei* poartă și ele un nume legat de originea lor antropomorfă : *degetul*, iar subdiviziunile osului de la Calu se apropie ca valoare de *degetul sumerian*.

CERAMICA ȘI BRONZUL MĂSOARĂ TIMPUL

Un popor care a ajuns să aibă regi ca Dromichete, Burebista și Decebal, preoți filozofi ca Deceneu ; care a venit în contact cu geniul comercial al cetăților grecești și a cunoscut pe cuceritorii și arhitecții lumii antice ; care a înălțat temple vaste și stranii nu putea să nu aibă în tezaurul realizărilor sale tehnice măsuri și unelte destinate măsurării.

Greutățile din ceramică găsite la Turdaș aproape de Geoagiu, identificate ca fiind măsuri de cîntărit folosite de băștinașii geto-daci înainte de venirea romanilor, au valori, forme și dimensiuni deosebite de cele ale cetăților grecești de pe malul Mării Negre : Histria, Callatis și Tomis.

Aceste măsuri, precum și obiectele din bronz în formă de spirală, de diferite valori (de la 51 g pînă la 99 g) descoperite într-un depozit din epoca neolitică, la Caldău-Cluj, sau cele 22 toporașe de bronz de diferite greutăți (de la 500 g la 1 200 g) de la Vîlcele-Turda, povestesc în graiul lor despre măsurile create de geto-daci, în cadrul pieței lor interne.

La fel glăsuiesc și vasele descoperite la Florești și în alte părți, care trebuie să fi fost „măsuri" de capacitate pentru miere, vin și alte lichide, produse dacice cu mare renume în lumea antică.

La Brașov s-a găsit o măsură tracă din plumb — deosebită ca formă și valoare de cele ale cetăților grecești.

Măsura tracă de la Brașov, greutățile din ceramică de la Geoagiu și cele de bronz de la Caldău-Cluj și Vîlcele-Turda, sînt informații materializate despre viața economică de pe teritoriul geto-dacic, precedînd contactul viu cu purtătorii comerțului și culturii grecești din orașele pontice, întemeiate în secolele VII—V î.e.n.

Comerțul cu cetățile grecești face să pulseze puternic viața economică în teritoriul geto-dacic. Măsuri grecești, de cele mai diferite forme și valori, găsite la Constanța, Mangalia și în alte puncte din apropierea Mării Negre, povestesc în limbajul lor tăcut despre schimburile dintre produsele geto-dace (miere, grîne, piei, lînă, vin) și cele aduse pe mare (untdelemn, stofe, podoabe de metal, sticlă, platoșe și arme etc.) de către negustătorii greci.

Dintre toate măsurile vechi întrebuințate în orașele pontice, cele mai studiate pînă acum au fost *pondurile*, întrucît ele serveau cel mai mult în relațiile de comerț.

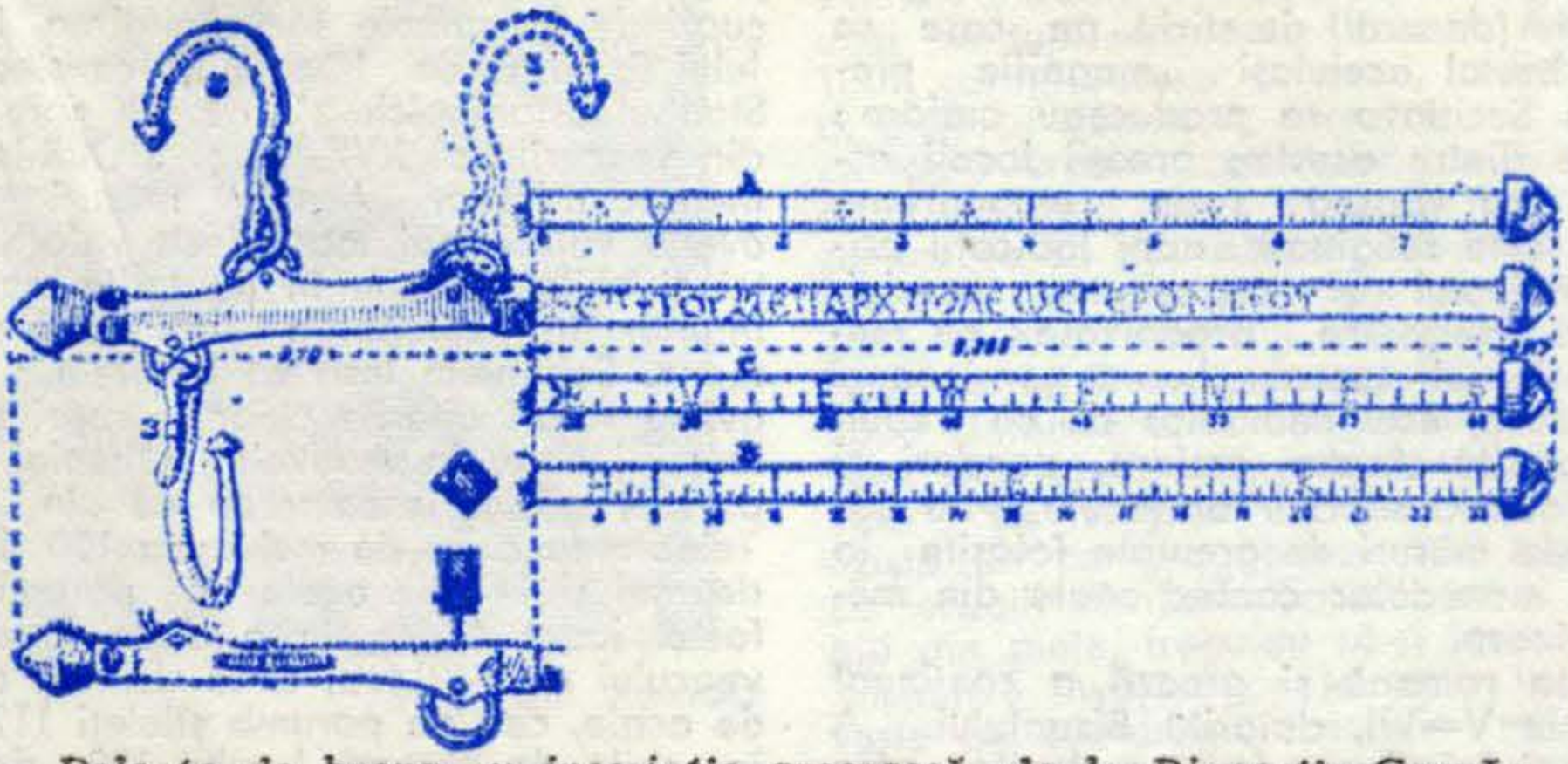

Balanța de bronz cu inscripție grecească, de la Dinogeția-Garvăn

S-a stabilit că pînă la cucerirea cetăților grecești de către romani (70 î.e.n.) ponderile din Histria aveau formă pătrată, cele din Callatis formă rotundă, iar cele din Tomis triunghiulară. Cele pătrate și rotunde aveau mici mînere găurite, pentru a putea fi atîrnate, iar cele triunghiulare aveau, pentru același scop, o gaură la unul din vîrfuri.

La ocuparea Daciei, romanii au distrus toate cetățile și templele dacice și printre ele sanctuarul rotund de la Sarmizegetusa. Acest templu, fără acoperiș, alcătuit din trei rînduri concentrice de stîlpi, dintre care primul și al doilea din andezit, iar al treilea din lemn, a fost destinat — după cum arată cercetările conduse de acad. C. Daicoviciu și H. Daicoviciu — nu numai cultului lui Zamolxe sau al lui Gebeleizis, ci și drept calendar. S-a presupus că anul dacic era de 360 de zile, ceea ce nu are nimic surprinzător, întrucît, la toate popoarele antice, inițial anul a fost considerat ca avînd 360 de zile. Desigur, dacii și-au dat seama de inexactitatea anului de 360 zile față de anul solar real și au corectat calendarul. Acest lucru este cu atît mai verosimil, cu cît Deceneu, vrednic astronom al acelor vremuri, era vicerege în timpul lui Burebista, fiind mai marele preoților.

Indiferent de tainele ce se vor mai dezlega în legătură cu sanctuarele dacice, templul-calendar de la Sarmizegetusa reprezenta un interesant instrument pentru materializarea și conservarea unității de măsură a timpului.

„CÎND E BRÎNZĂ NU-I BERBÎNȚĂ"

Romanii au cucerit lumea nu numai prin geniul și tehnica lor militară. Ei au ridicat administrarea provinciilor cucerite la rangul de metodă. Metodic, fără brutalități inutile, ei implantau acolo unde ajungeau castrele și însemnele lor, o structură organizatorică pe care o perfecționau continuu și o adaptau temeinic la specificul populațiilor, peste care trebuia să domnească „pax romana". O dată cu structura lor organizatorică, romanii au introdus în Dacia sistemul roman de măsuri și greutăți. De pe „ponduri" dispar chipurile mitologice gravate sau imprimate și apar simboluri ale atributelor divinităților, ca: arcul cu teacă, stema Dioscurului etc. Pe fețele ponderilor, alături de valoarea măsurii, apar inscripții sau desene reprezentînd o corabie sau o balanță, un topor, o amforă etc. Măsurile oficiale ale cetăților grecești, după ocuparea lor de către romani, poartă și inscripția IK sau IKAION, care înseamnă „drept" sau „exact".

Secole de-a rîndul au fost folosite pe teritoriul dacic, devenit daco-roman, măsuri romane de lungime: *digitus* (deget) = lungimea a patru boabe de orez; *palmus* (palma) = patru degete; *gradus* (pasul mic) = 2,5 picioare și *passus* = pasul mare; *pertica* sau *pertina* = prăjina; *cubitus* = cotul etc.; măsuri de arie: *jugerum, heredium* etc.; măsuri de capacitate: *amphuora, cupa, lingura, modius* (banița) etc.; măsuri de greutate: *pindus, uncia, assus* sau *libra, scrupulum, dram* etc.

Dacii intrați în rîndurile armatei romane primeau la terminarea serviciului în oaste un lot de pămînt numit „heredium", care era egal cu două jugere. Această denumire, heredium, a dăinuit pînă în ultimul timp în Transilvania, iar termenul românesc modern ereditate își are originea în acel cuvînt.

Măsuri romane au fost folosite la construirea, în timpul lui Constantin cel Mare, împăratul Bizanțului, a uriașului val de pămînt, lung de circa 750 km, cunoscut astăzi sub numele de „Brazda lui Novac".

În săpăturile de la Garvăn, pe malul Dunării, s-a găsit o balanță din secolul al VI-lea e.n. Pe brațul acestei balanțe este scris, în grecește, numele „magnificului

prefect al orașului Constantinopol", iar la Celei, lîngă Corabia (Sucidava), s-a găsit o greutate *(deneral)* de sticlă, pe care se distinge bustul aceluiași „magnific prefect". La Sucidava se produceau amfore; pe unele dintre acestea preoții locali așterneau, cu vopsea roșie, monograme creștine, texte religioase, apoi indicații privind conținutul și capacitatea vasului. În tîrguri periodice, organizate pe malul Dunării, sub supravegherea garnizoanei din Sucidava, este neîndoios că au trebuit să fie folosite cîntare, amfore, ponduri și coți. Cu ocazia săpăturilor făcute, s-au găsit și unele măsuri de greutate folosite la controlul monedelor confecționate din metale prețioase.

Influența romană și greacă a continuat în secolele V—VII, datorită Bizanțului. A urmat apoi asimilarea lentă a slavilor, care a avut ca efect și preluarea unor nume slave pentru unele măsuri. Din toate aceste surse și din influențele lăsate de popoarele migratoare s-a plămădit sistemul de măsuri românești, purtînd în terminologia sa, grefată pe terminologia romană, unele denumiri grecești, bizantine și slave, diversificate din punct de vedere al valorilor pe care le aveau, în funcție de condițiile specifice românești, de necesități determinate de condițiile economice și sociale ale poporului român.

S-a constituit, de-a lungul secolelor, prin cutumă, tradiție orală și materializare în obiecte, sistemul românesc de măsuri, bazat pe legăturile cu trecutul „cum au fost obiceiul din veac". Din referirile la acest „obicei din veac" *(Îndreptarea legii,* 1652) rezultă că-l respectau, prin de la sine înțeleasă convenție, toți locuitorii, de la vlădică pînă la opincă.

Cu vremea, pe măsură ce se dezvoltau relațiile comerciale și creștea împilarea dinăuntru și dinafară, măsurile și măsurările au devenit un mijloc de exploatare suplimentară. Se înregistrau abuzuri la măsurarea pămîntului, la preluarea dreptului de dijmă, în relațiile comerciale cu turcii etc.

Stăpînirea turcească a adus cu sine noi elemente de terminologie și valori de măsuri.

Diversitatea și neuniformitatea măsurilor, caracteristice, în general, orînduirii feudale, au fost accentuate la noi datorită vremelnicelor stăpîniri străine, diferite și ele în Țara Românească și Moldova, pe de o parte, și în Transilvania, pe de alta.

Numele măsurilor a pătruns în folclor, în proverbe și zicale, iar plîngerile împotriva măsurilor și măsurărilor nedrepte, pentru care există documente, pot umple volume. Zicala „are minte cu carul" și, la fel, „dă-i doamne românului un dram de minte" se referă la măsura folosită pentru măsurarea fînului, „carul de fîn" și respectiv la unitatea de masă „dram". Tot astfel și zicala „cînd e brînză nu-i berbînță"; berbînța sau brebința fiind o măsură de capacitate pentru miere, brînză și vin. „Stanboala" cuprinde în numele său amintirea Istanbulului (banița de Istanbul), ca și chila de Stanbul „stambolchila", despre care actele din veacurile al XVII-lea și al XIX-lea pomenesc adesea. Aceste măsuri turcești aveau valori mai mari decît valorile baniței și chilei folosite în ținuturile românești înainte de exercitarea influențelor otomane. Subliniem însă că banițele și chilele aveau valori diferite chiar în cuprinsul acelorași județe. În *Arhivele Olteniei* (1935, p. 127) găsim însemnarea că „în județul Teleorman chila de mei avea 120 de ocale de mei și 144 de ocale de porumb"; în fostul județ Argeș, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, chila de mei avea 96 de ocale, cea de porumb știuleți 112 ocale, iar chila de porumb boabe 120 de ocale. Chiar în Imperiul otoman existau chile de mărimi diferite.

La 11 noiembrie 1779, țăranii din Ocnița (fostul județ Dîmbovița) s-au plîns domniei că egumenul mănăstirii Dealul le lua dijma din porumb cu banița de 50 și 52 de ocale *(Documente: Relații agrare,* p. 657 și 662). Plîngere similară au făcut și în anul 1780. Egumenul mănăstirii Radu Vodă lua vinăriciul cu o vadră mai mare decît cea „din veac", iar domnul căruia i s-au plîns cei înșelați poruncește „să nu ieie vinăriciul cu vadra mare făcută de călugări, ci cu vadra de aramă domnească, de 10 ocale".

Abuzurile și nesiguranța au impus în multe rînduri intervenția domnitorilor și documentele vremii conțin numeroase exemple. În *Îndreptarea legii* găsim expusă necesitatea de stabilire a înșelării „prin nedreaptă măsură", pentru stăvilirea abuzurilor și pedepsirea celor ce vor folosi măsuri înșelătoare.

ÎNTRE CĂMĂRAȘI ȘI CANTARAGI-BAȘA

Date certe în legătură cu organizarea și stabilirea unor măsuri unice pe tot cuprinsul țării nu apar decît prin veacul al XVII-lea, în timpul domniilor lui Matei Basarab (1632—1654), Șerban Cantacuzino (1678—1688) și Constantin Brîncoveanu (1688—1714).

Modul cum se încerca unificarea măsurilor a fost însă cu totul iluzoriu. Astfel, deși în *Îndreptarea legii* se spunea că „cei care vor folosi măsuri hicleani, mai mici decît cum au fost obiceiul de veac, vor fi pedepsiți", nu se spune însă „cît" trebuie să fie. În 1780, prin *Pravilniceasca Condică* și apoi în 1819, prin *Legiuirea lui Caragea,* s-a stabilit capacitatea baniței la 22 de ocale. În 1832 s-a stabilit însă banița de 20 ocale. Cu toate acestea, se foloseau și alte banițe, de diferite valori.

În Moldova, încercări de unificare a măsurilor s-au făcut începînd de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. Astfel, capacitatea

Pond din Callatis

vedrei a fost stabilită de domnie în mai multe rînduri, care a hotărît ca „vedrele să fie drepte, vadra de zăce ocă, iară mai mare măcar o litră să nu fie" (1763 și 1764), ca „vadra să se facă în toate ținuturile de 10 ocă" (1776) sau ca „vadra de vin să se facă pe la toate tîrgurile și pe la toate podgoriile de 10 ocă" (1815 și 1819).

Desigur, constructorii de măsuri din acea vreme, o dată cu meșteșugul, învățau, prin tradiție orală, și unitățile de măsură, cu valorile pe care le aveau. Pentru măsurile în hotărnicii și pentru a se evita confuziile în ce privește mărimea stînjenului cu care se măsura, de obicei la fiecare document de hotărnicie se însemna și mărimea palmei folosită la stabilirea stînjenului, pentru ca la o nouă hotărnicie să se utilizeze aceeași valoare.

Atît în Muntenia cît și în Moldova, controlul mijloacelor de măsurare se făcea de către reprezentanții domniei. În secolul al XVIII-lea și în primele decenii ale celui următor existau la vistierie „etaloane" pentru verificarea exactității măsurilor folosite în țară. În condica vistieriei moldovene pe 1765 se găsește informația că „cotul este zidit în peretele bisericii Sf. Nicolae domnesc din Iași", iar alte 11 asemenea coturi fuseseră trimise în ținuturi, pentru slujba vădrăritului. Așa cum arată Dimitrie Cantemir, marele cămăraș era dregătorul însărcinat de domnie să împartă la negustori cumpenele și măsurile (*pondera et mensuras*), cu care trebuiau să-și vîndă mărfurile și tot el avea grijă să nu se folosească măsuri și coturi false, pedepsind pe cei care făceau aceasta.

O dovadă că însușirea valorilor măsurilor se făcea prin tradiție orală o constituie și un document citat de N. Iorga în *Documentele familiei Calimachi*, care reprezintă cererea unui boier moldovean din 1870, ca domnul să audieze niște bătrîni „care știu cum umblă pogoanele la locul acela" (este vorba de satul Epozești).

În ce privește cîntăritul în piețe, ca și cotitul caselor, acestea constituiau surse de venituri fie ale orașului respectiv, fie al unei instituții religioase locale. Astfel, în 1814, cotitul vaselor cu cotul, la Roman era al bisericii domnești, care trebuia „să aibă în toată vremea cot drept, cu bour domnesc, întocmai după cotu carvasaralii [...], pentru ca să nu se facă măsurătoare nedreaptă sau greșită". De asemenea, în 1816, la Huși, vimăritul era al Episcopiei de Huși, iar la Bîrlad, al orașului. Cei care țineau cîntarele erau obligați ca anual „să facă aiar cîntarelor, adecă să le îndrepteze". La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, exista un cantaragi-baș, mai mare peste cantaragiii din Iași. Cotarii, ca și cantaragiii din piețe, trebuiau să-și însușească cunoștințele învățînd de la alții. În ce privește pe cantaragii, aceștia reprezentînd pe comisionarul sau arendașul cîntăritului, este de presupus că erau instruiți de acesta sau de prepușii lui.

106 ANI DE SISTEM METRIC

Unificarea măsurilor și măsurărilor pe tot cuprinsul țării avea să se realizeze efectiv însă mult mai tîrziu, o dată cu adoptarea și impunerea generalizării folosirii metrului și sistemului metric.

Istoria sistemului metric se bazează pe mai bine de 100 de ani de măsurări efectuate de cercetători pasionați pe vîrfurile înghețate ale munților ecuatoriali sau în apropierea Polului Nord, între Dunkerque și Pirinei, în Africa și în alte părți ale lumii.

Pe medalia comemorativă din 20 mai 1875 dedicată „Convenției metrului" se pot citi cuvintele : „Unitatea măsurilor" și „Tuturor vremurilor, tuturor popoarelor".

Printre precursorii introducerii sistemului metric în țara noastră trebuie să-l amintim pe Ion Ghica : „Un om cu minte matură, cu inima caldă pentru studiile sale, cu privirea atîntită asupra omenirii", cum îl caracterizează N. Iorga. Proiectul de lege pentru adoptarea sistemului metric elaborat de I. Ghica, chiar în primii ani ai unirii Principatelor (1859—1861), nu este acceptat.

La 15/27 septembrie 1864, domnitorul Alexandru Ioan Cuza semnează legea prin care se introduce sistemul metric în țara noastră și care prevedea intrarea în vigoare pe data de 1 ianuarie 1866. Regulamentul de punere în aplicare a legii apare însă la 12 iunie 1866. Așadar, cu 11 ani înainte de semnarea Convenției metrului, domnitorul român încearcă legalizarea unui sistem care corespundea nu numai cerințelor pieței interne unice, ci și intrării României pe orbita Europei.

La 8 ani după înființarea Convenției metrului, în anul 1883, România aderă la această înțelegere internațională, iar în 1884 generalizarea utilizării sistemului metric în țara noastră era fapt împlinit.

Raymond Barbet

Delegat al muncitorilor francezi la procesul de la Craiova

ASSEMBLÉE NATIONALE

PARIS, LE

Je suis heureux d'adresser aux cheminots Roumains mon chaleureux amitié et mes chaleureux encouragements à l'occasion du procès de Craiova ou j'ai apporté mon message de solidarité des cheminots français

Raymond Barbet
Cheminot français Retraité
Député Ajaccio de Haute-Corse

Orașul Nanterre. Primarul, Raymond Barbet, un vechi comunist, cu bogată activitate în Rezistența franceză, nutrește o trainică afecțiune pentru poporul român.

Sînt primit în biroul său, unde găsesc teren prielnic pentru o întoarcere în timp cu nu mai puțin de 35 de ani. De la primele cuvinte, Raymond Barbet își amintește însufletirea care cuprinsese personalul căilor ferate franceze, în ianuarie-februarie 1933, cînd ceferiștii și petroliștii înscriau pagini glorioase în istoria luptelor revendicative și revoluționare ale muncitorimii române, dînd în același timp o primă și puternică ripostă fascismului.

— *După mai bine de un an de la eroicele lupte de la Griviția, la propunerea Comitetului de apărare a ceferiștilor, creat la începutul anului 1934, și care desfășura o vie activitate la Paris, o delegație franceză a fost*

„Sînt fericit să adresez feroviarilor români călduroasele mele simțăminte de prietenie în amintirea procesului de la Craiova, unde am adus un mesaj de solidaritate al feroviarilor francezi"

Vague révolutionnaire dans les Balkans

VIVE LA COMMUNE ROUMAINE !

A Ploesti, les soldats ont fraternisé avec les ouvriers auxquels ils ont remis leurs armes

Articol apărut în „L'Humanité" din 19 februarie 1933 despre evenimentele din România

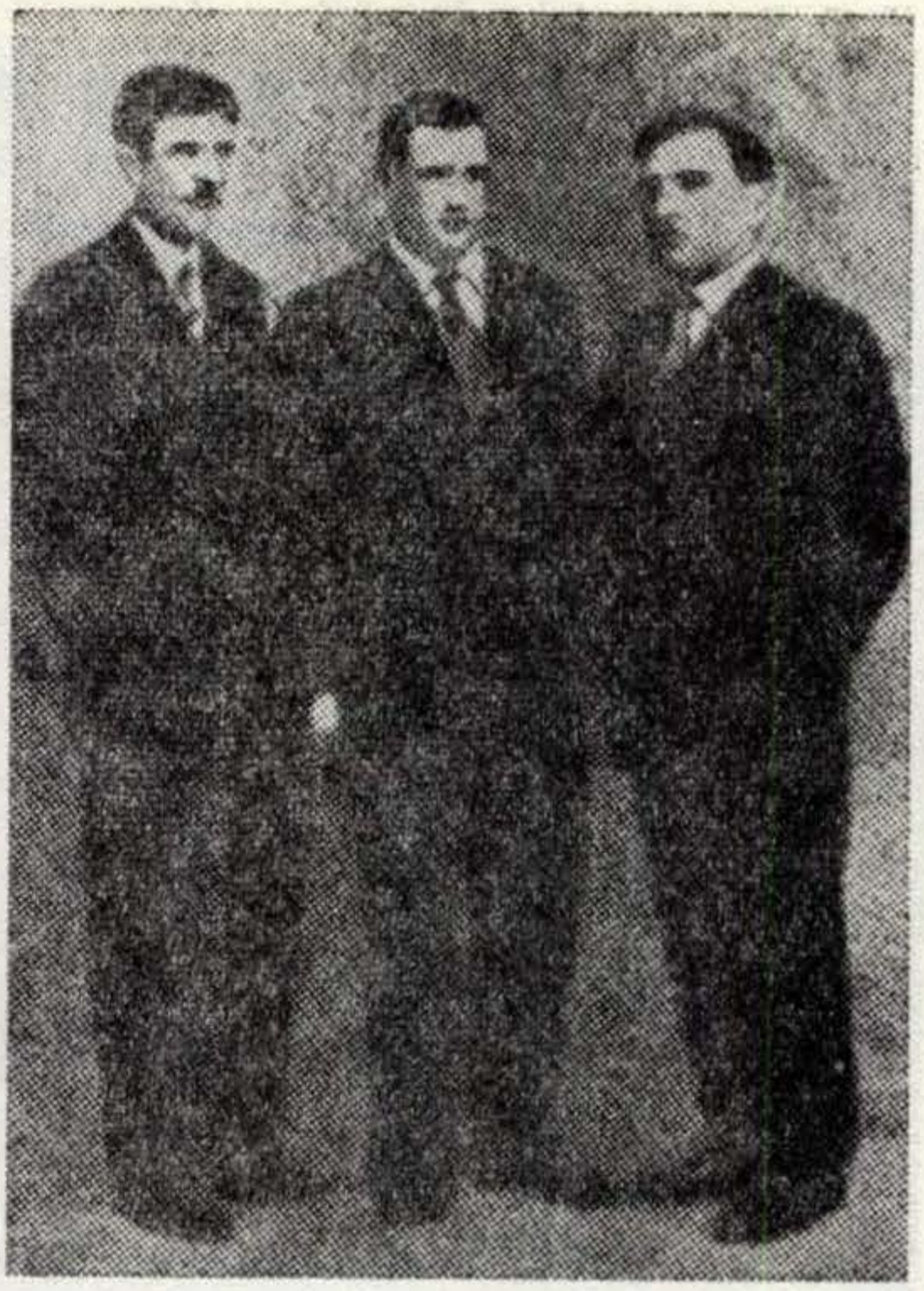

Delegația feroviarilor francezi prezentă la procesul de la Craiova (De la stînga la dreapta : Barbet, Brandy și Darlet)

trimisă la Craiova. Ne puteți spune cum a fost alcătuită această solie a solidarității muncitorești ?

— Conducerea centralei sindicale unitare (CGTU), aprobînd propunerea de a se trimite o delegație la procesul de la Craiova, a considerat că feroviarii erau cei mai indicați să reprezinte, în fața tribunalului militar, proletariatul francez.

Lucram pe atunci ca ajustor la atelierele din Paris-Batignole și eram secretarul unei secții a sindicatului. Convocat la federație, am aflat că făceam parte din această delegație, împreună cu Roger Darlet și Pierre Brandy.

Tovarășii români ne-au ajutat în mare măsură pentru reușita misiunii noastre. Îmi amintesc de o „întîlnire" pe care am avut-o la București cu organizatorii apărării, chiar în prima zi a sosirii noastre. A doua zi dimineața, la ora 5,30, s-a prezentat la hotel o studentă care ne-a întrebat *dacă sîntem turiști englezi*. Aceasta era parola de recunoaștere. Fata primise sarcina să ne însoțească pînă la Craiova. În tren am aflat că tînăra avea la activul ei trei ani de închisoare.

În prima seară petrecută la Craiova ne-au vizitat la primul hotel unde trăsesem soțiile acuzaților. Tot atunci am avut prilejul să fac cunoștință cu avocații Ion Gheorghe Maurer și C. Paraschivescu-Bălăceanu. Ulterior ne-am mutat la hotelul *Minerva*, unde locuiau și avocații. Aici roiau polițiști în civil, care erau tot timpul cu ochii pe noi.

— Ce amintiri v-au lăsat ședințele tribunalului militar ?

— De la început m-a frapat aroganța comisarului regal. Am participat la toate ședințele, pînă la pronunțarea sentinței, înaintînd în fiecare zi cîte o bancă, astfel încît la ultima ședință am ajuns în primul rînd.

Am admirat liniștea, echilibrul și sobrietatea acuzaților. Ei au dat lumii o mare lecție de ținută, de demnitate și de curaj. M-a impresionat faptul că tot timpul erau susținuți și îmbărbătați de femeile din sală — mame, soții, surori, fiice.

Într-o pauză m-am dus la ei și am izbutit să le împărtășesc sentimentul de solidaritate frățească al feroviarilor francezi. I-am găsit neînfricați, pe deplin conștienți de menirea lor, de parcă ei ar fi fost acuzatorii.

Comisarul regal, furios că fraternizam, ne-a expulzat din sala de ședință, operația fiind executată de soldați înarmați. Dar, în urma intervenției avocaților apărării am fost reprimiți chiar a doua zi.

Am fost audiați către sfîrșitul dezbaterilor. Depoziția mea figurează în Muzeul memorial de la Craiova, așa că nu consider necesar să repet ce-am spus atunci. Vreau numai să subliniez satisfacția pe care am simțit-o după ce-am transmis mesajul frățesc al feroviarilor francezi. Îmi îndeplinisem o datorie de onoare, înfăptuisem un înalt act de conștiință.

— În afară de proces, ce anume v-a mai atras atenția, la ce întîmplări ați mai fost părtași ?

Cazarma în care a funcționat Tribunalul militar din Craiova în iunie-iulie 1934

— În oraș soseau mereu alți martori. Eram la curent cu manifestațiile de solidaritate care se țineau lanț în centrele muncitorești. Fusese vorba să participăm și noi la o adunare „ilegală" la București, dar n-a fost posibil.

Nu pot uita o mică „atenție". Am fost convocați la siguranța din localitate și întrebați, cu o politețe fățarnică, ce treburi m-au adus la Craiova și cînd avem de gînd să părăsim orașul. Păreau că află abia acum rostul venirii noastre. În orice caz, erau nerăbdători să ne știe cît mai repede plecați.

La întoarcere am fost însoțiți de patru polițiști, care nu s-au „dezlipit" de noi pînă la granița ungară.

— *Ați mai fost de atunci în țara noastră?*

— De mai multe ori, după eliberare.

De fiecare dată m-am simțit în România ca acasă. Sînt, sincer, legat de țara dumneavoastră.

PAUL TEODORESCU

Sala în care au avut loc dezbaterile procesului

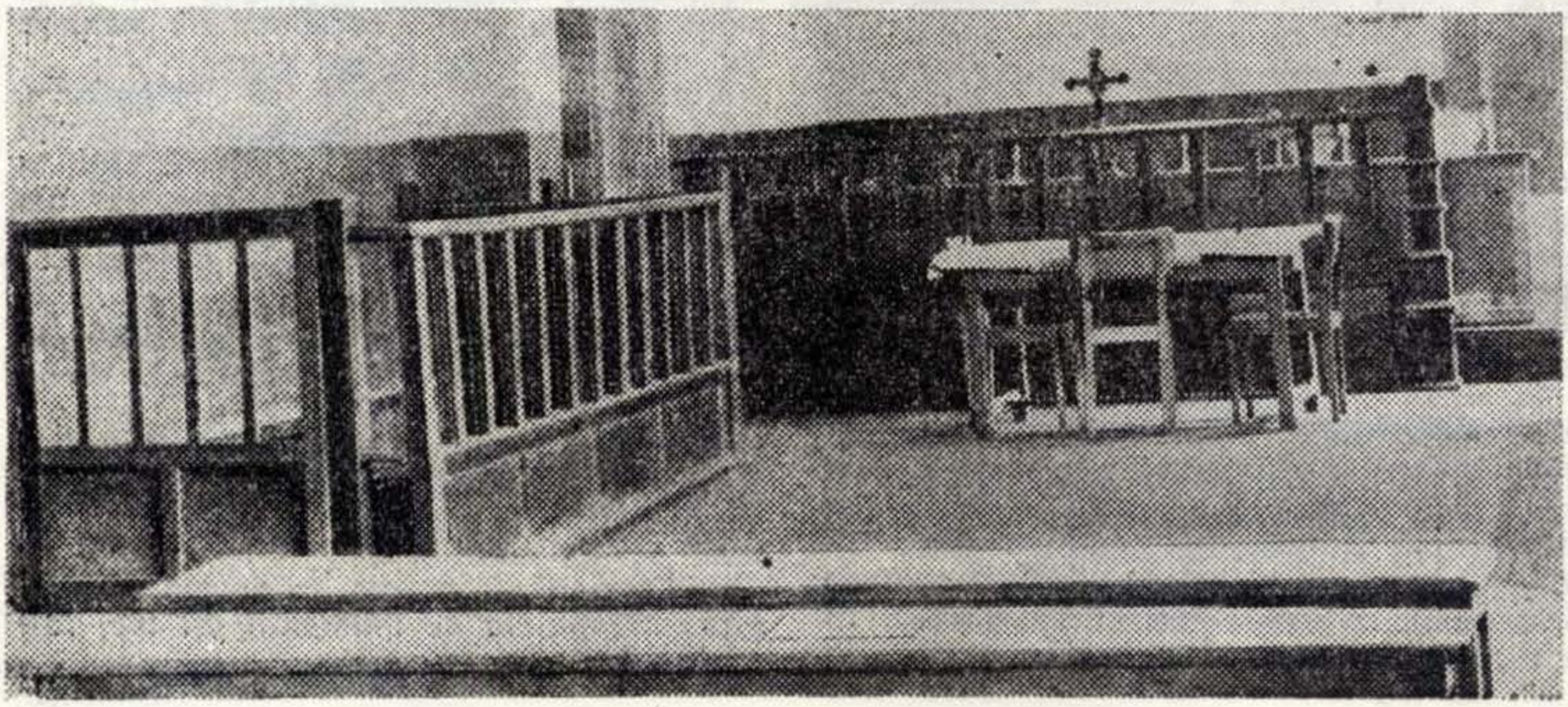

Tîlcul unor spații albe

După cum se știe, prin actul Obștești Adunări din 5 august 1746, s-a desființat *rumânia* în Țara Românească. Domnitor era Constantin Mavrocordat, care a realizat, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, o serie de alte reforme cu caracter economic și social.

Cîteva cuvinte despre istoricul actului respectiv, care se păstrează în colecția „Suluri" din Arhivele Statului din București. Comisia alcătuită pentru cercetarea acestei probleme a prezentat domnului *anaforaua*, actul în care se concretiza opinia celor din comisie. Domnul a aprobat-o punîndu-și semnătura și sigiliul inelar pe documentul în formă de sul.

Atunci cînd însă acest act reformator a fost prezentat boierilor, o parte dintre marii boieri și-au manifestat dezaprobarea, considerîndu-se lezați în interesele lor de clasă. Această opoziție s-a materializat prin refuzul lor de a semna actul : pe document descoperim lesne spațiile albe, vizibile printre semnături. Comparînd actul cu alte documente contemporane, putem chiar stabili care din marii boieri au refuzat să-și înscrie numele sub *anafora*. Boierii mici, în schimb, au semnat. „Boierii — se arată în tratatul de istorie a României — au admis eliberarea rumânilor și vecinilor și au renunțat la vechea lor putere asupra acestora, pentru că era necesar atunci să se facă față fugii masive a țăranilor și mișcărilor populare, dar mai tîrziu ei au încercat să revină la situația dinainte, prin mărirea numărului de zile de clacă impuse țăranilor și chiar au făcut tentativa de a anula reforma lui C. Mavrocordat" *.

VIRGILIU TEODORESCU
Muzeul Arhivelor Statului
București

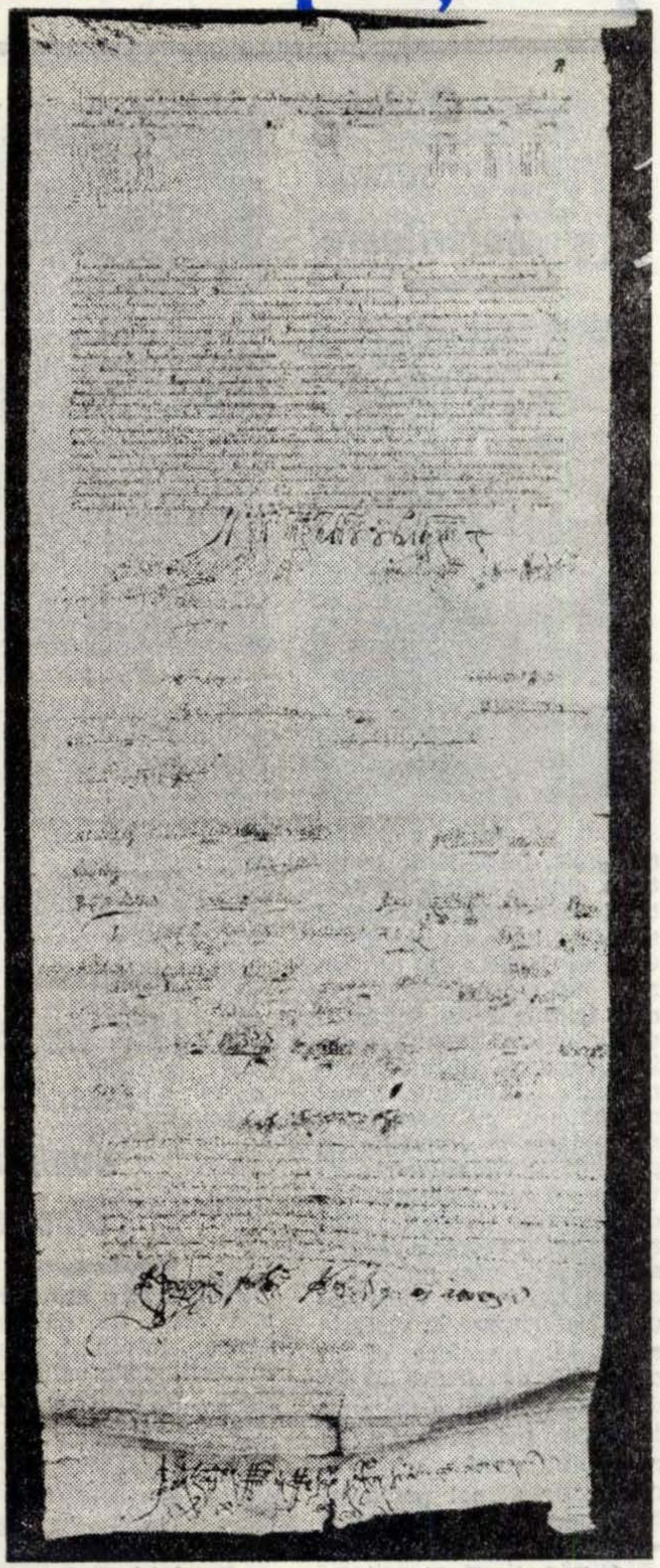

Anaforaua lui Constantin Mavrocordat din 1746 pentru desființarea rumâniei

* *Istoria României*, vol. III, București, 1964, p. 445.

panoramic

O forță socială hotărîtoare*

Rod al unei activități susținute, întreprinse în ultimii ani în cadrul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., în colaborare cu cercetători de la alte instituții de cercetări și cu cadre didactice din învățămîntul superior, monografia *Alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în România* își propune să înfățișeze activitatea și lupta desfășurată de Partidul Comunist Român pentru făurirea și consolidarea în țara noastră a acestei alianțe — forța socială hotărîtoare în victoria revoluției populare și în opera de construire a socialismului, care a asigurat și asigură mersul înainte al poporului român pe drumul unor adînci prefaceri înnoitoare.

Lucrarea începe prin a prezenta, în condițiile ei istorice concrete, poziția mișcării muncitorești față de problema agrară și de lupta țărănimii înainte de crearea P.C.R. În partea a II-a, cititorul ia cunoștință de activitatea Partidului Comunist Român în direcția făuririi alianței muncitorești-țărănești în anii 1921—1944. După ce se ocupă pe larg de înfăptuirea și consolidarea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în prima etapă a revoluției populare, lucrarea abordează tema ei cea mai actuală, politica P.C.R. de dezvoltare a alianței muncitorești-țărănești în anii construcției socialiste.

Adresîndu-se unei largi mase de cititori, monografia de față se înscrie pe linia tratării unor probleme fundamentale ale istoriei patriei, a căror importanță a fost subliniată în documentele Partidului Comunist Român.

A. S.

* *Alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în România*. Ed. politică, București, 1969.

Pe fronturile libertății și demnității omenești*

A apărut o carte ca nici una alta. Ea dă răspuns multor întrebări, risipește îndoieli, sfîșie văluri ce păreau pietrificate asupra unuia dintre cele mai palpitante capitole ale istoriei contemporane : participarea activă a românilor antifasciști la Rezistența din Franța. Cartea, care poartă titlul *Români în Rezistența franceză*, nu este un studiu sau o culegere de studii elaborate în stilul propriu lucrărilor științifice. Culegere poate, dar una de mărturii ale unor fapte care depășesc limitele modestiei autorilor și care ilustrează prezența românilor antifasciști, democrați, în primul rînd comuniști, pe toate fronturile libertății și demnității omenești. Peste douăzeci de nume semnează capitolele lucrării — unii cu măiestria celor obișnuiți cu mînuirea condeiului, alții cu arta involuntară a sincerității. Faptele se rostogolesc uluitor de diverse, întrecînd de multe ori cele mai fecunde imaginații.

Prezentările lui Gheorghe Vasilichi sau Victor Ionescu se dovedesc a fi ample introduceri la răscolitoarea suită de evenimente petrecute în dramaticii ani ai celui de-al doilea război mondial.

Nu ne putem stăpîni sentimentul de mîndrie că în palpitantele evocări întîlnim numele unor înflăcărați patrioți români, care aproape că nu lipsesc de la nici o lovitură dată fiarei

* *Români în Rezistența franceză în anii celui de-al doilea război mondial. Amintiri*. Ed. politică, București, 1969.

hitleriste. Ceferistul Nicolae Cristea, mecanicul Ion Călin, alţi muncitori, intelectuali, ingineri, studenţi, ca Francisc Boczor, Iancu Zilberman, Andrei Sas Dragoş, Iosif Clisci, Olga Bancic, Alex. Lazăr şi toţi cei amintiţi în prea sumarele prezentări ale volumului, se înscriu în primele rînduri ale acestora.

Este semnificativă prezenţa în paginile lucrării a unor nume româneşti de rezonanţă europeană, savantul Traian Vuia, Elena Văcărescu, Maria Ventura, Constantin Brâncuşi, Stan Golestan, Tristan Tzara, Ilarie Voronca, Benjamin Fundoianu (Fondane), sprijinitori activi ai luptei poporului francez împotriva cotropitorilor fascişti.

Lucrarea dovedeşte o dată mai mult că internaţionalismul comuniştilor şi antifasciştilor români, strîns legat de dragostea profundă faţă de propriul lor popor, s-a manifestat nu prin declaraţii, ci prin sîngele roşu şi cald dăruit cu generozitate nu numai sub albastrul cer al Franţei, ci pe multe alte fronturi unde popoarele s-au ridicat împotriva cotropitorilor nazişti.

R. L

Năzuinţele unui paşoptist*

Istoricul I. D. Suciu ne oferă un volum reprezentativ de *Scrieri*, *Eftimie Murgu*, reunind într-o singură carte, pentru prima dată în istoria culturii româneşti, opera unuia dintre cei mai de seamă democraţi revoluţionari paşoptişti.

Înmănunchind texte româneşti, precum şi altele scrise în limbile maghiară şi germană (acestea din urmă redate în original şi în traducerea românească, împreună cu note, comentarii şi ilustraţii rare) culegerea ne permite să conchidem, odată cu autorul ei, că „prin scrierile lui, Murgu îmbogăţeşte literatura social-politică română cu caracter democrat".

G. P.

* Eftimie Murgu, *Scrieri*. Ed. pentru literatură, Bucureşti, 1969.

250 de articole*

Semnalam, într-unul din numerele trecute ale revistei noastre, apariţia, la Praga, a volumului al II-lea şi ultimul (primul a apărut în 1966) al unei enciclopedii privind preistoria şi protoistoria europeană, lucrare elaborată sub conducerea academicianului Jan Filip, profesor la Universitatea din Praga şi directorul Institutului de arheologie al Academiei Cehoslovace de Ştiinţe.

Lucrarea este interesantă atît prin bogăţia de informaţii, cît şi prin maniera de prezentare. Pornind de la faptul că cercetările arheologice s-au dezvoltat în ritm rapid, mai ales în anii de după cel de-al doilea război mondial, enciclopedia consemnează aceste cuceriri prin articole aparţinînd specialiştilor din ţările respective, de preferinţă chiar descoperitorilor.

Temele, însoţite de material ilustrativ — desene sau fotografii — şi cîte o scurtă notă bibliografică, asigură cititorului o informare rapidă şi competentă. Lucrarea cuprinde şi preţioase informaţii privind istoricul, organizarea, activitatea şi personalul unor importante instituţii culturale — de la cele universitare pînă la muzee; publicaţiile periodice şi revistele de specialitate din diverse ţări, cu indicarea anilor de apariţie; perso-

* *Manuel Encyclopédique de Préhistoire et Protohistoire Européenes*. Editions de l'Académie Tchecoslovaque des Sciences, Prague, 1969.

panoramic

nalități din domeniul arheologiei, cu data și locul nașterii, studiile, titlurile științifice, instituția unde lucrează, funcția, specialitatea și principalele lucrări.

Pentru specialiștii români, lucrarea prezintă un deosebit interes și prin faptul că ea cuprinde 250 de articole despre descoperirile arheologice din țara noastră. Sînt valorificate și puse astfel în circulație mondială, atît nume de culturi materiale ce au pătruns și au rămas în nomenclatura europeană de specialitate (Boian, Vădastra, Cucuteni, Gumelnița, Glina, Tei etc.), cît și rezultatele însemnate obținute de arheologia românească în ultimul sfert de secol. Între acestea se înscriu descoperirile făcute la Valea Lupului, la Baia de Fier și Valea Dîrjovului — pentru paleolitic, la Hamangia, Criș, Cernica, Petrești, Hăbășești — pentru neolitic, la Monteoru, Verbicioara, Gîrla Mare, Costișa — pentru bronz, la Stoicani, Bîrsești și Ferigele — pentru prima epocă a fierului etc.

Cultura materială și spirituală a geto-dacilor este prezentată, pe baza noilor date obținute, în articolul „Dacia".

Un amplu articol intitulat „România" înfățișează geografia țării, ca și principalele culturi materiale descoperite pe teritoriul ei. Pentru amănunte în legătură cu fiecare din aceste culturi se face trimiterea la termenii respectivi, unde se găsește și materialul ilustrativ. Articolul cuprinde și un scurt istoric al cercetărilor arheologice, al lucrărilor de sinteză, al periodicelor de specialitate, se menționează principalele muzee arheologice din țară.

La întocmirea articolelor referitoare la România și-au adus contribuția cercetătorii noștri din centrele universitare și institutele de specialitate, ca și dintr-o serie de muzee centrale și locale, munca de depistare, coordonare și revizie revenindu-i prof. univ. D. Berciu.

B. M.

Franța lui Ludovic al XIV-lea

Printre aparițiile din ultima vreme în peisajul editorial francez, semnalăm lucrarea lui Pierre Gaxotte: „Franța lui Ludovic al XIV-lea", apărută în editura „Hachette".

Scrisă în cursul ultimului război mondial, în Franța ocupată, cartea lui P. Gaxotte este acum reeditată într-o formă revizuită și completată. Ea este un tablou al domniei Regelui-Soare, al operei pe care a durat-o împreună cu o pleiadă de bărbați de stat, al monarhiei pe care a consolidat-o, al literelor și artelor cărora le-a dat strălucire.

Franța lui Ludovic al XIV-lea confirmă marile calități de istoric ale lui Pierre Gaxotte, dar și marcata lui tendință de a privi evenimentele de pe poziții de dreapta.

A. C.

ÎN EDITURA POLITICĂ

Sub egida INSTITUTULUI DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R., în cadrul colecției „Mica bibliotecă de istorie" vor apărea următoarele lucrări:

Un veac de istorie a minerilor de pe Jiu de N. G. Munteanu și Gh. I. Ioniță.

Frontul unic muncitoresc în România de Gh. Țuțui și A. Petric.

Căzuți victimă fascismului de Stelian Neagoe.

Am supraviețuit lagărului hitlerist (memorii despre Buchenwald) de I. Micu.

Dictatul de la Viena (august 1940) de Tr. Bunescu.

1 Mai de E. Georgescu și O. Matichescu.

Frontul plugarilor de Gh. I. Ioniță și Gh. Țuțui.

Un intelectual militant — George Călinescu de Gh. Matei și Gh. Țuțui.

In colecția „Evocări" vor vedea lumina tiparului biografiile:

Alexandru Ionescu de Vasile Ionescu.

Eugen Rozvan de M. Popa și I. Szikszay.

Al. Dobrogeanu-Gherea de Mihail Cruceanu și Fl. Tănăsescu.

Ilie Pintilie de Nicolae Popescu.

Dr. Ottoi Călin de N. G. Munteanu.

Elena Filipovici de N. Goldberger.

Dumitru Grofu de N. Mihăileanu.

Ștefan Stîncă de I. Felea.

C. Olcescu de V. Rață.

Iosza Bela de N. Goldberger și V. Vaida.

Th. Diamant de N. Deleanu.

C. Popovici de N. Moscăuțeanu.

ÎNTORTOCHEATUL DRUM AL STEAGULUI NEGRU

NADIA RĂUTU

Înainte ca anarhismul să devină o doctrină, steagul negru era simbolul luptei anarhice și disperate a celor oprimați

Steagul negru — „cel mai primejdios și totodată cel mai trist", cum spunea Jules Vallès — a fluturat pentru prima dată în 1831 deasupra unei manifestații organizate la Reims. Cincizeci și doi de ani mai tîrziu, Louise Michel, eroina Comunei, ținînd în mînă o coadă de mătură de care legase o fustă neagră și veche, mergea cu obișnuitul ei aer demn și trist, în fruntea unei manifestații muncitorești. Dar în 1831, zețarul din Besançon, Pierre-Joseph Proudhon, încă nu publicase nici o carte, Mihail Bakunin, elev la școala de artilerie din Moscova, era un necunoscut, iar Piotr Kropotkin nici nu se născuse.

PRIBEAGUL RĂSCOALELOR

În esență, anarhismul, al cărui simbol avea să fie steagul negru, a fost și a rămas un curent politic mic-burghez, expresie ideologică a intereselor păturilor mici burgheze, ruinate, a stării de spirit a păturilor înapoiate ale proletariatului și mai ales a lumpenproletariatului.

Se pare că teoria preluată de mișcarea politică anarhistă s-a născut de ambele părți ale Canalului Mînecii, de ambele părți ale hotarului dintre secolele XVIII și XIX. În anul 1793, pe masa de lucru a primului ministru al Angliei, William Pitt, au fost așezate două volume groase intitulate: „Cercetare despre dreptatea politică și despre influențele ei asupra virtuții și fericirii obștești". Autorul — William Godwin — își imagina o societate de oameni nesupuși nici unei constrîngeri, conducîndu-se exclusiv după propria lor rațiune, o societate ideală, dată fiind înclinația firească a omului spre dreptate, virtute și bunăvoință. „Numai datorită existenței unui rău imens — proprietatea privată — precum și existenței statului, care o apără — arăta autorul —, această firească înclinație este mutilată și oprită". Pitt, socotind că o carte care costa trei guinee „nu poate face prea mult rău în rîndurile celor care nu au nici trei șilingi", l-a lăsat pe Godwin în libertate, deși după părerile multora el ar fi trebuit arestat.

Dar nu lucrarea lui, ci cartea lui Pierre-Joseph Proudhon „Ce este proprietatea?", apărută în 1840, contradictorie și inconsecventă, dar sclipitoare ca demonstrație și stil, a constituit de fapt manifestul unei noi mișcări.

Aproape concomitent cu apariția cărții lui Proudhon, un tînăr, Mihail Bakunin,

părăsește Rusia îndreptîndu-se spre Berlin, unde voia să studieze filozofia. Aici se lasă cucerit de o idee nouă, pusă în circulație sub formula negativistă și absurdă : „pasiunea pentru distrugere este totodată o pasiune creatoare". Apropierea de mișcarea muncitorească germană îi atrage însă atenția asupra unui mare adevăr : necesitatea distrugerii orînduirii exploatatoare existente, în vederea pregătirii terenului pentru o lume nouă și liberă. Mai tîrziu, se împrietenește cu Proudhon și Marx. În această perioadă, relațiile dintre cei trei sînt amicale, iar simpatiile — reciproce.

Și iată că — aparent — în 1848 îl aduce pe Bakunin atît de aproape de țel ! Plin de entuziasm el pleacă dintr-o țară în alta să lupte pe baricade. La Paris îi exasperează pe unii dintre fruntașii insurecției prin nerăbdarea și zelul lui : „Ce om — exclamă Caussidière —, în prima zi a revoluției este o comoară, iar în a doua zi ar trebui împușcat". Îl găsim apoi printre luptătorii răscoalei populare din Praga, iar în 1849 conduce revolta din Dresda. După înfrîngerea răsculaților, adoarme extenuat, la primul han, dar este recunoscut și arestat.

Condamnat la moarte, Bakunin este extrădat Austriei (care-l căuta în urma răscoalei de la Praga) ; e din nou condamnat la moarte, dar extrădat în Rusia, unde este întemnițat la Petersburg, în fortăreața Petru și Pavel. După o detențiune de șase ani, este trimis în Siberia, dar reușește să evadeze și să se îmbarce pe o navă spre Japonia, de unde, prin Statele Unite, ajunge în Europa occidentală. Între timp, situația mișcării revoluționare din Europa s-a schimbat. Lupta clasei muncitoare nu mai este doar un șir de greve, manifestații și răzvrătiri, fiind acum organizată și condusă de Internaționala I creată de Marx și Engels, în statutul căreia sînt fixate țelurile generale ale mișcării proletare : răsturnarea puterii capitalului și instaurarea puterii clasei muncitoare prin luptă politică. Totuși, mișcarea anarhistă este încă foarte puternică, și Bakunin, din ce în ce mai cunoscut și autoritar, devine unul dintre fruntașii ei. În 1868 el creează „Alianța democrației socialiste", primită la început în Internaționala I. Ulterior, în 1872, „Alianța" este însă exclusă din Internațională. Explicația este simplă. Anarhismul considera drept primul și ultimul act al revoluției desființarea statului. Negînd rolul istoric al proletariatului, anarhiștii subordonau de fapt clasa muncitoare politicii burgheziei. Tocmai de aceea Marx și Engels au demascat într-o serie de lucrări conținutul dăunător al anarhismului. Pentru ei era limpede că proletariatul are nevoie de propriul său stat de dictatură în vederea lichidării claselor exploatatoare și a construirii societății socialiste.

Viața lui Bakunin se apropie de sfîrșit. Dar cu puțin înaintea morții lui sosește la Londra un compatriot de-al său — cunoscut datorită explorărilor și lucrărilor lui geografice, dar încă puțin cunoscut ca revoluționar și anarhist : prințul Piotr Kropotkin.

AL DOILEA „APOSTOL"

În Rusia, după răscoala decembriștilor, intelectualii neconformiști, gata să renunțe la toate privilegiile și să lupte pentru libertatea spiritului și progresului țării, erau recrutați din rîndurile tineretului aristocratic, singurul care avea posibilitatea de a se instrui. „La începutul deceniului 1860—1870 — scrie Kropotkin —, aproape în fiecare familie înstărită se desfășura o luptă înverșunată între părinți, care doreau să sprijine orînduirea veche, și copii, care își apărau dreptul să dispună de ei înșiși în conformitate cu idealurile lor".

În 1861, iobăgia a fost desființată în Rusia printr-un ucaz al țarului Alexandru al II-lea. Ceea ce îl atrage pe Kropotkin (absolvent al școlii de paji, apoi ofițer, geograf și absolvent al Facultății de matematică) este — după o expresie curentă a epocii — „să meargă în popor". Pleacă alături de alți tineri la țară, pentru a-i învăța pe iobagii de ieri să scrie, să citească și să înțeleagă legile societății în care trăiesc ; în scopul acesta, cele mai dificile lucrări (chiar și „Capitalul" lui Marx) sînt „traduse" în povești populare. În concepția lui Kropotkin, masa țărănească conștientă urma să se răscoale și, după îndepărtarea opresorilor, să formeze o societate liberă, anarhică, respectiv lipsită de autoritatea de stat, după modelul vechii obști sătești. Individualismul și subiectivismul apar astfel ca trăsături de bază ale ideilor sale, ca și ale mișcării anarhiste în general.

O călătorie în Elveția și contactul cu organizația anarhistă elvețiană „Confederația Jurasică" adîncesc concepțiile anarhiste ale lui Kropotkin. Reîntors în Rusia, Kropotkin își continuă activitatea ilegală, dovedindu-se însă un adversar al terorii practicate de narodnici și susținînd în continuare calea răscoalelor țărănești și a propagandei în toate păturile societății.

ÎN SUNETELE UNEI MAZURCI

În 1874, Kropotkin este arestat. Doi ani mai tîrziu, prin închisorile rusești circulă legenda că prințul Kropotkin, închis în fortăreața Petru și Pavel, a fost răpit și dus peste graniță de însuși marele duce Nicolai, fratele țarului. Legenda e falsă, dar pornește de la un sîmbure de

„Proprietatea este o hoție". Unul dintre primii care, strigînd aceste vorbe, s-a făcut auzit a fost Pierre Joseph Proudhon

Piotr Alekseievici Kropotkin — prințul care în numele cerșetorilor îndemna luptătorii la fapte de teroare

Colecționar de condamnări, Mihail Bakunin străbate Europa răvășită de revoluțiile anilor 1848, propovăduind pretutindeni anarhismul

adevăr. În timpul celor doi ani petrecuți în fortăreața Petru și Pavel, Kropotkin a așternut însemnările despre o călătorie în Finlanda (la cererea Societății de geografie din Rusia) și a refuzat să dea orice informații în legătură cu activitatea societăților secrete. Într-o zi îl vizitează marele duce Nicolai, sperînd să afle de la el ceea ce nu reușise anchetatorul. Refuzul e categoric. „Am făcut depoziții în fața anchetatorului ; n-am nimic de adăugat". Ulterior, îmbolnăvindu-se de scorbut, Kropotkin e mutat la infirmeria unei închisori de la marginea Petersburgului, unde, împreună cu prietenii din libertate, cu care nu pierduse nici un moment legătura, își pune la cale evadarea.

Urma să iasă la obișnuita lui plimbare în curtea închisorii, ale cărei porți erau deschise din pricina căruțelor care aduceau lemne. Deținuții bolnavi treceau pe cărarea dintre cele două gherete ale sentinelelor, făceau cîțiva pași unul spre celălalt, apoi se întorceau. Kropotkin tre-

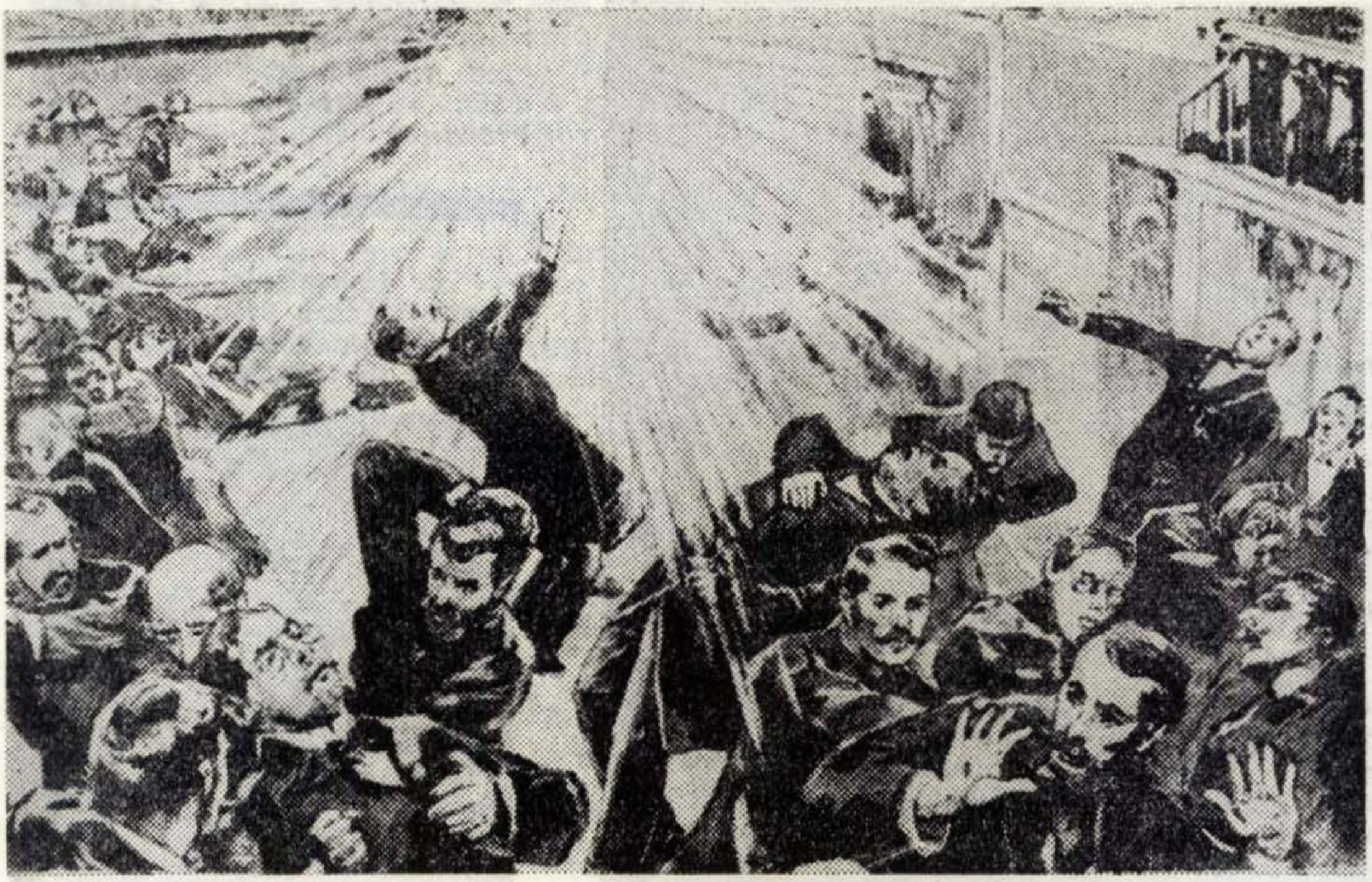

Bomba lui Vaillant explodează la 9 decembrie 1893 la Palais Bourbon în timpul unei ședințe a parlamentului francez, în semn de protest împotriva politicii de ignorare a nevoilor clasei muncitoare

buia să aleagă momentul oportun și să fugă spre poartă, unde avea să-l aștepte o trăsură.

În ziua fixată, el se plimbă prin curtea închisorii, cu pălăria în mîini, ceea ce înseamnă : „Sînt gata". Dar semnalul din afară — un balon colorat — nu se vede. S-a întîmplat un lucru banal : o întîrziere. După un timp, o rudă îndepărtată a lui Kropotkin îi aduce, cu permisiunea procurorului, un ceas. Sub capacul lui sînt ascunse indicațiile pentru o nouă tentativă.

În ziua următoare, deținutul se plimbă din nou, cu obișnuita lui încetineală : deși refăcut, el simulează o mare slăbiciune, pentru a păstra privilegiul plimbării. La un moment dat, din vila de peste drum se aud sunetele unei mazurci. Din două mișcări, Kropotkin își aruncă halatul de deținut și fuge spre poartă. Dincolo de poartă, trăsura așteaptă. Un prieten ține loc de vizitiu, un altul îl ajută să urce. Cel de-al doilea prieten are favoriți blonzi, ceea ce-l face să semene cu marele duce Nicolai — de unde și legenda. Trăsura gonește și se oprește lîngă dughiana unui frizer, unde Kropotkin este nevoit să-și radă superba lui barbă. Seara o petrecere în separeul celui mai luxos restaurant din Petersburg, unde nici unui polițist nu-i trece prin cap să-l caute. Peste cîteva zile, străbătînd Finlanda și Suedia, ajunge la Londra.

Abia patruzeci de ani mai tîrziu își va revedea patria. Între timp a încercat să dea mișcării anarhiste ceea ce i-a lipsit întotdeauna : o filozofie unitară. Dar n-a reușit, după cum n-a reușit nici să ofere vreo perspectivă concretă, vreo soluție reală celor care s-au lăsat convinși de el.

DE LA LUPTĂ LA TEROARE

La Congresul din 1876 al anarhiștilor se lansase lozinca : „Propagandă prin acțiune". „Faptele" urmau să atragă și să mobilizeze masele. Puțin mai tîrziu, ziarul „Le Revolté", redactat de Kropotkin, preciza : „Revolta permanentă înfăptuită prin cuvînt, prin scris, prin pumnal, armă, dinamită — tot ce nu ține de legalitate este bun pentru noi".

Amintirea reprimării Comunei stăruia sinistră : douăzeci de mii de morți, treisprezece mii de condamnați. În aceste condiții, „fapta" mobilizatoare o constituia orice manifestație muncitorească, înălțarea unui steag roșu și chiar intonarea Marseiezei. Dar anarhiștii preferau formele violente, și îndeosebi asasinatele politice.

Semnalul a fost dat în Rusia prin uciderea țarului Alexandru al II-lea. După cîteva luni, un muncitor, Goedal, și un medic, Nobiling, au atentat la viața împăratului german Wilhelm al II-lea, iar

muncitorul spaniol Moncassy — la viața regelui Alfonso al XII-lea ; un bucătar, Passanante, a ridicat pumnalul asupra regelui Italiei.

La 9 decembrie 1893, la Palais Bourbon, în timpul ședinței parlamentului francez, a explodat o bombă, destul de inofensivă de altfel ; Vaillant, autorul atentatului, declara : „Aș fi putut să pun o încărcătură mai mare ; n-am făcut-o ; aș fi putut folosi un exploziv mai puternic, de pildă nitroglicerina ; n-am făcut-o". Explozia voia să fie un protest împotriva politicii guvernamentale de ignorare a nevoilor clasei muncitoare. Vaillant a fost condamnat la moarte. Președintele Republicii, Sadi Carnot, i-a respins cererea de grațiere. Înainte de execuție, Vaillant a strigat : „Vive la Révolution !" ; după cîteva luni, un tînăr italian, Caserio, l-a asasinat pe Carnot.

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, anarhismul s-a manifestat exclusiv prin acte de teroare înțelegînd să răspundă în acest fel represiunilor exercitate de clasele dominante. Dar teroarea nu făcea parte din arsenalul mișcării cu adevărat revoluționare. Centrul acesteia se mutase în Rusia, unde lupta clasei muncitoare se desfășura conform învățăturii marxiste. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a arătat calea spre eliberarea celor exploatați.

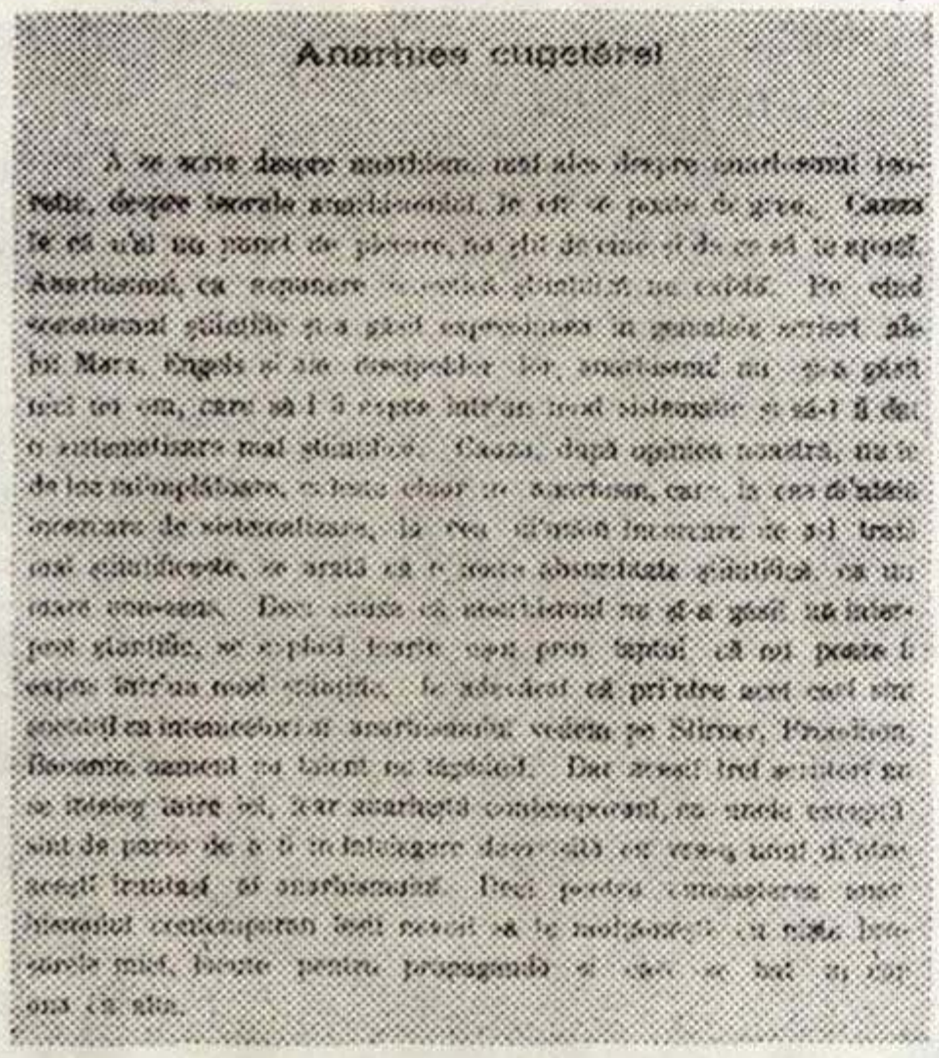
Anarhiea cugetării

„Anarhismul ca expunere teoretică științifică nu există. Pe cînd socialismul științific și-a găsit expresia în genialele scrieri ale lui Marx, Engels și ale discipolilor lor, anarhismul nu și-a găsit nici un om care să-l fi expus într-un mod sistematic și să-i fi dat o sistematizare mai științifică" (C. Dobrogeanu-Gherea, Anarhiea cugetării, în *„Critica socială" nr. 4. martie 1892*)

ÎN CULISELE LUVRULUI

(Urmare din pag. 63)

stil ce imita cu stîngăcie originalul — figuri sau scene cărora le denaturau adesea înțelesul.

Prin 1930 a început o vastă campanie de remediere a acestor contrafaceri involuntare. Ea mai e în curs și acum și va mai dura multă vreme. Fiecare caz ridică problemele lui și adesea opere cunoscute își schimbă cu totul aspectul.

Sanctuarul frumosului

Despre public n-am vorbit încă, și totuși lui îi sînt destinate muzeele. Desigur că de cîteva generații încoace publicul s-a schimbat. S-a schimbat mai cu seamă ideea publicului despre muzee și rolul lor. Odinioară erau locuri vizitate doar de amatori izolați și rari. Epoca noastră se îndreaptă spre colectivități și unul din eforturile ei majore este consacrat *difuzării* culturii. Muzeele, vechi sanctuare ale Frumosului, sînt considerate azi centre educative. Grupuri organizate, din ce în ce mai numeroase, se opresc îndelung în sălile noastre, unde ghizi, formați prin metode științifice, le predau cursuri de istorie, le explică cu competență și talent locul ce-l ocupă fiecare operă în evoluția artei.

Aș vrea să cred că cei ce participă la aceste vizite nu se mărginesc doar să mulțumească ghidului pentru ceea ce le-a împărtășit, ci simt nevoia să mai vină o dată, singuri, spre a se reculege în tăcere în fața operelor. În orice caz, publicul de astăzi este doritor să înțeleagă, să se instruiască, și noi trebuie să ne comportăm în consecință.

În clipa cînd au început să se manifeste aceste noi tendințe — acum vreo trei decenii — predecesorii noștri au pornit să modifice de la un capăt la altul prezentarea obiectelor și aspectul sălilor. Mai înainte, acestea erau ticsite pînă la refuz cu opere de calitate inegală, dispuse nesistematic.

Mai mult de jumătate din obiectele de la Luvru au fost retrase și instalate în depozite accesibile numai cercetărilor. Ferestre, altădată condamnate, s-au deschis și lumina a pătruns în săli ai căror pereți erau acum zugrăviți în culori deschise. Antichitățile, odinioară dispersate în întreaga clădire, au fost repartizate în două etaje, legate direct prin două scări interioare : jos piesele grele, marmurele, mozaicurile, sus micile obiecte de bronz, de metale prețioase, de teracotă, figurine și vase.

Putea-vom păstra încă multă vreme această prezentare care, cînd a fost realizată, a stîrnit peste tot o legitimă admirație ? E o expunere clară, aerisită și logică, corespunzătoare evoluției artei.

Evident, nu putem ști de pe acum ce ne va aduce timpul. Viitorul va hotărî.

poșta redacției

ETAPELE UNEI MIGRAȚII

AURELIAN POENARU — comuna Solonț, județul Bacău. **Relicvele istorice românești despre care vorbiți, aflîndu-se deja expuse în diferite muzee (în străinătate), au devenit valori culturale bine cunoscute și își îndeplinesc cu prisosință rolul lor.**

Țiganii sînt un grup etnic originar din nord-vestul Indiei, a cărui limbă face parte din familia indo-europeană. Începînd cu secolul al V-lea, ei au migrat în Iran și în Asia mediteraneană, de unde în secolul al IX-lea au pătruns în Imperiul bizantin. Între secolele al X-lea și al XIV-lea au fost semnalați în sud-estul și centrul Europei, precum și în nordul Africii. În secolul al XV-lea au apărut în Peninsula Iberică, iar în secolul al XIX-lea în cele două Americi. Pe teritoriul României sînt menționați pentru prima dată în secolul al XIV-lea. Mulți dintre ei au devenit robi (ai domnilor, boierilor, mănăstirilor), fiind neîntrecuți meșteri căldărari, aurari, fierari, rudari, spoitori, muzicanți, etc. În 1844 (Moldova) și 1847 (Țara Românească), țiganii domnești și mănăstirești au fost dezrobiți ; cei boierești au fost eliberați în 1855 (Moldova) și în 1856 (Țara Românească).

PETRU MIHALACHE — Baia Mare. **Materialul publicat sub semnătura lui C. Rezachievici prezintă, pe baza unor documente de arhivă, cele ce s-au întîmplat cu capul lui Mihai Viteazul. În ce privește soarta pe care o va fi avut trupul marelui voievod, istoricii care s-au ocupat pînă acum de problemă (printre care Nicolae Iorga și Silviu Dragomir) au ajuns la concluzia că nu se pot stabili cu certitudine modalitatea și locul unde a fost îngropat.**

Discuția nu este însă închisă și noutățile nu sînt excluse.

ANDREI CIUREA — Zărnești : **Interesante amănuntele pe care ni le dați în legătură cu egumenii Snagoveanu și Ghenadie. Vă rugăm să ne indicați sursele din care ați adunat aceste date, pentru a le putea reproduce și noi.**

NE SCRIU DESCENDENȚII

ROUĂ BOGDAN — București : „Vă trimit aceste amănunte ca să nu dispară odată cu mine (am 85 de ani)“ — **așa își încheie corespondentul nostru scrisoarea. Amănuntele furnizate se referă la notița publicată de noi în numărul 11 (32)/1969 privitoare la portretul lui Ștefan Ludwig Roth. Iată, în esență, datele :**

„Fiind nepot de fiică a lui Răducanu Rosetti II, vă istorisesc cele spuse de bunica mea. Marele prieten al românilor, Roth, a fost, în jurul anului 1830, timp de trei ani, profesorul fiilor hatmanului și marelui logofăt Răducanu Rosetti I, preparîndu-i pentru studiile ce le-au făcut mai apoi la Heidelberg“.

Aurar și lăutar țigan, figurind în cartea lui Johann Barth tipărită la Sibiu în 1807

V. CAZAN COBBASCA — București : Am citit cu multă mulțumire sufletească articolul scris de tov. I. Felea. Ca strănepot al Sofiei și al lui Ioan Nădejde, doresc să fac următoarea completare :

Cred că alături de Octav Băncilă, printre cei care au fost în apropierea familiei Nădejde, trebuie amintite și cele două fiice al lui Ioan, Sonia (căsătorită Stevgel) și Victoria (soția poetului N. N. Beldiceanu), ambele artiste de talent. Victoria a fost o maestră a broderiilor artistice (a avut patru expoziții — 1906, 1916, 1936 și 1965), iar cealaltă a fost pictoriță, cu studii de specialitate în Germania, ambele dezvoltîndu-și însușirile artistice sub directa supraveghere a lui Octav Băncilă.

PRIVIND ÎNAPOI CU MÎNIE

AUREL PENTELEANU — Sibiu, e supărat pe ceea ce d-sa consideră o greșeală de plasare geografică a Cartaginei. Într-adevăr, Cartagina, întemeiată de coloniști fenicieni proveniți din Tyr, a strîns sub autoritatea ei, în secolele VI-V î.e.n., toate coloniile feniciene din bazinul apusean al Mediteranei, întemeind astfel un puternic stat sclavagist, care avea să intre mai tîrziu în conflict cu Roma. Această Cartagină se afla în Africa de nord. Cealaltă, Cartagina Nouă, era un puternic punct strategic și militar al celei dintîi pe coasta sudică a Spaniei. De acolo a pornit temerara expediție transalpină a lui Hanibal. Cartagina Nouă a fost ocupată de către romani în timpul celui de-al doilea război punic (218—201 î.e.n.)

E. B. și C. L. — comuna Brazi-Ploiești, ne invită, pe un ton drastic, să ne menținem în limitele profilului din teme istorice (!) Nouă ni se părea că așa și facem. Cît despre Napoleon, ne îndoim că ar fi un subiect vînturat sub diferite imaginații (!?), cum afirmă E. B. și C. L. Probabil însă că autorii minioasei epistole nu sînt nici ei prea convinși de temeinicia acestor învinuiri — altfel nu ar fi semnat numai cu niște misterioase inițiale.

ELENA MIREA — Alexandria : Materia pentru examenul de admitere la Facultatea de istorie este precizată de Ministerul Învățămîntului în programa privind condițiile de admitere în învățămîntul superior.

GHEORGHE GH. ARUXANDEI — comuna Șagna, județul Neamț : **Vă mulțumim pentru revista trimisă. În numerele noastre viitoare avem în vedere publicarea multor teme la care v-ați gîndit.**

PUNCTUL PE I

C. P. — Sighișoara : Da, desenul apărut în numărul 10 (31)/1969, la pagina 93, nu prea respectă punctele cardinale ale Craiovei. Vă mulțumim pentru semnalare.

EMIL TÎRNĂVEANU — comuna Ibănești, județul Mureș ne scrie : În „Magazin istoric" nr. 10 (31)/1969 a apărut articolul „Zile incandescente", semnat de inginerul Nicolae Celac. În articol se vorbește despre modesta mea persoană («comisarul regal, căpitanul Tîntnăveanu»). Dar, adevăratul meu nume este Tîrnăveanu.

Întrucît subsemnatul am exercitat într-adevăr acel rol în acele momente, vă rog respectuos să inserați în paginile dv. rectificarea cuvenită.

Ceea ce și facem !

TODOR GHEORGHE — Mangalia : Regretăm, dar nu distribuim fotografii.

ION MUCHE — Constanța : Vă rugăm să ne comunicați adresa completă și dacă dispuneți de lucrările menționate în cea de-a doua scrisoare. (În treacăt fie zis, „Ziua cea mai lungă", a lui Cornelius Ryan, a apărut de cîțiva ani în traducere românească).

DORIN MÎNZAT — comuna Aluniș, jud. Cluj ; **ION BEBAN ; ION BLAGA** — București ; **GH. STĂNESCU** — Rîmnicu-Sărat : **Subiectele propuse de dv. sînt interesante. În limita spațiului și cu condiția păstrării echilibrului tematic al fiecărui număr, vom trata multe dintre ele.**

VICTOR I. POPOVICI ; ION S. DĂSCĂLESCU ; E. SĂNDULEAC ; H. C. CIUDIN ; D. COVRIG ; F. GHEORGHIȚĂ ; N. BAROANĂ ; ION ȘOȘEA ; EUGEN CIORNEI ; RADU DUȘCEAC ; N. IAMANDI ; V. I. POPOVICI ; D. FELIX RÎPĂ ; C. I. GEORGESCU ; T. BĂLAN ; V. ZELENCO ; V. DROJ ; P. CUCOȘ ; T. SVINȚIU ; GH. FAGHIURA ; N. NISTOR :

Datorită fie insuficientei realizări pe plan științific și publicistic, fie unor teme ce nu se încadrează în profilul revistei noastre, materialele dv. nu pot fi folosite. Conform unei cunoscute uzanțe de presă, anunțate de noi în repetate rînduri, nu înapoiem manuscrisele nepublicate.

PENTRU COMPLETAREA COLECȚIILOR

Vă solicită :

ION GROS din Hunedoara, str. Munteniei nr. 3 **(numerele 1—5/1967 ; 11 și 12/1968) ; GHEORGHE BRATOVEANU** din Deva, str. M. Eminescu nr. 15 **(numerele 10 și 12/1968) ; GH. VIOREL** din Oradea, str. L. Sălăjan **nr. 103 (numărul 1/1967) ; ANDREI ZAMORA** din Miercurea Ciuc, Hotel Harghita, județul **Harghita (colecția completă) ; MARIN FLENCHEȘ** din Ploiești, str. Colinei nr. 43 **(numărul 1/1967).**

Vă oferă :

GH. TEODORESCU din București, str. Momuleanu, nr. 51 A, Sectorul III **(tel. 51.98.78), colecția completă a revistei „Magazin istoric".**

SOLUȚIA : ABONAMENTUL

ALEXANDRU OCHIȘOR ; GHEORGHE SIMION — Drăgășani, jud. Vîlcea ; **VICTOR BALINȚA** — Buzău ; **IOAN I. GEORGESCU ; VASILE STOENESCU** — București ; **VALERIU IFTIMIE** — comuna Popricani, jud. Iași ; **MARIN TOMA** — Craiova ; **STELIAN NICOLESCU** — Ploiești ; **ION IRODEANU** — Focșani ; **IORGU ROȘCA** — comuna Racoviteni, jud. Buzău ; **VIRGIL TĂPĂLAGĂ** — comuna Variaș, jud. Timiș ; **GHEORGHE OLTEANU** — Sebeș, jud. Alba ; **AURELIAN CIOBANU** — Tg. Jiu ; **ILARIE LUPAȘCU** — comuna Petrești de Sus, jud. Cluj ; **IONICĂ LAZĂR** — Codlea, jud. Brașov ; **IOAN CRIȘAN** — comuna Șovea, jud. Alba ; etc., etc. :

Nu vă putem satisface dorința. Redacția nu dispune de numere vechi ale revistei. Mijlocul cel mai sigur pentru a vă asigura, pe viitor, primirea tuturor numerelor este ABONAMENTUL.

Contents

GH. ŞTEFAN Dacian and Dacian-Roman Continuity on Our Country's Territory 2
V.D. LIVEANU The Gradual Discovery of the Great Scholar Constantin Cantacuzino 6
N. KRUPSKAYA At the Side of a Man Called Vladimir Ilitch 11
P. BOJAN Don't Strike! A Communist's Recollections from Prison 16
AL. GH. SAVU How the Rădescu Government Came to Power (December 1944) 21
C. TAMAŞ In Search of the Photographs of the Argeş Monastery (1857) 27
* Discovery of the Planet Terra. Geographical Chronology 28
* Caesar, the 84th Dictator of Rome 37
V. PALADE The Pottery Kiln of Fintinele 45
V. STAN The Enigma of the Attempt upon the Conservative Leader Barbu Catargiu (1862) 46
M. MOLDOVEANU The Beginning of the Polish Resistance Movement 52
GH. LUPU Chess and Its History 56
P. DEVAMBEZ Behind the Scenes of the Louvre 61
AL. ANDRONIC The Town of Jassy in the Course of Time 64
* In Brief 70
* An Episode of Nazi Espionage in South Africa during the Second World War 72
* In the Press of One Hundred Years Ago 79
GH. IVANOVICI and M. SOLOMON From the History of Romanian Measure Systems ..81
R. BARBET The Representative of French Workers at the Trial of Romanian Railway Workers (Craiova, 1934) 86
V. TEODORESCU Blanks in a Wallachian Document of the XVIIIth Century 89
* Panorama 90
N. RĂUTU History and Failure of Anarchism 93
* Letters from the Editor 98

Sommaire

GH. ŞTEFAN La continuité dace et daco-romaine sur le territoire de notre pays 2
V.D. LIVEANU Les étapes qui ont mené à la découverte du grand savant Constantin Cantacuzino 6
N. KROUPSKAÏA Aux côtés d'un homme appelé Vladimir Ilitch 11
P. BOJAN Ne cognez pas! Souvenirs d'un détenu communiste 16
AL. GH. SAVU Comment on est arrivé au Gouvernement Rădescu (décembre 1944) 21
C. TAMAŞ On recherche les photographies du Monastère Argeş (1857) 27
* La découverte de la planète Terra. Chronologie géographique 28
* Caesar, le 84e dictateur de Rome 37
V. PALADE Le four de pottier de Fintinele 45
V. STAN L'énigme de l'attentat contre le leader conservateur Barbu Catargiu (1862) 46
M. MOLDOVEANU Débuts du mouvement de résistance polonais 52
GH. LUPU Les échecs et leur histoire 56
P. DEVAMBEZ Dans les coulisses du Louvre 61
AL. ANDRONIC La ville de Jassy au cours des siècles 64
* Notes 70
* Un épisode de l'espionnage nazi en Afrique du Sud pendant la deuxiéme guerre mondiale 72
* Dans la presse d'il y a cent ans 79
GH. IVANOVICI et M. SOLOMON Histoire des systémes de mesures roumains 81
R. BARBET Le représentant des ouvriers français au procès des cheminots roumains jugés à Craiova (1934) 86
V. TEODORESCU Blancs dans un documents valaque du XVIIIe siècle 89
* Panorama 90
N. RĂUTU Histoire et faillite de l'anarchisme 93
* Courrier de la rédaction 98

Содержание

Г. ШТЕФАН Дакийская и дако-римская последовательность на территории нашей страны 2
В.Д. ЛИВЯНУ Этапы открытия великого ученого Константина Кантакузино 6
Н. КРУПСКАЯ Рядом с человеком имя которого Владимир Ильич 11
П. БОЖАН Не бей! Воспоминания заключенного коммуниста 16
А.Г. САВУ Как сформировалось правительство Рэдеску /декабрь 1944/ 21
К. ТАМАШ Поиски фотографий монастыря Арджеш (1857) 27
* Открытие планеты Терра. Географическая хронология 28
* Caesar, 84-ый диктатор Рима 37
В. ПАЛАДЕ Гончарная печь в Фынтынеле 45
В. СТАН Тайна покушения на лидера консерваторов Барбу Катарджиу (1862) 46
М. МОЛДОВЯНУ Как началось польское движение сопротивления 52
Г. ЛУПУ Шахматы и их история 56
П. ДЕВАНБЕ В кулисах Лувра 61
А. АНДРОНИК Город Яссы в течение веков 64
* Сигнал 70
* Эпизод нацистского шпионажа в Южной Африке в годы второй мировой войны 72
* Из публикаций столетней давности 79
Г. ИВАНОВИЧ и М. СОЛОМОН Из истории румынских единиц измерения 81
Р. БАРБЕ Представитель французских рабочих на процессе румынских железнодорожников в Крайове (1934) .. 86
В. ТЕОДОРЕСКУ Белые пятна в мунтянском документе XVIII-ого века 89
* Кругозор 90
Н. РЭУТУ История и крах анархизма 93
* Редакционная почта 98

Inhalt

GH. ŞTEFAN Die dakische und dakisch-römische Beständigkeit im Gebiet unseres Landes 2
V.D. LIVEANU Die Etappen, die zur Entdeckung des grossen Gelehrten Constantin Cantacuzino führten 6
N. KRUPSKAJA An der Seite eines Mannes namens Wladimir Ilitsch 11
P. BOJAN Nicht schlagen! Erinnerungen eines kommunistischen Häftlings 16
AL. GH. SAVU Wie es zur Regierung Rădescu kam (Dezember 1944) 21
C. TAMAŞ Gesucht: die Photographien des Klosters Arges (1857) 27
* Entdeckung des Planeten Terra. Geographische Chronologie 28
* Caesar, Roms 84. Diktator 37
V. PALADE Der Töpferofen in Fintinele 45
V. STAN Das Rätsel des Attentats auf den führenden konservativen Politiker Barbu Catargiu (1862) 46
M. MOLDOVEANU Aus den Anfängen der polnischen Widerstandsbewegung 52
GH. LUPU Das Schach und seine Geschichte 56
P. DEVAMBEZ Hinter den Kulissen des Louvre 61
AL. ANDRONIC Die Stadt Jassy im Wandel der Jahrhunderte 64
* Kurze Beiträge 70
* Eine Episode der Nazispionage in Südafrika während des zweiten Weltkrieges 72
* Vor hundert Jahren in der Presse 79
GH. IVANOVICI und M. SOLOMON Aus der Geschichte rumänischer Messysteme 81
R. BARBET Der Vertreter der französischen Arbeiter beim Prozess der rumänischen Eisenbahner (Craiova, 1934) 86
V. TEODORESCU Lücken in einem walachischen Dokument aus dem XVIIII. Jahrhundert 89
* Panorama 90
N. RĂUTU Geschichte und Bankrott des Anarchismus 93
* Briefkasten der Redaktion 98

ABONNEMENTS: CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie; B.P. 134—135; Telex: 226

magazin istoric

Bucureşti str. Oneşti nr. 5 — Sectorul 1, Oficiul Poştal Nr. 22 telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Livia Dandara, Dana Crivăţ, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Şimandan, Marian Ştefan.
SECRETARI DE REDACŢIE: Valeriu Buduru şi I. M. Ştefan.
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Dobre

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" Bucureşti

Iulius Caesar, așa cum este reprezentat în „Atlantis majoris sive Cosmographiae Universalis" (**Caius Iulius Caesar, al 84-lea dictator al Romei,** pag. 37)

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

COPERȚILE I-IV

Intr-un secol al marilor descoperiri geografice, in care explorarea Pămintului era in plină desfășurare, apărea un atlas care a ajuns curînd celebru in lumea învățaților : ATLANTIS MAJORIS SIVE COSMOGRAPHIAE UNIVERSALIS de Joannis Janssonii (1681). Reproducem ilustrațiile după exemplarul păstrat la **Biblioteca documentară Teleki-Bolyai** din Tg. Mureș **(Microcronologia cunoașterii : Descoperirea planetei Terra,** pag. 28)